8(48)
2010

Екологія Право Людина

Громадське бачення участі України в Європейській стратегії розвитку Дунайського регіону

ЕПЛ

У номері:

Європейська стратегія розвитку Дунайського регіону та зацікавлена громадськість України

Балтійська хвиля

Аліна Самура 9

Дунайська школа євроінтеграції

Зіновій Бройде.....17

Дунайська стратегія: шанс для України?

Олег Дьяков,
Ігор Студенніков..... 26

Україна та ЄС: Дунайська стратегія як шанс на порозуміння

Ольга Мелень,
Олег Рубель 35

Репортаж

У серці Нижнього Придунав'я – Ізмаїлі відбулися громадські слухання Європейської стратегії розвитку Дунайського регіону

Ольга Мелень 47

Конференція в Констанці: не всі крапки над «і» розставлено

Олег Рубель 49

Міжнародний день Дунаю 2010 в українській частині дельті Дунаю

Ганна Цвєткова..... 55

Дунайська стратегія та участь громадянського суспільства: створення структури діалогу для громадянського суспільства у басейні Дунаю..... 58

Позиційний документ бачення Україною майбутньої «Стратегії ЄС для Дунайського регіону» (СДР) 63

Громадське бачення участі України в Європейській стратегії розвитку Дунайського регіону

Науковий редактор:
Олег Рубель

Літературний редактор:
Олена Кравченко

Коло авторів:
Зіновій Бройде,
Олена Кравченко
Олег Дьяков,
Ольга Мелень,
Олег Рубель
Ігор Студенніков,
Наталія Чижмакова

Переклад:
Ганна Хомечко..... 68

ЦЕ ВИДАННЯ ЗДІЙСНЕНО ЗА ФІНАНСОВОЇ
SPONSORED BY THE INTERNATIONAL
ТА ЕКСПЕРТНОЇ ПІДТРИМКИ
RENAISSANCE FOUNDATION
МІЖНАРОДНОГО ФОНДУ "ВІДРОДЖЕННЯ"

Контактна інформація:

МБО «Екологія-Право-Людина»
а/с 316, м. Львів, 79000

Тел.: (032) 243-38-88; (032) 298-58-88
Тел./факс: (032) 225-76-82

Електронна скринька:
epl@mail.lviv.ua; epac@mail.lviv.ua

Інтернет-сторінка:
www.epl.org.ua

Environment People Law Journal № 8 (48)
A Quarterly Legal Professional Publication

«Environment–People–Law» is an independent, nongovernmental, public interest, environmental law organization providing legal services and education in environmental protection for citizens and NGOs

In this issue:

The EU Strategy for the Danube Region and concerned Ukrainian public

The Baltic wave

In view of the process of developing the EU Strategy for the Danube Region that draws on the experience of the EU Strategy for the Baltic Sea Region, the author of the article analyses the essence of the Baltic Strategy, measures taken in 2010 within the Baltic Strategy and the main principles and goals of developing the Danube Strategy.

Alina Samura 9

The Danube school of European integration

Simultaneous development of the Eastern Partnership, the Danube and Baltic Strategies and the Black Sea Synergy is a qualitatively new step both in internal and external EU policy and a unique challenge on Ukraine's way from European romanticism to European pragmatism. Embracing in the Danube Region the East delta as well as the main water collecting part of the longest Danube tributaries the Tysa, Prut and Siret rivers, Ukraine plays the key role in the Carpathian-Alpine dimension of the macro region and in further dissemination of achievements of the Danube Strategy among problematic international basins of the Dnister, Dnipro, Don rivers and the Black Sea. Being located at the intersection of «silk road» and Baltic-Mediterranean connections «from Varangian to Greek», Ukrainian regions have been historically involved into forming modern trans-European communication networks, local and regional management, water, energy, agriculture, forest, recreation management, progress of the key industries and many other economic and social factors of sustainable regional development and security. Therefore, active integration of Ukrainian regions into the system of transregional projects – ranging from trans-European transit to minimizing waste amount and implementation of best available technologies following the newest cluster approaches – will become an important factor of sustainability and safe development of Central and East Europe.

Zinoviy Broyde 17

The Danube Strategy: a chance for Ukraine?

The Danube region with the population over 80 million people is an important part of the European continent, which is not only due to the fact that the Danube is one of the most important and most powerful water arteries of Europe. Historically the Danube space is the place of overlapping of different nations, cultures, creeds and world views. The Prince Clemence Metternich once said: «Asia begins on Landstrasse (the road out of Vienna towards east)». This statement can be perceived differently but one can hardly deny that one of the most influential politicians and diplomats of Europe in early XIX century so witty pointed out diverse and sometimes controversial character of that part of Europe which is preserved until now. Current geopolitical realities added a new tint to this diversity, and one of the main factors to be considered in the region are relation of the Danube countries to the EU, the level of civil society development and the state of economic and social development. Therefore, the development of the EU Strategy for the Danube Region (hereinafter – the Danube Strategy) started at the beginning of 2010 under the auspice of the European Commission and planned to be approved in the first half of 2011 is the chance to give a powerful impulse to development of this part of Europe and a challenge in view of serious disproportions existing among countries in the region.

Oleh Diakov, Ihor Studennikov 26

Ukraine and EU: the Danube Strategy as a chance for understanding

On July 2, 2010, the first version of the Action Plan for the EU Strategy for the Danube Region was released. This document became a certain challenge for Ukraine and put forward the issue of identification of the country as the one belonging to the Danube region and determination of Ukrainian regions as «Danube regions». Finally, it poses the issue of defining the Danube region of Ukraine as a new regional, political, managerial formation of all territories of the Danube basin within Odessa, Chernivtsi, Zakarpattia, Ivano-Frankivsk regions.

The authors analyze advantages and disadvantages of the Action Plan for Ukraine and plan to find the answer to the question why priorities of this document do not coincide with certain interests of Ukraine in the region. The article also includes the analysis of versions of governmental Positional document «Ukraine's vision of the future EU Strategy for the Danube Region», additions to the document caused by the critics of the EC of the first version of the document. The additions were developed taking into consideration proposals form experts-members of the Danube Working group at the Public expert council at the Ukrainian part of the Ukraine-EU Cooperation Committee.

Olha Melen', Oleh Rubel' 35

Reportage

Public hearings of the EU Strategy of the Danube Region were held in the heart of the Lower Danube-adjacent region – the town of Izmail

Olha Melen' 47

The conference in Constantza: the final word has not been said yet

Oleh Rubel' 49

International Danube Day 2010 in the Ukrainian part of the Danube delta

Hanna Tsvetkova 55

The Danube Strategy and civil society participation: creating the structure of dialogue for the civil society in the Danube basin 58

Positional document «Ukraine's vision of future EU Strategy for the Danube Region» 63

Public vision of Ukraine's participation in the EU Strategy for the Danube Region

Academic editor – **Oleh Rubel'**
Literary editor – **Olena Kravchenko**

Authors:
Zinoviy Broyde
Oleh Diakov
Olena Kravchenko
Olha Melen'
Oleh Rubel'
Ihor Studennikov
Nataliya Chizhmakova

Translation – **Hanna Khomechko** 68

© Environment People Law Journal, 8 (48), 2010
Address of Environment-People-Law
Post office Box 316, L'viv, 79000, Ukraine
Tel. + 38 (032) 243-38-88
Tel./ fax: + 38 (032) 225-76-82
e-mail: epl@mail.lviv.ua; epac@mail.lviv.ua
web: www.epl.org.ua

Зіновій Бройде

Канд. техн. наук, старший науковий співробітник, чл.-кор. УЕАН, є директором Державного науково-технічного центру з міжгалузевих і регіональних проблем екологічної безпеки та ресурсозбереження (ДНТЦ «Екоресурс»). З. С. Бройде є радником голови Чернівецької облдержадміністрації з питань євро-інтеграції та сталого регіонального розвитку, головою Робочої комісії Єврорегіону «Верхній Прут» з питань екологічної безпеки, охорони довкілля, сталого регіонального розвитку та діяльності Екоєврорегіону, є представником України у Робочій групі Карпатської конвенції зі сталого розвитку промисловості, енергетики, транспорту та інфраструктури, національним представником Центрально-європейської Ініціативи з питань міжрегіонального і прикордонного співробітництва.

Олег Дьяков

Канд. географ. наук, старший науковий співробітник і менеджер проектів Центру регіональних досліджень (м. Одеса). До сфери наукових та професійних інтересів входять відновлення водно-болотних угідь та стале управління ними, управління ризиками повеней, інтегроване управління водними ресурсами та прибережною зоною. Є автором та співавтором низки наукових та аналітичних праць з цих питань. З 1998 року займається науковою та практичною роботою в сфері управління водними ресурсами та відновлення ВБУ в дельті Дунаю. Співавтор «Бачення Дельти Дунаю, Україна». З липня 2008 року є представником України в робочих групах з басейнового управління та захисту від повеней Міжнародної комісії із захисту річки Дунай (ICPDR).

Ольга Мелень

Керівник юридичного відділу ЕПЛ. В організації працює з 2001 року. Закінчила магістерську програму з міжнародного екологічного права в Ноттінгемському університеті. Сфера зацікавлень: актуальні проблеми охорони природно-заповідного фонду, екологічна експертиза, проблеми доступу до екологічної інформації.

Олег Рубель

К.е.н., старший науковий співробітник, заступник голови Чорноморського відділення Української Екологічної Академії наук, доцент Одеського державного екологічного університету. Старший науковий співробітник, докторант Інституту проблем ринку та економіко-екологічних досліджень НАН України. Більше 80 наукових публікацій. Сфера наукових інтересів: інституційна економіка, економіка природокористування, регіональна економіка, інтегроване управління морегосподарським комплексом, ділові ігри та інтерактивне навчання студентів. Оглядач Міжнародної комісії щодо захисту ріки Дунай, член Балканської екологічної асоціації, співзасновник Всеукраїнського екологічного товариства.

Аліна Самура

Починала свою діяльність в ЕПЛ як волонтер.
З квітня 2010 року працює на посаді спеціаліста з міжнародних питань.

Ігор Студенніков

Співзасновник і виконавчий директор Центру регіональних досліджень (м. Одеса). Сфера наукових інтересів охоплює теоретико-методологічні аспекти регіональних досліджень, транскордонне співробітництво, регіональна політика і регіональний розвиток. Є автором та співавтором низки публікацій з цих та інших питань в академічних, наукових і неаналітичних виданнях. Співавтор колективної монографії «Регіональна політика в країнах Європи: Уроки для України», співавтор і співредактор збірника наукових статей «На шляху до Європи. Український досвід єврорегіонів».
У 2006 році брав участь у підготовці експертної доповіді «Про внутрішнє і зовнішнє становище України у 2006 році».

Ганна Хомечко

Викладач міжнародного факультету Львівського національного університету імені Івана Франка, керівник програм та проектів ЕПЛ. Сфера зацікавлень – літературний і науковий переклад, академічний та діловий дискурс. Учасниця програм партнерства між Львівським, Орегонським та Канзаським університетами (США).

Ганна Цвєткова

Національний координатор Програми «Вода і санітарія» ВЕГО «МАМА-86», член консультативної групи Міжнародної Комісії Захисту річки Дунай (ICPDR) по участі громадськості (PP EG) від України.

Наталія Чижмакова

Асистент координатора програми «Вода та санітарія» ВЕГО «МАМА-86», член Консультативної групи з питань інтегрованого управління прибереженими смугами морів Чорноморської комісії.

До уваги авторів

Журнал «Екологія. Право. Людина» спрямований на відображення всіх аспектів громадського екологічного руху та стану довкілля в Україні. Його метою є сприяння розвитку природно-заповідного фонду та природоохоронної справи, сприяння розвитку науки та освіти, підвищення рівня поінформованості населення в еколого-правовій сфері. Відповідно, редакція публікує статті, що присвячені еколого-правовій та екологічній проблематиці, актуальним проблемам навколишнього середовища, інформуванню населення з актуальних питань законодавства України. Видання засноване з благодійною метою та для безкоштовного розповсюдження.

1. Стаття повинна бути обсягом до 21–23 тис. знаків з пробілами (6–8 сторінок А4 формату з відступами: вгорі – 2; внизу – 1; зліва – 3; справа – 1,3. Шрифт – Arial 11).
2. Редакція залишає за собою право публікувати авторські матеріали мовою оригіналу. Викладені автором міркування можуть не співпадати з точкою зору редакції.
3. Оформлення статті: прізвище та ім'я автора; наукове звання, якщо є; установа, де була виконана робота; назва статті. Обов'язковим є адреса та контактний телефон.
4. До статті має бути додане резюме українською мовою. Оформлення резюме: назва статті, прізвище та ім'я автора, короткий зміст чи ідея статті. Обсяг резюме: 700–900 знаків.
5. Формат подання текстових файлів: всі матеріали подаються у форматі Microsoft Word 2000 і вище, файл з розширенням doc.
6. При передруку матеріалів посилання на журнал «Екологія. Право. Людина» обов'язкове.

Журнал «Екологія. Право. Людина», № 8 (48), 2010 р.

Засновник:
Міжнародна благодійна організація «Екологія-Право-Людина»

Свідоцтво про державну реєстрацію друкованого засобу масової інформації Серія КВ № 14787–3758 Р від 14.11.2008 р.

Головний редактор:
О. Кравченко

Відповідальний секретар:
М. Булгакова

Підписано до друку 21.11.2010 р.
Формат 60x84/8. Папір офсетн.
Гарнітура Minion Pro. Офсетний друк.
Умовн. друк. арк. 14,88. Обл.-вид. арк. 13,8.
Умовн. фарбовідб. 29,86.
Друк: ТОВ «Компанія "Манускрипт"»

Редколегія:

С. Кравченко, д.ю.н., професор, академік УЕАН,
Д. Бонайн, професор Орегонського університету,
І. Войтюк, к.ю.н., ректор Академії суддів України,
П. Стецюк, к.ю.н., доктор права, Заслужений юрист України,
В. Адам, Є. Алексєєва, Т. Жиравецький, С. Лозан, О. Мелень, А. Петрів, Г. Хомечко, Н. Шпег.

Переклад: Г. Хомечко
Дизайн: О. Жінчина
Світлини: О. Рубель, Ганна Цвєткова, Андрій Матвєєв, Дунайський біосферний заповідник, Ворауер, WWF

© Журнал «Екологія. Право. Людина» № 8 (48), Львів, 2010

Шановні читачі та дописувачі!

Цей номер журналу є особливим. Ми присвятили його Дунаю, його проблемам та майбутній Європейській стратегії розвитку Дунайського регіону як способу вирішення низки проблем, що існують в регіоні.

Назва цієї другої за довжиною в Європі річки пройшла довгий історичний шлях, різні народності по-різному називали її. Найдавніші відомості про Дунай містяться у творах історика Геродота, який писав, що річка Істр починається в країні кельтів та, перетинаючи Європу, тече посередині. Кельти, що населяли береги Дунаю, перші помітили швидкий плин річки і назвали її Данувіус (Danuvius), що означає «швидка вода». Довгий шлях, сповнений випробувань, пройшла не лише назва річки, а й сама річка, яка нещадно використовувалася не одним поколінням народів та народностей, що населяли її береги.

Зараз від витоку до гирла Дунай протікає територією 10 держав: Німеччини, Австрії, Словаччини, Угорщини, Хорватії, Сербії, Болгарії, Румунії, Молдови та України. Басейн Дунаю охоплює частини територій Італії, Словенії, Боснії і Герцеговини, Албанії, Македонії, Польщі, Швейцарії та Чехії. На берегах Дунаю розташовані десятки великих міст, в тому числі й чотири європейські столиці – Відень, Белград, Будапешт та Братислава.

І перед всіма без винятку дунайськими країнами постає низка питань: чи є збереження довкілля головною потребою суспільства та обов'язком держави? Як узгодити цю потребу із соціально-економічними інтересами держав в цілому та місцевих громад зокрема. Чи існує конфлікт екологічних, соціальних та економічних інтересів у регіоні? Якщо так, то які шляхи виходу з нього існують.

Розуміючи необхідність забезпечення балансу екологічних, економічних та соціальних інтересів як необхідної умови сталого розвитку регіону, Європейська Комісія розпочала процес формування Європейської стратегії розвитку Дунайського регіону. Ця ініціатива має на меті допомогти зреалізувати економічний потенціал однієї з найдовших європейських річок, а також поліпшити стан довкілля всередині та навколо всього регіону Дунаю. В Україні Придунав'я є одним із найскладніших регіонів України з точки зору водночас й економічного добробуту людей, й їхнього соціального захисту. Безробіття та бідність, відсутність перспектив розвитку важливих для регіону галузей рибальства, судноплавства, туризму – реальна картина сьогодення в Придунав'ї. Відновлення цих галузей при максимальному збереженні унікальної природи регіону стає цілком можливим при участі України у розробці Дунайської стратегії.

На момент виходу журналу вже завершений процес коментування проекту стратегії різними державами Дунайського регіону. Завдяки активній позиції зацікавленої громадськості України уряд на останньому етапі розробки стратегії відгукнувся на цю ініціативу ЄК і розробив позиційний документ «Бачення Україною майбутньої стратегії ЄС для Дунайського

регіону», який допоміг державі гідно представити свою позицію на європейському рівні та принаймні задекларувати свої національні інтереси. З позиційним документом уряду України читач може ознайомитись на сторінках даного номеру часопису.

Також у рубриці «Європейська стратегія розвитку Дунайського регіону та зацікавлена громадськість України» читачі разом з авторами низки статей зроблять порівняльний аналіз Балтійської та майбутньої Дунайської стратегій, залучаться до роздумів про унікальний виклик Україні на шляху від єврорамантизму до європрагматизму, що зумовлений розбудовою Східного партнерства, Чорноморської синергії та Дунайської стратегії, ознайомляться із перевагами та недоліками Плану дій Дунайської стратегії, який поставив питання ідентифікації країни як дунайської і визначення низки українських регіонів як дунайських, а також знайдуть відповідь на питання, чому пріоритети даного документа не співпадають з певними інтересами України в регіоні Дунаю.

У рубриці «Репортаж» читачі разом з Ганною Цвєтковою побувають на Міжнародному дні Дунаю, а разом з РГ з питань розвитку Дунайського регіону – на громадських слуханнях в Ізмаїлі та в Констанці на конференції зацікавлених сторін в рамках обговорення Дунайської стратегії, яка стала завершальним етапом обговорення останньої.

І завершить спеціальний випуск часопису ЕПЛ документ експертів Робочої групи з питань розвитку Дунайського регіону Громадської експертної ради при Українській частині комітету з питань співробітництва між Україною та ЄС «Громадське бачення участі України в Європейській стратегії розвитку Дунайського регіону». Бачення було розроблене в рамках проекту «Стимулювання участі громадськості України в розробці Європейської стратегії розвитку Дунайського регіону» за фінансової підтримки Європейської програми Міжнародного фонду «Відродження» та активної участі в реалізації проекту директора Європейської програми МФВ Ірини Солоненко.

Дописувачами 8 номеру журналу були ВЕГО «Мама-86», Державний науково-технічний центр з міжгалузевих і регіональних проблем екологічної безпеки та ресурсозбереження (ДНТЦ «Екоресурс»), Центр регіональних досліджень м. Одеса, Чорноморське регіональне відділення Української екологічної Академії наук. Маємо надію, що даний номер часопису стане вам у пригоді. Редакція буде рада отримати від вас коментарі та пропозиції стосовно нашого видання, а також інформацію про відомі вам випадки порушення екологічних прав громадян. Ми завжди готові прийти вам на допомогу, поділитись своїми знаннями та вміннями.

З повагою,
виконавчий директор ЕПЛ,
головний редактор
Олена Кравченко

Балтійська хвиля

Аліна Самура,
спеціаліст з міжнародних питань ЕПЛ

У зв'язку з процесом розробки Європейської стратегії розвитку Дунайської регіону (надалі – Дунайська стратегія), яка бере за основу Європейську стратегію розвитку регіону Балтійського моря (надалі – Балтійська стратегія), автор у даній статті проаналізує суть Балтійської стратегії, заходи, вжиті за 2010 рік стосовно Балтійської стратегії, та основні засади створення і цілі Дунайської стратегії.

Вступ

За останні роки макрорегіональні стратегії останнім часом стали орієнтирами регіональної політики ЄС. Єврокомісія презентувала свої пропозиції щодо Балтійської стратегії, супроводжуючи її Планом дій від 10 червня 2009 року. «Європейська стратегія розвитку регіону Балтійського моря є значним кроком і знаменує собою новий підхід до співпраці в ЄС», – заявила з цього приводу комісар ЄС з питань регіональної політики Данута Хубнер.[1]

29–30 жовтня 2009 року на зустрічі Ради Європи в Брюсселі була затверджена Балтійська стратегія. Затвердження останньої є підґрунтям до регіональної співпраці, а також відкриває широкі можливості на майбутнє. Політичні діячі Центральної та Східної Європи, базуючись на позитивному досвіді Балтійської стратегії, виступили за створення Європейської стратегії розвитку Дунайського регіону, яка на даному етапі знаходиться на процесі підготовки Єврокомісією і буде представлена в кінці 2010 року.

1. Загальні відомості про Балтійський регіон та Балтійську стратегію

Країни Балтійського регіону можна поділити на три групи:

1. Країни, для яких Балтика є вагомим чинником визначення позиції та характеру держави: Швеція, Фінляндія, Естонія, Литва, Латвія.
2. Країни, що межують з Балтійським морем, але можуть існувати також поза контекстом Балтії, або такі, для яких позабалтійський контекст є домінуючим: Польща, Німеччина, Данія, Росія.
3. Країни, які не межують з Балтійським морем, але сильно з ним пов'язані. Їхнє визначення як балтійські держави або небалтійські залежить від них самих – від їхнього бажання звернутися в бік Балтії та конкретних кроків, зроблених у цьому напрямку: Білорусь, Норвегія, Україна, Словаччина, Чехія.

Балтійський регіон є найбільш розвинутим та інноваційним регіоном у світі, який водночас

зберігає високі темпи подальшого економічного зростання. Серед країн регіону є світові лідери в царині соціально-економічного розвитку: Швеція, Норвегія, Фінляндія та Данія. Тут присутня також найпотужніша з економічної точки зору держава Європи – Німеччина, а також найбільша за територією країна світу – Росія. Естонія, Латвія, Литва, Польща та Білорусь є європейськими лідерами в царині динаміки економічного зростання – названі країни в період від 2000 року розвиваються за темпами в середньому більш ніж 5 % щорічно.[2]

Перші кроки до створення Стратегії прослідковуються за Європарламентом. Ще у 2005 році були зроблені спроби винести питання Балтійської стратегії в контексті ЄС. Пізніше це призвело до прийняття Парламентської резолюції в листопаді 2006 року, яка чітко вказує на те щоб стратегія була чітко окреслена та прийнята Європейською Радою. Здебільшого це відбувалось за ініціативи Швеції. В грудні 2007 року Європейська Рада закликала Єврокомісію вжити заходів, а саме презентувати Балтійську стратегію щонайпізніше до червня 2009 року. У серпні 2008 та лютому 2009 року були проведені консультації з громадськістю. Крім вкладів країн-членів і регіонів, чисельна кількість неурядових організацій, а також фізичних осіб внесли свої пропозиції та погляди стосовно даної стратегії. В загальному було зроблено понад 109 зауважень у формі пропозицій, думок на двох конференціях сторін у Стокгольмі, у серпні 2008 року та в Ростоці в лютому 2009 року, молодіжній конференції в Гамбурзі, а також шляхом дистанційних консультацій, які були відкриті протягом листопада і грудня 2008 року. Консультаційний процес суттєво вплинув на важливі питання та висновки, які розділялись між багатьма учасниками в тому числі і питання необхідності у Балтійській стратегії, яке визнали нагальним. 10 червня 2009 року Єврокомісія затвердила Європейську стратегію регіону Балтійського моря[3]. Це був перший досвід розробки всеохоплюючої стратегії, націленої на макрорегіон.

Балтійська стратегія має на меті покращити вже існуючу схему співпраці в Балтійському регіоні, а також налагодити нові, неохоплені раніше підходи та питання розвитку Балтійського регіону. Сама стратегія базується на основних чотирьох так званих стовпах, котрі ми розглянемо нижче.

Основними стовпами є: перший – захист довкілля та боротьба із забрудненням в Балтійському регіоні; другий – збалансований економічний розвиток регіону; третій – доступність та привабливий регіон для туристів; четвертий – безпечність та надійність регіону. Саме ці чотири основні засади в подальшому розвинулись у 15 різноманітних питань, так званих пріоритетних напрямках. Їх метою є установити цілі та розподілити обов'язки між країнами-членами по виконанню різних завдань. Загалом було прописано 76 заходів, які містять конкретні проекти, в яких вказано відповідальних осіб, терміни виконання та мету, якої потрібно досягнути.

Розглянемо кожен стовп стратегії детальніше.

1. Захист довкілля та боротьба із забрудненням

Перший стовп є одним з найважливіших. Він складається з п'ятьох пріоритетних напрямків: 1) скорочення викидів відходів в море до прийнятного рівня; 2) захист природних зон та біорізноманіття, включаючи рибне господарство; 3) скорочення використання та впливу небезпечних речовин; 4) прагнення стати моделлю регіону чистого судноплавства; 5) пом'якшення та адаптація до змін клімату.

2. Процвітаючий регіон

Другий стовп стосується економічного розвитку регіону. Основним завданням є досягнути більш збалансованого розвитку регіону. Цей пріоритет включає чотири напрямки: 1) усунення бар'єрів для внутрішнього ринку в регіоні Балтійського моря, 2) створення фонду досліджень та інновацій, 3) імплементація законів про малий бізнес, 4) покращення розвитку сільського господарства, лісоводства і рибальства.

3. Доступний і привабливий регіон

Як третє підґрунтя, ЄС фокусується на різних аспектах інфраструктури регіону. Особливої уваги потребують два питання в межах цього підґрунтя, а саме: транспорт та енергетика. Стосовно транспорту, північні та південні частини регіону Балтійського моря є найменш доступними районами Співтовариства з часів кінця Холодної війни. Це означає, що транспорт є повільним, екологічно шкідливим, досить дорогим порівняно з іншими галузями, а також не досить доступним і привабливим для туристів. Стосовно енергетики, основне питання приділяється досить серйозній залежності деяких країн регіону від єдиного постачальника енергії – Росії, нерівномірним розподілом регіональної пропозиції. Також слід зазначити, що енергетичні ринки є національно орієнтовані, що веде за собою нестабільність галузі та високі споживчі ціни. Як наслідок, третє підґрунтя містить три пріоритетні напрямки: 1) удосконалення доступу, дії та безпеки енергетичного ринку; 2) удосконалення внутрішніх та зовнішніх транспортних сполучень; 3) збереження та покращення привабливості регіону особливо в галузях освіти, туризму та охорони здоров'я.

4. Безпечний та надійний регіон

Четверте підґрунтя стосується безпеки і надійності. На цьому підґрунті, два питання заслуго-

вують найбільшої уваги: морська безпека, транскордонні злочини. Говорячи про морську безпеку, основне питання стосується інтенсивності руху транспорту на Балтійському морі (очікується, що за наступні 10 років вантажний транспорт на Балтійському морі зросте на 60–80 %). Метою є також мінімізація ризиків нещасних випадків і аварій. Щодо транскордонних злочинів, тут ідеться про посилення безпеки на кордонах, а також посилення зовнішньої безпеки.

Цей стовп базується на трьох основних пріоритетах: 1) стати провідним регіоном з питань мореплавної безпеки та надійності; 2) посилення захисту від аварійних ситуацій на морі і на суші; 3) зменшення впливу і шкоди, заподіяної злочинами при перетині кордону.

Для досягнення цілісності стратегії необхідні також «горизонтальні» заходи. Європейська стратегія розвитку регіону Балтійського моря є ключовим інструментом забезпечення територіального сполучення регіону водночас і для морських, і для континентальних територій. У цьому контексті стратегія націлена на забезпечення того, що політики на всіх рівнях (місцевий, регіональний, національний, рівень ЄС на морі і на суші) орієнтовані на досягнення конкурентоздатності, інтеграції і сталого розвитку регіону. Така стратегія повинна сприяти досягненню територіальної інтеграції: скорочення відмінностей у рівні розвитку територій, створення рівних умов життя, ріст диверсифікації активів, визначення потенціалу регіонів, забезпечення хорошого доступу до інфраструктури і сфер послуг, встановлення міцних зв'язків між міськими та сільськими територіями, збереження екосистеми за рахунок управління і планування використання Балтійського моря.

Для реалізації великої кількості заходів, деталізованих в Плані дій, виданому в червні 2009 року, необхідно посилення внутрішньої координації серед держав-членів ЄС, розташованих в регіоні, а також створення певних мереж для виконання загальних функцій (завдань) на морі. Базуючись на Коммюніке[4] про управління на морі (червень 2008 рік), Єврокомісія рекомендує країнам-членам ЄС створити такі механізми, в тому числі провести консультації з профільними зацікавленими сторонами. Єврокомісія запропонувала розподіл обов'язків серед держав-членів. Відповідно, Єврокомісія відповідальна за координацію, моніторинг, допомогу в імплементації, перевірку виконання завдань. Імплементація буде проводитись сторонами, які пов'язані безпосередньо з регіоном. Єврокомісія працюватиме з комплексом урядових і неурядових сторін, які займають важливі позиції.[5] В плані дій є перелік відповідальних країн за певні заходи, що нижче відображено у формі таблиці:

Стовп/пріоритет	Відповідальна країна	Кількість заходів
Стовп 1. Зробити Балтійське море стабільним регіоном		
1. Скоротити викиди в Балтійське море до прийнятного рівня	Польща/Фінляндія	5
2. Захистити природні зони і біорізноманіття, включаючи рибогосподарство	Німеччина	2
3. Скоротити використання і вплив небезпечних речовин	Швеція	3
4. Стати прикладом регіону чистого судноплавства	Данія	2
5. Пом'якшення та адаптація до змін клімату	Данія	3
Стовп 2. Зробити Балтійський регіон процвітаючим регіоном		
6. Ліквідувати перешкоди з внутрішнього ринку регіону Балтійського моря	Естонія	6
7. Використати весь потенціал регіону в галузі досліджень та інновацій	Швеція/Польща	2
8. Імплементація Закону про малий бізнес: сприяти розвитку підприємництва, збільшити ефективність використання людських ресурсів	Данія	9
9. Посилити сталий розвиток с/г, лісогосподарства і рибальства	Фінляндія	7
Стовп 3. Зробити Балтійський регіон доступним і привабливим		
10. Удосконалити доступ і безпеку до енергетичного ринку	Латвія/Данія	3
11. Удосконалення внутрішніх і зовнішніх транспортних сполучень	Литва/Швеція	5
12. Покращити привабливість Балтійського регіону особливо в галузях освіти, туризму та охорони здоров'я	Туризм: Німеччина; Освіта: Німеччина	10
Стовп 4. Зробити Балтійський регіон безпечним та надійним		
13. Стати провідним регіоном з морської безпеки та надійності	Фінляндія/Данія	4
14. Покращити захист від основних надзвичайних ситуацій в морі і на суші	Данія	2
15. Скоротити до мінімуму транскордонні злочини	Фінляндія	3
Горизонтальні заходи	Єврокомісія	10

Вище подано таблицю стовпів та пріоритетних напрямків Європейської стратегії розвитку регіону Балтійського моря.

Серед конкретних проектів, які передбачаються до 2013 року є сполучення електромереж Естонії, Латвії, Литви та Польщі, будівництво залізничної лінії від Варшави до Таллінна, яка б давала можливість розвивати швидкість в 120 км. на годину, створення спільної системи нагляду за забрудненням моря та інші. В загальній кількості планується витратити Євросоюзом понад 50 мільярдів еврів. Далі зупинимося на розгляді того, як на даному етапі реалізується Балтійська стратегія, які пріоритети визначені для регіону на цей рік і які заходи реалізовуються на сучасному етапі.

2. Реалізація Балтійської стратегії на сучасному етапі

20 квітня 2010 року відбувся Форум розвитку Балтійського регіону. На ньому, базуючись на діалозі із членами і партнерами ФБР за останні місяці, були затверджені пріоритети реалізації Балтійської стратегії на 2010 рік. Основними пріоритетними питаннями є:

- Імплементація стратегії.
  Імплементація стратегії залишатиметься на першому місці на політичному рівні в країнах Балтійського регіону за підтримки Єврокомісії. На форумі було зазначено, що в часи економічної кризи найкращим вирішенням питання буде більш тісна співпраця із сусідніми країнами, які мають найбільший вплив на економіку регіону.
- Енергетика.
  Передбачається надалі активізовувати співпрацю з країнами, які найбільше цього потребують в галузі енергетики.
- Вода.
  Передбачається фінансування питання очищення води в Балтійському регіоні.
- Науково-дослідні роботи.
  Передбачається розширення вже існуючої мережі дослідницької діяльності та дослідницьких установ у Балтійському регіоні.
- Питання Фермен Белт.
  Це конструкція сполучення Родбена в Нідерландах і Путгардена в Німеччині у формі тунелю чи моста, придумана Японським конструктором Ямасакі Ясутсугу.
- Співпраця з країнами Північного виміру.[6]
  Планується визначити певні пріоритети та проблеми в економічній співпраці з Росією та її країнами-сусідами ЄС (Норвегія).
- Тісніше співпрацювати з найбільшими містами регіону, такими як Копенгаген, Гамбург, Гельсінг, Осло, Стокгольм та інші.[7]

01 червня цього ж року у Вільнюсі відбувся 8-ий саміт держав-членів Балтійського регіону, на якому представники 11 держав регіону і Єврокомісії обговорили питання створення умов для конкурентоспроможності та сталого економічного зростання Балтійського регіону, співпрацю в енергетичній сфері, а також підвищення ефективності структур та інструментів регіональної співпраці. Він був присвячений зокрема таким питанням, як сталий економічний розвиток, конкурентоздатність, створення нових робочих місць, енергетика та зміна клімату, економічна співпраця із східними сусідами та країнами північного виміру. На саміті виступили президент Литви, президент Єврокомісії Жозе Мануель Баррозу, керівники урядів країн Балтії, Норвегії, Фінляндії, Ісландії, міністр закордонних прав Польщі, а також віце-прем'єри Росії, Швеції та Данії. Розпочала саміт Президент Литви Даля Грібаускайте з промовою, де зазначила, що енергетика, море, інновації і конкурентоздатність є ключовими словами, котрі краще всього описують особливості і проблеми регіону Балтійського моря і закликала визначити основні напрямки для тісної співпраці. Найбільше питання приділяється питанню енергетики в Латвії. За словами Грібаускайте, Латвія, Литва та Естонія найбільше в ЄС страждають від енергетичної ізоляції. Ціни на газ у Литви вищі ніж в Німеччині на 38 % у зв'язку з відсутністю функціонування ринку природного газу. Створення Балтійського енергетичного ринку сприяло б виходу цих держав із ізоляції.

Важливим є пошук альтернатив в енергетиці. «Найперше нам потрібна енергетична альтернатива і не тільки газова», – зазначає президент Литви. Також вона закликала всі країни регіону об'єднати зусилля стосовно нейтралізації вибухових речовин і боєприпасів, захоронених ще в роки війни, а також захисті рідких видів флори та фауни.[8] Втім, чи почули заклики президента Литви інші держави-члени, – побачимо згодом. А тепер розглянемо основні підходи до формування та реалізації Європейської стратегії розвитку Дунайського регіону.

3. Створення Європейської стратегії розвитку Дунайського регіону

Прем'єр міністри восьми країн ЄС: Австрії, Болгарії, Чехії, Німеччини, Угорщини, Румунії, Словаччини і Словенії погодили ініціативу створити привабливий, безпечний і процвітаючий Дунайський регіон відповідно до цінностей, принципів та фундаментальних цілей ЄС.

У червні 2009 року Європейська рада уповноважила Єврокомісію підготувати Європейську стратегію розвитку Дунайського регіону до кінця 2010 року. На даний час процес розробки ще триває. До Дунайського регіону входять 14 держав-учасниць, в яких загалом проживає 115 мільйонів осіб. Країнами-учасницями Європейської стратегії розвитку Дунайського регіону є Австрія, Німеччина, Словаччина, Румунія, Угорщина, Чехія, Словенія, Болгарія, Хорватія, Сербія, Чорногорія, Боснія і Герцоговина, Україна та Молдова. Дунайська стратегія бере за основу Балтійську стратегію, з врахуванням усіх позитивних результатів та досвіду останньої. І, звісно, беручи до уваги особливості Дунайського регіону. Координацію підготовки стратегії від імені Європейської Комісії здійснює Головне управління регіональної політики.

В Україні до Дунайського регіону належать Івано-Франківська, Закарпатська, Одеська, Чернівецька області. Загальна площа зазначених областей становить 68 135 км^2 з населенням понад 6 млн. осіб, що складає, відповідно, 8,5 та 6 % від загальної площі та кількості населення Дунайського регіону. Україна виступила за розробку Європейської стратегії розвитку Дунайського регіону та підтримала цю ініціативу. Європейський Союз позитивно сприймає залучення до розробки стратегії країн-нечленів Євросоюзу, зокрема України. Відповідне положення було закріплене у Робочій програмі з імплементації Меморандуму про взаєморозуміння між Україною та Єврокомісією у сфері регіональної політики. На думку ЄС, така участь матиме додану вартість за умови внесення конкретних пропозицій щодо змістовного наповнення Дунайської стратегії та практичних аспектів її реалізації. У відповідь на звернення Єврокомісії, Кабінет Міністрів України ухвалив рішення уповноважити Міністерство регіонального розвитку і будівництва (Мінрегіонбуд) виступити в ролі національного координатора.

А тепер проаналізуємо основні цілі та положення, які планується відобразити в Європейській стратегії розвитку Дунайського регіону.

Серед основних цілей Дунайської стратегії передбачається покращення судноплавства ріки, в першу чергу для вантажів, захист довкілля та боротьба із забрудненням, сприяння економічному розвитку, а також розвитку культури та туризму, вдосконалення заходів боротьби із природними лихами. Основними пріоритетними напрямками є сталий економічний розвиток, транспорт та відповідна інфраструктура, безпека, енергетика, привабливість регіону для туристів та інші. В Дунайському регіоні є й свої проблеми, такі як, наприклад, погана якість води, загроза біорізноманіттю, загрози такими стихійним лихам як паводки, засухи, людський фактор (забруднення навколишнього середовища).

Попередньо передбачалося, що Дунайська стратегія буде будуватися на 3-ьох стовпах:

1) захист довкілля та запобігання природним лихам;
2) сполучення;
3) соціально-економічна інтеграція та розвиток.

На сьогодні вже відомо, що додано четвертий стовп, який стосується безпеки регіону та інституційного розвитку.

Що ж включає в себе кожен із цих стовпів?

Перший стовп передбачає вжиття певних заходів для досягнення позитивних результатів в екології водних об'єктів, якості повітря та ґрунтів, біорізноманітті та ландшафтах, зменшення природних ризиків, пом'якшення та адаптація до змін клімату.

Другий стовп під назвою «Сполучення» передбачає збільшення використання альтернативних джерел та чистої енергії, енерго-ефективність та енергозбереження, створення нових внутрішніх водних шляхів, доріг, залізниць, портів та аеропортів, енергетичних систем та безпеки постачання. Основними проблемами є недостатня співпраця, потреба в інвестиціях, брак інтегрованого підходу. Оскільки в деяких районах Дунайського регіону немає інтернету, належних засобів зв'язку, покращити в сільських місцевостях зв'язок з містами.

Соціально-економічна інтеграція та розвиток передбачає створення конкурентноздатності секторів економіки, введення інновацій та проведення досліджень, покращення інтеграції громадян, розвиток та використання культурного різноманіття, покращення співпраці з національними та регіональними туристичними агентствами з метою створення та розвитку спільної так званої Дунайської «туристичної торгової марки» та спільних дунайських проектів.

Різний статус придунайських країн стосовно членства в Європейському Союзі визначив велику кількість джерел фінансування обговорюваної Дунайської стратегії. Вона буде підкріплюватись грошовими ресурсами з національних фондів, регіональних фондів та фондів ЄС, в першу чергу його структурних фондів (Європейського фонду регіонального розвитку, Фондів підготовки до вступу ЄС). Більше того, задіяний буде й інструмент Європейської політики сусідства. В реалізації Дунайської стратегії також візьмуть участь міжнародні фінансові інститути: Європейський інвестиційний банк і Європейський банк реконструкції та розвитку.[9]

Ще немає остаточно затвердженого документа Дунайської стратегії, однак, відбулася серія конференцій в рамках консультацій із зацікавленими сторонами щодо стратегії. Серед них слід відзначити конференцію щодо Європейської стратегії розвитку Дунайського регіону в Константі (Румунія, що відбулася 9–11 червня 2010 року. Ця конференція була останньою серед організованих заходів в рамках підготовки Дунайської стратегії. Метою цієї конференції було обговорення пріоритетів, які будуть включені в Дунайську стратегію. Темами, які обговорювались, є покращення сполучень та систем зв'язку, охорона навколишнього середовища, управління водними ресурсами, соціально-економічний, людський та інституційний розвиток, організований круглий стіл для приватного сектора стосовно питання Європейської стратегії розвитку Дунайського регіону а також їхнє залучення до подальшої імплементації цієї стратегії.

Окрім того, відбулись конференції 10–11 травня 2010 стосовно Дунайської стратегії в Руссе (Болгарія); 19–21 квітня 2010 року відбулася конференція на тему: «Європейська стратегія розвитку дунайського регіону: транспорт, енергетика, питання охорони навколишнього середовища» у Відні (Австрія) – Братиславі (Словаччина); 25–26 лютого 2010 року пройшла конференція стосовно Дунайської стратегії в Будапешті, а також 1–2 лютого 2010 року відбулася перша конференція щодо розробки основних положень/стовпів Дунайської стратегії в м. Ульм.

Необхідно також згадати про позицію уряду стосовно Дунайської стратегії. 14–15 липня цього року у Брюсселі відбулись два раунди консультацій з питань регіональної політики між Україною та ЄС. Перший раунд був присвячений питанням двостороннього регіонального співробітництва на основі укладеного між Україною та ЄС Меморандуму про взаєморозуміння з метою встановлення діалогу у сфері регіональної політики між Європейською Комісією та Мінрегіонбудом України. Другий раунд консультацій стосувався шляхів залучення України до Європейської стратегії розвитку Дунайського Регіону. До складу делегації України увійшли: заступник Міністра регіонального розвитку та будівництва України К. В Пивоваров, заступник міністра закордонних справ України П. А. Клімкін, радник ПУ при ЄС О. В. Посадська.

Європейською Комісією були визначені чотири ключових напрями Дунайської стратегії (транспорт та енергетика, охорона навколишнього середовища, забезпечення соціально-економічного та гуманітарного розвитку, поліпшення інституційної спроможності та безпеки). Було зазначено також щодо компетенції та повноважень Координаторів пріоритетів, започаткування діяльності яких передбачено Дунайською стратегією. Головною метою роботи координаторів пріоритетів, які будуть визначатись з кола національних посадових осіб того чи іншого галузевого органу влади, буде забезпечення узгодженої роботи на багатосторонньому рівні представників інших національних органів щодо впровадження проектів того чи іншого напрямку; робота з донорами та фінансовими установами; звітування щодо здійсненої роботи; внесення пропозицій щодо оновлення проектного списку Плану дій.

«Україна пропонує Європейському Союзу при розробці Дунайської стратегії врахувати протипаводкові проекти для ріки Тиса», – заявив українським журналістам 15 липня цього року заступник міністра закордонних справ України Павло Клімкін після консультацій з європейськими колегами. Заступник міністра зазначив, що проект Дунайської стратегії, який розробляється зараз Єврокомісією, буде передбачати реалізацію проектів не лише в регіонах навколо Дунаю, але й в регіонах усього Дунайського басейну. Україна також запропонувала європейській стороні ряд інфраструктурних проектів, деталі яких поки що невідомі. П. Клімкін також повідомив що Україна та ЄС проведуть ще один раунд консультацій в рамках підготовки до розробки дунайської Стратегії в жовтні–листопаді.[10]

Не можна залишити й без уваги активну участь громадськості України у створенні Дунайської стратегії. За ініціативи Громадської експертної ради при Українській частині Комітету з питань співробітництва між Україною та ЄС створено Робочу групу з розвитку Дунайського регіону. До складу групи увійшли українські експерти, які займаються проблемами Дунайського регіону. Метою робочої групи є вироблення спільної і узгодженої позиції громадських організацій, які займаються проблематикою Дунайського регіону щодо бачення розвитку Дунайського регіону в кон-

тексті Дунайського єврорегіону; розробку Плану дій із першочерговими заходами щодо реалізації Європейської стратегії розвитку Дунайського регіону, яка зараз розробляється ЄС; активізацію участі громадськості в процесі прийняття рішень на місцевому, регіональному, національному та європейському рівнях.[11] Результатом колективної праці членів Робочої групи стало створення та подання до Єврокомісії пропозицій від української громадськості щодо Європейської стратегії розвитку Дунайського регіону та Плану дій до неї.

До Плану дій по стратегії (стовп «Захист довкілля») Робочою групою пропонуються такі проекти та ініціативи:

1. Транскордонна співпраця щодо мінімізації та раціонального поводження із відходами у загальному контексті інтегрованого попередження і контролю забруднень в Дунайському регіоні.
2. Програма малих грантів для підтримки екологічно-чистого підприємництва.
3. Посилення спроможності управління природозаповідними територіями та розширення таких територій, шляхом створення багатофункціональних тренінг-центрів на базі Інформаційно-туристичних центрів об'єктів ПЗФ для надання місцевим громадам організаційної допомоги, обміну досвідом, підвищення обізнаності задля впровадження нових видів діяльності, невиснажливого природокористування, збереження біорізноманіття, охорони навколишнього природного середовища; розробити та видати серію інформаційних матеріалів для природокористувачів та відвідувачів об'єктів ПЗФ українською, англійською, німецькою мовами (буклети, компакт-диски, наукові звіти, листівки, ліфлети, тощо); регулярно інформувати населення щодо діяльності об'єктів ПЗФ у газетах (газета «Дельта і людина», інші видання на території інших областей); покращити матеріально-технічну базу адміністрацій об'єктів ПЗФ (лодки, автомобілі, офісне обладнання тощо); підвищити професійний рівень та обізнаність працівників об'єктів ПЗФ щодо сучасних способів управління природоохоронними територіями, їх охороною та сталим використанням природних ресурсів; завершити створення Нижньодунайського зеленого коридору (Lower Danube Green Corridor) – проекту відновлення водно болотних угідь на території Румунії, Болгарії, Молдови та України.
4. Пом'якшення та адаптація до змін клімату. Шляхом здійснення оцінки вразливості територій української частини басейнів річок Тиса, Серет та Прут, пониззя Дунаю в екологічному і соціально-економічному аспектах в умовах глобальної зміни клімату; розробити стратегії та плани адаптації інфраструктури цих територій до наслідків глобальної зміни клімату, методи та підходи до економічної діяльності людини, а також підходи до використання природних ресурсів в умовах кліматичних змін; Створити умови для адаптації природних екосистем до глобальної зміни клімату, зокрема, шляхом відновлення водно-болотних угідь, лісів та степів.
5. Розробка планів управління для суб-басейнів ріки Дунай.
6. Проведення комплексного екологічного моніторингу та розробка моделі прогнозування екологічного стану басейну верхів'я р. Дунай (р. Прут, р. Білий Черемош, р. Чорний Черемош);

До стовпа під назвою «сполучення» пропонується:

1. Створення умов для продовження Міжнародного транспортного коридору (МТК) № 7 з використанням української транспортної інфраструктури нижнього Дунаю (альтернатива каналу через гирло Бистре).
2. Будівництво залізничної ділянки від порту Рені до залізничної магістралі «Одеса–Рені» (42–60 км).
3. Будівництво автомобільної дороги державного значення «Одеса–Рені» на ділянці «Одеса–Монаші» за новим напрямком «Одеса – Овідіополь – Білгород-Дністровський – с. Монаші».
4. Розвиток портів.
5. Завершення будівництва паромних переправ в Нижньому Дунаї.
6. Створення умов сталості та переходу на нові відновлювальні джерела енергії та енергозбереження.

До стовпа під назвою «соціально-економічна інтеграція та сталий розвиток» було запропоновано включити такі проекти:

1. Розвиток органічного сільськогосподарського виробництва в басейні Дунаю.
2. Доступ населення (особливо в сільській місцевості) до питної води.
3. Збереження та відновлення спільної природної та культурної спадщини лиману (озера) Сасик.
4. Вільна торгівля в Дунайському регіоні, розвиток бізнес інфраструктури.
5. Сталий туризм.
6. Збереження природної, етнічної та історико-культурної спадщини Дунайського регіону.

Висновки:

Поглянувши на Балтійську та проект Дунайської Стратегії, спостерігаємо беззаперечну схожість цих двох документів. Як в Балтійській так і в Дунайській стратегіях, серед передбачених є такі заходи як імплементація законів про малий бізнес, удосконалення внутрішніх і зовнішніх транспортних сполучень, що передбачає побудову нових доріг, мостів, магістралей, розвиток туризму. В той же час в стратегіях передбачається захистити природні зони і біорізноманіття, скоротити використання і вплив небезпечних речовин, стати прикладом регіону чистого судноплавства. Та чи можна одночасно, не забруднюючи довкілля створювати економічно вигідну інфраструктуру шляхом побудови нових об'єктів? Адже неможливо повністю уникнути негативного впливу від діяльності людини на навколишнє середовище а лише її мінімізувати. На думку автора, важливим було б зосередитись все-таки на питанні охорони довкілля під час побудови економічно вигідних проектів. Країни учасниці повинні освідомити всю важливість цієї стратегії та вплив її ініціатив на довкілля та зробити його якомога сприятливішим для майбутніх поколінь, розробити стратегії та плани адаптації інфраструктури та використання природних ресурсів до наслідків зміни клімату. Проте, це має бути виключно спільною метою усіх країн-учасниць як Дунайської так і Балтійської Стратегій.

Враховуючи вищевикладене, можна зробити висновок, що для того, аби заходи, які заплановані в Стратегії могли бути реалізовані, необхідною є співпраця усіх країн-учасниць Дунайського регіону, залучення громадськості та приватного сектору, також, заходи мають бути профінансовані з існуючих джерел ЄС, таких як фонди, які підтримують розвиток сільських територій, рибальство, запобігання зовнішнім впливам, дослідження, контролюють стан навколишнього середовища, а також національні, регіональні і місцеві фонди, банки і міжнародні фінансові організації, в першу чергу Європейський інвестиційний банк, некомерційні організації і приватні джерела фінансування.

Для досягнення бажаного результату в цьому питанні дуже важлива кооперація між країнами-членами ЄС. Країни-члени ЄС, регіональні і місцеві органи влади, приватний бізнес можуть узгоджено визначити організацію, котра буде займатись пошуком належних фондів для фінансування стратегії. Проте для цього проекти стратегії, для яких необхідне фінансування, повинні бути прописані досить чітко.

Для України важливим є співпраця з країнами-учасницями Дунайської регіону. На даний момент стан українського мореплавства та стан Українського Придунав'я не є таким яким би хотілося. В України є реальна можливість стати членом провідних регіональних організацій європейської інтеграції та набратися досвіду співпраці в рамках європейських структур, що буде вагомим аргументом на користь українського членства в ЄС. Позитивне враження від участі української сторони в цих організаціях дозволить розширити число країн – «адвокатів» українського вступу до ЄС. Також дасть можливість здобуття передового досвіду в океанології, портовій справі, пароплавстві, економічній інтеграції, охороні довкілля, адміністрації та освіти, а також досвіду регіональної морської співпраці. Чорне море інколи називають «Новою Балтикою» через їхню подібність. На Чорному морі відбуваються процеси, аналогічні до тих, які на Балтиці відбулися декілька – кільканадцять років тому. Корисний балтійський досвід може наповнити глибшим змістом та динамікою чорноморську співпрацю, а Україна, як носій цього досвіду, стане для Чорного моря тим, чим Скандинавія для Балтії.[12]

Важливо, щоб національні закони не створювали непотрібних бар'єрів всередині регіону. Група, утворена з чиновників моря повинна слідкувати за тим, щоб європейське законодавство адекватно застосовувалось на рівні країн регіону, для того щоб не створювалось бар'єрів і перепон для розвитку торгівлі, мобільності ринку праці, транспортних зв'язків, тощо. Така координація законодавства має бути виключно на добровільній основі і залишатись в рамках законодавства ЄС.

Україна має потенційні можливості замкнути на собі ряд європейських комунікацій водночас і широкого, і меридіонального напрямків, в тому числі і частину нафтового транзиту в Європу без шкоди для довкілля. Для того, щоб ці шанси стали реальністю, необхідна динамічна зовнішня політика.

Маємо надію, що Дунайська стратегія стане дорожньою картою до сталого майбутнього басейну Дунаю.

1 *eunews.unian.net/ukr/detail/191346*
2 *www.baltic-ukraine.org*
3 *www.euractiv.com/...danube-strategy/article-189130*
4 *фр., від лат., повідомляю, офіційне урядове повідомлення, здебільшого про наслідки або хід дипломатичних переговорів, а також про важливі події у внутрішньому житті країни.*
5 *http://www.se2009.eu/polopoly_fs*
6 *www. dt.ua/1000/1600/65256/*
7 *www.unep.org/regionalseas/programmes/*
8 *www.radiosvoboda.org/content/article/1119968.html*
9 *http://alleuropa.ru/index.php?option=com_content&task=view&id=1629*
10 *http://economics.unian.net/rus/detail/53047*
11 *http://eu.prostir.ua/news/index.html*
12 *www.baltic-ukraine.org*

Дунайська школа євроінтеграції

Зіновій Бройде,
директор Державного НТЦ «Екоресурс», радник голови Чернівецької облдержадміністрації

Одночасна розбудова Східного партнерства, Дунайської і Балтійської стратегій та Чорноморської синергії є якісно новими кроками водночас і у зовнішній, і у внутрішній політиці ЄС та є унікальним викликом на шляху України від єврорамантизму до європрогматизму. Обіймаючи в Дунайському регіоні не тільки Східну Дельту, але й основну водозбірну частину найдовших приток Дунаю: Тиси і Прута, а також Сірету, Україна відіграє ключову роль і у Карпатсько-Альпійському вимірі цього макрорегіону, і для подальшого поширення здобутків Дунайської стратегії на проблемні міжнародні басейни Дністра, Дніпра, Дону та Чорного моря. На перехрестях «шовкового шляху» і Балтійсько-Середземноморських сполучень «з варяг у греки» українські регіони історично залучені до формування сучасних транс'європейських комунікаційних мереж, місцевого і регіонального менеджменту, управління водними, енергетичними, сільськогосподарськими, лісовими, рекреаційним ресурсами, прогресу базових галузей та багатьох інших економічних і соціальних чинників сталого регіонального розвитку і безпеки. Тому активне інтегрування українських регіонів до систем трансрегіональних проектів – від транс'європейського транзиту до мінімізації відходів і запровадження кращих доступних технологій за новітніми кластеризаційними підходами – стане істотним чинником стабільної та безпечної побудови Центральної та Східної Європи.

Декларуючи асоціювання з ЄС, Україна до цього часу не відповіла на ключовий євроінтеграційний виклик трансрегіональної співпраці. І на сході, і на заході країни для цього існують необхідні передумови, зокрема 8 єврорегіонів та Асамблея українських прикордонних регіонів і єврорегіонів (об'єднань єврорегіонального співробітництва), утворена 10.03.2010. На шляху України від «єврорамантизму» до «європрагматизму» ці можливості є особливо актуальними, оскільки безпосередньо стосуються сьогоднішніх спільних чинників політики сусідства і регіональної політики ЄС та співпраці з іншими країнами СНД.

Останнім часом ключові аспекти внутрішньої та зовнішньої політики Євроспільноти кардинально трансформуються відповідно до проблем «старих» країн ЄС та його нових членів, кандидатів і партнерів. Згідно із сучасним баченням цих проблем «зовнішній» простір ЄС сьогодні структурується у Середземноморський союз, Східне партнерство, співпрацю з Росією, Чорноморську синергію, тощо.

З внутрішнього боку східних кордонів ЄС також вперше формуються дві макрорегіональні стратегії розвитку: Балтійська і Дунайська. Їх загальними рисами є басейновий принцип (застосований і для Чорноморської синергії) та визначення старими і новими членами ЄС спільних потреб і підходів з урахуванням інтересів і залученням країн-кандидатів, що межують, на вступ.

Якщо за басейновим принципом тут є певна спільна спадкоємність від унікального досвіду розв'язання екологічних проблем Рейну, то інші підвалини двох макрорегіональних стратегій мають істотні відмінності. У Балтійській стратегії можна побачити віддзеркалення колишнього Ганзейського союзу, тобто асоціації міст і територій прибалтійських країн, пов'язаних переважно торговими відносинами.

Дунайський регіон, за наявності аналогічної спадщини на перехрестях «шовкового шляху» та Балтійсько-Середземноморських сполучень «з варяг у греки», окрім того має значно глибші спільні підвалини. Йдеться про тривалу сумісну розбудову сьогоднішніх країн, їхніх провінцій та міст у єдиній державі, яку називали «Дунайською монархією». Саме тоді в Дунайському, Альпійському і Карпатському регіонах були закладені єдині основи сучасних транс'європейських комунікаційних мереж, місцевого самоврядування і регіонального менеджменту, управління водними,

а)

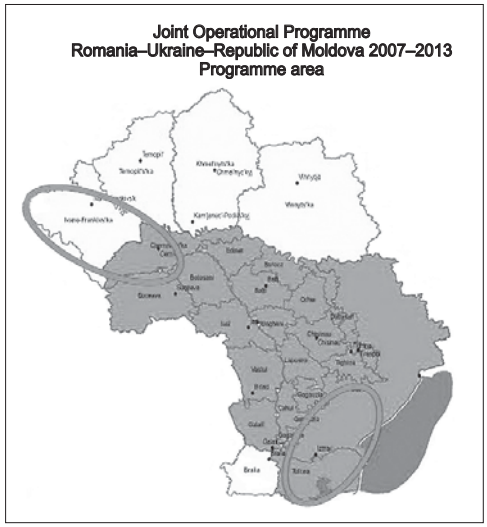

б)

в)

Рис. 1. Території української частини Дунайського басейну
а) у Карпатсько-Дунайському регіоні; у сфері дії ENPI на 2007–2013 роки:
б) Спільної операційної програми «Румунія–Україна–Республіка Молдова»;
в) Центральноєвропейської та Південно-Східної програм.

енергетичними, сільськогосподарськими, лісовими, рекреаційним ресурсами, стимулювання розвитку базових виробництв, муніципальних послуг та багатьох інших економічних і соціальних чинників сталого регіонального розвитку.[1]

Важливою особливістю для нашої країни є те, що по обидва боки нинішнього східного кордону ЄС межуючі території сучасних Польщі, Словаччини, Угорщини і Румунії та Волинської, Львівської, Закарпатської, Тернопільської, Івано-Франківської і Чернівецької областей України, які спільно розвивались за таким сценарієм з XVIII до початку XX століття. У більш широкому контексті саме у такий спосіб навкруги географічного центру континенту були закладені основи сучасної Європи регіонів, які сьогодні втілюються у вищезгаданих інструментах ЄС, а також Ради Європи[2], Альпійської та Карпатської конвенцій, інших механізмах ОБСЄ, ООН (UNIDO, UNEP, OECD, FAO, UNDP), ОЧЕС із забезпечення сталого соціально-економічного і просторового регіонального розвитку.

На ці території Закарпатської, Івано-Франківської та Чернівецької областей України припадає основна водозбірна (Карпатська) частина басейнів двох найдовших приток Дунаю: Тиси і Прута з Черемошем, а також п'ятого – Сірету з Сучавою, які надалі перетинають інші країни Дунайського регіону, формуючи стік нижнього Дунаю. При цьому зазначені прикарпатські басейни основних приток та українська частина дельти Дунаю в Одеській області знаходяться у сфері дії найбільш потужних програм ЄС, що охоплюють території Балтійської та Дунайської стратегій (Рис. 1), а також – зони Карпатської та Альпійської конвенцій.

Тому суттєвим внеском України до Європейської стратегії розвитку Дунайського регіону (надалі – EUSDR, Дунайська стратегія) є не тільки (і, навіть, не стільки) проекти в українській частині дельти Дунаю, як системний підхід до розв'язання проблем сталого соціально-економічного і просторового розвитку у Карпатсько-Дунайсько-Чорноморському регіоні.

Так само як сьогодні Дунайська стратегія вбирає у себе кращий європейський досвід трансрегіонального розв'язання спільних проблем, одним з кінцевих результатів втілення цієї стратегії має стати поширення її здобутків через Україну (Рис. 2):

– для покращення існуючої небезпечної ситуації, що склалась в українсько-молдавському басейні Дністра і була наочно продемонстрована Стебниківською техногенною катастрофою у 1983 році та безпрецедентною повінню 2008 року;
– для встановлення сучасного співробітництва в українсько-російсько-білоруському басейні Дніпра, відомого не тільки своєю красою, але й жахливими впливами на довкілля, зокрема одним з найбільш «знаменитих» техногенно-небезпечних комплексів у Кривому Розі, проблемами великого гідроенергетичного каскаду та післячорнобильськими наслідками;
– для вироблення узгодженого підходу до проблем українсько-російського басейну Дону, який перетинає один з найбільших гірничо-індустріальних регіонів у Європі із застарілими технологіями та складною соціальною ситуацією;
– для втілення Чорноморської синергії за принципом асоційованої участі країн і регіонів Чорноморського басейну.

Від витоку до гирла Дунай протікає по території 10 держав: Німеччини, Австрії, Словаччини, Угорщини, Хорватії, Сербії, Болгарії, Румунії, Молдови і України, а його басейн охоплює також території Італії, Словенії, Боснії і Герцеговини, Албанії, Македонії, Польщі, Швейцарії та Чехії. До цього переліку входять всі 7 країн-учасниць Карпатської конвенції та усі ключові країни Альпійської конвенції, за винятком Франції.

В Україні до Дунайського регіону входять Закарпатська, Івано-Франківська, Чернівецька та Одеська області, загальна площа яких становить 68 135 кв. км з населенням понад 6 млн. осіб, що складає, відповідно, 8,5 та 6 % від загальної площі та кількості населення Дунайського регіону. При цьому площа басейну Дунаю в межах України обіймає 30520 кв. км, що складає 3,8 % усього Дунайського басейну і 5,4 % української території. Українська частина басейну Тиси у Закарпатті складає понад 11 тис. кв. км, Окрім України ріка перетинає Румунію, Угорщину, Словаччину до впадання у Дунай біля м. Нові Сад у Сербській Воєводині. Українські частини басейнів Прута з Черемошем і Сірету з Сучавою на Буковині та Верховині складають понад 10500 кв. км, після чого Прут стає кордоном між Україною та Румунією та по всій решті довжини є румунсько-молдавським кордоном до Джурджулешт, де впадає в Дунай.

Європейський інструмент сусідства і партнерства (ENPI) та його «тематичний вимір»[4], з одного

а) б)

Рис. 2 Роль України а) у поєднанні напрацювань Дунайської і Балтійської стратегій, Східного партнерства та Чорноморської синергії ЄС;
б) для системного поширення на проблемні басейни Дністра, Дніпра і Дону.

боку, та підходи до регіональної розбудови, зокрема визначені країнами Ради Європи для сталого просторового розвитку територій[5] та у Лінцькій декларації регіональних структур Європи[6], з іншого боку, формують такі спільні принципи[7] для успішної одночасної участі України у формуванні та втіленні Східного партнерства, Дунайської та Балтійської стратегій та Чорноморської синергії:

– регіональна політика за принципами когезії (вирівнювання) і субсидіарності, орієнтована на сталий соціально-економічний і просторовий розвиток «Європи регіонів»;

– спільний ринковий простір з перманентним покращенням конкурентоспроможності та регуляторних чинників розвитку енергетики, промисловості, агросектору, торгівлі, фінансів, ресурсозбереження, тощо;

– покращення мобільності та доступності шляхом розвитку транспортування (людей, товарів, енергії), логістики сполучень, інформаційних технологій і т. ін.;

– багаторівнева система безпеки, що включає оцінку ризиків, попередження і запобігання надзвичайним ситуаціям та пом'якшення їхніх наслідків, починаючи з окремих об'єктів та індивідуумів і до регіональних і глобальних структур, йдучи від техногенних і природних аспектів енергетики, водних ресурсів, земель, лісів, виробництв, муніципальних та інших систем, паралельно з антитерористичною діяльністю в співпраці з ООН і НАТО, прикордонним контролем і т. ін.

У якості «стикувальних модулів» з боку ЄС означені:

- Для регіональної політики – Європейські об'єднання територіальної співпраці (EGTC[5] 2006 р.) доповнені у листопаді 2009 р. III протоколом до Мадридської конвенції[7], що розширює можливості EGTC за межі ЄС до інших країн Європи.
- Щодо мобільності і доступності ключову роль відіграє транзитний потенціал відповідно до послання Єврокомісії від 31.01.2007[7].
- З економічної (інноваційно-інвестиційної) точки зору основою є публічно-приватне партнерство (PPP) і кластеризація, у першу чергу для розвитку середнього і малого підприємництва (SME):
- У сфері безпеки, поряд з міжнародними загрозами, стрімко зростає роль її ресурсних і техногенно-екологічних чинників, зокрема віддзеркалених у Директиві 96/61/ЕС з інтегрованого попередження і контролю забруднень (IPPC), що включає ключові напрями енергозбереження і застосування кращих доступних технологій (Best Available Technique – BAT)[8].

У відповідь ЄС очікує від країн-партнерів:

- забезпечення у регіональній і безпековій сферах сталого соціально-економічного і просторового розвитку з широким залученням громадськості до здійснюваних реформ;
- для мобільності та доступності – розвиток відповідної транспортної, прикордонної, логістичної, інформаційної та інших рівнів інфраструктури;
- для інтегрування до європейських ринків – транскордонні кластери в економічній та соціальній сферах для взаємного трансферу і запровадження BAT, що визначено ENPI в якості основного елементу інноваційно-інвестиційної політики і розвитку SME.

Основні виклики у Дунайському регіоні обумовлені істотною різницею між «старими» та новими членами і країнами-партнерами ЄС. Це стосується окремих регіонів цих країн, їхніх геоландшафтних систем, громад, тощо. Відмінності проявляють себе у соціально-економічних і просторових особливостях, свідомості і традиціях, у доступності ресурсів, енергії, освіти, комунікацій, інформації та стандартів життя.

Можливості конструктивного використання цих відмінностей сформулював колишній Комісар ЄС з питань розширення О. Рен[9], визначаючи етимологічну різницю між поняттями «cross-border» і «transfrontier», оскільки якщо «border» (кордон) означає виключно перепону, то «frontier» – ще й «відмінність» між двома сутностями. На думку О. Рена «кордони сковують наше мислення, об'єднувальні кроки, зменшують наші можливості … Відмінності інновативні. Відмінності вивільняють наше мислення, стимулюють до дій та збільшують наші можливості. Відмінності більш дієві та функціональні – навіть психологічно – ніж географія».

Виклик природних змін клімату має отримати в Дунайському басейні чітку антропогенну відповідь через механізми сталого розвитку. Використовуючи досвід «техногенного метаболізму» (таке поняття з'явилось в ході розв'язання проблем Рейну), ми маємо «впроваджувати наші дії щодо клімату та енергії, демонструючи, як застосовувати боротьбу зі змінами клімату в якості динамічного елементу стратегії зростання, робочих місць, покращення енергобезпеки за підходом «Європа 2020», як це було запропоновано Президентом Єврокомісії Ж. Баррозу після Копенгагена.

Вода є найважливішим спільним ресурсом у Дунайському басейні і водокористування, вочевидь, стає ключовою складовою Дунайської стратегії. Ця діяльність стосується перш за все, робіт, що їх здійснюють безпосередньо в руслах річок, як то навігація чи гідротехнічні заходи, іригація, меліорація, надрокористування, відкачування шахтних вод, регулювання русла, драґування, видобуток піску і гравію, тощо. Водночас мають бути ревізовані усі інші суттєві антропогенні дії, як такі, що постійно впливають на стан річкового басейну, так і ті, що пов'язані з ризиками надзвичайних ситуацій. Зокрема у виробничій сфері це є видобування і збагачення, хімічна, деревообробні та целюлозно-паперові підприємства, весь харчовий цикл, будматеріали, електроніка і машинобудівні галузі, тощо. Особлива увага має бути приділена продукуванню небезпечних відходів і забруднювачів води та іншим потенційно небезпечним виробництвом.

Але найважливішою темою є головні джерела питної води у басейні Дунаю – Альпи і Карпати. Через кліматичні зміни ця проблема стає більш ніж очевидною. Напрацювання Альпійської та Карпатської конвенцій останніх років мають стати «темником» проектів Дунайської стратегії. Йдеться про застосування спільних та індивідуальних досягнень і угод за цими конвенціями для сталого розвитку транспорту, енергетики, водокористування, лісів, агросфери та інших галузей. При цьому обидві конвенції також передбачають взаємні міжкультурні і міжетнічні дії, спрямовані на примноження спільної спадщини. Так, сучасні проблеми альпійських і карпатських лісів не обмежуються тільки природозахисними питаннями. Широка фахова дискусія[10] виявила такі особливості гірських лісів щодо актуальних викликів сьогодення:

- їхня роль у кіотсько-копенгагенському процесі, еквівалентному зменшенню емісії парникових газів від людської діяльності, оскільки ліси є головними адсорбентами цих сполук;
- тільки гірські ліси є альтернативним акумулятором води при зменшенні її снігових і глетчерних запасів;
- водночас вони служать «демпфером» при виникненні загроз повеней, ерозії, спустелювання і для інших природно-антропогенних ризиків;
- дерева також акумулюють атмосферні забруднення (зокрема ті, що надходять з вітрами з інших регіонів, і навіть континентів, та випадають в Альпах і Карпатах у результаті турбулентних атмосферних процесів), як альтернатива швидкому попаданню забруднювачів у малі річки – джерела Дунаю, що обумовлено малою «екологічною ємністю» гірських територій;
- при цьому ліси є головним джерелом відновлювальних альтернативних екологічно чистих енергоресурсів;
- лісові масиви грають визначальну роль і для розвитку туристично-рекреаційної діяльності, враховуючи принципові трансформації в цьому секторі внаслідок змін клімату, і т. ін. Сукупність цих проблем актуалізує дуже важливе завдання відновлення гірських лісів та принципову зміну управління повним життєвим лісо-деревинним циклом (визначення оптимального віку стиглості, безпечних технологій заготівлі деревини, її використання, розвитку мережі лісових доріг, тощо) в басейні Дунаю.

Іншим прикладом може служити попередження забруднень і поводження з відходами. За останні десятиріччя в результаті людської діяльності колишнє навколишнє природне середовище остаточно перетворилось у природно-антропогенне навколишнє середовище. При цьому, на відміну від колишніх принципово різних технологій «прибирання» у промисловій та муніципальній сферах, поводження з відходами також стало більш універсальним інструментом для інновацій (залучення інвестицій) у повних життєвих циклах виробництв, товарів і послуг. Як спеціальна тема для проектів Дунайської стратегії ця сфера може давати істотну користь, якщо правильно використовувати наступні особливості поводження з твердими, рідинними, газоподібними, радіоактивними, енергетичними та іншими видами відходів:

- вже саме утворення відходів є головним індикатором «слабких місць» існуючих технологій у життєвих циклах «виробництво – споживання»;
- саме потоки цих відходів техногенної діяльності є головним чинником негативних впливів на довкілля;
- через відходи лежить шлях до оптимізації енергетичних циклів і мінімізації енерговтрат у зазначених «слабких місцях», а також до утилізації енергетичних і матеріальних ресурсів, що залишаються (або навіть концентруються) у відходах неефективних технологій.

Ця сфера діяльності в рамках Дунайської стратегії вже закладена Директивою ЄС з попередження і контролю забруднень (IPPC). І залучення кращих доступних технологій (BAT), передбачене цією Директивою, перетворилось за останніми

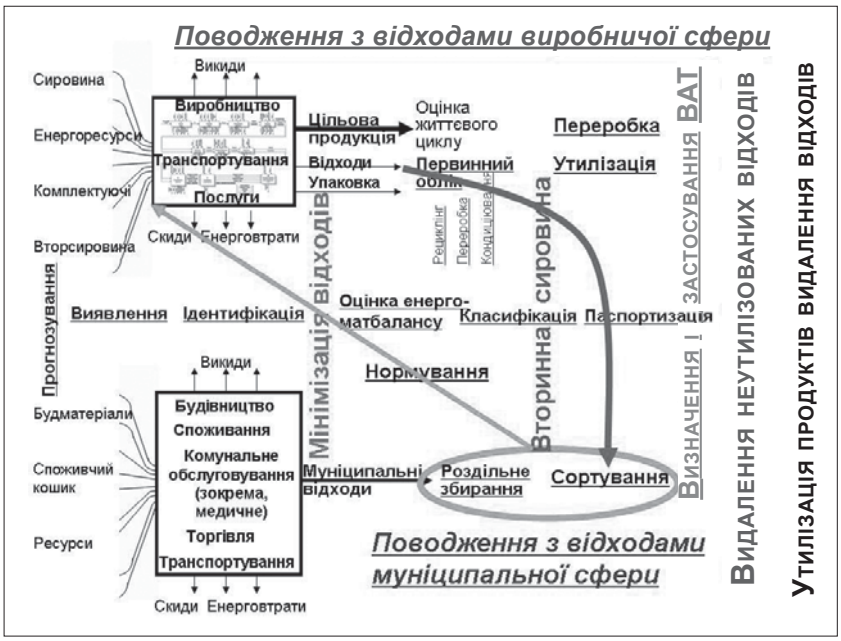

Рис. 3. Загальна схема попередження забруднень – мінімізації відходів – запровадження ВАТ

рішеннями ЄС у найбільш перспективний інноваційно-інвестиційний інструмент для малого і середнього підприємництва (SME), публічно-приватного партнерства (PPP) та нової кластеризаційної політики ЄС.

Окрім вищезгаданих прикладів можливої спільної діяльності у Дунайському басейні, наступні ключові проектні напрямки мають бути обговореними безпосередньо у процесі становлення Дунайської стратегії. В першу чергу це питання мобільності та доступності вздовж та через Дунай, що має бути розв'язане в ході перетворення Європейської мережі TEN-T коридорів у транспортні осі згідно з посланням Єврокомісії від 31.01.2007.[13]

Узгоджені техніко-економічні обґрунтування цих перетворень визначально вплинуть на сталий соціально-економічний і просторовий розвиток макрорегіону в цілому. Головною особливістю тут є необхідність поєднання потреб економіки і населення з вимогами техногенно-екологічної безпеки. Ці вимоги, зокрема, вже вироблені у Транспортному протоколі Альпійської конвенції та аналогічному проекті Карпатської конвенції, де передбачено, що основні транспортні потоки мають обходити гори. Перевагу в цій зоні слід надавати відновленню залізниць та їхньому випереджуючому розвиткові водночас і з безпекових причин, і для мінімізації енерговитрат. Розбудова транспортної інфраструктури на засадах сталого розвитку надасть не лише економічні переваги, але й гарантуватиме захист довкілля у зоні TEN-T коридорів № 5, 7 і 9, що перетинають басейн Дунаю та територію України.

Зокрема йдеться про відновлення вихідної ролі існуючих найкоротших і безпечних Балтійсько-Чорноморсько-Середземноморських шляхів транс'європейських сполучень, що обминають Карпати зі сходу та поєднують I, II, III та VI TEN-T коридори в зоні Балтійської стратегії з V, VII, VIII, IX та X TEN-T коридорами в зоні Дунайської стратегії.

Сприяння транзиту та збереженню енергії стане наступною узгодженою групою проектів. Вона ґрунтуватиметься на принципі оптимізації усього життєвого циклу енергетики (вилучення первинних енергетичних ресурсів з довкілля і перетворення у енергоносії – транспортування – розподіл – заощадження – утилізація і рециклінг вторинних ресурсів).

У кожному виробничо-споживчому осередку має бути розроблено набір сценаріїв енергетичного життєвого циклу, від мінімального рівня (виживання) до оптимального для сталого розвитку та для найбільш виграшного сценарію скорочень потреб у зовнішніх і внутрішніх ресурсах.

Вищезгадані проекти щодо водних, промислових, енергетичних, транспортних та інших ресурсів,

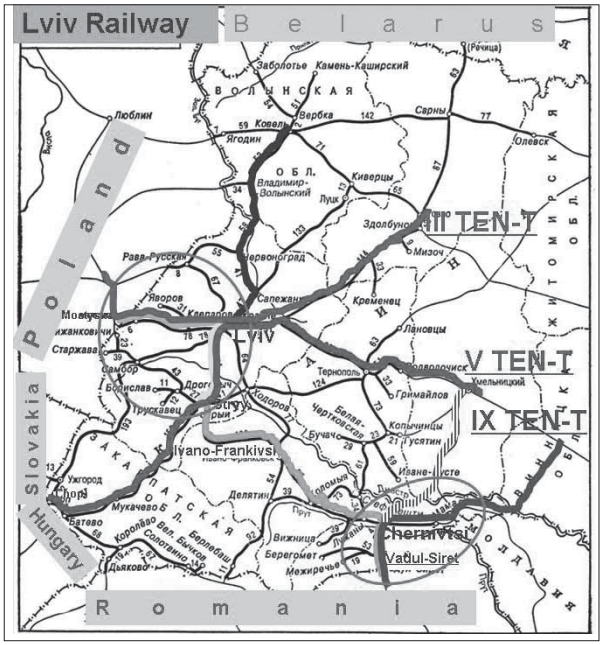

Рис. 4. Схема відновлення транс'європейського транзиту європейською колією через територію України

попередження забруднень і щодо відходів/BAT є складовими моделі Екоєврорегіону, розробленої для українсько-румунсько-молдавського Єврорегіону «Верхній Прут» та принципово схваленої на тристоронньому саміті в Ізмаїлі (липень 1997). Наприкінці 1990-х раків за підтримки UNDP усі українські та румунські прикордонні регіони та Молдова схвалили такий підхід і визначили відповідні ідеї з реалізації транскордонних проектів у басейнах Прута і Сірету (Дунайський басейн) та Дністра, які були підтримані міжнародними програмами[11], знайшли відображення у Декларації Бухарестського саміту 14 країн «Довкілля і сталий розвиток Карпатсько-Дунайського регіону». (квітень 2001) та у Карпатській конвенції (2003).

Після проголошення ідеї ENPI у 2003–2004 рр. українські і румунські члени пілотного Єврорегіону «Верхній Прут» узгодили систему з більш як 70 «дзеркальних» проектних пропозицій в усіх узгоджених сферах. Цей підхід і пропозиції були застосовані у пріоритетах і заходах двосторонніх програм ENPI (2004–2006) і у Спільних операційних програмах (JOP) «RO–UA–MD» та «HU–SL–RO–UA» на 2007–2013 роки. Тепер вони можуть служити джерелом інформації для розробки перспективних проектів Дунайської стратегії.

За останні роки ці можливості були суттєво доповнені вищезгаданими кластеризаційними і BAT ініціативами ЄС. Нові підходи на такій основі були запропоновані та зараз відображені у вихідних документах базових платформ Східного партнерства. Робочі зустрічі «ЦЄІ–Буковина» у 2006–2008 роках виявили великий потенціал спільних трансрегіональних (горизонтальних) зусиль в усіх зазначених секторах розробки Дунайської стратегії.

У такий же спосіб може стимулюватись транскордонна співпраця як фундаментальний засіб для подальшого впровадження Дунайської стратегії через усі доступні форми (прикордонні, міжрегіональні, міжмуніципальні, твінінг, тощо). Ця провідна діяльність може підтримуватись через Додатковий протокол № 3 до Мадридської конвенції[8], ухвалений РЄ в Утрехті (листопад, 2009). Він робить гнучкішим і доступнішим підхід EGTC для країн-партнерів ЄС, їхніх регіонів і єврорегіонів.

Принцип синергії, передбачений з перших кроків формування Дунайської стратегії, дозволяє зводити воєдино внутрішні та ENPI механізми ЄС. Наприклад, вищезапропоновані інструменти співпраці можуть стимулювати синхронізацію подібних пріоритетів, заходів і конкретних проектів Центральноєвропейської, Південно-Східної та Спільних операційних програм «RO–UA–MD». «HU–SL–RO–UA» і «Black Sea» ENPI з іншими інструментами (наприклад, Interreg, та спеціальні програми стосовно Дунаю і Чорного моря).

З іншого боку, деякі нові світові та європейські підходи вже самі по собі спонукають Дунайську стратегію шукати взаємовигідну співпрацю. Такий приклад був продемонстрований Бухарестською міністерською декларацією від 05.11.2009 р. з утворення Регіонального форуму CEECCA з BAT/BEP (Best Available Technique/Best Environmental Practice). Окрім нового інструменту для запровадження деяких вищезгаданих проектів, ця структура також передбачає для їхньої підтримки додаткові можливості UNIDO і GEF.

Поза внутрішніми інструментами ЄС (зокрема Структурні фонди) такий «синергійний» сценарій є дуже важливим водночас і для залучення партнерів ЄС до Дунайської стратегії, і для полегшення їхнього переходу від колишньої ментальності TACIS і MEDA до нових інструментів ENPI. В такому контексті має стати більш демонстративним перший досвід великомасштабних (Large Scale) транскордонних проектів ENPI. Відбір проектів відповідно до Настанов Єврокомісії від 10.05.2009 р. має початись у 2010 році. В Єврорегіоні «Верхній Прут» для такого відбору попередньо підготовлено такі пропозиції:

1. Двосторонні українсько-румунські проекти:
   - сприяння реконструкції прикордонної інфраструктури як чинника сталого соціально-економічного і просторового розвитку та транскордонного транзиту;
   - формування пілотного транскордонного деревообробного кластеру на базі співробітництва Карпатської і Альпійської конвенцій у басейні Дунаю.
2. Тристоронні українсько-румунсько-молдовські проекти:
   - попередження повеней, захист від шкідливої дії вод і аварійних забруднень у верхній частині басейнів річок Прут і Сірет шляхом впровадження сучасної системи моніторингу з автоматичними станціями;
   - транскордонна співпраця із запровадження ефективної системи поводження з промисловими і муніципальними відходами на основі їхнього сортування та застосування BAT (кращих доступних технологій).

Для цих перспективних проектів також попередньо обговорено можливості їхнього подальшого

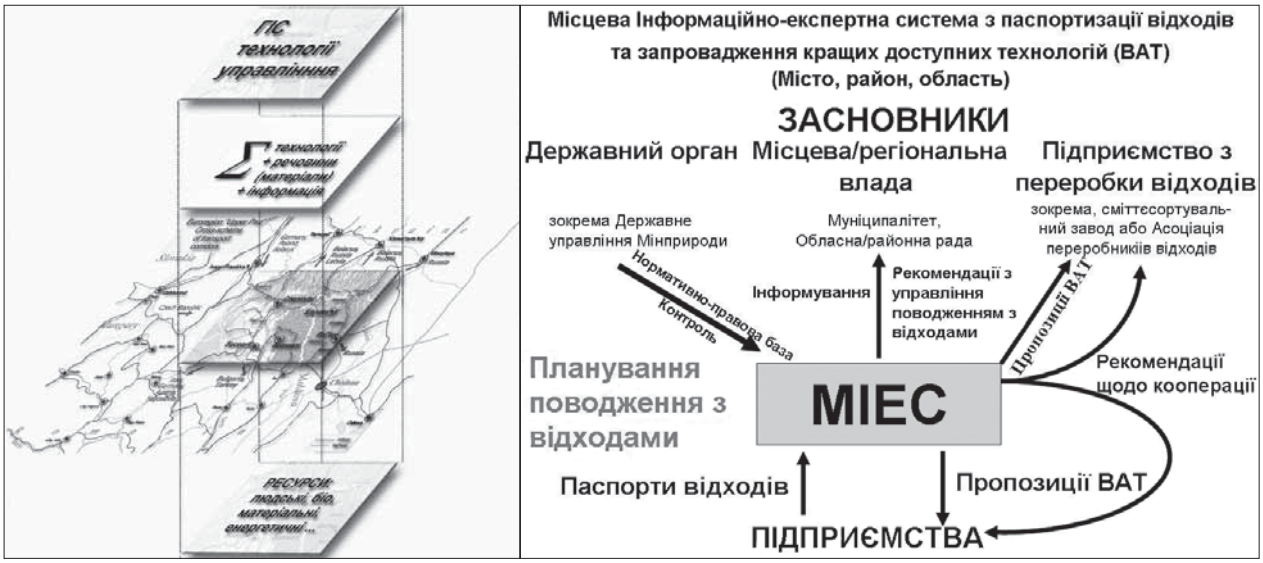

Рис. 5. Застосування сучасних технологічних підходів та ГІС, а також публічно-приватного партнерства (PPP) для транскордонних проектів

поширення під егідою Дунайської стратегії через вищеперераховані програми ENPI разом з відповідними партнерами у ЄС.

Парадигма синергії також є важливою для доступних інструментів фінансування та їхнього успішного запровадження у просторі Дунайської стратегії. Це означає не тільки оптимальну «суперпозицію» коштів ЄС та інших міжнародних структур, але й більш цілеспрямоване застосування існуючих фінансових можливостей різних країн ЄС, як то німецький GTZ, Британська Рада, данській COWI, австрійський ЦЕІ–КЕР, а також американський USAID.. Для покращення координації цих різнопланових можливостей має бути застосована нова інфраструктура програм ENPI, а також Форум громадянського суспільства та щойно запропонований Підприємницький форум у рамках Східного партнерства.

На місцевому рівні можливо здійснити через дунайську стратегію «поляризацію» діючих єврорегіонів та інших субрегіональних структур шляхом зрозумілої демонстрації привабливих цілей і засобів, а також відповідних механізмів співфінансування конкретних спільних проектів. Сучасний системний підхід ґрунтується на нових інформаційних технологіях. (зокрема ГІС), що забезпечить впровадження Дунайської стратегії через нові. кластерні механізми для сталого регіонального розвитку, PPP і трансферу BAT.

Це дозволяє максимально широко застосовувати нові та успадковані особливості Дунайського простору для системного забезпечення таких синергетичних результатів:

– застосування транзитного потенціалу макрорегіону та підвищення рівня його економічної, енергетичної та екологічної безпеки;
– сприяння сталому соціально-економічному і просторовому розвитку, що ґрунтується на кластерних, інноваційних та інформаційних технологіях;
– збереження і примноження спільної гуманітарної та природної спадщини, у відповідь на сучасні виклики і ризики.

Через повноцінну участь України у розробці Європейської стратегії розвитку Дунайського регіону, її подальшому формуванні та втіленні відроджена альпійсько-карпатська взаємодія забезпечуватиме узгоджене розв'язання ключових спільних проблем не тільки у руслі, але й у басейнах головних приток Дунаю: Прута, Тиси та Сірету.

[1] *З. Бройде. Механизмы трансграничного сотрудничества в Карпатском регионе // Транскордонні території України (Проблеми розвитку). Київ: Держбуд України. 1999. С. 152–159.*
[2] *Вплив транскордонного співробітництва на регіональний розвиток в Україні. // Конгрес місцевих і регіональних влад України: Проблеми регіональної політики України, стан місцевого самоврядування та правова політика Конгресу. Збірник документів і матеріалів (грудень 2003 р.) К.:2004. С. 35–36, 43, 74.*
[3] *EU Commission Non – Paper. Expanding on the Proposals contained in the Communication to the European Parliament and the Council on «Strengthening the ENP» com (2006) 726 final of 4 December 2006 «ENP Thematic Dimension»*
[4] *Guiding Principles for Sustainable Spatial Development of the European Continent: Recommendation Rec (2002) 1 of the Committee of Ministers to Member States adopted on 30 January 2002. 23 p.*
[5] *Linz Declaration of March 21, 2002, initiated by the Assembly of European Regions and adopted by CLRAE,*

EU Committee of Regions and 14 other European Regional Institutions. 17 p.

[6] *62. Neighbours Community Clustering for Eastern Partnership // European Commission: External relations: Eastern Partnership – Civil Society Forum: First meeting in Brussels 16–17 November 2009: Contributions – http://vi.rorive.be/EaP/PDF/civil_society/written_contribution/Centre%20EcoResource%20-%20Ukraine.pdf*

[7] *Communication from the EU Commission of 31/01/2007 to the Council and the European Parliament «Extension of the major trans-European transport axes to the neighbouring countries. Guidelines for transport in Europe and neighbouring regions»*

[8] *Promotion «Best Available Technologies» (BAT) implementation for Waste Minimisation and Resource Conservation (British Council in Ukraine project SEPSII № 12–06). Chernovtsy: ANT, 2007. 36 p.*

[9] *O. Rehn. Europe's Next Frontiers: Lecture at Bilkent University Ankara, 4 October 2006.*

[10] *Discussions through Strategic Workshop «Global Change and Sustainable Development in mountain regions» in Innsbruck, April 7–9, 2008 revealed t he following features of mountain forests: http://bfw.ac.at/events/documents.dokument_anzeigen?datei_name_in=F1641845050/climate.pdf*

[11] *Danube Pollution Reduction Programme. National Planning Workshop Ukraine. – Ministry of Environmental Protection & Nuclear Safety/Programme Coordination Unit UNDP/GEF Assistance. – 1999. – Vienna, Intern. Centre».*

Дунайська стратегія: шанс для України?

Олег Дьяков,
кандидат географічних наук, старший науковий співробітник Центру регіональних досліджень, м. Одеса

Ігор Студенніков,
виконавчий директор Центру регіональних досліджень, м. Одеса

Дунайський регіон з населенням понад 80 мільйонів людей є важливою частиною Європейського континенту. І це обумовлено не лише тим, що ріка Дунай – одна з найпотужніших і найважливіших водних артерій Європи. Історично дунайський простір є місцем дотику різних народів, культур, конфесій та світоглядів. Князь Клеменс Меттерніх казав: «Азія починається там, де Східний тракт виходить з Відня». Можна по-різному ставитися до цієї сентенції. Втім, не можна не визнати, що один з найбільш впливових в Європі першої половини XIX сторіччя політиків і дипломатів досить гостро підмітив різноманітний та різнобарвний, а іноді й суперечливий, характер цієї частини Європи, якою вона залишається й досі. Сучасні геополітичні реалії додали нового присмаку цій різнобарвності, де однією з визначальних рис сьогодні є відношення країн Дунайського регіону до Європейського Союзу, рівень розвинення громадянського суспільства і, звичайно, стан соціально-економічного розвитку. Тож розробка Європейської стратегії розвитку Дунайського регіону (надалі – Дунайська стратегія), яку розпочато на початку 2010 року під егідою Європейської Комісії і планується ухвалити протягом першого півріччя 2011 року, є шансом надати потужного імпульсу розвитку цієї частини Європи, але й викликом з огляду на суттєві диспропорції, які існують між країнами регіону.*

Україна в дзеркалі Дунайської стратегії

Україна є серед країн, запрошених до участі у процесі розробки Дунайської стратегії. Маючи на своїй території значну частину Дунай-Карпатського регіону, в адміністративно-територіальному сенсі Україна представлена тут Одеською, Чернівецькою, Івано-Франківською та Закарпатською областями, які з басейнової точки зору розташовані у суб-басейнах Дельти Дунаю, Прута і Сірета, а також Тиси.

25 травня 2010 року «Українське бачення майбутньої стратегії ЄС щодо Дунайського регіону»[1] було передано Європейській Комісії. Документ був розроблений міжвідомчою робочою групою з підготовки «Стратегії ЄС щодо Дунайського регіону», координація діяльності якої здійснювалася Управлінням міжнародного співробітництва та інвестиційного розвитку Міністерства регіонального розвитку та будівництва України. Безсумнівно, позитивною стороною цього документа є факт висловлення Україною офіційної позиції щодо розроблення Європейською Комісією Дунайської стратегії, а також інвентаризація проектних ідей, які могли б реалізовуватися (або продовжувати реалізовуватися) в майбутньому на території України в її контексті.

Утім якість «Українського бачення майбутньої стратегії ЄС щодо Дунайського регіону» (або, як його ще називають, «Позиційного документа») є досить низькою.

По-перше, він не справляє враження цілісного документа, який ґрунтувався би на усвідомленні проблем, що є спільними для усіх або переважної більшості країн Дунайського регіону та потребують узгоджених кроків для їхнього розв'язання.

* З 14 країн, запрошених до розробки «Стратегії ЄС щодо Дунайського регіону» 8 є членами ЄС, 6 не є членами ЄС.

Тож фрагментарність «Позиційного документа» є його слабкою стороною.

По-друге, документ слабо враховує ключові підходи до розробки СДР та плану дій, що їх було сформульовано Європейською Комісією, а саме – вони мають стосуватися Дунайського басейну та регіону як макрорегіону (на відміну від національного та європейського рівня), а також не бути орієнтованими на суто локальні чи національні проекти (натомість запропоновані проекти повинні мати значення для усього Дунайського регіону). «Позиційний документ» містить низку проектних ідей, які по суті є локальними або національними і не є такими, що можуть бути включені до Плану дій відповідно до висунутих критеріїв. До таких проектних ідей, наприклад, можна віднести проекти *V.1.3. – будівництво залізничної ділянки від порту Рені до залізничної магістралі «Одеса–Рені», V.1.4. – будівництво автомобільної дороги державного значення «Одеса–Рені» на ділянці «Одесса–Монаші» за новим напрямком «Одеса–Овідіополь–Білгород-Дністровський–с. Монаші», V.1.7. – будівництво другої залізничної колії станція Шабо–Білгород-Дністровський*. Такі проектні ідеї, як проект *V.1.8. – реконструкція підхідних каналів до Білгород-Дністровського МТП*, взагалі навряд чи можуть бути включені до Плану дій, адже, за виключенням формальної географічної ознаки – розташування на території Одеської області, вони жодним чином не стосуються ситуації у Дунайському регіоні. Така ідея, як проект *V.1.5. – будівництво мостового переходу через річку Дунай на переході с. Орлівка (Україна) – м. Ісакча (Румунія)* викликає сумнів стосовно його реалістичності, враховуючи цілу низку чинників (складні гідрогеологічні умови на даній ділянці ріки Дунай, безсумнівно значний негативний вплив на довкілля цього проекту водночас і на стадії будівництва, і на стадії експлуатації об'єкту, не прорахованість економічної доцільності такого проекту тощо).

По-третє, «Позиційний документ» є географічно обмеженим, адже майже всі запропоновані ідеї, за виключенням однієї – *проект V.3.2. – Попередження повеней, захист від шкідливої дії вод і аварійних забруднень у басейнах річок Прут і Серет…* – стосуються виключно Українського Придунав'я. Географія ж української частини Дунайського регіону є значно ширшою і включає, окрім Українського Придунав'я (Одеська область), території, розташовані у басейнах річок Тиса, Прут і Серет (Закарпатська, Івано-Франківська та Чернівецька області).

По-четверте, «Позиційний документ» не враховує (лише згадує) спільну діяльність країн регіону, яка вже здійснюється і має певні результати. Так проектна ідея *V.2.3. – створення єдиної геоінформаційної системи басейну р. Дунай* – запропонована без урахування наявності геоінформаційної бази даних задля басейнового управління Danube GIS, що її було розроблено під егідою Міжнародної комісії із захисту ріки Дунай (МКЗД/ICPDR).

Якість «Позиційного документа» є прямим віддзеркаленням суто формального підходу до його розробки, яке відбувалось без залучення експертів з різних питань регіонального розвитку та проведення громадських обговорень проблем та ідей, які мали б бути відображені в цьому документі.

Як реакція на фактичну демонстрацію незацікавленості з боку центральних органів влади у розробці дійсно якісних пропозицій України до Дунайської стратегії як документа, що покликаний викласти довгострокове і узгоджене між країнами Дунайського регіону бачення спільних проблем та пріоритетів розвитку, а також запропонувати спільний план дій стосовно її реалізації, на початку квітня 2010 року було розпочато створення робочої групи з проблем Дунайського регіону на платформі Громадської експертної ради при Українській частині Комітету з питань співробітництва між Україною та ЄС. Діяльність робочої групи було підтримано Міжнародним фондом «Відродження» в рамках проекту «Відродження» «Стимулювання української громадськості до участі у реалізації Європейської стратегії розвитку Дунайського регіону». Ключовим напрямком її роботи є розроблення «Громадського бачення участі України в Європейській стратегії розвитку Дунайського регіону (позиції громадськості в контексті обговорення позиційного документа «Бачення Україною стратегії ЄС для Дунайського регіону»)». Головним досягненням робочої групи стало налагодження діалогу з міжвідомчою робочою групою з підготовки «Стратегії ЄС щодо Дунайського регіону» під егідою Міністерства регіонального розвитку та будівництва України. Це підсилює шанс, що формальний підхід до підготовки українського бачення Дунайської стратегії, покладений в основу діяльності міжвідомчої робочої групи на початковому етапі її функціонування, буде хоча б частково подоланий.

Процес розробки Дунайської стратегії не є дуже помітною подією в Україні. Втім його можна вважати свого роду лакмусовим папірцем стану системи державного управління і розвитку громадянського суспільства в Україні.

По-перше, підхід до підготовки «Українського бачення майбутньої стратегії ЄС щодо Дунайського

регіону» ще раз продемонстрував відсутність істотних змін в системі держаного управління України, яка є занадто бюрократичною і орієнтованою в першу чергу на формальне звітування про виконання доручення. У випадку з розробкою «Позиційного документа» це мало прояв у створенні міжвідомчою робочою групою з підготовки «Стратегії ЄС щодо Дунайського регіону», до складу якої було включено лише представників органів влади. Вчені, експерти та представники громадськості до участі в роботі групи запрошені не були. Не проводилось й громадського обговорення проекту цього документа з ініціативи координуючого органу – Міністерства регіонального розвитку та будівництва України. Втім, варто зазначити, що Мінрегіонбуд пішов назустріч ініціативі робочої групи з проблем Дунайського регіону на платформі Громадської експертної ради при Українській частині Комітету з питань співробітництва між Україною та ЄС стосовно включення її пропозицій до проекту «Плану дій», який має бути доданий до Дунайської стратегії.

По-друге, участь України у процесі розробки Європейської стратегії розвитку Дунайського регіону ще раз, хоча й опосередковано, продемонструвала, що заяви офіційного Києва про прагнення в майбутньому приєднатися до Європейського Союзу, є значною мірою декларативними. Участь у розробці і подальшій реалізації Дунайської стратегії є гарною можливістю долучитися до цієї важливої ініціативи Ради Європи і Європейської Комісії та продемонструвати на практиці, що Україна та ЄС мають спільні інтереси в Дунайському регіоні і спроможні працювати разом задля розв'язання спільних проблем і сталого розвитку у Дунайському просторі. На жаль, офіційний Київ не скористався жодною можливістю висловити свої погляди на проблеми і перспективи співробітництва між країнам Дунайського регіону в контексті майбутньої Європейської стратегії розвитку Дунайського регіону під час серії міжнародних конференцій, що їх було проведено Європейською Комісією протягом першого півріччя 2010 року з метою обговорення спільної проблематики, яка має знайти своє відображення у цьому документі.*

По-третє, розробка Дунайської стратегії продемонструвала достатню зрілість громадянського суспільства в Україні, а також його спроможність впливати на стиль роботи урядових структур. Громадська ініціатива щодо створення робочої групи з проблем Дунайського регіону та її співпраця з урядовою міжвідомчою робочою групою з підготовки Європейської стратегії розвитку дунайського регіону є тому яскравим свідченням. До того ж, представники громадської робочої групи брали активну участь у згаданих конференціях з підготовки Дунайської стратегії, іноді коштом організацій, де вони працюють, або навіть своїм власним коштом.

Дунайська стратегія і громадянське суспільство

Проблема розвитку громадянського суспільства є актуальною не лише для України, де традиції централізованого державного управління є й досі надто сильними, а й для багатьох інших країн Дунайського регіону. «Часто національні держави і суспільства Дунайського регіону не мають розвиненого діалогу з організаціями громадянського суспільства на відміну від досвіду діалогу між державою і неурядовими організаціями, що мають… Австрія і Німеччина, а також діалогу між Європейською Комісією та громадським сектором», – зазначається у документі під назвою «Дунайська стратегія і участь громадянського суспільства: будуючи структуру для діалогу громадянського суспільства в Дунайському регіоні», ухваленого представниками неурядових організацій країн Дунайського регіону під час робочої зустрічі, що відбулась 28 червня 2010 року в Айзенштадті (Австрія) в рамках проекту «Мережа неурядових організацій Дунайського басейну». Проект був ініційований австрійською «Фундацією задля потужних європейських регіонів «Міцніша Європа» (Foster Europe) разом із партнерами з Угорщини та Румунії у лютому 2010 року і має на меті просування ідеї «Форуму громадянського суспільства Дунайського басейну» як платформи для залучення неурядового сектору до розробки і подальшої реалізації Дунайської стратегії.[2]

Як результат дискусій під час конференцій з розробки «Дунайської стратегії» та зустрічей з керівництвом Генеральної дирекції з питань регіональної політики Європейської Комісії учасники проекту «Мережа неурядових організацій Дунайського басейну» дійшли висновку про доцільність підготовки та представлення Європейській Комісії вже згаданого нами власного позиційного документа – «Дунайська стратегія і участь громадянського суспільства: будуючи

* Усього було проведено п'ять конференцій – в Ульмі (ФРН), Будапешті (Угорщина), Відні (Австрія) та Братиславі (Словаччина), Русе (Болгарія), а також Констанці (Румунія). Докладну інформацію можна знайти на веб-сторінці Європейської Комісії: http://ec.europa.eu/regional_policy/cooperation/danube/events_en.htm

структуру для діалогу громадянського суспільства в Дунайському регіоні».[3] Підкреслюючи принципово важливу роль громадянського суспільства і неурядових організацій у просуванні в своїх країнах демократичних та ринкових реформ, які ґрунтуються на спільних цінностях, таких як повага демократії та прав людини, верховенство права, ефективне врядування, принципи ринкової економіки та сталого розвитку, а також розвитку транскордонного співробітництва та горизонтальної співпраці в Дунайському регіоні, документ наголошує на необхідності створення для цього особливого інструменту, спроможного структурно забезпечити процес створення такої мережі та взаємодії, які б були релевантними до політичних процесів в рамках Дунайської стратегії. Таким інструментом, згідно з документом, має стати Форум громадянського суспільства Дунайського басейну, який має бути неполітичною і неприбутковою самоорганізованою юридичною особою, що тісно співпрацюватиме з Європейською Комісією та національними державами і діятиме задля реалізації таких завдань:

- сприяти втіленню Дунайської стратегії, дотримуючись принципів демократії та прав людини, верховенства права, ефективного врядування, ринкової економіки та сталого розвитку;
- підтримувати існуючі неурядові організації, сприяти створенню незалежних та автономних неурядових організацій, зміцнювати громадянське суспільство, а також підтримувати, координувати і сприяти діяльності членів форуму;
- розвивати культурний діалог і співпрацю між громадськими організаціями та державним і приватним секторами в Дунайському регіоні;
- просувати діалог та солідарність між народами і культурами.[4]

Важливо зазначити, що українське неурядове експертне співтовариство, яке залучене до розробки Дунайської стратегії, не є лише стороннім спостерігачем процесу створення Форум громадянського суспільства Дунайського басейну і діалогу неурядового сектору з європейськими інституціями. Учасники робочої групи з проблем Дунайського регіону на також активно долучилися до розробки позиційного документа «Дунайська стратегія і участь громадянського суспільства: будуючи структуру для діалогу громадянського суспільства в Дунайському регіоні».

Варто підкреслити й те, що процес створення форуму і діалог зі структурами Європейської Комісії є абсолютно відкритими, і долучитися до них може будь-яка неурядова організація, що працює у Дунайському регіоні й має бажання і справжній потенціал для участі в реалізації Дунайської стратегії.

Управління водними ресурсами: технічна задача і громадський вимір

Стан водних ресурсів Дунайського регіону і підходи до управління ними та їхнє використання стали однією з центральних тем, що знайшли своє відображення у багатьох позиційних документах і баченнях майбутньої Дунайської стратегії, представлених Європейській Комісії урядами країн Дунайського регіону, а також іншими зацікавленими сторонами. Ця тема також широко обговорювалася під час конференцій з питань розробки європейської стратегії розвитку Дунайського регіону. Це є цілком логічним, адже питання кількості та якості водних ресурсів в Дунайському регіоні безпосередньо стосується кожного зі стовпових напрямів Дунайської стратегії – транзитно-транспортний потенціал/судноплавство (напрям «Покращення систем сполучення та зв'язку»); стан водних екосистем і біологічне різноманіття, охорона і раціональне використання водних ресурсів (поверхневих і ґрунтових вод), управління ризиками повеней та мінімізація загроз населенню та інфраструктурі, вплив зміни клімату на водні ресурси (напрям «Охорона довкілля та попередження надзвичайних ситуацій»); забезпечення населення якісною питною водою, водопостачання для сільськогосподарських і промислових потреб, рибальство та риборозведення, туризм та інші види господарської діяльності, які можуть бути різними в різних частинах Дунайського регіону (напрям «Покращення потенціалу соціально-економічного розвитку»).

За кількістю країн, розташованих у його басейні, Дунай є найбільш інтернаціональною рікою не тільки Європи, а й світу. Тож узгодження різноманітних, а іноді й різнонаправлених, інтересів країн басейну, а також налагодження співпраці між ними задля охорони водних ресурсів Дунаю та його приток, потребує інтегрованого, або комплексного, підходу до управління ними. З метою створення правової основи для співробітництва у сфері транскордонного управління в басейні ріки Дунай 29 червня 1994 року одинадцять дунайських країн, в тому числі Україна, підписали «Конвенцію про співробітництво задля захисту і сталого використання ріки Дунай» (скорочена назва – Конвенція про захист ріки Дунай). Міжнародна комісія із захисту ріки Дунай (МКЗД/ICPDR) – виконавчий орган конвенції – є сьогодні потужним гравцем в басейні Дунаю, під егідою якого країни-учасниці Конвенції про захист ріки Дунай спільно беруть участь у такому процесі як запровадження басейнового підходу до управління водними ресурсами в регіоні. Головним результатом цих зусиль стала розробка протягом 2003–2009 років МКЗД спільно з усіма країнами-учасницями конвенції «Плану управління річковим басейном Дунаю».[5] Документ був ухвалений під час 12 чергової зустрічі голів національних делегацій в МКЗД 10 грудня 2009 року, а 16 лютого 2010 року він був схвалений учасниками зустрічі міністрів і керівників центральних органів влади з питань управляння водними ресурсами країн-учасниць Конвенції про захист ріки Дунай, що відбулась у Відні під егідою МКЗД. «План управління річковим басейном Дунаю» є спільним документом, що на період до 2015 року визначає конкретні заходи, спрямовані на покращення стану довкілля Дунаю та його приток, в тому числі скорочення органічного забруднення, компенсацію шкоди довкіллю в результаті гідроморфологічних змін ріки антропогенного походження, вдосконалення систем очищення стічних вод у населених пунктах, запровадження вільних від фосфатів миючих засобів, а також ефективне управління ризиками аварійних забруднень. Крім того, план містить заходи, спрямовані на відновлення безперервних шляхів міграції риб на усій протяжності ріки, а також відновлення водно-болотних угідь (включаючи відновлення їхнього зв'язку з рікою). Є усі підстави вважати, що «План управління річковим басейном Дунаю» буде значною мірою взятий до уваги у процесі розробки Дунайської стратегії, адже він вже є чинним документом, ухваленим усіма країнами, запрошеними до підготовки стратегії.

Важливо звернути увагу на те, що для «Плану управління річковим басейном Дунаю» визначено три рівня координації: 1) міжнародний рівень для усього басейну; 2) національний рівень (що здійснюється в кожній країні відповідним компетентним органом), а також/або міжнародно координований суб-басейновий рівень для обраних суб-басейнів (Тиса, Сава, Прут і Дельта Дунаю); 3) територіальний рівень, визначений як рівень управляння, що здійснюється уповноваженим органом в межах національної території.

Варто зупинитися на другому, суб-басейновому, рівні координації, адже, на наш погляд, саме він має стати ключовим для розроблення і внесення пропозицій до Дунайської стратегії, що їх мала б зробити Україна в царині водного менеджменту.

У першу чергу зазначимо, що на території України знаходяться три з чотирьох зазначених суб-басейнів, а саме Тиси, Пруту (і Сірету) та Дельти Дунаю. Якщо для суб-басейну Тиси документ під

назвою «Інтегрований план управляння басейном річки Тиса»[6] вже розроблений МКЗД спільно з Україною, Румунією, Словаччиною, Угорщиною та Сербією і зараз знаходиться на стадії громадських консультацій, то робота в цьому напрямку для суб-басейну Дельти Дунаю знаходиться лише на початковій стадії.[7] Суб-басейн же Пруту і Сірету в цьому сенсі є поки що terra incognita. Розробка комплексних планів управління для транскордонних суб-басейнів Дельти Дунаю та Пруту і Сірету мають бути позначені серед пріоритетів у сфері управління водними ресурсами у додаткових пропозиціях, що їх може надати Європейській Комісії Україна на поточній стадії консультацій і уточнення позицій, що їх було висловлено державами і зацікавленими сторонами на першій стадії розробки Дунайської стратегії. До того ж, Україна має реальний шанс стати одним з лідерів цього процесу, адже наступний 2011 рік – це рік головування України в Міжнародній комісії з захисту ріки Дунай. Доречно згадати також меморандум про порозуміння між Молдовою, Румунією та Україною «На шляху до плану управління річковим басейном в Дельті Дунаю задля сталого розвитку регіону», підписаний головами делегацій трьох країн в МКЗД ще у 2008 році.

Активна позиція України в здійсненні практичних кроків до розробки комплексних планів управління для транскордонних суб-басейнів Дельти Дунаю та Пруту і Сірету до того ж була б цілком у контексті державної політики, спрямованої на запровадження басейнового принципу управління водними ресурсами, що її проводить Державний комітет України по водному господарству.[8] Така зміна пріоритетів стала наслідком усвідомлення того факту, що суто технічний підхід, орієнтований виключно на інженерні рішення в процесі управління водними ресурсами, вичерпав себе. Сьогодні, особливо в умовах глобальної зміни клімату, коли, з одного боку, відчувається їхній гострий дефіцит, а з іншого – населення та господарство потерпають від катастрофічних повеней, частота та інтенсивність яких збільшується, запровадження нових, ефективних методів управляння водними ресурсами перетворилася на стратегічне завдання, пов'язане з перспективами розвитку держав і регіонів. З метою створення правових рамок для захисту внутрішніх поверхневих, перехідних, морських прибережних і підземних вод 23 жовтня 2000 року Європейським парламентом і Радою Європейського Союзу була ухвалена «Європейська рамкова водна директива»[9], яка є обов'язковою для виконання усіма країнами-членами ЄС. Україна не є членом ЄС, тож вона не зобов'язана виконувати цю директиву. Втім наша країна добровільно зголосилася впроваджувати принципи «Водної директиви» і ґрунтувати на них державну політику в сфері управління водними ресурсами.

Одним з проявів цієї політики стало поетапне створення басейнових управлінь водних ресурсів. Повертаючись до української частини Дунайського регіону, зазначимо, що тут сьогодні діють два таких управління – Дністровсько-Прутське басейнове управління водних ресурсів, що базується в Чернівцях, а також Дунайське басейнове управління водних ресурсів у місті Ізмаїл. Не можна не згадати й Івано-Франківській та Закарпатський облводгоспи, які також залучені до цього процесу. Більш того, останній має потужний досвід роботи з інтегрованого управління транскордонним басейном Тиси. Тут доречно згадати й про те, що «План управління річковим басейном Дунаю», схвалений також і Україною, ґрунтується на «Європейській рамковій водній директиві» і розроблений відповідно до її вимог.

Однією з ключових складових басейнового принципу управління є участь громадськості в процесі прийняття рішень, що стосуються використання водних ресурсів. Ядром нової політики в сфері управління водними ресурсами Державний комітет України по водному господарству визначив річкові басейнові ради, які «покликані створити платформу для діалогу і співробітництва між органами державної влади і місцевого самоврядування, водокористувачами, вченими, представниками громадськості. Саме цей орган має розробляти напрямки водної політики в басейні, ухвалювати оперативні і стратегічні плани управління, встановлювати ставки платежів за різні види водокористування».[10] Варто зазначити, що цей процес в українській частини басейну Дунаю вже розпочато: у липні 2008 року за підтримки проекту TACIS «Розвиток транскордонного співробітництва в сфері інтегрованого управління водними ресурсами в Єврорегіоні «Нижній Дунай» було створено Дунайську басейнову раду, діяльність якої охоплює Українське Придунав'я, із секретаріатом на базі Дунайського басейнового управління водних ресурсів.

Звісно, запровадження басейнового принципу управління водними ресурсами в Україні знаходиться ще на початковій стадії. Втім, цей процес є важливий й з суспільної точки зору, адже він також є кроком до розбудови громадянського суспільства в Україні. Тож і погляд на нього під кутом зору Дунайської стратегії має бути багатоаспектний.

На жаль, ця проблематика взагалі залишилась поза увагою розробників «Українського бачення

майбутньої стратегії ЄС щодо Дунайського регіону». Між тим, Україна тією чи іншою мірою вже є учасницею запровадження інтегрованого підходу до управління річковим басейном Дунаю. До цього її підштовхуватиме не тільки сусідство з країнами-членами ЄС, для яких виконання положень «Європейської рамкової водної директиви» є обов'язковим, але й сучасні реалії – потреба у спільних діях з управління транскордонними водними об'єктами та їхньої охорони, спільне управління ризиками транскордонних забруднень вод техногенного походження з метою їхньої мінімізації, спільне управління ризиками повеней у басейнах транскордонних річок.

Етнічне різноманіття і культурна спадщина як складові сталого розвитку Дунайського регіону

«Як жоден іншій макрорегіон, Дунайський регіон визначається своїм надзвичайним культурним, етнічним та природним розмаїттям, і ми цим надзвичайно пишаємось», – говориться в «Австрійському тематичному доробку «Стратегія ЄС щодо Дунайського регіону».[11] «Культурне розмаїття та унікальність разом із неповторними природними ландшафтами надають величезний шанс майбутньому розвитку Дунайського регіону, обумовлюючи його туристичну привабливість», – йдеться далі в цьому документі.[12] Разом з тим, документ робить наголос на нагальній потребі об'єднати зусилля усіх країн Дунайського регіону, в тому числі тих, що не є членами ЄС, задля збереження і відновлення культурної спадщини.

Аспекти гуманітарного розвитку, в тому числі етнокультурна складова, також не знайшли жодного відображення в розробників «Українського бачення майбутньої стратегії ЄС щодо Дунайського регіону». Втім, саме тут Україна мала б багато чого сказати, адже етнокультурна ситуація в українській частині Дунайського регіону є надзвичайно цікавою, а досвід нашої країни в царині етнонаціональної політики заслуговує на увагу.

Українська частина Дунайського регіону відрізняється надзвичайним етнічним різноманіттям та культурною різнобарвністю. За даними всеукраїнського перепису населення 2001 року, на території Одеської області проживали представники 133 національностей і народностей, на території Чернівецької області – близько 80 національностей і народностей, Івано-Франківської – понад 90, Закарпатської – понад 100.[13] Зауважимо, що провідний український фахівець з питань етнонаціональної політики Петро Надолішній, аналізуючи етнонаціональну структуру України, розглядає Закарпатську, Одеську і Чернівецьку області окремо, зазначаючи, що їх можна віднести до *етнорегіонів,*[14] тобто територій, які «за сукупністю взаємозв'язаних етнічних елементів, характером та інтенсивністю етнічних процесів відрізняються від інших територій і можуть виступати як окремі (самостійні) об'єкти державної етнонаціональної політики».[15] Вчений зазначає: «Спільним для них є те, що тут проживає, причому компактно, більшість таких найчисленніших національних меншин як молдавани, болгари, угорці, румуни, гагаузи, а також словаки, албанці, чехи. На процес етнічної самоорганізації суттєвий вплив справляє прикордонне розміщення регіонів: часто розселення національних меншин складає єдиний територіальний масив по обидва боки державного кордону України. …Це також зона активних міграційних переміщень».[16]

Україна дійсно може пишатися своїми досягненнями в сфері етнонаціональної політики, адже, як зазначає П. Надолішній, «етнополітична ситуація тут на початку 90-х помітно відрізнялась від ситуації у більшості новітніх держав. Вона породила лише один серйозний статусний конфлікт – прагнення Криму до автономії, який був спрямований в русло діалогу. На державному рівні вчасно була усвідомлена й проблема національних меншин».[17] Цей висновок поділяють й інші українські дослідники. Так, Сергій Гакман вважає, що «позитивна тенденція в міжетнічних відносинах … насамперед пов'язана з вибором правильного напрямку побудови нормативно-правової бази держави».[18]

Втім відсутність міжетнічних конфліктів не означає відсутність проблем у сфері етнонаціональних взаємин. Для областей, що входять до української частини Дунайського регіону, болючою є проблема подвійного громадянства. Найбільшу занепокоєність української влади викликає політика Румунії по відношенню до представників румунської діаспори, що переважно мешкають на території Чернівецької й Одеської областей. Не існує офіційних даних стосовно кількості українських громадян, що є власниками румунських паспортів; неофіційно називають цифру біля 50 тис. осіб.[19] Деякі експерти вбачають у цьому загрозу територіальній цілісності України.[20] Так чи інакше, підвищена увага з боку Румунії до інтересів румунської (можливо, навіть вірніше сказати румун-

ськомовної) меншини в суміжних з нею прикордонних регіонах України відзначалася й іншими дослідниками. С. Гакман разом із румунським дослідником Б. Ауреску звертає увагу на «досить цікаву і нетрадиційну мотивацію» румунської сторони в процесі створення єврорегіонів «Верхній Прут» і «Нижній Дунай»: «…якщо в Західній Європі загальні програми, ініційовані в рамках єврорегіонів, передбачають, головним чином, стимулювання росту і розвитку економіки і життєвого рівня громадян периферійних регіонів держав, у даному випадку було вирішено використовувати … переваги цієї форми транскордонного співробітництва, які б дозволили створювати програми співробітництва не стільки економічного характеру, скільки програми розвитку зв'язків з діаспорою, націлені на збереження їхньої етнічної, культурної, історичної і мовної самобутності».[21]

Варто додати, що чимала кількість «бессарабських болгар» також має подвійне громадянство – українське і болгарське. Звісно, занепокоєння України таким масовим порушенням чинного законодавства її громадянами (адже воно забороняє подвійне громадянство) не може бути серед предметів Дунайської стратегії. Втім варто взяти до уваги і занепокоєння Брюсселя цією ситуацією, адже наявність в українських громадян паспортів цих країн Євросоюзу призводить до неконтрольованої міграції громадян нашої країни до ЄС.

Яким чином це стосується Дунайської стратегії? Якщо абстрагуватися від політико-ідеологічного і правового підтексту цього питання, з високим ступенем вірогідності можна припустити, що основним мотивом отримання громадянства суміжних країн-членів ЄС представниками національних меншин, що є громадянами України, у переважній більшості є не політичні та/або ідеологічні мотиви, а прагматичне бажання мати переваги, що надає володіння паспортом громадянина однієї з цих країн – вільне пересування теренами Європи та право влаштовуватися на роботу в будь-якій країні ЄС. Витоки цього процесу насправді є всередині самої Україні з її політичною й економічною нестабільністю, надзвичайно високим рівнем корумпованості суспільства, незадовільним рівнем життя, соціальною і правовою незахищеністю пересічних громадян тощо. Є шанс, що Дунайська стратегія стимулюватиме стратегічне планування розвитку регіонів, що входять до української частини Дунайського басейну, враховуючи досвід стратегічного планування територіального розвитку країн Європейського Союзу. В цьому контексті збереження культурного різноманіття і традицій мешканців української частини Дунайського регіону має розглядатися як один з пріоритетів сталого розвитку, який, окрім етнокультурної, має й економічну складову – підсилює туристичну привабливість територій, що належать до української частини Дунайського регіону. Також має братися до уваги природоохоронний аспект, адже природні ландшафти є частиною не лише природної спадщини, а й історико-культурного надбання, бо є складовою того середовища, яке також впливало на розвиток культури і місцевих традицій представників різних етнічних груп, для яких ці території стали домівкою, і які в свою чергу мали вплив на оточуюче їх середовище. В екологічній географії, напрямку географічної науки, що вивчає взаємодію людини (суспільства) і географічного середовища, існує поняття «культурний ландшафт». Він «формується залежно від особливостей освоєння різних територій різними етнічними групами, народами під впливом їхніх уявлень про «квітучий край», від рівня технічного оснащення, від рівня духовності, від уявлень про красу – естетичного усвідомлення людиною світу, що оточує його».[22] Тож будь-яка стратегія, якщо вона дійсно орієнтована на досягнення сталого розвитку, має брати до уваги природні і культурні ландшафти. Маємо пам'ятати, що в багатьох місцях (зокрема, у дельті Дунаю) місцеве населення й досі підтримує традиційні види господарської діяльності (рибальство, садівництво, заготівля очерету тощо), які безпосередньо пов'язані зі станом довкілля і потребують його збереження.

Замість післямови

Звісно, в межах однієї, невеликої за обсягом статті неможливо викласти ідеї та пропозиції стосовно усіх напрямів, позначених як пріоритетні для Дунайської стратегії. Ми й не брали це за мету. Нашим бажанням, скоріше, було застерегти від формального ставлення до розробки «Бачення Україною майбутньої Стратегії ЄС для Дунайського регіону» на стадії підготовки другої версії «Позиційного документа». Позитивним сигналом є те, що віце-прем'єр міністр України з економічних питань Сергій Тігіпко доручив Міністерству регіонального розвитку і будівництва опрацювати та взяти до уваги пропозиції робочої групи з проблем Дунайського регіону. В назві цієї статті ми поставили знак питання, адже участь України у розробці і подальшій реалізації Європейської стратегії розвитку Дунайського регіону є реальним шансом створити умови для покращення соціально-економічної ситуації в регіонах, що входять до української частини Дунайського басейну, підвищення якості життя їхніх мешканців, запровадження

моделі сталого розвитку, в основу якої був би покладений принцип раціонального використання живих і неживих природних ресурсів, а також зменшення антропогенного тиску на довкілля. Процес розробки і подальшої реалізації Дунайська стратегії відкриває перед Україною й шанс долучитися до втілення в життя важливої ініціативи Європейської Комісії, а також практично підтвердити і навіть певною мірою реалізувати свої євроінтеграційні прагнення. Втім все це виглядає малоймовірним за сучасних умов, без радикальних перетворень в масштабах усієї країни.

Тож нам самим вирішувати, чи стане Дунайська стратегія для нашої країни шансом зробити крок вперед чи залишиться для неї лише формальним документом, до реалізації якого вона неспроможна і не має справжнього бажання долучитись.

[1] *Policy Paper «Ukrainian vision of the future EU Strategy for the Danube Region (EUSDR)» // http://ec.europa.eu/regional_policy/cooperation/danube/documents_en.htm*

[2] *Докладніше: http://www.foster-europe.org/index.php?page=12*

[3] *Danube strategy and Civil Society Participation: Establishing a structure for Civil Society Dialogue in the Danube Basin. Adopted at the NGO key-actors meeting, Esterházy Castle, Eisenstadt 28 June 2010 // http://www.danubestrategy.eu/fileadmin/danube/media/Danube_Strategy_and_Civil_Society_Participation__final_version.pdf*

[4] *Guiding Principles of the Civil Society Forum in the Danube Basin. Adopted at the NGO key-actors meeting, Esterházy Castle, Eisenstadt 28 June 2010 // http://www.danubestrategy.eu/fileadmin/danube/media/Guiding_Principles_Danube_Basin_NGO_Network_Project_Eisenstadt__2_.pdf*

[5] *Danube River Basin Management Plan. Final Version. 14 December 2009 // http://www.icpdr.org/icpdr-pages/river_basin_management.htm*

[6] *Integrated Tisza River Basin Management Plan. Draft 7. June 2010 // http://www.icpdr.org/icpdr-pages/item20100621095910.htm*

[7] *Див.: Comprehensive Report «Assessment of available information on the management of water resources in the Danube Delta Region (Romania, Ukraine, Moldova), April 2009, prepared for the International Commission for the Protection of the Danube River as an output from the ENVSEC/ICPDR project «Joint Environmental Monitoring, Assessment and Exchange of Information for Integrated Management of the Danube Delta» // http://www.crs.org.ua/en/projects/archive/136.html*

[8] *Див.: Сташук В., Яцик А. Україна на шляху до басейнового принципу управління водними ресурсами. // Водне господарство України. Науково-технічний журнал. Київ, 2007. № 4. С. 6–10.*

[9] *Directive 2000/60/EC of the European Parliament and of the Council of 23 October 2000 establishing a framework for Community action in the field of water policy // Official Journal of the European Commission. 22.12.2000 // http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2000:327:0001:0072:EN:PDF*

[10] *Сташук В. Предисловие. Основы бассейнового подхода к управлению водными ресурсами в Еврорегионе «Нижний Дунай» / Под общ. ред.: Студенников И., Дьяков О. / Серия «Интегрированное управление водными ресурсами». Вып. 1. Одесса, 2008. С. 2; Також див.: Закорчевная Н. Б. Бассейновый совет: цель и задачи. – Там само. С. 9–11. // http://www.crs.org.ua/data/buklet_iwm_1.pdf*

[11] *EU-Strategy for the Danube region (EUSDR). Austrian thematic contribution («2nd non-paper»). Submitted to the European Commission (DG Regio) on April 30th, 2010. – Federal Ministry for European and International Affairs (National Contact Point EUSDR) & Federal Chancellery (National coordination EUSDR). P. 51. // http://ec.europa.eu/regional_policy/consultation/danube/doc/countries/at_thematic.pdf*

[12] *Ibid.*

[13] *Всеукраїнській перепис населення 2001 р. Регіони України. / Державний комітет статистики України // http://www.ukrcensus.gov.ua/regions/*

[14] *Надолішній П. І. Розбудова нової системи врядування в Україні: етнонаціональний аспект. (Теоретико-методологічний аналіз): Монографія. Київ, Одеса, 1999. С. 154–155.*

[15] *Там само. С. 150.*

[16] *Там само. С. 155.*

[17] *Там само. С. 106.*

[18] *Гакман С. Стан міжетнічних вхаємин у Чернівецькій області та їх перспективи в контексті діяльності Єврорегіону «Верхній Прут» // Етнічні взаємини на території Єврорегіону «Верхній Прут». Міжнародна наукова конференція, 8–9 червня 2001 р., Чернівці. Чернівці, 2004. С. 96.*

[19] *Стародуб С. Проблемные вопросы украинско-румынского взаимодействия в гуманитарной сфере: взгляд из Украины // «Треугольник Украина – Румыния – Молдова: формирование всеобъемлющей украинской стратегии относительно региона». Международная конференция, 25 июня 2010 г., Одесса // http://www.bigyalta.com.ua/story/8937*

[20] *Там само.*

[21] *Aurescu B. Tratatul politic de bază româno-ucrainean și instituția «Euroregiunilor» // Drepturile omului. 1998. № 4. P. 41. Цит. по: Гакман С. Цит. праця. С. 104.*

[22] *Рельеф среды жизни человека (экологическая геоморфология) / Отв. ред. Лихачева Э. А., Тимофеев Д. А. – М., 2002. Т. 1. С. 9.*

Україна та ЄС: Дунайська стратегія як шанс на порозуміння

Ольга Мелень,
керівник юридичного відділу ЕПЛ

Олег Рубель,
к.е.н., заступник голови Чорноморського відділення Української Екологічної Академії наук

2 липня 2010 р. побачив світ перший варіант Плану дій до Європейської стратегії ЄС розвитку Дунайського регіону (далі – Дунайська стратегія). Цей документ став певним викликом для України та поставив питання ідентифікації країни як дунайської і визначення українських регіонів як «дунайських» і, нарешті, ставить питання про виокремлення «Дунайського» регіону в Україні як нового регіонального, політичного, управлінського утворення всіх територій дунайського басейну в межах Одеської, Чернівецької, Закарпатської, Івано-Франківської областей.

Автори статті мають на меті проаналізувати переваги та недоліки Плану дій для України, а також знайти відповідь на питання: чому пріоритети цього документа не співпадають з певними інтересами України в регіоні Дунаю? Також дано аналіз версій урядового Позиційного документа «Бачення Україною майбутньої Стратегії ЄС для Дунайського регіону», доповнень до нього, які були спричинені критикою ЄС першого варіанту документа та формувалися вже із врахуванням пропозицій експертів – членів Робочої групи з питань розвитку Дунайського регіону Громадської експертної ради при українській частині Комітету з питань співробітництва між Україною та ЄС.

Розробка Європейської стратегії розвитку Дунайського регіону стала важливою ініціативою Європейської Співдружності, яка об'єднала дунайські та не дунайські держави, членів та не членів ЄС, широку громадськість, всі зацікавлені сторони. Широкий процес консультацій, що організувала Єврокомісія, дозволив всім зацікавленим країнам та громадськості надати своє бачення відповідно розвитку Дунайського регіону, змісту Дунайської стратегії та запропонувати свої проекти та заходи, які слід реалізувати в Дунайському регіоні.[1] План дій до Дунайської стратегії має стати основним документом, що покликаний імплементувати цілі стратегії, дозволить регулярно переглядати її ефективність та вносити зміни в залежності від нових обставин, ситуацій. Тому План дій заплановано переглядати щорічно та вносити до нього зміни, доповнювати його за потреби.

Втім не всі проекти та ініціативи можуть бути включені до Плану дій, а лише ті, які відповідають визначеним Єврокомісією критеріям. До таких критеріїв віднесено можливість проектів:

- принести позитивні результати на рівні регіону (загально регіональному рівні). Тому більшість проектів будуть транскордонні. Національні проекти можуть бути включені лише тоді, коли вони мають вплив на макрорегіон і відповідають цілям стратегії (наприклад, спорудження водоочисних споруд);
- стимулювати соціально-економічний розвиток територій;
- продемонструвати швидко і наглядно позитивні результати для населення.

Реалістичність проектів означає, що проекти не тільки повинні бути фінансово та технічно обґрунтованими, але і щодо них повинна бути загальна згода серед країн, зацікавлених сторін та Єврокомісії щодо їхньої цінності.

Також проекти повинні мати позитивний вплив на громадян, бізнес та довкілля, використовувати

метод інтеграції різних аспектів між собою та, в ідеалі, бути побудованими на діючих ініціативах чи діяльності. Проекти також повинні посилювати існуючі стратегії ЄС, директиви та політичні документи (наприклад, транс'європейські коридори, політика «згуртування»).

Як неодноразово зазначалося розробниками Плану дій, включення проектів до Плану дій не є заявкою на фінансування, а також включення не гарантує фінансування таких проектів, тому проекти повинні мати вже погоджене джерело фінансування. За такими критеріями ЄС відбирав проекти, які містилися більше, ніж в 100 внесках від громадськості та держав регіону.

План дій із конкретними проектами та ініціативами розроблено із врахуванням чотирьох основних стовпів Дунайської стратегії:

1. покращення сталого транспортного та енергетичного сполучення;
2. захист довкілля, збереження водних ресурсів та управління ризиками;
3. посилення соціально-економічного та людського розвитку;
4. вдосконалення системи управління.

Розглянемо нижче деякі проекти Плану дій у сфері транспорту й енергетики та охорони навколишнього середовища. Згідно першого напрямку «Транспорт й енергетика» запропоновані такі заходи: покращення транспортного доступу та мобільності, об'єднання енергетичної системи, підвищення енергетичної ефективності та рівня використання відновлюваної енергетики.

За напрямком **покращення транспортного доступу та мобільності** План дій ЄС пропонує низку проектів стосовно розвитку системи судноплавства, зокрема проект **«Імплементація відповідно до плану Транс'європейської транспортної мережі (TEN-T) проектів розвитку пріоритетної інфраструктури Дунайського водного шляху (зокрема, Проекту 18 – Дунайський водний шлях) вчасно й екологічно дружніми методами».** Відповідні проекти здійснюються в Німеччині, Австрії, Угорщині, Болгарії й Румунії. Екологічні вимоги до судноплавства на Дунаї сформульовані в Об'єднаній заяві про розвиток річкового судноплавства й захисту навколишнього середовища в басейні ріки Дунай. Спільна заява про керівні принципи розвитку внутрішнього судноплавства та екологічного захисту Дунайського басейну була розроблена в 2007 році Міжнародною комісією із захисту ріки Дунай.[2] Також важливе місце серед інституційних механізмів сталого судноплавства займає проект PLATINA, який фінансується ЄС (DG-MOVE) в рамках 7-ої Рамкової програми. Проект присвячений узагальненню та представленню найкращих практик сталого внутрішнього судноплавства.[3]

Проект **«Координація національної транспортної політики з метою розвитку судноплавства на Дунаї»** пов'язана, в основному, з реалізацією програми NAIADES (Судноплавство та покращення Внутрішнього водного шляху та його розвиток у Європі), що, у свою чергу, визначає вичерпний перелік заходів, по використанню потенціалу річкового судноплавства як екологічно дружнього й енергоекономічного.

Проект **«Модернізація флоту й поліпшення його екологічних та економічних показників».** Річкове судноплавство – взагалі найбільш сприятливий для навколишнього середовища спосіб транспортування вантажів. Внутрішній водний транспорт має найнижчу питому витрату палива. Однак екологічні й економічні показники судноплавства на Дунаї можуть бути далі поліпшені шляхом впровадження заходів щодо модернізації флоту та оптимізації управління. У контексті цього напрямку варто згадати про проекті WANDA (Менеджмент відходів для річкового судноплавства на Дунаї.[4]

Проект **«Впровадження єдиної Річкової інформаційної служби (RIS)[5]».** RIS направлена на збільшення безпеки й ефективності річкового судноплавства. Судноплавні компанії, порти й оператори вантажів можуть оптимізувати свої логістичні операції шляхом скорочення прямих і непрямих витрат, пов'язаних із транспортом. Потенціал Річкової інформаційної служби може бути розвинений тільки за умови залучення в неї всієї довжини судноплавного Дунаю.

Важливу роль серед європейських проектів займає **«Поліпшення комплексного менеджменту дунайського водного шляху».** Суть його в тому, щоб забезпечити на національному рівні гармонізацію планів стосовно водного менеджменту (включаючи днопоглиблення). Даний напрямок може бути розвинений в рамках проекту NEWADA (Network of Danube Waterway Administrations) – Мережа Дунайської адміністрації водних шляхів. Ціль цього проекту полягає в тому, щоб забезпечити координацію діяльності, планування й обміну інформацією серед організацій, які відповідають за адміністрацію водного шляху Дунаю. Метою європейського проекту «Поліпшення комплексного Менеджменту дунайського водного шляху» є гармонізація розвитку водної інфрастуктури із положеннями Водної рамкової директиви[6] та

Спільної заяви про керівні принципи розвитку внутрішнього судноплавства та екологічного захисту Дунайського басейну.[7]

Проект **«Дослідження потенційних ефектів зміни клімату для навігації на Дунаї».** Зміна клімату може вплинути на майбутній водний режим Дунаю. Потенційна зміна клімату торкнеться всіх видів водокористування: сільського господарства, іригації, виробництва гідроелектроенергії, екосистемних функції, а також судноплавства. Стратегії адаптації мають бути підготовлені та скоординовані між всіма дунайськими країнами.[8]

За іншими видами транспорту в Плані дій ЄС пропонується: «З метою реалізації проекту Транс'європейської транспортної мережі (TEN-T) (для залізниці та автодоріг) запропоновані пріоритетні проекти, які перетинають басейн Дунаю, враховуючи складності дорожнього будівництва, екологічні, економічні, політичні умови». У цьому напрямку в ЄС передбачається реалізація таких проектів: залізничні дороги за маршрутом: Нюрнберг – Констанца – Афіни через Прагу, Відень, Будапешт (пріоритетний проект 22); Гдиня – Варшава – Брно – Братислава – Відень (пріоритетний проект 23); від українського кордону через Угорщину до Ліону, Туріну, Північної Адріатики (пріоритетний проект 6). Мають бути побудовані автошляхи за маршрутами Балтика–Дунай (пріоритетний проект 25, пріоритетний проект 7 – вздовж Дунаю, паралельно водному шляху).

Також цікавими транспортними проектами ЄК, в яких Україна могла б взяти участь, є **«Посилення кооперації між операторами повітряного сполучення з метою скорочення повітряних шляхів»,** проект «Модернізація транспортного доступу до сільських районів», проект спрямований на те, аби «Зробити міста та села більш «дружніми» до велотранспорту». Останній проект вже близький до реалізації в Німеччині, Угорщині та Румунії.

Розвиток транспортних систем, представлений в проекті Плану дій двома проектними напрямками: **Розвиток дунайських портів як мультимодальних логістичних центрів та Інтеграція енергетичних систем, розвиток енергоефективності та відновлювальної енергетики.** Це мало б забезпечити зв'язок вільного пересування вантажів та пасажирів на внутрішніх водних шляхах, зниженню зовнішніх (екстернальних[9]) витрат на транспорті. Водночас гармонізувало б розвиток мультимодальних перевезень на Дунаї). Другий напрямок – покращення регіональної та місцевої транскордонної інфраструктури.

Проектний напрямок Плану Дій **«Інтеграція енергетичних систем, розвиток енергоефективності та відновлювальної енергетики»** базується на дефініції, про те, що енергосистеми складаються в рівному ступені з енергетичних мереж та енергоринків. Добре функціонуючі енергетичні мережі – передумова до безпеки та для потенційної диверсифікації поставки енергії. Здійснити політику енергетичної безпеки для Європи покликана угода про Транс'європейську енергетичну мережу (Trans-European Energy Network – TEN-E[10]). Згідно TEN-E всі країни Дунайського регіону підтримують політику підтримки відновлювальної енергетики. У багатьох країнах Дунайського регіону на території є великий природний потенціал, аби розвити їх відновлювальну енергетику (особливо гідроелектроенергію та використання біомаси). Директива по відновлювальній енергетиці (2009/28/ЕС)[11] ставить честолюбні цілі для всіх країн ЄС аби гарантувати, що Співдружність досягне 20 % покриття потреб в енергії від відновлювальних джерел вже до 2020 р. Не менш «апетитні» і українські плани. Згідно Енергетичної стратегії України на період до 2030 року прогнозується значне зростання частки й абсолютних показників використання відновлюваних і нетрадиційних джерел енергії із додержанням принципових засад Зеленої книги «Європейська стратегія стабільної, конкурентноздатної та безпечної енергетики»[12]. На рівні 2030 року розвиток відновлювальної енергетики в Україні забезпечить заміщення 57,73 млн. т умовного палива, що складає 19 % сумарного рівня споживання первинної енергії[13].

Планом дій Дунайської стратегії ЄС передбачається ціла низка проектів, а саме: проект **«Координація довгострокової енергетичної політики відповідно національним інвестиційним стратегіям з урахуванням Оцінки впливу на навколишнє середовище»**[14]; проект **«Створення збалансованого та функціонального ринку енергоресурсів»; «Імплементація проектів, які підтримують Європейську енергетичну програму, зокрема щодо створення трубопроводів, газового зберігання та двонаправленого газового потоку».** Ці проекти покликані розвивати Енергетичну європейську співдружність у синергії з процесом розвитку Дунайської стратегії. Мета Енергетичної співдружності – це створити інструменти регулювання, ринкову інфраструктуру, здатну до залучення інвестицій у генерацію енергії, аби гарантувати стале й безперервне енергопостачання, інтегрований ринок енергії, забезпечити енергетичну та екологічну безпеку в Європі. Пропонується також проект **«Підготовка Дунайського плану дій щодо відновлювальної енергетики»,** проект **«Розвиток всеохоплюючого Плану дій щодо сталого розвиту гідроенергетики Дунаю та його притоків (Сава, Морава)»,**

проект **«Посилення Карпатської конвенції в напрямку розповсюдження кращої практики використання біомаси для задоволення енергетичних потреб».**

Які ж проекти природоохоронного спрямування знайшли свою підтримку в Плані дій?

Проекти щодо захисту довкілля розподілилися за категоріями: збереження та підтримка біорізноманіття, ландшафтів та якості повітря та ґрунтів, відновлення та підтримка якості вод, управління природними та антропогенними ризиками. Основним принципом Дунайської стратегії є принцип інтеграції, що полягає у взаємному зв'язку таких сфер, як довкілля, мобільність, економічний розвиток, розвиток людських ресурсів, тому процес імплементації Плану дій повинен супроводжуватися широкими консультаціями із всіма зацікавленими структурами. Заходи щодо збереження довкілля повинні розглядатися у зв'язку із потенційним розвитком регіону. Також дотримання екологічного законодавства ЄС, міжнародних природоохоронних угод є основоположним принципом Плану дій.

Основними заходами в сфері **збереження та підтримки біорізноманіття, ландшафтів та якості повітря та ґрунтів** в Плані Дій запропоновано такі:

- **«Ефективне управління заповідними територіями»,** яке може здійснюватися за допомогою розробки власних планів управління та із застосування транскордонної співпраці. Успішним прикладом співпраці може бути Дунайська та Карпатська мережі заповідних територій (Danube Network of Protected Areas[15], Carpathian Network of Protected Areas).[16]
- **«Створення системи управління об'єктами Natura 2000».** На жаль, лише мережа Natura 2000 є ключовим інструментом для захисту середовищ існування та біорізноманіття в Європі і правовою основою для її існування є дві директиви ЄС: директива про птахів (EU Birds Directive) та середовища існування (EU Habitats Directive).[17] Не будучи членом ЄС, Україна не може стати повноправним учасником даної мережі.
- **«Сприяння захисту та відновлення найбільш цінних екосистем і видів тварин, що є під загрозою зникнення».** Захист повинен підкріплюватися науковими дослідженнями та мати фокус на такі види, як осетер, коричневий ведмідь, вовк, рись та дикі коні, що живуть в дельті Дунаю.
- **«Розробка зеленої інфраструктури для поєднання різних біогеографічних регіонів і середовищ існування (наприклад спорудження еко-мостів)».** З цією метою проведення наукових досліджень, консультацій та належне просторове планування є ключовими.
- **«Знищити/зменшити поширення інвазійних чужорідних видів в дельті Дунаю за допомогою оцінки впливу таких видів на екосистеми, розробка шляхів для контролю за їх поширенням та проведення наукових досліджень шляхів їх знищення та контролю».**
- **«Імплементувати Бачення та Стратегії у Карпатському регіоні (Visions and Strategies in the Carpathian VASICA)»**[18], який є першим транскордонним документом просторового розвитку для всього Карпатського регіону.
- **«Створити стандартизовану і сумісну інформацію щодо ґрунтового покриву на транскордонній основі для Дунайського регіону».**
- **«Підняти обізнаність щодо захисту ґрунтів шляхом співпраці в межах Європейського альянсу землі та ґрунту (ELSA)».**
- **«Забезпечити належне поводження із твердими відходами».** Для цього на національному, регіональному та місцевому рівнях повинна бути створена система інтегрованого поводження із відходами. Також потребують заходів несанкціоновані сміттєзвалища.
- **«Зменшити кількість забруднюючих речовин в повітрі в Дунайському регіоні».** Всі країни Дунайського регіону є сторонами Конвенції про транскордонне забруднення повітря на далекі відстані, в рамках якої слід сфокусувати увагу на зборі даних щодо забруднення повітря та заходах щодо зменшення цього забруднення.
- **«Освіта населення в сфері цінності природних активів, екосистем та послуг, які вони надають».**
- **«Наростити потенціал місцевої влади в сфері довкілля шляхом проведення тренінгів, надання експертної допомоги, створення мереж для поширення позитивних практик».**

Прикладами проектів, які отримали схвалення в Плані дії, є Імплементація Дунайської річкової мережі заповідних територій (DANUBEPARKS)[19], підготовка інтегрованих планів управління для заповідних територій в Карпатах (BIOREGIO Carpathians)[20], завершення Нижньодунайського зеленого коридору (Lower Danube Green Corridor), розробка Альпійсько-дунайського коридору[21], розширення біосферного заповідника Дунай–Драва–Морава[22], інвентаризація та захист незайманих лісів Дунайського басейну, імплементація

Тематичної стратегії захисту ґрунтів[23], використання бази даних ГІС для визначення критичної маси забруднювачів повітря для екосистем Дунайського регіону[24], забезпечення експертними знаннями щодо дельти Дунаю та заповідних територій, сприяння захисту довкілля та вивчення наслідків зміни клімату в Європейській частині нижнього Дунаю.[25] Серед вказаних проектів невелика частина може бути корисною і для України.

Безпосередньо України стосується лише проект **«Завершення Нижньодунайського зеленого коридору (Lower Danube Green Corridor)»,** так як він підтримується Україною, Молдовою, Румунією та Болгарією. Даний проект включає в себе заходи по покращенню управління заповідними територіями, відновленням водно – болотних угідь, повернення заплавних територій до річкової системи, консультації із місцевими зацікавленими сторонами, підтримка ініціатив з місцевого розвитку.

Сфера **відновлення чи підтримки якості вод** є наступною сферою природоохоронного стовпа Плану дій, яка в першу чергу залежить від координації та співпраці Дунайських країн. Така співпраця на сьогодні здійснюється в рамках діяльності Міжнародної комісії із захисту ріки Дунай (МКЗРД)[26], що створена сторонами Конвенції щодо співробітництва з охорони та сталому використанню ріки Дунай. Іншим успішним прикладом співпраці щодо сталого управління водними ресурсами ріки Сава є Міжнародна басейнова комісія річки Сава. План дій з Дунайської стратегії повністю підтримує ту діяльність, яка ведеться даними комісіями, в першу чергу імплементацію Плану управління басейном ріки Дунай та Спільною програмою заходів до нього[27], та імплементацію очікуваного Плану управління басейном ріки Сава. Тому основні заходи в сфері відновлення та підтримки якості повністю віддзеркалюють заходи Планів управління.

Єврокомісія запропонувала лише додаткові заходи у водному секторі, які частково базуються на досвіді та діяльності МКЗРД, зокрема:

- інвестування та підтримка системи збору інформації, що розроблена МКЗРД;
- сприяння значним інвестиціям у спорудження та реконструкцію комунальних систем очистки стічних вод та створення відповідної інфраструктури. Такі зобов'язання взяли на себе члени ЄС згідно законодавства ЄС, а країни, що не є членами ЄС, пообіцяли прискорити інвестиції в об'єкти по очистці стічних вод у грудні 2009 р. при схваленні Плану управління басейном ріки Дунай;
- обмеження наявності фосфатів в миючих засобах;
- зменшення кількості перешкод для міграції риби по Дунаю;
- встановлення буферних смуг вздовж берегів річки для утримання біогенів, створення альтернативної системи поводження із відходами у малих сільських поселеннях;
- застосування найкращих доступних технологій для поводження із небезпечними речовинами та забрудненими шламами;
- сприяння скороченню водозабору;
- розроблення заходів швидкого реагування у випадку промислового забруднення ріки;
- підтримка практик Інтегрованого управління береговою зоною та Морського просторового планування на західному узбережжі Чорного моря.[28]

Прикладами проектів, які отримали схвалення в Плані дій, є проведення наступного Спільного Дунайського дослідження (Joint Danube Survey) та завершення розробки існуючої бази даних ГІС по Дунаю (під егідою МКЗРД), проведення наукових досліджень можливості відновлення безперервності потоку на ділянці Залізних Воріт (Iron Gates)[29], проведення досліджень для відновлення балансу наносів в Дунаї, оцінка біорізноманіття та статусу вод в басейні річки Сава, завершити та схвалити План управління басейном ріки Тиса[30], та План управління басейном ріки Сава, а також ГІС для ріки Сава, завершити та схвалити План управління для Дельти Дунаю.[31]

Найбільш цікавими та релевантними для України є проекти, пов'язані із розробкою Планів управління для басейну р. Тиса та для Дельти Дунаю. Дані документи розробляються державами у співпраці в рамках діяльності МКЗРД. Україна також є активним учасником цих процесів і може активізувати свою діяльність та посилити свою позицію під час свого головування у МКЗРД у 2011 році. План управління для Тиси очікується узагальнити в кінці 2010 р. План управління для Дельти Дунаю лише в планах і проводиться пошук фінансування для початку розробки такого комплексного документа.

Основними заходами в сфері **управління природними та антропогенними ризиками** запропоновано такі:

- розробка єдиного і всеохоплюючого плану управління повенями на рівні басейну.
- активізація зусиль щодо спільного реагування на природні катастрофи (повені) на регіональному рівні;

– підтримки відновлення водно-болотних угідь та заплав;
– розробка просторового планування та забудови в контексті зміни клімату та підвищених ризиків повеней;
– ініціація проектів по дослідженню впливу зміни клімату на інфраструктуру, здоров'я, безпеку продуктів харчування та довкілля.

Прикладами проектів є завершення проекту Danube FLOODRISK Project[32], підтримка Морава-Тая[33] басейнових ініціатив, оцінки впливу від зміни клімату на наявність та безпеку громадського водопостачання через існуючий CC-Waters проект[34], розробка стратегій для витривалості стійкості місцевої громади до природних лих через існуючий проект Monitor II[35], заохочення співпраці в рамках МКЗРД для розробки Стратегії адаптації до зміни клімату для Дунайського регіону, розробка Планів адаптації клімату та вод для ріки Сава, впровадження проекту повного транскордонного управління ризиками в дельті Дунаю.

Україна залучена до останнього проекту, пов'язаного із транскордонним управлінням ризиками, який впроваджується за лідерства Німеччини із Румунією, Молдавією та нашою державою. Його метою є встановлення транскордонного управління аваріями, покращення потенційного попередження промислових ризиків, розробка гармонізованих стандартів безпеки для промислових підприємств та мінімізація впливу у випадку аварії через спільний кризовий менеджмент. Для досягнення цих цілей, в даних країнах введено безпечні технології, які базуються на німецькому досвіді.[36]

Цікаво, що ЄС достатньо давно почав приділяти увагу ризикам водночас і промисловим, і природнім. У 2001 році було створено Європейський механізм цивільного захисту для підтримки мобілізації допомоги у випадку надзвичайних ситуацій. І хоча учасниками даного механізму є члени ЄС та Ісландія, Ліхтенштейн, Норвегія та Хорватія, він також є відкритим для третіх держав. Цей механізм був використаний в Дунайському регіоні у 2009 р., коли в Україні поширилася сувора респіраторна інфекція, та у 2008 р. під час повеней в Україні, Молдові та Румунії[37].

Четвертий стовп Дунайської стратегії присвячений вдосконаленню системи управління та включає таку сферу, як **посилення інституційної спроможності та співпраці.** ЄС приділяє багато уваги розвитку громадянського суспільства та його організації та їхнього залучення до обговорення суспільно-значимих питань. Основними проектними напрямками в цій сфері є:

– **«Подолання проблем, пов'язаних із інституційною спроможністю та публічними послугами в Дунайському регіоні».** Одним із аспектів вирішення таких проблем є посилення інституційною спроможності НУО.
– **«Розширення потенціалу для інституційної спроможності та публічних послуг в Дунайському регіоні».** З цією метою слід провести ряд тренінгів з питань процесу прийняття рішень, відкритості, процесу консультацій, обміну інформацією тощо.
– **«Покращення довіри громадянського суспільства до політичної влади».** Для цього слід відкрити дискусію про роль громадського суспільства, а також відкрити діалог із громадянським суспільством для відзначення важливості їхньої ролі та потенціалу в формуванні реформ в різних секторах.
– **«Сприяння адміністративній співпраці громад що живуть в прикордонних регіонах».** Для цього слід подолати адміністративні та правові перешкоди, які перешкоджають розвитку економічних та соціальних транскордонних зв'язків.
– **«Підтримання розвитку місцевих фінансових інструментів».** Одним із варіантів можуть бути мікрокредитування в першу чергу для зеленого бізнесу та НУО, які задіяні в сільському розвитку, а також для місцевих громад.
– **«Оцінка можливих шляхів вирішення двосторонніх напружених відносин конструктивним способом».** Метою є покращення політичної співпраці та добросусідства в Дунайському регіоні.

Прикладами проектів, що можуть бути реалізовані у вказаній сфері, є Дунайський форум громадянського суспільства, Дунайський екологічний форум (DEF). Останній є вже існуючою платформою, а перший лише потенційно підтриманий ЄС в Плані дій.

Пропозицію щодо створення Дунайського форуму громадянського суспільства висунула мережа НУО Дунайського басейну, яка створена в лютому 2010 року і на сьогодні об'єднує більше ніж 100 НУО[38]. Зокрема, метою створення такого форуму є можливість зустрічі, обміну інформацією та співпраці на рівні макрорегіону, чітко визначений механізм участі громадського суспільства та залучення до процесу імплементації Дунайської стратегії, підтримка НУО для покращення та приведення до горизонтальної структури соціального капіталу регіону. Членство в форумі буде відкрите для неприбуткових НУО, профспілок, релігійних груп,

груп меншин, «мозкових» центрів, неприбуткових фондів, національних та міжнародних громадських об'єднань та їхніх мереж, академічних установ, окремих громадян, які є спеціалістами із питань, що покриваються Дунайською стратегією, та проживають в Дунайському басейні.[39] Завданнями форуму є підтримка та пропагування стратегії, підтримка існуючих НУО, створення незалежних НУО, посилення спроможності громадянського суспільства, допомога в координації зусиль його членів, пропагування культури діалогу та співпраці між членами громадянського суспільства, публічними та приватними особами, пропагування діалогу та солідарності між людьми та культурами.[40]

Процесу формування Плану дій до Дунайської стратегії передував **процес консультацій та отримання пропозицій до Плану дій** від урядів всіх Дунайських країн. Україна теж надала в травні 2010 року позиційний документ «Бачення Україною майбутньої Стратегії ЄС для Дунайського регіону» (надалі – позиційний документ) до Єврокомісії, як це зробили й інші держави, що взяли участь у даній ініціативі.

На жаль, даний позиційний документ не тільки було подано із пропуском терміну на подачу урядами своїх пропозицій, але і якість самого документа також була неналежною: проекти, запропоновані урядом до включення до Плану дій, не відповідали критеріям Єврокомісії щодо проектів, які можна включити до Плану дій, а пропозиції були обмежені водночас і кількісно, і територіально (вузько локальні проекти). На жаль, в позиційному документі є тільки один проект щодо судноплавного напрямку, а саме **«Розвиток Глибоководного суднового ходу р. Дунай – Чорне море (ГСХ) через гирло "Бистре"».**

Однією із пропозицій уряду до Плану дій був проект **«Створення інтегрованої системи збору та утилізації відходів із суден на українській ділянці р. Дунай»,** яким передбачено придбання плавучих засобів та обладнання для утилізації відходів в основних портах (Рені, Ізмаїл, Білгород-Дністровський), будівництво причалу; інтеграція в загальну транскордонну систему збору та утилізації відходів від експлуатації суден на р. Дунай, що сприятиме вдосконаленню системи охорони навколишнього середовища на українській ділянці р. Дунай.

У позиційному документі Міністерство транспорту та зв'язку України запропонувало проект **«Створення системи річкових інфраструктурних (інформаційних – *авт.*) служб (РІС) на українській ділянці р. Дунай».** Проектом передбачається будівництво та придбання обладнання для створення і введення в експлуатацію систем річкових інформаційних служб РІС на українській ділянці р. Дунай. Проект передбачає вдосконалення інфраструктури, встановлення систем АІС (автоматизована інформаційна система), автоматичних реєстраторів рівня води, впровадження системи Notice to Skippers (оповіщення судноводіїв).

Серед транспортних проектів, про які ми ще не згадували, в позиційному документі були представлені проекти, які не зовсім перетинаються з інтересами і пріоритетами Європейської стратегії розвитку Дунайського регіону. Це «Будівництво другої залізничної колії станція Шабо – Білгород-Дністровський морський торгівельний порт (МТП)»; «Реконструкція підхідних каналів до Білгород-Дністровського МТП». Інші проекти мають шанси на те, аби їх помітили Європейські сусіди: це – проект «Створення міжнародної вантажопасажирської паромної переправи (Орловка – Ісакча)». Потрібними Україні є проекти будівництва залізничної ділянки від порту Рені до залізничної магістралі «Одеса–Рені», будівництво автомобільної дороги державного значення «Одеса–Рені» на ділянці «Одеса–Монаші» за новим напрямком «Одеса – Овідіополь – Білгород-Дністровський – с. Монаші», пов'язане з будівництвом мосту через Дністровський лиман. Спірним залишається перспективи проекту будівництва мостового переходу через річку Дунай на переході с. Орлівка (Україна) – м. Ісакча (Румунія). Ці проекти важливі скоріш для просування ідеї кільцевої автодороги навколо Чорного моря. Каменем спотикання Позиційного документу залишається проект розвитку Глибоководного суднового ходу «р. Дунай–Чорне море» (ГСХ) через гирло «Бистре».

Найголовніша проблема українських проектів у транспортній сфері, на думку авторів, це відсутність системності, бачення єдиного мультимодального транспортного вузла в українському Придунав'ї (рівно як і в Карпатах), а, отже, неможливість ні конкурувати, ні співпрацювати із близькими та далекими сусідами на Дунаї.

Проектами, які пропонує уряд до включення до Дунайської стратегії та Плану дій у сфері охорони навколишнього природного середовища є:

– **«Розширення зон природоохоронних територій, проведення заходів у сфері охорони і відновлення екосистем водно-болотних угідь у дельті Дунаю».** Біорізноманіття та територія дельти Дунаю зазнали значних антропогенних впливів. Одним із найбільш негативних

наслідків таких впливів є зменшення водного стоку у Кілійській частині дельти на користь Тульчинської частини. Це потребує невідкладних заходів для відновлення природного балансу водного стоку Дунаю. Цілі проекту: відновлення екосистем водно-болотних угідь, розширення мережі природоохоронних територій та об'єктів». Як ми бачимо, уряд говорить про проблему відновлення природного балансу водного стоку, проте в якості пілотних проектів пропонує відновити водно-болотні екосистеми в районі озера Картал, та розширити мережу заповідних територій. Уряд пропонує розширити мережу природоохоронних територій, але не дає жодних деталей чи опису територій, які є ключовими для подальшого заповідання. Питання стоку Кілійського гирла є на сьогодні досить важливим, тому багато вважають, що є необхідність взагалі винести його як окрему проблему, адже вона є найбільш нагальною.

– **«Проведення комплексного екологічного моніторингу та розробка моделі прогнозування екологічного стану басейну дельти р. Дунай».** Цілі проекту: здійснення комплексних моніторингових спостережень, що включає в себе ведення банків даних об'єктів моніторингу басейну дельти р. Дунай, управління і обмін екологічною інформацією між прикордонними країнами, здійснення оцінки наявного екологічного стану та розробка моделі прогнозування екологічного стану басейну дельти».

– **«Створення єдиної геоінформаційної системи (ГІС) басейну р. Дунай».** Основними завданнями є створення мережі моніторингових центрів регіонального рівня із використанням геоінформаційних технологій для просторового аналізу, оцінки ситуації та картографічного відображення інформації об'єктів і результатів моніторингу навколишнього середовища; здійснення геоінформаційного аналізу об'єктів навколишнього природного середовища, техногенних та природних чинників екологічної безпеки».

Питання моніторингу навколишнього середовища за допомогою ГІС вже давно обговорюється науковцями та не викликає сумнівів. Утім із реалізацією належного моніторингу в Придунав'ї постійно виникають труднощі у зв'язку із такими причинами: неузгодженість та низька координація між організаціями, які здійснюють паралельний моніторинг на місцях, термінах відбору, методах аналізу, межах детекції тощо; ускладнений та обмежений обмін міжвідомчою інформацією; відсутність загального банку даних моніторингу в Придунайському регіоні; відсутність пріоритетів і цілеспрямованих програм; недоліки сучасної інструментальної і технічної бази моніторингу, включаючи системи обробки та презентації даних; слабка здатність для швидкої детекції аварійного забруднення й прогнозу його розвитку та наслідків; низький рівень використання даних гідрометеорологічного моніторингу в процесі розробки й ухвалення рішень; недостатньо забезпечений доступ громадськості до результатів моніторингу[41].

Вказані напрямки вже давно реалізуються в рамках діяльності МКЗРД та знайшли своє відображення в Плані управління басейном р. Дунай. Наприклад, при МКЗРД створена та функціонує Експертна група з інформаційному менеджменту та ГІС, яка розробила серію карт Дунайського басейну та підтримує функціонування ГІС для Дунаю.[42] Водна рамкова директива ЄС також наголосила на необхідності використання ГІС членами та кандидатами на членство в ЄС. ГІС активно використовувалася при розробці Плану управління басейном р. Дунай.[43] Україна, як учасник МКЗРД, може також скористатися функціонуванням системи ГІС для Дунаю[44], отримувати та надавати необхідну інформацію, а також використовувати інформаційну систему МКЗРД Danubis.[45] Це дозволить зекономити значні фінансові ресурси та отримати вже сформовану базу даних та необхідну інформацію щодо дельти Дунаю. Втім на національному рівні та регіональному рівні Україна також повинна створити систему для збору та аналізу інформації для того, щоб обмінюватися такою інформацією через існуючі бази даних.

– **«Оцінка стану популяцій мігруючих водно-болотних птахів Дунайського регіону (аналіз загроз, спричинених господарською діяльністю людини, розробка плану дій щодо збереження найбільш вразливих видів)».** Основні завдання: визначення видового складу та динаміки популяцій мігруючих видів водно-болотних птахів, передусім, рідкісних та таких, що перебувають під загрозою зникнення, аналіз факторів, які негативно впливають на комплекс водно-болотних птахів та середовище їхнього існування, ідентифікація найбільш вразливих видів, що потребують першочергових заходів збереження, розроблення плану дій (регіональної стратегії) із збереження видів, що перебувають під загрозою зникнення, розширення міжнародного співробітництва». Вказаний вид діяльності по відношенню до водно-болотних птахів не можна назвати нагально потрібним та доцільним, так як до сьогодні в рамках функціонування заповідних територій та наукових проектів,

що підтримуються міжнародними фондами, проводилися наукові дослідження стану біорізноманіття дельти Дунаю і в першу чергу водно-болотних птахів. На сьогодні більш нагальна потреба вжити заходів до посилення охорони цих птахів та реалізації тих заходів щодо відновлення популяцій, що були давно розроблені науковцями. Також слід звернути увагу на спільні заходи між сусідніми країнами, які повинні сприяти міграції водно-болотних птахів та зменшувати середовища їнього існування.

– **«Відновлення та охорона ресурсів унікальних гідробіонтів ріки Дунай та північно-західної частини Чорного моря».** Цілі проекту: попередження негативного впливу на стан ресурсів гідробіонтів збільшення антропогенного навантаження на дельту ріки Дунай та північно-західну частину Чорного моря. Основні завдання: створення потужностей для штучного вирощування, культивації, вселення риб, тварин, молюсків та рослин, а саме: будівництво та використання риборозплідного заводу осетрових (Чернівецька обл.) та господарства марикультури (Одеська обл.); застосування європейських методів контролю та охорони водних живих ресурсів в умовах посилення антропогенного навантаження; створення спільної з ЄС системи збору та управління даними щодо стану запасів гідробіонтів ріки Дунай та північно-західної частини Чорного моря; впровадження новітніх технологій аквакультури в рамках пілотних проектів з відновлення унікальних та цінних видів гідробіонтів». Тут завдання проекту не зовсім відповідають цілям проекту, так як попередження негативного впливу в результаті збільшення антропогенного навантаження на дельту Дунаю не може досягатися будівництвом риборозплідного заводу в Чернівецькій області, оминаючи увагою Одеську область і українську частину дельти Дунаю.

Важливим кроком українського уряду є включення до Бачення проекту **«Збереження та відновлення спільної природної та культурної спадщини лиману (озера) Сасик»,** який, хоча і записаний як такий, що відноситься до туризму, несе велике природоохоронне значення.

Як результат, під час двосторонніх консультацій в липні 2010 р. із ЄС українській стороні запропоновано надати додаткові пропозиції до позиційного документа та Плану дій до Стратегії.[46] З метою доопрацювання позиційного документа було скликано два засідання Міжвідомчої робочої групи, на які запрошено також і громадськість.[47] Основна увага на засіданні приділялася транспортним проектам, які вирішено доопрацювати відповідно до зауважень ЄС, а також взяти до уваги коментарі Робочої групи ГЕР щодо першого варіанту позиційного документа та їхні пропозиції до Плану дій.

У результаті обміну інформацією та доопрацювання урядом своєї позиції в серпні 2010 р. було запропоновано оновлений перелік проектів для включення їх до Плану дій. Найбільших доповнень зазнали розділи, присвячені охорони навколишнього природного середовища та розвитку туризму. Позиційний документ уряду України також вказав, що охорона навколишнього природного середовища є пріоритетним напрямком, а проекти з охорони навколишнього природного середовища слід розглядати як нерозривні та взаємодоповнюючі із проектами у сфері транспорту.

Уваги заслуговує запропонований напрямок **«Інвестиції в робочі місця й кваліфікація операторів суден у секторі Дунайського судноплавства».** Україна є «кузнею» кадрів моряків і річковиків. Придунайський регіон, Одеса мають величезний потенціал у сфері підготовки висококваліфікованих кадрів для всіх галузей водного транспорту, однак, на жаль, жодного проекту, пов'язаного з нарощуванням людського, професійного потенціалу, навчальними й науковими обмінами Міністерство транспорту та зв'язку України не запропонувало. Але ж у цій сфері Україна могла б зробити неоціненну послугу водночас і для сусідів, і для дунайських країн вище за течією.

Стосовно цього напрямку Дунайською робочою групою ГЕР було запропоновано проект **«Розвиток портів»,** що передбачав створення портового комплексу на лимані Сасик; створення єдиного логістичного комплексу в регіоні нижній Дунай (сухі порти, складські термінали, залізниця європейської ширини). На жаль, цей проект не увійшов до остаточної версії **«Бачення Україною майбутньої «Стратегії ЄС для Дунайського регіону».**

Стосовно транспортного напрямку Плану дій Дунайської стратегії Чернівецькою облдержадміністрацією було підготовлено Проект **«Відновлення європейського стандарту залізничної колії між українсько-польським і українсько-румунським кордонами».** Проект було спрямовано на відновлення провідної ролі існуючих найкоротших і безпечних Балтійсько-Чорноморсько-Середземноморських шляхів транс'європейських сполучень, що обминають Карпати зі сходу та поєднують I, II, III та VI TEN-T транспортні коридори в зоні Балтійської стратегії з V, VII, VIII, IX та X TEN-T коридорами. Цей підхід, ініційований

прикордонними регіонами і урядами України та Румунії був підтриманий рішеннями Робочих зустрічей Центральноєвропейської ініціативи ще у 2006–2008 роках, підтриманий експертами Світового банку, має позитивно вплинути на розбудову належної інфраструктури найдовшої ділянки східних кордонів ЄС водночас відповідає вимогам Транспортного протоколу Альпійської конвенції та аналогічним розробкам Карпатської конвенції. На жаль, на засіданнях Міжвідомчої робочої групи даний проект не був підтриманий Міністерством транспорту та зв'язку України, та скоріш за все не буде представлений Україною як перспективний для співробітництва з ЄС в транспортній галузі.

Робоча група з питань Дунайського регіону в свою чергу пропонувала включення до Українського позиційного документа проекту **«Енергетика»,** що передбачав забезпечення інфраструктури відновлювальної енергетики в регіоні Нижнього Дунаю. Також пропонувався проект щодо **формування пілотного транскордонного лісодеревообробного кластера на базі співробітництва Карпатської і Альпійської конвенцій у басейні Дунаю,** який міг би сприяти розвитку ефективного використання енергетичних біоресурсів у західній частині українського Дунайського регіону. Також вже багато років обговорюється питання уніфікації та гармонізації української та європейської електромереж, але воно до останнього часу не виконане.

У сфері охорони навколишнього природного середовища значно розширено обґрунтування щодо проектів, що пропонуються, та доповнено двома новими проектами: 1) транскордонна співпраця із запровадження ефективної системи поводження із промисловими, сільськогосподарськими і муніципальними відходами та основі їхнього сортування і застосування кращих доступних технологій (BAT); 2) пом'якшення та адаптація до змін клімату. Однією з пропозицій Робочої групи з питань Дунайського регіону став проект **«Пом'якшення та адаптація до змін клімату»,** підтриманий Міністерством регіонального розвитку та будівництва України на засіданнях Міжвідомчої робочої групи по Дунайській стратегії.

Проект **«Розширення зон природоохоронних територій, проведення заходів у сфері охорони і відновлення екосистем водно-болотних угідь у дельті Дунаю»** доповнено згадкою про формування української частини Нижньодунайського зеленого коридору, забезпечення збереження біо- та ландшафтного різноманіття, відновлення водно-болотних угідь дельти Дунаю. Це робить прив'язку природоохоронних проектів із транскордонним характером, таких як створення Нижньодунайського зеленого коридору, до якого залучені також Молдова та Румунія. Згадка про завершення формування цього коридору є в проекті Плану дій ЄК.

Проект **«Проведення комплексного екологічного моніторингу та розробка моделі прогнозування екологічного стану басейну дельти р. Дунай»** також доповнено обґрунтуванням необхідності в даній діяльності, а також доповнено новими завданням щодо створення єдиної оптимізованої системи моніторингу водних обкатів та екосистем басейну р. Дунай та розвитку системи транскордонного моніторингу, її інформаційної бази. На жаль, нові доповнення також не прив'язують систему моніторингу та інформаційної бази із системами, які створені та функціонують в рамках МКЗРД, що свідчить про неналежну увагу та залучення України до міжнародних транскордонних ініціатив. У рамках МКЗРД створено Транснаціональну моніторингову систему (TransNational Monitoring Network) ще у 1996 р., яка має на меті надавати добре збалансовану узагальнену інформацію про забруднення і довгострокові прогнози якості води та рівні забруднення в основних річках басейну р. Дунай. Система базується на національних системах моніторингу поверхневих вод та складається із 79 точок для моніторингу.[48] Лише відсутність активності України в діяльності МКЗРД може пояснювати відсутність інформації про дану систему та дублювання ініціатив.

Проект **«Створення єдиної геоінформаційної системи басейну р. Дунай»** доповнено пропозицією про створення єдиної міждержавної геоінформаційної системи басейну р. Дунай, розроблення міжнародної схеми збору та обміну інформацією, створення інтерактивного інтернет-ресурсу, інвентаризація наявних даних інформації, забезпечення доступу зацікавлених сторін до інформації. Знову ж наш уряд ставить питання про створення того, що вже давно розроблено і функціонує – ГІС та інформаційної системи для Дунаю. На сайті ГІС басейну ріки Дунай http://www.danubegis.org/public/Default.faces та сайті МКЗРД http://danubis.icpdr.org/pls/danubis/danubis_db.dyn_navigator.show міститься всі інформація щодо моніторингу та стану природних ресурсів басейну р. Дунай, і в даному випадку можна говорити про більшу доступність даних ресурсів для українських користувачів шляхом перекладу їх на українську мову чи систематичне поновлення цих ресурсів українською стороною.

Проект **«Оцінка стану популяцій мігруючих водно-болотних птахів Дунайського регіону»** доповнено більше конкретизовано за допомогою включення положення про необхідність оцінки стану популяцій птахів у результаті негативного

впливу на них спорудження каналу Дунай–Чорне море через гирло Бистре. Частиною проекту є розробка компенсаційних заходів для компенсації негативного впливу від реалізації проекту будівництва каналу. Включення згадки про вплив каналу через гирло Бистре викликає здивування через той факт, що першою і ключовою пропозицією уряду України до Плану дій у сфері транспорту є саме розвиток ГСХ Дунай–Чорне море через гирло Бистре, де вплив від реалізації цього проекту на довкілля вважається локальним і обмеженим. Міжнародні експерти із різних природоохоронних конвенції неодноразово вказували Україні на ймовірний значний транскордонний вплив на водно-болотних птахів від реалізації проекту через гирло Бистре, але наш уряд такий вплив постійно заперечував, посилаючись на результати комплексного екологічного моніторингу процесу будівництва каналу Харківським НДІ екологічних проблем. Тому декларація уряду про необхідність проведення оцінки стану популяцій водно-болотних птахів та розробка компенсаційних заходів свідчить про неналежний моніторинг та неналежну якість розробки матеріалів ОВНС та державної екологічно експертизи каналу Дунай–Чорне море, а також тривалий та невизначений вплив на птахів, починаючи із 2004 року, коли почалося спорудження та експлуатація каналу.

Проект «**Відновлення та охорона ресурсів унікальних гідробіонтів ріки Дунай та північно-західної частини Чорного моря**» також доповнено ідеєю створення господарства марикультури в Одеській області, а також створенням спільного інформаційно-тренінгового центру моніторингу, експертизи та управління ресурсами Дунайського регіону, впровадженням електронної бази даних щодо стану запасів гідробіонтів.

***

Як ми бачимо, перший проект Плану дій, підготовлений Єврокомісією по відношенню до природоохоронних проектів, більше сфокусований на країни ЄС та ініціативи, що підтримуються ЄС. Однією із причин того, що нас оминули увагою, є досить низька якість тих проектів, які запропонував наш уряд. Після консультацій із Україною щодо нашої позиції та ролі в Дунайській стратегії, Україна отримала другий шанс виправити ситуацію та доопрацювати свої природоохоронні проекти. Проте той варіант, який є доступним станом на серпень 2010 р., також є досить обмеженим та неадекватним через неврахування існуючих міждержавних ініціатив в Дунайському регіоні та результатів міжнародних проектів, до яких Україна також мала можливість бути залученою. Небажання України скористатися результатами цих проектів та включитися в міждержавні бази даних, системи ГІС та моніторингу та більш активно співпрацювати із МКЗРД суперечить нашому прагненню інтегруватися до ЄС та активізувати міжнародну співпрацю.

Невдачі участі України в Дунайській стратегії обумовлені рядом системних факторів. Перш за все, питання євроінтеграції України залишається не до кінця вирішеним, по-друге, регіональна політика в Україні знаходиться в зародковому стані, а ті напрацювання, які є на сьогодні, зокрема, Постанова Кабінету міністрів «Державна стратегія регіонального розвитку на період до 2015 року», є далекою від європейських уявлень і «дунайських» векторів.

Разом з тим, члени Робочої групи з питань Дунайського регіону ГЕР відчули намагання Української влади почути голос експертів. А це вселяє велику надію. Великим напрацюванням роботи в контексті створення українського бачення Дунайської стратегії стало поступове формування розуміння, що в Україні є Дунайський регіон, який об'єднує принаймні чотири адміністративних області. Детальний розгляд перспектив включення України до Дунайської стратегії говорить про те, що більшість питань має вирішуватися не на регіональному (відповідно українського адміністративного менталітету), а на національному рівні. Тобто успіх української участі в Дунайській стратегії залежить від того, коли Україна, як держава відчує себе та стане поводитися як дунайська держава, рівно як і морська держава.

Така ситуація свідчить про нагальну необхідність професійно та послідовно Україні лобіювати і представляти свої інтереси перед ЄС та іншими міждержавними органами, брати до уваги кваліфіковані експертні думки та пропозиції від громадськості, більш відкрито та впевнено діяти на національному та міжнародному рівнях.

1 *http://ec.europa.eu/regional_policy/consultation/danube/consultation_en.htm*
2 *http://www.icpdr.org/icpdr-pages/navigation_and_ecology_process.htm*
3 *http://www.icpdr.org/icpdr-pages/item20100902092930.htm*
4 *http://www.wandaproject.eu/about-wanda/project-structure/*
5 *Проект IRIS Europe II: http://www.iris-europe.net/*
6 *http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:32000L0060:EN:HTML*
7 *http://www.icpdr.org/icpdr-pages/item20100316143514.htm*
8 *http://www.glowa-danube.de/de/home/home.php*
9 *http://en.wikipedia.org/wiki/Coase_theorem*
10 *http://www.trade-wind.eu/fileadmin/documents/Seminar_UCTE/presentations/7_Kerner_EC.pdf*
11 *http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2009:140:0016:0062:en:PDF*
12 *http://www.ukraine-eu.mfa.gov.ua/eu/ua/publication/content/2128.htm*

[13] *Енергетична стратегія України до 2030 р.// zakon.rada.gov.ua/signal/kr06145a*

[14] *http://www.unece.org/env/eia/eia.htm*

[15] *http://www.danubeparks.org/?area=network*

[16] *http://www.carpathianparks.org/*

[17] *http://ec.europa.eu/environment/nature/natura2000/index_en.htm*

[18] *VASICA є концептуальним документом, що базується на соціально-економічному аналізі, що розвиває деякі можливості для розвитку в Карпатському регіоні та визначає пріоритети для розвитку, а також зосереджується на тих проблемах і завданнях, що характерні для Карпатського регіону (http://www.carpathianconvention.org/NR/rdonlyres/925D21B6-98A8-47A7-A05F-C8B40E16724A/0/VisionsandStrategiesintheCarpathianAreaVASICA.pdf)*

[19] *Учасником мережі DANUBEPARKS є, поміж інших, Румунський біосферний заповідник Дельта Дунаю (http://www.danubeparks.org), а українські партнери можуть бути залучені у майбутньому (http://www.southeast-europe.net/en/projects/approved_projects/?id=88).*

[20] *До даної проектної заявки, що знаходиться на стадії оцінки, увійшли 17 партнерів зі всіх карпатських держав (принаймні одна природоохоронна установа з кожної країни, два дослідницькі центри, Міністерство довкілля Румунії, WWF, UNEP). Участь України в даній ініціативі ймовірно буде дуже обмеженою, так як він сфокусований на європейській мережі Natura 2000.*

[21] *Даний проект стосується транскордонної співпраці між Словакією та Австрією протягом 2007–2013 років. (http://www.carpathianconvention.org/NR/rdonlyres/C1523A57-9E31-4FFF-931E-8F67E4FDBF2C/0/EUStrategyfortheDanubeRegion_InputsISCC.pdf)*

[22] *Охоплює територію таких держав: Австрія, Хорватія, Угорщина, Сербія, Словенія (http://assets.panda.org/downloads/factsheet_danube_drava_mura_bioshere_reserve.pdf).*

[23] *Тематична стратегія формалізована у вигляді Комюніке від Комісії до Ради, Європарламенту, Європейського економічного та соціального комітету регіонів (22.9.2006 COM(2006)231 http://ec.europa.eu/environment/soil/pdf/com_2006_0231_en.pdf) і відповідно стосується лише держав-членів ЄС.*

[24] *Цей проект розроблено Міністерством довкілля та лісів Румунії, с. 24 проекту Плану дій.*

[25] *Цей проект стосується Румунії та Болгарії, с. 25 проекту Плану дій.*

[26] *http://www.icpdr.org/icpdr-pages/home.htm*

[27] *На виконання принципів та положень Водної рамкової директиви ЄС сторони Дунайської конвенції почали розробку Плану управління басейном з метою досягнення належної якості вод в Дунайському регіоні до 2015 року. План зосереджений на транскордонних проблемах, таких як забруднення органічними забруднювачами, небезпечними речовинами, біогенами, гідро морфологічні зміни ріки, які впливають на якість води в річці, озерах та транскордонні об'єкти ґрунтових вод. План містить опис основних загроз для ріки Дунай, оцінка екологічного та хімічного статусу, економічний аналіз водокористування, огляд кількості води та кліматичних змін, та інші питання. (http://www.icpdr.org/icpdr-pages/river_basin_management.htm)*

[28] *Проект PlanCoast, який є частиною проекту INTERREG IIIB NP CADSES Project, має на меті розробку інструментів та можливостей для ефективного інтегрованого планування берегових і морських територій Балтійського, Адріатичного та Чорного морів. Партнером проекту PlanCoast від України є Український науковий центр екології моря. (http://www.plancoast.eu/)*

[29] *Територія Румунії та Сербії.*

[30] *До басейну ріки Тиса входять 5 держав: Румунія, Словакія, Угорщина, Україна та Сербія.*

[31] *Зачеплені крани – Україна, Молдова та Румунія.*

[32] *Проект зосереджений на більш дешевих заходах зменшення ризиків повеней. Партнерами є 19 учасників із дунайських країн, під керівництвом Міністерства довкілля Румунії. (http://www.danube-floodrisk.eu/category/about/)*

[33] *Залучені держави: Австрія, Словаччина,Чехія.*

[34] *Україна не є партнером в данному проекті. (http://www.ccwaters.eu/index.php?option=com_content&view=article&id=62&Itemid=80&56b00064c3e6beb26da3b96d1578b92a=eoqkljbu)*

[35] *Україна не є партнером проекту. (http://monitor2.org/index.php?option=com_content&view=article&id=3&Itemid=3&ac45af24dc0db8131d6d3647bf3df4c7=7539e71d6327606593359a3b045df67e)*

[36] *План дій. С. 38.*

[37] *Там само. С. 33–34.*

[38] *Члени Робочої групи з проблем Дунайського регіону при ГЕР та МБО «Екологія–Проаво–Людина» також зареєстровані партнерами даної мережі.*

[39] *Документ «Дунайська стратегія та участь громадянського суспільства», затверджений проектом Мережа НУО Дунайського басейну 28 червня 2010 р.*

[40] *Керівні принципи громадянського суспільства в басейні Дунаю, затверджені проектом Мережа НУО Дунайського басейну 28 червня 2010 р.*

[41] *О. Дьяков. Модернізація системи гідрометеорологічного моніторингу на Нижньому Дунаї як основа для вирішення транскордонних суперечностей між Україною та Румунією // www.niss.gov.ua/Monitor/juni08/03.htm*

[42] *http://www.icpdr.org/icpdr-pages/expert_groups.htm*

[43] *Наприклад, за допомогою системи ГІС проводився моніторинг даних щодо підземних вод, система Danube GIS також містить і процес контролю за якістю води.*

[44] *http://www.danubegis.org/public/Default.faces*

[45] *danubis.icpdr.org*

[46] *Звіт про результати відрядження до Королівства Бельгія з метою проведення робочих консультацій щодо регіональної політики між Україною та ЄС, Лист Мінрегіонбуду від 23.07.2010 р. № 1/11-06/1764.*

[47] *У засіданнях брали участь представники Робочої групи із проблем Дунайського регіону при ГЕР.*

[48] *http://www.icpdr.org/icpdr-pages/tnmn.htm*

У серці Нижнього Придунав'я – Ізмаїлі відбулися громадські слухання Європейської стратегії розвитку Дунайського регіону

6 липня 2010 року в м. Ізмаїл відбулися громадські слухання щодо обговорення питання розвитку Дунайського регіону. Слухання організовано МБО «Екологія–Право–Людина» та Робочої групи з проблем Дунайського регіону, створеної за ініціативи та підтримки Європейської програми Міжнародного фонду «Відродження» та Громадської експертної ради при Українській частині Комітету з питань співробітництва між Україною та ЄС. У слуханнях взяли участь представники громадянського суспільства регіону, представники органів державної влади, органів місцевого самоврядування, науковці та підприємці.

Учасники слухань наголосили на загальній проблемі загальнодержавного рівня, яка перешкоджає розвитку регіону – це низька увага з боку державної влади до проблем і потреб українського Придунав'я з початку здобуття незалежності Україною. У соціально-економічному сенсі Дунайський регіон України має величезний потенціал для розвитку, а саме:

- високий науковий та освітній потенціал;
- багата історико-культурна спадщина та етнічне різноманіття;
- активний громадський сектор, спроможний суттєво впливати на соціально-економічний та гуманітарний розвиток регіону.

Учасники слухань запропонували такі рекомендації щодо проблем і шляхів розвитку регіону і в контексті регіонального розвитку, і в контексті формування Європейської стратегії розвитку Дунайського регіону в сферах захисту довкілля, транспорту та комунікацій, соціально-економічного розвитку регіону та безпеки:

1. Порушення природного водного режиму придунайських озер та лиману Сасик викликало низку екологічних проблем, пов'язаних з якістю води. Тому на регіональному рівні потрібно забезпечити впровадження проектів з відновлення та оздоровлення цих водойм.
2. Необхідно створити ефективні механізми управління відходами (особливо у сільській місцевості).
3. Необхідно покращити систему узгодження та синхронізації гідрологічного та гідрохімічного моніторингу уздовж Дунаю.
4. Необхідно зберегти мало порушені пляжі та схили на березі Чорного моря від затоки до

дельти Дунаю як місця, важливі для збереження біорізноманіття.

5. Перегляд систем управління водоймами Придунав'я і переорієнтації їх із суто рибогосподарських на комплексні системи управління із урахуванням різних напрямків використання та потреб екосистем придунайських озер.
6. Необхідно провести інвентаризацію природних екосистем на суб-басейновому та басейновому рівнях для визначення стану і ступеню їхньої деградації (в першу чергу екосистем водно-болотних угідь).
7. Необхідні проекти з реконструкції системи протипаводкових споруд.
8. Необхідно впровадити моніторинг якості життя в регіоні, який міг би слугувати основою для оцінки ефективності впровадження Дунайської стратегії в соціально-економічній сфері.
9. Необхідно створити єдину систему екологічного моніторингу на басейновому та суб-басейновому рівнях.
10. Потрібна уніфікація системи управління природними ресурсами із іншими дунайськими державами.
11. Необхідне покращення стану автомобільних доріг та розвинення дорожньої інфраструктури.
12. Необхідно підвищити конкурентоздатність місцевих портів шляхом розвитку культури доставки поряд із необхідною інфраструктурою.
13. Необхідне відродження українського судноплавного складу та суднобудування, яке на разі лише декларується державою.
14. Необхідний розвиток потенціалу громадянського сектору регіону.

Ольга Мелень,
керівник юридичного відділу МБО «Екологія – Право – Людина»

Конференція в Констанці: не всі крапки над «і» розставлено…

Репортаж про Конференцію зацікавлених сторін в рамках обговорення Європейської стратегії розвитку Дунайського регіону, яка відбулася 9–11 червня 2010 р. в м. Констанца, Румунія. Конференція стала завершальним масштабним етапом обговорення Дунайської стратегії. До кінця 2010 р. передбачаються лише консультації на рівні урядів та відповідальних осіб, після яких повідомлення щодо Європейської стратегії розвитку Дунайського регіону буде подане на затвердження Європейським парламентом.

Большое видится на расстоянье.
Когда кипит морская гладь –
Корабль в плачевном состояньи.
Земля – корабль!

«Письмо к женщине», 1924
С. Єсенин

Велике бачиться на відстані… Досить цікава тенденція виникла в міжнародному екологічному праві, якщо виходити з місця (або міст), де приймаються екологічні конвенції. Так, Конвенція про захист Чорного моря від забруднення була підписана в м. Бухарест, що розташоване в 100 км від Дунаю, а Конвенція щодо співробітництва з охорони та сталого використання ріки Дунай підписана в Софії, від якої далеченько їхати і до Дунаю, і до Чорного моря. Мабуть, «велике бачиться на відстані» і вирішувати долю співробітництва в міжнародних відносинах, його організаційні, інституційні, економічні, екологічні питання, краще подалі від об'єкту. Так і поступили учасники Конференції стейкхолдерів Європейської стратегії розвитку Дунайського регіону, зустрівшись в Констанці.

Хоча, заради правди, слід сказати, що Констанца входить в так званий Південно-Східний регіон розвитку Румунії (що об'єднує жудец Констанца та Тульча (дельта Дунаю))[1]. Тобто, не так вже й далеко заїхали…

Конференція зацікавлених сторін стала в певній мірі формальним заходом хоча тут дорікати нема чого, адже розробка настільки складного за змістом та наслідками документа як Дунайська стратегія вимагає «підняття» широкого кола формальних та неформальних питань, до яких відносяться й латентні конфлікти в регіоні, готовність (та бажання) урядів співпрацювати, величезна диференційованість Дунайського регіону, нарешті, завдання визначити «причетність» громад (та країн) до Дунайського регіону. Наскільки та або інша країна позиціонує себе як «дунайська», саме як «балтійська» або «чорноморська». Сама ідея Дунайської стратегії ставить нові завдання щодо активізації транскордонного, трансрегіонального, транснаціонального співробітництва.

Представлені делегації та окремі виступаючі конференції виглядали дуже солідно. Міністри закордонних справ від країн басейну Дунаю (Австрія, Німеччина, Болгарія, Чеська Республіка, Угорщина, Румунія, Словаччина, Словенія, Боснія та Герцеговина, Хорватія, Чорногорія, Республіка Молдова, Сербія, Україна) були запрошені зробити виступи на вступних та пленарних сесіях. Також на конференції були представники Світового банку, кількох Генеральних дирекцій Європейської Комісії, зокрема, регіональної політики, транспорту, навколишнього середовища, комунікації, представники Європейського парламенту, Європейського інвестиційного банку, Дунайської комісії, муніципалітетів Відня, Белграда, Констанци, міжнародних наукових установ, зокрема «Via Donau», Румунського біосферного

заповідника «Дельта Дунаю», Міжнародної комісії із захисту ріки Дунай, численних міністерств та організацій з країни-співорганізатора конференції – Румунії. Крім країн Дунайського басейну були представлені також Фінляндія, Франція, Польща, Нідерланди, Велика Британія. Всього на форумі зібралося більше 300 делегатів.

Українська делегація була представлена послом України в Румунії паном Юрієм Малько та другим секретарем посольства України в Румунії Іваном Шнайдером, а також членами Робочої групи з питань Дунайського регіону при Громадській експертній раді. Це, зокрема, Ігор Студенніков, директор Центру регіональних досліджень, Олег Дьяков, к.г.н., науковий співробітник, менеджер проектів Центру регіональних досліджень, Ольга Мелень, керівник юридичного відділу МБО «Екологія–Право–Людина», і автор цієї статті.

Відкривали конференцію Віорел Арделіану, національний координатор Дунайської стратегії, МЗС Румунії, Теодор Бакончі, міністр закордонних справ Румунії, Олена Удреа, міністр регіонального розвитку і туризму Румунії, Джонс Ханн, комісіонер ЄК з регіональної політиці, Розен Плевнелієв, міністр регіонального розвитку та громадських робіт Болгарії, Ізольд Немець, держсекретар МЗС Угорщини, Андре Жеріна держсекретар Словенії, Ласло Борбелі, міністр навколишнього природного середовища Румунії, Маргарита Гранчарська, Генеральна дирекція регіональної політики Європейської Комісії.

На відкритті йшлася мова про те, що Дунай довгі сторіччя об'єднував країни. І тільки період холодної війни позбавив його цієї функції. Після відлиги 90-х років нові можливості відкрилися для амбіційного співробітництва в регіоні. План дій Дунайської стратегії базується на проектах, які вимагатимуть організації мережевих структур, в яких громадськість має носити випереджальну роль. Крім того, не можна заперечувати зв'язок Дунаю та Чорного моря, що вимагає координації, перед усім, транспортної політики в регіоні. Дунай – коридор для розвитку і ключовий елемент співробітництва на ньому – гнучка структура, що дозволяє досягти успішного співробітництва між всіма країнами.

Європейська Комісія одержала близько 100 повідомлень, доповнень, позиційних документів відносно запропонованих текстів Дунайської стратегії, яка зосереджена не тільки на ідеях, але й, головним чином, на практичних рішеннях, наприклад, із проблем безпеки в контексті митного контролю й пересування вантажів та товарів.

Другий день роботи розпочався пленарним засіданням, на якому виступили Хосе Пальма Андерс, директор Генеральної дирекції регіональної політики ЄК, Танзос Барна, державний секретар регіонального розвитку й туризму, Румунія, Ерхард Бьюсек, президент інституту Дунайського регіону та Центральної Європи; Божидар Джелік, віце-прем'єр міністр Сербії, Карла Пейс, європейський координатор внутрішнього водного транспорту, Адріана Тісау, член Європейського парламенту, Румунія, Рудольф Шинкер, виконавчий секретар з регіонального планування м. Відень, Іоган Сольгрубер, що представляв Генеральну дирекцію регіональної політики ЄК.

Пленарне засідання конференції відзначило кінець ряду подій, присвячених структурі розробки Європейської стратегії розвитку Дунайського регіону. Конференція підтвердила готовність делегатів і учасників підійти до питань завершення обговорення напрямків, які будуть представлені в Плані дій, що готується Генеральною дирекцією регіональної політики ЄК.

Представники високого рівня країн Басейну Дунаю були запрошені зробити доповіді на пленарній сесії. Зокрема, їхнє обговорення торкалося теми сучасних портів й мультимодальних транспортних зв'язків, що базуються на внутрішньому водному транспорті (ВВТ) можуть поліпшити привабливість регіону Дунаю, що буде служити соціальному розвиткові й створювати нові бізнесові можливості. Дунайська стратегія буде служити тому, щоб зробити регіон більш динамічним і використовувати економічні інвестиції більш ефективно. Гроші Європейського банку реконструкції та розвитку повинні залучатися додатково до існуючих фінансових джерел. Регіону потрібні «швидкі успішні проектні історії!». Повинні бути встановлені пріоритети, бачення, що є технічно й матеріально здійсненними для держав-учасників стратегії. Підкреслювалося,

що на сьогодні використовується від 7 до 10 % потенціалу внутрішнього водного транспорту. Поряд із цим важливим завданням є виконання екологічних вимог Басейнового плану управління Дунаю, здійснення Басейнового плану управління для Тиси та Сави.

Європейська Комісія бачить Дунай судноплавним на всіх ділянках протягом усього року. Шляхом горизонтального співробітництва в рамках Дунайської стратегії буде знайдений баланс між різними секторальними інтересами (наприклад, навколишнього природного середовища, транспорту, сільського господарства). Дунайська стратегія неминуче зосередилася на транспортних проблемах у басейні Дунаю: вона включає не тільки внутрішній водний транспорт, але й існуючі й майбутні мости, дороги, залізниці та лінії повітряного руху, транспортну інфраструктуру в цілому. Дунайська стратегія повинна стимулювати економічні структурні зміни. Європі необхідний безпечний водний шлях, об'єднаний з річковою інформаційною системою. Портова інфраструктура й зв'язок внутрішніх районів багатьох портів Дунаю повинні бути поліпшені для того, щоб забезпечити ефективність транспортних операцій, сучасних мультимодальних транспортних послуг. У конкретних транспортних проектах варто використовувати екологічні технології, будувати «зелені» судна, розробляти технологію плаваючих контейнерів.

Не забували комісіонери й про дельту Дунаю, говорячи про неї, як про загальнолюдську спадщину й перспективний об'єкт для екотуризму, але якось мимохіть. Також пропонувалось залучати до процесу обговорення Дунайської стратегії інститути громадянського суспільства, в тому числі, профспілки та експертні групи. В цілому пленарне засідання окреслило коло питань, що стоять перед авторами Дунайської стратегії, та досить сприятливе відношення ЄК водночас і до самої стратегії, і до залучених у цей процес сторін.

Визнаючи наголос ЄК на пріоритет комунікації, слід докладно розповісти й про інші її базові напрямки, які розглядалися на конференції вже паралельно в трьох робочих групах. Перша робоча група «Поліпшення можливостей для транспорту та комунікацій». Учасники та доповідачі секційного засідання підтвердили непорушність ідей Сарагоської конференції щодо пріоритетів програми TEN-T для Європи. У постановочному блоку роботи секції було наголошено на проблемах транспортної та комунікаційної системи в Дунайському регіоні: транспортна доступність суб-регіонів Дунаю, можливість здійснювати сталу навігацію, проблеми розвитку сучасних портів на Дунаї (перед усім, в країнах-членах ЄС), оновлення рухомого складу, відновлення кадрового потенціалу, удосконалення системи залізничного транспорту та автодоріг в регіоні. Для вирішення цих питань ЄК здійснює певну політику, пов'язану з програмою TEN-T та розвитком міжнародних транспортних коридорів, програми відновлення річкового водного транспорту NAIADES[2], структурне фінансування.

Серед проблем ЄС називалися нестача співробітництва та координації, дефіцит інвестицій та відсутність інтегрованих кроків (екологічна складова впливу транспорту на навколишнє середовище). Діяльність ЄК зводиться до вже згаданої програми TEN-T, створення єдиної платформи для рішення транспортних проблем, імплементації угоди про єдиний генеральний план водного шляху, поліпшення навігаційних судноплавних властивостей Дунаю, розвитку стратегічних портів, імплементації Річкової інформаційної системи, інвестицій в підвищення кваліфікації судоводіїв, модернізації залізниці і, нарешті, до перетворення міст та сіл Дунайського регіону на більш «дружні» до велосипедів. Слід згадати також про, проект туристичної велосипедної доріжки, до якого вже підключилися Австрія, Угорщина, Румунія та інші країни.

Друга частина секційної роботи була присвячена енергетичним проблемам Дунайського регіону, перш за все, проблемам енергетичних комунікацій. Серед основних проблем називалися, фрагментарність інфраструктури та ринків, недостатні темпи впровадження інноваційних видів відновлювальної енергетики. З потенційних кроків європейської спільноти називалися створення єдиної енерготранспортної інфраструктури (TEN-E)[3], створення та координація довгострокової енергетичної політики, будівництво «Південного потоку», просування західнобалканського

газового кільця, створення регіональних газосховищ, використання дунайського енергетичного гідропотенціалу, посилення енергетичної автономності регіону, збільшення частки поновлюваної енергетики в загальному енергетичному балансі. Третій блок, пов'язаний із комунікацією, підіймав питання створення інформаційного суспільства в Дунайському регіоні. І тут є проблеми на загальнорегіональному (європейському рівні): доступ до комп'ютера, проблема доступу до Інтернету (швидкісному в сільській місцевості), доступ до електронної торгівлі. ЄК з цього приводу планується провадження цифрової агенди ЄК, технологічні роботи для забезпечення швидкісного Інтернету, просування електронної торгівлі в сільських районах, розвиток телемедицини, розвиток електронної освіти, впровадження підвищення використання електронних підписів.

На секційному засіданні були почуті пропозиції Всесвітнього фонду природи: стратегічна екологічна оцінка має бути розроблена для всіх транспортних проектів на Дунаї; має бути підготовлена оцінка енергетичних потреб та потенціалу регіону; більшість гідроелектростанцій в регіоні повинні бути модернізовані; потрібні нові тарифи на енергію; має бути оцінений водний баланс; враховані інтереси збереження охоронюваних територій. Інновації на водному транспорті та створення річкової інформаційної системи теж підтримується Всесвітнім фондом природи. Має розвиватися залізниця, як альтернатива дорожньому транспорту.

Навіть існування Об'єднаної заяви Міжнародної комісії із захисту ріки Дунай та Річкового плану управління басейном не знімають конфлікту між розвитком транспорту та захистом навколишнього природного середовища. Пропонується сконцентруватися на діях, які збільшують біологічну різноманітність та сталий розвиток. Програми повинні бути більш гнучкими та доступними для громадянського суспільства. Також важливо «примирити» транспортні амбіції зі списком цінних територій «Nature 2000»[4]. Найцікавішим були, безумовно, відповіді доповідачів на питання, зокрема: «Якби Ви мали б вибрати тільки 3 дії для транспорту та комунікації, що Ви вибрали б?» Відповіді були такі:

- велосипедна доріжка для Дунаю; вирішення днопоглиблення; високошвидкісна залізнична магістраль Париж – Констанца;
- удосконалення навігаційних (судноплавних) умов; створення мережі портів (включаючи спеціалізацію портів і туристичних портів); створення швидкісної залізниці Штудгарт – Констанца;
- створення Річкової інформаційної системи; поєднання покращення навігаційних умов із захистом від повеней; створення нової залізниці;
- можливість відновлення середовищ перебування та екологічних коридорів; розвиток еко-бізнесу; обмін кращим досвідом, створення інформаційної платформи для осіб, що приймають рішення.

Тобто, аналізуючи перспективи, більшість виступаючих погодилась, що водний транспорт це добре, але на наступній конференції в Констанці обов'язково здійснимо екскурсію до Парижа – фантастика, але чи є кордони для розвитку сучасної комунікації? Тільки ми самі їх і створюємо. От висновки роботи секції.

Друга робоча секція була присвячена навколишньому природному середовищу, воді та пов'язаним з ними управлінням природними ризиками. Секція викликала неабиякий інтерес. Основні ідеї, які обговорювалися на секції, торкались проблем інтегрованого підходу і сталості, що є взаємними принципами, які повинні бути застосовані в підготовці й виконанні всіх напрямків Дунайської стратегії, не тільки екологічному. Здорове навколишнє середовище – це умова для безпечного та сталого розвитку та людського добробуту.

Базові коментарі, які було зроблено під час секційного засідання, були такі:

- екологічні цілі Стратегії не будуть досягнуті, якщо не буде здійснено узгодження з іншими секторами Стратегії. Об'єднана заява про керівні принципи для розвитку річкового судноплавства та менеджмент-плану управління басейном ріки Дунай Міжнародної комісії із захисту річки Дунай є гарним прикладом такого підходу.

Підкреслювалася необхідність залучення громадянського суспільства, обмін досвідом між окремими регіонами та містами. Будь-які інвестиції мають здійснюватися із залученням кращих доступних технологій. Також до змісту принципів Стратегії має бути додане «право на чисте навколишнє середовище».

Учасниками секційного засідання було зроблено такі висновки. Підкреслювалася велика роль та успіхи Міжнародної комісії з захисту річки Дунай. Було запропоновано створити Міжнародний науково-дослідний інститут в Дунайському регіоні, створити мережу сталих міст, обмінюватися досвідом щодо зелених технологій, зокрема, щодо розвитку електричних або інших екологічно дружніх засобів судноплавства. Для задоволення вимог транспорту, за умовою збереження навколишнього середовища, є абсолютна потреба у співробітництві в межах секторів економіки транспорту.

Завдання покращення водообробки, каналізації, комунального господарства вимагають, аби муніципалітети дунайських міст були повністю залучені в стратегію. Захист від повеней вимагає сьогодні зміну секторального (відомчого), технократичного підходу на більш екологічний. Іноді більш дешево та більш ефективно відновити заплави, ніж будувати більші дамби, аби досягти того ж самого ефекту попередження збитків життю людей та їхньої власності.

Міжнародні фінансові установи можуть значно посприяти виконанню деяких із ключових проектів стратегії, але їхня підтримка не є автоматичною. Міжнародні фінансові установи мають істотний пакет фінансування в наявності, що буде розгорнутий в регіоні Дунаю. Європейський Союз може запропонувати багато інструментів, щоб підтримати виконання стратегії: крім структурних фондів, де частина фінансування може бути присвячена розбудові інфраструктурного потенціалу, це також Європейський соціальний фонд, що може фінансувати проекти членів Євросоюзу щодо розвитку комунального господарства, каналізації, очистки води тощо.

Нарешті, третя секція була присвячена соціально-економічному, гуманітарному та інституційному розвитку. На жаль, ці найважливіші питання залишились недостатньо розробленими. Тим не менше, вони гостро обговорювалися. Як основоположні напрямки реалізації напрямку розвитку стратегії були запропоновані такі.

Щодо підрозділу «Знання та інновації» – механізми дифузії знань, механізми підтримки досліджень, зокрема, дослідницьких мереж. З цією метою пропонується створити Дунайський дослідницький фонд та Дунайську дослідницьку освітню та інноваційну платформу. Щодо підрозділу «Конкурентоздатність та єдиний ринок» – поліпшення структурних умов для ведення бізнесу, ліквідація «лакун» щодо спільного ринку. Також пропонується посилення співробітництва щодо підтримки мережі підтримки бізнесу в регіоні Дунаю, ідентифікація простору конкуренції в дунайському регіоні, посилення співробітництва та підвищення ефективності освіти, підвищення професійної кваліфікації в країнах Дунаю. Щодо підрозділу «Туризм та дунайські культури» – пропонується досягнути «критичної маси» туристичних дестинацій в Дунайському регіоні для створення єдиного туристичного продукту та стратегії його просування; забезпечити зв'язок мобільності, охорони навколишнього природного середовища, знання людського розвитку. Пропонується здійснювати спільні культурні проекти, аби забезпечити відкритість та взаємоповагу в регіоні. В цьому напрямку слід здійснювати співробітництво між регіональними туристичними агенціями для того, щоб створювати єдину дунайську туристичну марку, знак якості дунайського туризму. Слід забезпечити єдину комунікаційну та інформаційну платформу для шкільної освіти для культурних змін для різних цільових груп. Щодо підрозділу «Більш повне використання регіонального людського капіталу» пропонується посилити європейську політику щодо визнання кваліфікацій, єдину політику щодо міграційних потоків, залучення країн Західних Балкан. Планується розвивати Дунайську «трудову» статистику, започаткувати ініціативу щодо реформи освіти в Дунайському регіоні. Також пропонується здійснити заходи по напрямку «Покращення інституційного потенціалу»

шляхом інтенсифікації горизонтального, вертикального, територіального потенціалу, створення єдиної платформи посилення громадянського суспільства. Визнано необхідною розробка керівних принципів та визначення кращих методів просторового планування, а також співробітництва між муніципалітетами. Стосовно підрозділу «Безпека» слід забезпечити співробітництво правоохоронних органів та установ, забезпечити незалежність судової влади, співробітництво в боротьбі проти організованої злочинності та корупції, співробітництво для поліпшення стану критичних общин, зокрема, ромів (циган), що перебувають в депресивному положенні, котрому присвячено окремий напрямок діяльності (80 % ромів сконцентровано саме на територіях басейну Дунаю).

Дані пропозиції були доповнені делегатами конференції стосовно контактів у сфері освіти, співробітництва університетів, студентських обмінів, підвищення якості освіти. Говорячи про дунайську розмаїтість слід згадувати також про певну дунайську ідентичність, якій буде сприяти майбутня Дунайська стратегія.

Нарешті, підійшло й заключне засідання конференції. Його очолили Богдан Мазуру, Держаний секретар європейських справ Румунії, Леонард Орбан, президентський радник по справах ЄС, Румунія, Матвій Брізелі, президент Міжнародної комісії з захисту річки Дунай, Словенія, Пія Бюселла, директор генеральної дирекції навколишнього середовища, Європейська Комісія, Марін Антон, державний секретар Міністерства транспорту та інфраструктури, Румунія, Хосе Пальма Андрес, директор Генеральної дирекції Регіональної політики Європейської Комісії. Пан Леонард Орбан наголосив на тому, що ЄС має два основних пріоритети щодо Стратегії: координація макроекономічної політики та забезпечення конкурентоздатності ЄС взагалі та Дунайської стратегії, зокрема. Пан Хосе Пальма Андерс зауважив на тому, що обговорення Дунайської стратегії є відкритим. Її майбутню перспективу він визначив як оптимістичну із здоровою долею прагматизму.

Конференція зацікавлених сторін в Констанці показала, що на сьогодні процес пошуку форм та змісту Дунайської стратегії ЄС ще не вичерпано. Навпроти, він в самому розпалі. Учасники конференції намагалися знайти прийнятні відповіді на питання.
І хоча загальний силует стратегії вимальовується, деталі ще вимагають уточнення, багатовекторного удосконалення. На жаль, учасники заходу не отримали від ЄК навіть приблизного варіанту стратегії. Тому всі дискусії точилися, так би мовити, «навколо питання». Конференція в Констанці щодо майбутньої Європейської стратегії розвитку Дунайського регіону мала стати завершальним акордом, проте стала ще одним каменем в її розбудові.

[1] *Що є новим нададміністративним утворенням, який відповідає стандарту НТЕС (Номенклатура територіальних одиниць для цілей статистики (фр. nomenclature des unités territoriales statistiques, NUTS) – стандарт територіального поділу країн для статистичних цілей. Стандарт був розроблений Європейською Спілкою та детально охоплює країни ЄС в т. ч. Румунії).*

[2] *У січні 2006 року Європейська Комісія опублікувала повідомлення, про розвиток Внутрішнього водного транспорту (ВВТ) у Європі, у якому була викладена програма дій «NAIADES». Плани Комісії з підтримки ВВТ на Дунаї пов'язані з фінансовою підтримкою програм TEN-T і NAIADES. Комісія планує фінансування в розмірі до €20,35 млн. у період з 2007 по 2013 рік.*
Звіт по програмі TEN-T визначає для осі 18 Рейн/Меус-Майн-Дунай) наступні параметри: «Забезпечити прохід судам до 3000 тонн, з мінімальною осадкою 2,5 метрів на всій довжині водного шляху». Базовий звіт програми NAIADES вимагає забезпечити глибину суднопроходу від 3,5 метрів до 4 метрів глибини, що має на увазі значне перетворення ріки. Цей сценарій загрожує екологічним нещастям для всього Дунаю, з огляду на його справжній екологічний статус по оцінці експертів WWF.

[3] *Детальніше див.: Commission Decision of 16-II-2009 establishing the 2009 annual work programme for grants in the field of trans-European networks (TEN) – area of energy infrastructures (TEN-E) / Commission of the European Communities, Brussels, 16.II.2009 – C(2009) 868.*

[4] *Natura 2000 є екологічною мережею охоронюваних територій у Європейському союзі. У травні 1992, уряди країн Європейського союзу прийняли законодавчий акт, спрямований на захист найбільш погрозливих територій і видів по всій Європі. Цей акт називають так само Директивою місцеперебувань і він служить доповненням Директиви про птахів, прийнятої в 1979. Ці дві Директиви є основою для створення мережі Natura 2000.*

Олег Рубель,
к.е.н., вч. секретар Чорноморського відділення Української екологічної академії наук

Міжнародний День Дунаю 2010 в українській дельті Дунаю

2004 року на честь десятиріччя підписання Дунайської конвенції Міжнародна комісія із захисту річки Дунай – ICPDR започаткувала святкування Дня Дунаю, яке щорічно об'єднує 81 мільйон людей в 17 країнах басейну однієї з найбільших річок Європи. Уже шостий рік поспіль 29 червня в усіх придунайських країнах з нагоди свята проходять акції, покликані зміцнити усвідомлення важливості ріки та її ресурсів у житті кожного, хто мешкає на її берегах та користується її дарами. День Дунаю привертає увагу людей до проблем ріки та пошуку шляхів їхнього вирішення, до необхідності працювати разом задля спільного щасливого майбутнього. День Дунаю – це свято об'єднання зусиль людей задля відновлення та безпеки великої ріки!

Цього року День Дунаю пройшов під гаслом «Активні дії задля річок!». Слід зазначити, що у 2009 році був прийнятий План дій з управління ріки Дунай, який визначив основні пріоритетні проблеми та необхідні дії задля їхнього вирішення. Тому цілком зрозуміло, що і свято великої ріки цього року було проголошено днем активних дій та громадських ініціатив, які мають сприяти втіленню Плану дій та залученню широкої Дунайської громади. Вже зараз різні країни звітують про те, що зроблено під час Дня Дунаю цього року.

Україна теж не стоїть осторонь дунайських міжнародних подій. В українській частині дельти Дунаю – в українському Подунав'ї вже шостий рік поспіль це свято відбувається з ініціативи громадських організацій та при підтримці різних організацій.

У травні 2005 році, напередодні першого святкування Міжнародного Дня Дунаю, був скликаний Європейський молодіжний водний парламент у Румунії, який було присвячено річці Дунай. Під час підготовки до Дунайського молодіжного парламенту були створені перші Дунайські дитячі клуби в Одесі, Вилковому та Ізмаїлі. З великою зацікавленістю та ентузіазмом діти брали участь у конкурсах, конференціях,

акціях, присвячених вивченню скарбів природи та культури рідного Подунав'я. П'ять найбільш активних учасників дунайських клубів вибороли честь представляти дітей українського Подунав'я на Дунайському молодіжному парламенті. А в День Дунаю – 29 червня 2005 року перша група активістів дунайських клубів відправилася на пароплаві «Пелікан» у подорож на «0» кілометр ріки Дунай. Молоді люди не тільки провели весело день на заповідних островах дунайських плавнів, але й зібрали сміття, що примандрувало з водою великої ріки.

Роботу українських дунайських клубів та молодих парламентарів ріки Дунай ініціювали та підтримали Всеукраїнська екологічна громадська організація «МАМА-86» та неурядова організація «Solidarity Water Europe» з Франції. Організувати дитячу подорож у дельту Дунаю допомагали адміністрація та співробітники Дунайського біосферного заповідника.

Відтоді щорічно обов'язковим заходом святкування Дня Дунаю в українській дельті Дунаю стали акції з прибирання сміття на берегах і плавнях. Але силами дітей вирішити дорослу проблему неможливо. І саме тому, готуючись до Дня Дунаю 2010, ініціативна група громадських організацій (у складі якої цього року працювали представники організацій ВЕГО «МАМА-86», Молодіжного дунайського клубу м. Вилкове, Дунайського біосферного заповідника, Південноукраїнської організації «Добра воля» та Чорноморського відділення Української екологічної академії наук) вирішила, продовжуючи яскраву програму свята з творчими конкурсами і концертами місцевих талантів, почати по-новому проводити акції, які спрямовані на розв'язання існуючих проблем регіону. Звісно, проблема сміття залишилася і традиція прибрати до свята рідні береги теж посіла місце у програмі заходів до Дня Дунаю 2010 у містах Вилкове, Ізмаїл, Кілія та Рені. Але цього разу було розроблено план сталого вирішення проблеми сміття. Цей план включив водночас і дослідження проблеми сміття у 14 населених пунктах Подунав'я, картування сміттєзвалищ регіону, і проведення опитування населення з проблем поводження зі сміттям, і громадські заходи з прибирання територій та акцією для дітей «Обміняй!». За правилами цієї акції можна було обміняти 15 пустих пластикових пляшок на 1 повну. Також у планах було окреслено і роботу після

Дня Дунаю з інформування влади та жителів регіону про результати дослідження та проведення обговорення шляхів вирішення проблеми шляхом налагодження в регіоні роздільного збору, мінімізації та переробки сміття.

Сьогодні вже можна підвести певні підсумки свята Дня Дунаю 2010 в регіоні Нижнього Дунаю. Незважаючи на те, що висока вода якраз на День Дунаю грозила проривами греблі, що холодна та дощова погода посунула плани, але свято відбулося!!! За допомогою міських адміністрацій міст Ізмаїл та Рені відбулися святкові концерти місцевих творчих колективів. Був проведений регіональний конкурс «Митець Дунаю», а переможці отримали призи. У м. Вилкове в рамках екологічної акції «Чистий берег – чистий Дунай!» прибирали сміття на «0» кілометрі ріки Дунай активісти Молодіжного дунайського клубу. Партнерами цієї акції виступила Дунай-Карпатська програма WWF. А в акції «Обміняй!» взяли участь 60 учнів м. Вилкове. Переможцями стали Іван Поляков та Артем Шевченко, які зібрали 246 пустих пляшок на каналах-єриках міста Вилкове. За що і отримали призи. В результаті цих акцій було зібрано 300 кг пластикового сміття!!! Допомогу у вивозі сміття надала Вилківська дільниця Дунайського басейнового управління.

В Ізмаїлі було розпочато обстеження сміттєзвалищ та опитування населення з проблем поводження зі сміттям. Студенти та активісти Дунайського клубу в Ізмаїлі провели акцію з прибирання території району міського пляжу та Фортеці. Вивезти сміття допомогло міське управління житлово-комунального господарства.

Слід відзначити, що, незважаючи на дуже напружений час через критичний підйом води у Дунаї, Державний комітет водного господарства України та Дунайське басейнове управління підтримало та допомогло у проведенні акцій «Чистий берег – чистий Дунай!» Серед головних партнерів Дня Дунаю 2010 стали Глобальне водне партнерство (ГВП) України та Регіональне ГВП Центральної та Східної Європи, які надали кошти для організації дослідження проблеми сміття в регіоні та підтримку святкування Дня Дунаю в Ізмаїлі, Кілії та Рені. Не можна не відзначити, що призовий фонд напоїв для акції «Обміняй!» надала компанія Кока-Кола Бевереджіс Україна.

І хоча не всі плани було здійснено, і погода цього року перевіряла на витривалість кожного, але ті, хто долучився до свята великої ріки, хто зробив щось задля збереження і вшанування чистоти та краси Дунаю, отримали моральне задоволення та купу чудових спогадів про День Дунаю 2010 в Подунав'ї. Приєднуйтесь! Чекаємо всіх наступного року!

Ганна Цвєткова,
член експертної групи з участі громадськості при ICPDR, член ініціативної групи НУО з підготовки Дня Дунаю в Придунав'ї, ВЕГО «МАМА-86»

Дунайська стратегія та участь громадянського суспільства: створення структури діалогу для громадянського суспільства у басейні Дунаю

Прийнята на зустрічі НУО як ключових діячів, замок Естерхази, Айзенштадт, 28 червня 2010

Проект мережування НУО у басейні Дунаю є мережею понад 100 НУО та мереж НУО в усьому Дунайському регіоні. Проект мережування НУО був заснований фундацією «Фостер Юороп» та її партнерами в Угорщині та Румунії у лютому 2010 року для того, щоб розвивати ідею Дунайського громадянського форуму як основу участі громадянського суспільства у Дунайській стратегії.

Проект мережування НУО у басейні Дунаю пропонує тривалий досвід своїх членів у сфері громадянського суспільства – державний діалог, а також діалог транскордонної та транснаціональної співпраці організацій громадянського суспільства для побудови Дунайського громадянського форуму в тісній співпраці з Комісією Європейського Союзу.

Притримуючись своєї активної позиції в рамках низки конференцій з питань Європейської стратегії розвитку Дунайського регіону (надалі – Дунайська стратегія), які відбувалися в містах на берегах Дунаю, в контексті нашого попереднього повідомлення як частини заклику до участі, нашої зустрічі з Генеральним директором паном Дірком Агнером та його командою у Брюсселі, а також наших постійних обговорень з працівниками Генерального директорату з регіональної політики, ми хочемо подати позиційний документ Проекту створення мережі НУО у басейні Дунаю щодо участі громадянського суспільства у Дунайській стратегії.

У ньому:

- ми розглянемо існуючу позитивну практику участі Громадянського суспільства (ГС) у суміжних сферах політики ЄС у цьому регіоні;
- ми представляємо основні потреби в активній та структурованій участі ГС у Дунайській стратегії;
- ми пропонуємо формулювання Плану дій та надаємо відповідну концепцію Форуму громадянського суспільства з Дунайської проблематики.

Цей документ є відображенням результативного обговорення Дунайської стратегії з недержавними зацікавленими сторонами та діалогу з державними органами влади на національному рівні та рівні ЄС. Питання зміцнення участі громадянського суспільства та створення відповідних структур для сприяння участі громадянського суспільства все більше з'являється у центрі уваги акторів на місцевому, регіональному, національному рівнях та на рівні ЄС.

1. Досвід та позитивна практика структурованого діалогу з організаціями громадянського суспільства

Тісна співпраця та обмін ідеями та перспективами між громадянським суспільством (ГС) та комісією ЄС є тривалою позитивною практикою.

Ми маємо чудові приклади співпраці з громадянським суспільством у Дунайському регіоні.

1.1. Генеральний директорат з екологічних питань розпочав Форум НУО 2005 як продовження попереднього діалогу з НУО. Його мета полягала в тому, щоб створити можливість для спілкування вибраних НУО з країн-кандидатів та потенційних кандидатів з НУО з Румунії та Болгарії та авторами стратегій з ЄС. Закінчившись у грудні 2008 року, Форум НУО перетворився в Екологічний форум, який почав діяти у липні 2009 року як правонаступник Форуму НУО. В рамках цієї нової ініціативи більше уваги

приділяється національному виміру процесу, що дає можливість більшій кількості НУО бути залученими та інституціонувати конструктивний діалог з національними адміністраціями.

1.2. Генеральний директорат з питань зовнішніх зв'язків заснувала Форум громадянського суспільства Східне партнерство, щоб розвивати контакти між ОГС та сприяти діалогу з державними органами влади. Комісія запросила Європейський комітет з економічних та соціальних питань взяти участь у Форумі громадянського суспільства. Під час першої зустрічі в рамках Форуму, яка проходила 16–17 листопада 2009 року в Брюсселі і яка зібрала понад 145 НУО, Форум громадянського суспільства заклав основи для продовження роботи на середню перспективу. Керівний комітет наголосив на самоорганізаційному характері форуму.

1.3. 17–18 квітня 2008 року у Брюсселі Генеральний директорат з питань розширення проводив спеціальну конференцію для Громадянського суспільства з країн-кандидатів та країн потенційних кандидатів у Південно-Східній Європі. Було домовлено, що постійний діалог між Комісією та ОГС з країн зони розширення повинен встановлюватися шляхом проведення регулярних зустрічей. Окрім цих зустрічей передбачається створення платформи для ОГС з країн-кандидатів та потенційних кандидатів та ЄС з метою посилення діалогу, обміну позитивною практикою, пошуку партнерів та в кінцевому результаті розробки конкретних проектів.

2. Громадянське суспільство в Дунайському регіоні

Протягом минулого місяця інтенсивного обговорення зацікавлених сторін Дунайської стратегії ми дізналися, що **громадянське суспільство у басейні Дунаю** суттєво відрізняється від громадянського суспільства (ГС) у Балтійському регіоні. Тому досвід регіону Балтійського моря лише частково можна застосувати до Дунайського регіону. ГС у басейні Дунаю значно неоднорідніше, організації громадянського суспільства (ОГС) часто перебувають у процесі утворення та лише вчаться формулювати та інтегрувати свої нагальні питання у процес у відповідних національних рамках та ЄС.

Держави та суспільства часто ще не розвинули **культуру діалогу** з ОГС, яку можна було б порівняти з діалогом ОГС – держава у Швеції, Фінляндії, Австрії, Німеччині та інших країнах чи з діалогом між Європейською комісією та ОГС.

2.1. Розвиток участі громадянського суспільства в регіоні

Відповідальність за зміцнення ролі та впливу громадянського суспільства у країнах, яких стосується Дунайська стратегія, лежить перш за все на самих країнах. Проте, Європейська комісія (Генеральний директорат з регіональної політики) повинна сама надавати підтримку для розвитку громадянського суспільства у цих країнах вздовж Дунаю. Активний, відкритий та ефективний діалог з ОГС **розвиватиме горизонтальний макрорегіональний вимір** та співпрацю в рамках нової дунайської стратегії і буде гарним прикладом для держав (держав-членів та держав-нечленів) як виконувати свою роль у залученні ОГС до Дунайської стратегії.

Громадянське суспільство та неурядові організації мають відігравати вирішальну роль у транскордонній та горизонтальній співпраці, а також у національних суспільствах. Вони роблять свій внесок у вигляді стратегій, нових ініціатив та контролю за владою (місцевою, регіональною, національною). Вони можуть бути активними акторами у сприянні демократії та ринковим реформам на основі спільних цінностей, тобто поваги до демократії та прав людини, верховенства права, належного правління, принципів ринкової економіки та сталого розвитку. Це також цінності та цілі Дунайської стратегії.

2.2. Демократія, належне правління та стабільність

Хоча індивідуальний політичний статус та обставини країн-учасниць є різними, вони наштовхуються на схожі труднощі, пов'язані з розчаруваннями у політиці та демократичних інститутах, ефективних державних структурах, які мають служити громадянам. Держави, які не є членами ЄС стикаються з труднощами у дотриманні своїх зобов'язань, які пов'язані з їхнім можливим приєднанням до ЄС. Реформи, які вони проводять, також вимагають активнішої участі громадянського суспільства, щоб збільшити контроль за громадськими послугами і зміцнити довіру громадськості до них. Таким чином, багатостороння діяльність може включати самоконтроль влади та обмін найкращими

практиками підходу до таких питань як екологічні стандарти, розвиток інфраструктури чи боротьба з корупцією.

3. Три необхідні складові для участі ОГС у басейні Дунаю

3.1. Інструмент

Для того, щоб структурувати процеси створення мереж, взаємодії, внесків та участі, що стосуються політичних процесів Дунайської стратегії, нам потрібні чіткі, прозорі та відкриті інструменти. Ці інструменти повинні слугувати 3 цілям:

- створити можливості для ОГС в регіоні **зустрічатися, обмінюватися та співпрацювати** на макрорегіональному рівні і створити спільну точку і простір для діалогу для зацікавлених сторін громадянського суспільства з Дунайського регіону та їхніх тематичних, регіональних і/або суб-регіональних мереж;
- створити **чітко означений простір для участі громадянського суспільства задля імплементації Дунайської стратегії** і розробити інструменти, щоб структурувати і скеровувати висхідний вимір Дунайського регіону та діалог і обмін між урядовими інституціями, Європейською Комісією та громадянським суспільством;
- **підтримувати ОГС, щоб покращити та горизонталізувати соціальний капітал** в басейні Дунаю та у суспільствах, що перебувають у стані трансформації, та нарощувати потенціал ОГС для того, щоб вони відігравали активну роль в рамках Дунайської стратегії.

Дунайській стратегії потрібен Форум громадянського суспільства Дунайського регіону, оскільки це був би справді горизонтальний орган sui generis, який би займався широким спектром тематичних питань та тематичним внутрішнім зв'язком Дунайської стратегії. **Форум громадянського суспільства Дунайського регіону** повинен регулярно зустрічатися (принаймні раз на два роки), мати нечисленну адміністрацію і пряму ієрархію (керівний комітет, робочі групи, загальні збори, секретаріат, який формуватимуть більші НУО). Форум громадянського суспільства Дунайського регіону повинен бути самоорганізованим органом і працювати у тісному контакті з Комісією та національними державами.

3.2. Середньотермінова перспектива

Формування громадянського суспільства у Дунайському форумі і розвиток діалогу НУО та мережування займе певний час. Як ми вже бачили раніше, у ряді держав вздовж Дунаю потрібно розвивати культуру включення ОГС до національних діалогів. ОГС потрібно розвивати додаткові можливості для того, щоб найкраще співпрацювати в рамках Дунайської стратегії.

Для початку функціонування Форуму громадянського суспільства Дунайського регіону потрібно взяти до уваги часовий вимір. Потрібно створити передумови, щоб громадянський форум не став єдиним заходом. Громадянське суспільство у басейні Дунаю як і будь-де інде, потребує чітких перспектив на середньотермінове майбутнє, що дає можливість планувати, структурувати та організовувати роботу.

3.3. Ресурси

Розподіл соціального капіталу є настільки ж різноманітним як розподіл багатств у Дунайському регіоні. Співпраця ОГС дуже обмежена національними кордонами, а співпраця у прикордонних регіонах та транскордонна співпраця є слабкою.

Для того, щоб розвивати співпрацю та створення мережі ОГС, потрібно їздити, зустрічатися, обговорювати та нарощувати потенціал, щоб діяти як відповідальні, компетентні та повноправні партнери для розвитку у басейні Дунаю. Враховуючи той факт, що організаціям громадянського суспільства часто не вистарчає необхідних ресурсів, буде необхідна додаткова фінансова допомога, щоб виконати нові завдання в рамках Дунайської стратегії і встановити та підтримувати необхідні процеси та структури.

4. Запропоноване формулювання Плану дій для Дунайської стратегії

Для забезпечення належного процесу та структури участі ГС в рамках нової Дунайської стратегії частиною плану дій має стати створення структури, яка б залучала до діалогу організації громадянського суспільства.

Ми пропонуємо таке формулювання:
Особливу увагу слід приділяти залученню громадянського суспільства. Комісія пропонує підтри-

мувати подальший розвиток організацій громадянського суспільства, їхню участь у Дунайській стратегії і створити Форум громадянського суспільства Дунайського регіону (ФГСДР) для того, щоб розвивати контакти між ОГС та сприяти їхньому діалогу з державними органами влади на національному рівні та рівні ЄС, а також щоб зробити внесок до реалізації та перегляду Дунайської стратегії.

Громадянське суспільство та неурядові організації відіграють важливу роль у басейні Дунаю, роблячи свій внесок у вигляді стратегій, продукуючи нові ініціативи та контролюючи владу. Вони є активними акторами у сприянні демократії та ринковим реформам на основі спільних цінностей, тобто поваги до демократії та прав людини, верховенства права, належного правління, охорони довкілля, принципів ринкової економіки та сталого соціального та екологічного розвитку. Це також цінності та цілі Дунайської стратегії Європейського Союзу.

5. Концепція Форуму громадянського суспільства Дунайського регіону

Яким чином ФГСДР може зробити внесок до Дунайської стратегії?

ФГСДР сприяє реалізації цілей Дунайської стратегії шляхом:

- розширення Дунайської стратегії через створення позиції громадянського суспільства, шляхом регулярного надання рекомендацій (внесок/оцінка/моніторинг роботи в рамках Стратегії), включаючи внесок в роботу міністерських зустрічей та багатосторонніх платформ;
- сприяння діалогу поміж ОГС, створення мережі та обміну досвідом та найкращими практиками з іншими групами (Європейський соціально-економічний комітет, соціальні партнери, мережі НУО, аналітичні центри і т. і.), які працюють над питаннями, які становлять спільний інтерес і пов'язані з цілями Дунайської стратегії;
- забезпечення політики щодо обміну досвідом в європейських інтеграційних процесах у басейні Дунаю та сприяння зв'язкам між організаціями громадянського суспільства та Форуму громадянського суспільства у Дунайському регіоні з інституціями ЄС та надання консультаційної допомоги щодо щорічного перегляду та оцінки Дунайської стратегії;
- утвердження впевненості через розвиток макрорегіонального компонента Дунайської стратегії, включаючи пост-конфліктний менеджмент та заходи з утвердження впевненості в регіоні;
- розвитку потенціалу організацій громадянського суспільства у басейні Дунаю та підтримки нових ініціатив шляхом посилення транс-регіональної співпраці та консультацій;
- нарощування власності через створення відкритого каналу для постійного залучення громадянського суспільства до Дунайської стратегії;
- діяльності в напрямку зміцнення національних громадянських суспільств та діалогів ОГС з владою у басейні Дунаю.

Яким чином слід інституціоналізувати ФГСДР?

Європейська комісія разом з керівництвом ЄС, Європейський соціально-економічний комітет, Комітетом регіонів, країнами-учасниками та представниками ОГС організовуватимуть початок роботи ФГСДР у першій половині 2011 року.

У майбутньому самі ОГС поділятимуть відповідальність за роботу ФГСДР, і ЄС повинен заохочувати Форум громадянського суспільства Дунайського регіону стати самоорганізованою структурою.

Потрібно створити «керівний комітет» для координування початку функціонування ФГСДР, який до своєї роботи залучатиме представників ЄК, керівництва ЄС, Європейського соціально-економічного комітету та визнаних незалежних особистостей з ОГС.

Керівний комітет мав би відповідати за швидкий та прозорий процес відбору учасників ФГСДР та сприяти роботі установчої конференції Форуму громадянського суспільства Дунайського регіону.

Хто повинен стати членом ФГСДР?

Членство у Форумі громадянського суспільства Дунайського регіону відкрито для неприбуткових, непартійних організацій громадянського суспільства, тобто місцевих організацій,

профспілок, НУО, релігійних груп, меншинних груп, аналітичних центрів, неприбуткових утворень, національних та міжнародних ОГС/мереж, навчальних закладів та інших відповідних акторів Громадянського суспільства у басейні Дунаю.

Європейський економічний та соціальний комітет та його еквіваленти у країнах-партнерах повинен відігравати ключову роль, особливо стосовно бізнесу, працевлаштування, питань щодо умов праці та соціальних питань.

Відповідні критерії членства у ФГСДР

Учасники ФГСДР повинні бути членами ОГС в басейні Дунаю. Їхня кількість від кожної країни повинна бути збалансованою. ОГС з третіх країн можуть також бути запрошеними (Регіональний/географічний критерій).

Учасники повинні відображати усе різноманіття акторів громадянського суспільства. ФГСДР повинен бути в змозі розвивати усі тематичні аспекти Дунайської стратегії *(Різноманіття & Компетенція)*. Учасники повинні обиратися з врахуванням минулою та поточної діяльності у дунайському регіоні *(Досвід)*.

Застосовуючи вище наведені критерії, у процесі відбору потрібно враховувати специфіку кожної країни-члена та країни-партнера.

Організації-учасники повинні мотивуватися цілями Дунайської стратегії і бути готовими зробити свій внесок у їхню реалізацію.

Як повинен виглядати ФГСДР у майбутньому?

ФГСДР сам прийматиме остаточне рішення щодо його структур та діяльності під час установчої конференції. Форум громадянського суспільства Дунайського регіону проводитиме регулярні пленарні засідання/конференції, принаймні раз на два роки.

Будуть встановлені тематичні робочі групи, які відображатимуть пріоритети Дунайської стратегії, експертні знання ОГС-учасниць, а також потреби відображати суміжні питання.

Ці робочі групи можуть призначати своїх координаторів на певний встановлений період часу. У майбутньому вони керуватимуть підготовкою пленарних засідань/конференцій ФГСДР і будуть співголовами зустрічей ФГСДР. Вони також діятимуть як контактні особи, структуруючи та організовуючи роботу ФГСДР між зустрічами.

Рекомендується, щоб координаторів ФГСДР запрошували (не виключно) як учасників ad hoc на зустрічі багатосторонніх платформ Дунайської стратегії, де вони звітуватимуть про діяльність ФГСДР і представлятимуть свої рекомендації. Їх також можуть запрошувати на міністерські зустрічі Дунайської стратегії та зустрічі на найвищому рівні щодо Дунайської стратегії. Координатори вибирають одну зі своїх груп «речником» ФГСДР.

З часом роль ЄК, країн-членів ЄС та країн-партнерів повинна зменшитися до мінімуму:

- Надання фінансової, організаційної та технічної підтримки для зустрічей та діяльності форуму (включаючи поміж іншого надання експертної інформації, поради щодо запланованих стратегій і т. і.);
- Координація діяльності ФГСДР та ДС, зокрема шляхом надання відповідної інформації;
- Політична підтримка діяльності ФГСДР (діалог з країнами-членами та місцевою владою, сприяння ФГСДР як суттєвому компоненту Дунайської стратегії).

Наступні кроки

Проект мережі щодо Дунайського басейну створить у співпраці з ЄС керівний комітет.

Керівний комітет підготує установчі збори Форуму громадянського суспільства Дунайського регіону.

Обрані органи Форуму громадянського суспільства Дунайського регіону розроблять необхідні законодавчо-нормативні акти для ФГСДР та його органів.

28 червня 2010 р.

Переклад: Ганна Хомечко,
викладач ЛНУ імені Івана Франка,
керівник проектів та програм ЕПЛ

Позиційний документ

Бачення Україною майбутньої «Стратегії ЄС для Дунайського регіону» (СДР)

I. Вступ

Цей документ відображає позицію України стосовно розроблення Стратегії Європейського Союзу для Дунайського регіону.

Україна – європейська держава, чотири області якої (Івано-Франківська, Закарпатська, Одеська та Чернівецька) належать до Дунайського регіону. Загальна площа зазначених областей становить 68 135 км^2 з населенням понад 6 млн. осіб, що складає, відповідно, 8,5 та 6 % від загальної площі та кількості населення Дунайського регіону. Довжина української ділянки р. Дунай – 172 км, з яких 56 км припадає на основне річище, 116 – на Кілійський рукав. З Чорним морем Кілійський рукав з'єднує гирло Бистре довжиною 11 км. При цьому на Україну припадають верхів'я трьох приток Дунаю: Тиси і Прута та Сирету, а також значна частина Дельти Дунаю.

Завдяки унікальному географічному положенню на стику Дунайського, Карпатсько-Альпійського та Чорноморського регіонів, українська частина Дунайського регіону має важливе значення для досягнення цілей майбутньої «Стратегії ЄС для Дунайського регіону».

Дунай є найважливішою водною транспортною артерією Європи. Використання її природних переваг на засадах сталого розвитку з урахуванням інтересів місцевих громад сприятиме посиленню інтеграційних процесів у Європі, секторальному економічному розвитку без завдання шкоди навколишньому природному середовищу. Використання стратегічного географічного положення Дунаю сприятиме розвантаженню решти транспортних маршрутів Європи.

Україна привітала рішення Європейської Ради про розробку Європейською Комісією (ЄК) «Стратегії ЄС для Дунайського регіону». Участю в процесі підготовки та реалізації СДР Україна підтверджує послідовність своєї позиції, яка полягає в максимально можливому залученні досвіду ЄС у сфері регіонального вирівнювання до розвитку регіонального співробітництва. Українська сторона приєдналася до Декларації Будапештського саміту (25 лютого 2010 р.). Залучення України до рівноправної участі у розробці СДР сприятиме ефективному впровадженню єдиної комплексної політики ЄС стосовно Дунайського регіону та підвищенню ефективності використання численних можливостей р. Дунай.

II. Загальне бачення

Майбутня Стратегія є унікальним для ЄС документом. Вперше в своїй історії Євросоюз розробить документ всеохоплюючого характеру по відношенню до басейну конкретної річки. Україна вітає налаштованість Сторони ЄС підтримувати постійний експертний діалог з країнами-нечленами ЄС з метою врахування їх пропозицій та коментарів. Враховуючи унікальність Стратегії, важливим кроком ЄК стало б отримання формальної згоди усіх країн Дунайського регіону щодо заключного тексту СДР до оприлюднення відповідних Комунікацій та Плану дій.

Гарним прикладом рівноправної співпраці усіх країн Дунайського регіону є співробітництво в рамках Міжнародної комісії із захисту р. Дунай та Дунайської комісії, а також співробітництво з розбудови Міжнародного транспортного коридору № 7.

Ухвалюючи остаточне рішення про «додану вартість» майбутньої Стратегії до вже існуючих міжнародних та регіональних форматів співпраці, Україна, як послідовний і прозорий учасник процесів формування регіональної політики у сфері сталого розвитку, виходитиме з такого:

- співпраця між країнами Дунайського регіону, незалежно від характеру їхніх відносин з ЄС, має розвиватися на принципах «спільної власності», «спільної відповідальності», «взаємодоповнюваності» та «прозорості»;
- під час розробки напрямків співпраці за СДР та ухвалення рішень про реалізацію конкретних проектів мають враховуватися як різні умови соціально-економічного розвитку, так і фінансові можливості країн регіону;

– активне врахування під час розробки Стратегії досвіду, знань та напрацювань вже діючих в регіоні міжнародних, міжнаціональних та регіональних організацій, процесів і інституцій;

– регіональні та місцеві органи влади, регіональні організації, представники ділових, наукових кіл, громадськості – основні партнери в процесі реалізації СДР.

III. Цілі

– Досягнення сталого розвитку Дунайського регіону відповідно до норм і стандартів ЄС.

– Забезпечення необхідних умов для подальшої європейської інтеграції країн Дунайського регіону на основі передових регіональних політик та інструментів ЄС у сфері регіонального вирівнювання.

– Забезпечення процвітання, миру та безпеки населення регіону.

– Отримання державами регіону, які задекларували курс на отримання членства в ЄС, можливостей скористатися наявними інструментами політики регіонального вирівнювання.

– Забезпечення вільного судноплавства на р. Дунай, виходячи з інтересів та суверенних прав усіх придунайських країн.

IV. Пріоритетні напрями

– сталий економічний розвиток,

– охорона навколишнього природного середовища,

– транспорт та відповідна інфраструктура,

– безпека в усіх її вимірах,

– енергетика,

– туризм.

V. Конкретні проекти

Україна вважає свої проектні пропозиції у сферах «Транспорт» (проект V.1.1.) та «Охорона навколишнього природного середовища» (проект V.2.1.) нерозривними і взаємодоповнюючими.

V.1. «Транспорт»

Розвиток водної та сухопутної інфраструктури сприятиме ефективному використанню потенціалу р. Дунай як поєднуючої ланки з метою поліпшення конкурентоздатності Європи в цілому. Розглядаючи розбудову транспортної інфраструктури на засадах сталого розвитку, Україна у своїх пропозиціях до положень СДР пропонує підхід, який не лише надає економічні переваги, але й гарантує захист навколишнього природного середовища.

Проект V.1.1. – розвиток Глибоководного суднового ходу «р. Дунай – Чорне море» (ГСХ) через гирло «Бистре», який є невід'ємною частиною Міжнародного транспортного коридору (МТК) № 7.

Використання транспортних можливостей р. Дунай на засадах сталого розвитку розглядається Україною як важливий чинник зменшення собівартості пасажирських та вантажних перевезень, мінімізації антропогенного навантаження на довкілля, поглиблення інтеграційних процесів у Дунайському регіоні.

В рамках зазначеного проекту пропонується залучення іноземних інвестицій в рамках реалізації проекту ГСХ «р. Дунай – Чорне море» для доведення його глибини до фінальних проектних параметрів.

Наразі ГСХ «р. Дунай – Чорне море» функціонує в рамках І-го етапу проекту, яким забезпечено прохід суден з осадкою до 5,5 м. В якості транзитного судноплавного шляху, зазначений ГСХ є вигідним для ЄС, адже його функціонування дозволяє суттєво зменшити вартість вантажних перевезень.

Проект вже підтвердив свою економічну доцільність:

– з початку функціонування (квітень 2007 р.) судновим ходом «р. Дунай – Чорне море» пройшло близько 4 тис. суден під прапорами більш ніж 50 країн світу;

– розміри канального і лоцманського зборів на судновому ході «р. Дунай – Чорне море» у кілька разів менші за тарифи інших транспортних маршрутів;

– судновий хід «р. Дунай – Чорне море» має низку природних переваг, що дозволяє мінімізувати можливий негативний вплив на довкілля;

– судновий хід «р. Дунай – Чорне море» забезпечує цілодобовий двосторонній прохід суден.

Проект V. 1.2. – міжнародна вантажопасажирська паромна переправа

Багатоцільовий проект, яким передбачено будівництво по правому та лівому берегу р. Дунай

в районі 56 милі двох причалів для швартування судів типу «ро-ро».

ТЕО «Міжнародна вантажопасажирська паромна переправа Орловка – Ісакча» пройшло експертизу Одеської обласної містобудівельної Ради.

У 2006 році була підписана Міжнародна угода між Урядами України та Румунії щодо спрощення перетину кордону для мешканців Ізмаїльського, Ренійського та Кілійського районів.

Проект V.1.3. – будівництво залізничної ділянки від порту Рені до залізничної магістралі «Одеса–Рені» (42–60 км).

Основні завдання:

- забезпечення транспортних перевезень, вантажів до порту Рені;
- підвищення вантажопотоків через порт Рені;
- розвиток портової інфраструктури.

Проект V.1.4. – будівництво автомобільної дороги державного значення «Одеса–Рені» на ділянці «Одеса–Монаші» за новим напрямком «Одеса – Овідіополь – Білгород-Дністровський – с. Монаші»

Основні завдання:

Будівництво автомобільної дороги державного значення по параметрам 1 категорії в обхід населених пунктів протяжністю 63,6 км з будівництвом мостового переходу через Дністровський лиман довжиною 4,5 км у створі Овідіополь – Білгород-Дністровський та реконструкція існуючої автодороги по параметрам 1 категорії до с. Монаші протяжністю 11,5 км.

Проект V.1.5. – будівництво мостового переходу через річку Дунай на переході с. Орлівка (Україна) – м. Ісакча (Румунія).

Основні завдання:

- забезпечення Придунайського регіону надійним транспортним зв'язком;
- збільшення швидкості транспортного потоку;
- збільшення привабливості зазначеної автодороги для міжнародних перевізників завдяки зменшенню відстані, строків доставки вантажів та собівартості вантажних перевезень;
- будівництво об'єктів прилеглої інфраструктури: АЗС, СТО, мотелів, підприємств торгівлі та харчування.

Проекти з розвитку портів

Проект V. 1.6. – створення інтегрованої системи збору та утилізації відходів з суден на українській ділянці р. Дунай

Багатоцільовий проект, яким передбачено:

- придбання плавучих засобів та обладнання для утилізації відходів в основних портах (Рені, Ізмаїл, Білгород-Дністровський), будівництво причалу;
- інтеграція в загальну транскордонну систему збору та утилізації відходів від експлуатації суден на р. Дунай, що сприятиме вдосконаленню системи охорони навколишнього середовища на українській ділянці р. Дунай.

Проект V. 1.7. – будівництво другої залізничної колії станція Шабо – Білгород-Дністровський МТП

Проект передбачає розвиток припортової інфраструктури, а саме будівництва залізничної колії довжиною 8 км від станції Шабо до Білгород-Дністровського морського торговельного порту.

Проект V. 1.8. – реконструкція підхідних каналів до Білгород-Дністровського МТП

Проектом передбачено проведення днопоглиблювальних робіт та зміни вісі морського каналу щодо дозволять створити відповідні умови для забезпечення ефективної портової діяльності Білгород-Дністровського МТП, сприятиме поліпшенню екологічного стану Дунайського регіону.

Проект V. 1.9. – створення системи річкових інфраструктурних служб (РІС) на українській ділянці р. Дунай.

Проектом передбачається будівництво та придбання обладнання для створення і введення в експлуатацію систем річкових інформаційних служб РІС на українській ділянці р. Дунай. Проект передбачає вдосконалення інфраструктури, встановлення систем АІС, РІС, автоматичних реєстраторів рівня води, впровадження системи Notice to Skippers.

V.2. «Охорона навколишнього природного середовища»

Проект V.2.1. – розширення зон природоохоронних територій, проведення заходів у сфері охорони і відновлення екосистем водно-болотних угідь у дельті Дунаю

Дельта Дунаю є однією з найбільш природних в Європі. Водночас, її територія та біорізноманіття зазнали значних антропогенних впливів. Одним з найбільш негативних наслідків таких впливів є зменшення водного стоку у Кілійській частині дельти на користь Тульчинської частини. Це потребує невідкладних заходів для відновлення природного балансу водного стоку Дунаю.

Цілі проекту:

1. Відновлення екосистем водно-болотних угідь

В якості пілотного проекту пропонуються відновлення водно-болотних екосистем в районі водно-болотного угіддя міжнародного значення «Озеро Картал» з прилеглими заплавними ділянками р. Дунай; відновлення осушеної низинної ділянки, заплавних луків і прируслового лісу в районі озера Кагул.

2. Розширення мережі природоохоронних територій та об'єктів

Проект V.2.2. – проведення комплексного екологічного моніторингу та розробка моделі прогнозування екологічного стану басейну дельти р. Дунай

Цілі проекту: здійснення комплексних моніторингових спостережень; ведення банків даних об'єктів моніторингу басейну дельти р. Дунай; управління і обмін екологічною інформацією між прикордонними країнами; здійснення оцінки наявного екологічного стану та розробка моделі прогнозування екологічного стану басейну дельти.

Проект V.2.3. – створення єдиної геоінформаційної системи басейну р. Дунай

Основні завдання:

– створення мережі моніторингових центрів регіонального рівня з використанням геоінформаційних технологій для просторового аналізу, оцінки ситуації та картографічного відображення інформації об'єктів і результатів моніторингу навколишнього природного середовища;
– здійснення геоінформаційного аналізу об'єктів навколишнього природного середовища, техногенних та природних чинників екологічної безпеки.

Проект V.2.4. – оцінка стану популяцій мігруючих водно-болотних птахів Дунайського регіону (аналіз загроз, спричинених господарською діяльністю людини, розробка плану дій щодо збереження найбільш вразливих видів)

Основні завдання:

– визначення видового складу та динаміки популяцій мігруючих видів водно-болотних птахів, передусім, рідкісних та таких, що перебувають під загрозою зникнення;
– аналіз факторів, які негативно впливають на комплекс водно-болотних птахів та середовище їхнього існування;
– ідентифікація найбільш вразливих видів, що потребують першочергових заходів збереження;
– розроблення плану дій (регіональної стратегії) зі збереження видів, що перебувають під загрозою зникнення;
– розширення відповідного міжнародного співробітництва.

Проект V.2.5. – відновлення та охорона ресурсів унікальних гідробіонтів ріки Дунай та північно-західної частини Чорного моря.

Цілі проекту:

Попередження негативного впливу на стан ресурсів гідробіонтів збільшення антропогенного навантаження на дельту ріки Дунай та північно-західну частину Чорного моря.

Основні завдання:

– створення потужностей для штучного вирощування, культивації, вселення риб, тварин, молюсків та рослин, а саме – будівництво та використання риборозплідного заводу осетрових (Чернівецька обл.) та господарства марикультури;
– застосування європейських методів контролю та охорони водних живих ресурсів в умовах посилення антропогенного навантаження;
– створення спільної з ЄС системи збору та управління даними щодо стану запасів гідробіонтів ріки Дунай та північно-західної частини Чорного моря;
– впровадження новітніх технологій аквакультури в рамках пілотних проектів з відновлення унікальних та цінних видів гідробіонтів.

V.3. «Безпека в усіх її вимірах»

Проект V.3.1. – укріплення берегів річки Дунай з української сторони в першу чергу в межах населених пунктів

Основні завдання:

- припинення розмиву українського берега та збереження структури населених пунктів;
- підвищення екологічної безпеки р. Дунай.

Проект V.3.2. – Попередження повеней, захист від шкідливої дії вод і аварійних забруднень у басейнах річок Прут і Сірет шляхом впровадження сучасної системи моніторингу з автоматичними станціями.

Основні завдання:

Забезпечення послідовного моніторингу стану та управління водними ресурсами, як ключового чинника покращення стану довкілля і техногенно-екологічної безпеки, інноваційно-інвестиційної привабливості та конкурентоздатності у загальному контексті потреб сталого регіонального розвитку та наближення до стандартів ЄС через покращення можливостей попередження і пом'якшення ризиків у прикордонних річкових басейнах, де має місце спільний негативний вплив природно-антропогенних надзвичайних ситуацій на транскордонних водотоках, виникнення яких у одній країні має вплив на сусідів.

V.4. «Туризм»

Проект V.4.1. – організація транскордонних маршрутів зеленого, сільського та винного туризму.

Основні завдання:

- проведення тренінгів для навчання персоналу у сфері туризму;
- розвиток туристичної та рекреаційної інфраструктури;
- створення інформаційно-ресурсної мережі та тематичного веб-сайту, присвячених туризму в Дунайському регіоні, видання путівника;
- активізація діяльності малого та середнього підприємництва та підвищення добробуту мешканців Дунайського регіону.

Проект V.4.2. – розвиток круїзного туризму

Основні завдання:

- популяризація туристичної та рекреаційної привабливості Дунайського регіону;
- прискорення розвитку інфраструктури супутніх галузей економіки;
- обмін досвідом між країнами Дунайського регіону у сфері розвитку туризму;
- збільшення обсягів туристичних потоків до Дунайського регіону.

Громадське бачення участі України в Європейській стратегії розвитку Дунайського регіону

Любові Акуленко та Ірині Солоненко присвячується

Науковий редактор – **Олег Рубель**
Літературний редактор – **Олена Кравченко**
Переклад – **Ганна Хомечко**

ВСТУП
Олена Кравченко, Ольга Мелень, Олег Рубель, ...69

1. Регіон Дунаю в Україні
Зіновій Бройде, Олег Рубель 71

2. Забезпечення комунікації та сполучення в Дунайському регіоні
Зіновій Бройде, Ольга Мелень, Олег Рубель 73

2.1. Дунай як міжнародна транспортна артерія
Зіновій Бройде 73

2.2. Порти Дунаю та транзитний потенціал Дунайського регіону
Олег Рубель 74

2.3. Міжнародні транспортні коридори Дунайського регіону
Зіновій Бройде 75

2.4. Транспортні проекти суб-регіону Тиси, Прута, Сірету
Зіновій Бройде 76

2.5. Екологізація транспорту та створення нової інфраструктури
Ольга Мелень, Олег Рубель 76

3. Охорона навколишнього середовища, менеджмент водних ресурсів
Зіновій Бройде, Олег Дьяков, Ольга Мелень, Олег Рубель 78

3.1. Правові механізми забезпечення транскордонного управління водними ресурсами
Ольга Мелень 78

3.2. Водні ресурси регіону Дунаю
Зіновій Бройде, Олег Дьяков, Олег Рубель 79

3.3. Роль інтегрованого управління для збереження водних ресурсів
Олег Дьяков, Олег Рубель 80

3.4. Перспективи впровадження менеджмент-плану для басейну ріки Дунай в Україні
Олег Дьяков 82

3.5. Попередження скидів фосфатів в Дунай
Наталія Чижмакова 83

3.6. Модернізація системи екологічного моніторингу на Дунаї та його притоках
Олег Дьяков 84

3.7. Охорона та відновлення екосистем
Олег Дьяков, Олег Рубель 85

4. Соціально-економічний та людський розвиток
Зіновій Бройде, Олег Рубель 88

4.1. Збереження культурного різноманіття
Зіновій Бройде, Олег Рубель 88

4.2. Розвиток етнокультурного, сільського та екологічного туризму
Зіновій Бройде, Олег Рубель 89

4.3 Сприяння розвитку органічного землеробства
Зіновій Бройде, Олег Рубель 90

4.4. Розвиток освіти
Олег Рубель 91

5. Безпека життєдіяльності населення Дунайського регіону
Зіновій Бройде, Олег Дьяков, Олег Рубель 91

5.1. Забезпечення енергетичних потреб. Розвиток відновлювальної енергетики
Олег Рубель 91

5.2. Здоров'я населення та питна вода
Зіновій Бройде, Олег Дьяков, Олег Рубель 93

5.3. Протипаводкові заходи
Зіновій Бройде, Олег Дьяков, Олег Рубель 94

5.4. Вирішення проблеми комунальних та виробничих відходів
Зіновій Бройде, Олег Дьяков, Олег Рубель 96

5.5. Сприяння розвитку малого та середнього бізнесу
Олег Рубель 98

6. Інституційні та фінансові можливості для реалізації Європейської стратегії розвитку Дунайського регіону в українській частині Дунайського регіону
Зіновій Бройде, Ігор Студенніков 98

6.1. Транскордонне співробітництво
Ігор Студенніков 98

6.2. Єврорегіон Верхній Прут
Зіновій Бройде 99

6.3. Єврорегіон Нижній Дунай
Ігор Студенніков 100

6.4. Європейська політика сусідства та наявні інструменти, що можуть бути використані для реалізації Європейської стратегії розвитку Дунайського регіону
Ігор Студенніков 102

7. Виклики та можливості для української частини Дунайського регіону у 21 сторіччі
Ольга Мелень, Ігор Студенніков, Олег Рубель 103

Додатки 106

Вступ

У червні 2009 р. лідери ЄС уповноважили Європейську Комісію підготувати Європейську стратегію розвитку Дунайського регіону (надалі – Стратегія, Дунайська стратегія) до кінця 2010 р., а також План дій до Стратегії, що складатиметься із конкретних проектів та діяльності, що повинні бути реалізовані в рамках імплементації Стратегії. Основними критеріями включення проектів до Плану дій є їхня можливість принести позитивні результати на рівні регіону, стимулювати соціально-економічний розвиток та продемонструвати швидко і наглядно результати для населення.

Підхід до розробки Стратегії ґрунтується на досвіді підготовки Стратегії ЄС для Балтійського регіону, водночас враховуючи відмінні особливості Дунайського регіону. Зокрема, така Стратегія передбачає участь відповідних партнерів, які мають на меті знайти узгоджені рішення спільних проблем та створити механізм управління для спільного стратегічного підходу, а також для реалізації конкретних дій/проектів.

За задумом авторів, Стратегія повинна бути інтегрованою і сфокусованою.[1]

Цілями Стратегії є:

- покращення судноплавства ріки, в першу чергу для вантажів;
- захист довкілля та боротьба із забрудненням;
- сприяння економічному розвитку, а також розвитку культури та туризму;
- покращення боротьби із природними лихами.

З метою проведення широких консультацій щодо змісту стратегії та Плану дій Єврокомісія запровадила онлайнові консультації, а також провела серію конференцій (п'ять) в країнах Дунайського регіону з метою отримання коментарів безпосередньо від учасників.[2] Після проведення двосторонніх консультацій з усіма країнами Дунайського регіону щодо їхнього бачення Стратегії, погодження підготовлених проектів із директоратами ЄС, остаточне рішення щодо ухвалення Європейської стратегії розвитку Дунайського регіону буде прийнято під час засідання Європейської ради навесні 2011 року.

У зв'язку з тим, що в Євросоюзі на сьогодні діє правило трьох «ні», Стратегія також не буде передбачати нового фінансування, нового законодавства, нових інституцій. Однак, з метою координації та моніторингу впровадження проектів, що включатимуться до Плану дій, буде започатковано посаду координатора пріоритетів (вони визначатимуть і кола національних посадових осіб того чи іншого галузевого органу влади). Також ймовірним є запровадження механізму спільної координації пріоритетів декількома країнами, що буде визначатися комплексним характером проектів. Також очікується аналіз імплементації Стратегії в рамках відповідних щорічних конференцій.[3]

Країнами, що були запрошені Європейською Комісією до розробки Дунайської стратегії, стали Німеччина (Баден-Вюртемберг і Баварія), Австрія, Словацька Республіка, Чеська Республіка, Угорщина, Словенія, Хорватія, Сербія, Боснія і Герцоговина, Чорногорія, Румунія, Болгарія, Республіка Молдова та Україна (регіони вздовж Дунаю). Вісім з них є членами ЄС, а шість не є, і серед них – Україна.[4]

Важливість участі України у формуванні та реалізації Стратегії не викликає сумнівів. Доказом цього є той факт, що в процесі розробки Стратегії братимуть активну участь не тільки країни, які не є членами ЄС, але й країни, які не мають прямого виходу до Дунаю (наприклад, Словенія).

З метою забезпечення участі України в розробці Стратегії Кабінету Міністрів України визначив в якості координатора роботи з вироблення єдиної узгодженої позиції української сторони з питання розробки Європейської стратегії розвитку Дунайського регіону Міністерство регіонального розвитку та будівництва України (Мінрегіонбуд).[5] Протягом 2010 р. Мінрегіонбуд створив Міжвідомчу робочу групу з підготовки Стратегії ЄС для Дунайського регіону. В травні 2010 року Мінрегіонбуд підготував позиційний документ «Бачення Україною майбутньої Стратегії ЄС для Дунайського регіону» та направив його до Єврокомісії, як це зробили й інші держави, що взяли участь у даній ініціативі.

Метою, яку повинна ставити Україна, беручи участь у розробці та подальшій імплементації Європейської стратегії розвитку Дунайського регіону, слід визначити досягнення сталого розвитку територій України, що входять до зазначеного регіону; поступове підвищення якості життя мешканців української частини регіону до стандартів, що є загальноприйнятими в ЄС. Як зазначено в Позиційному документі, підготовленому Міністерством регіонального розвитку та будівництва України, залучення України до розробки Стратегії сприятиме ефективному впровадженню єдиної комплексної політики ЄС щодо Дунайського регіону та підвищенню ефективності використання численних можливостей для р. Дунай.

На жаль, Позиційний документ не тільки було подано із пропуском терміну на подачу урядами своїх пропозицій, але і якість самого документа також була неналежною. Як результат, під час двосторонніх консультацій в липні 2010 р. із ЄС українській стороні було запропоновано надати додаткові пропозиції до позиційного документа та Плану дій до Стратегії.[6] З метою доопрацювання позиційного документа було скликано два засідання Міжвідомчої робочої групи, на які було запрошено також і громадськість.

На ініціативу ЄК з розробки Стратегії та заклики до її коментування українська громадськість активно відгукнулася. І у квітні 2010 р. з метою активізації громадськості в процесі формування та подальшої реалізації Стратегії ЄС щодо Дунайського регіону було створено Робочу групу з питань розвитку Дунайського регіону (надалі – РГ) на платформі Громадської експертної ради (надалі – ГЕР) при Українській частині Комітету з питань співробітництва між Україною та ЄС. Створення та діяльність РГ відбулося за підтримки Європейської програми Міжнародного фонду «Відродження» в рамках проекту «Стимулювання української громадськості до участі у реалізації Європейської стратегії розвитку Дунайського регіону», що реалізовується Міжнародною благодійною організацією «Екологія–Право–Людина».

Проектом передбачено, окрім інших заходів, й підготовку Громадського бачення участі України в Європейській стратегії розвитку Дунайського регіону.

Цей документ не висловлює офіційної позиції України стосовно Дунайський стратегії та участі нашої країни в її імплементації. Автори Громадського бачення мали за мету активізувати українське незалежне експертне середовище, доробок якого був би корисний для підготовки оновленої версії бачення Україною майбутньої Європейської стратегії розвитку Дунайського регіону, що її має розробити Міжвідомча робоча група, яка координується Мінрегіонбудом України. До того ж, залучення громадськості є одним з важливих принципів, на якому, за задумом Європейської Комісії, базується розробка Дунайської стратегії в цілому. Недотримання міжвідомчою робочою групою цього принципу на етапі підготовки першої версії Позиційного документа, на наш погляд, стало однією з причин його незадовільної якості.

Тож мета Громадського бачення полягає в тому, щоб висловити позицію незалежних експертів, що працювали у складі Робочої групи з проблем Дунайського регіону, стосовно участі України в імплементації майбутньої Європейської стратегії розвитку Дунайського регіону, а також стосовно окремих її напрямків.

Громадське бачення є узагальненою позицією громадськості, експертів щодо напрямків формування Плану дій України стосовно Європейської стратегії розвитку Дунайського регіону, зокрема першочергових заходів та проектів, які слід реалізувати в Дунайському регіоні для вирішення нагальних соціально-економічних, екологічних проблем та забезпечення сталого розвитку регіону.

Особливу подяку висловлюємо Любові Акуленко, секретарю ГЕР, та Ірині Солоненко, директорові Європейської програми МФВ, за їхню наполегливу працю в складі Робочої групи з питань розвитку Дунайського регіону. В певній мірі завдяки їхній вірі в можливість побудови громадянського суспільства в Україні, їхній невтомній енергії та глибокому професіоналізмові став можливим вихід у світ «Бачення громадськості Європейської стратегії розвитку Дунайського регіону».

1. Регіон Дунаю в Україні

Дунай – друга ріка європейського континенту, але, безумовно, найважливіша водна артерія Центральної та Східної Європи. Тому Дунайський регіон – це суто європейське поняття, сутність якого можна осягнути за умови визначення його виключної політичної, економічної, екологічної історичної ролі для Європи взагалі і для Європейського Союзу зокрема. Дунайський регіон включає в себе, по-перше, сукупність прибережних територій країн, якими він тече: Німеччина, Австрія, Словацька республіка, Угорщина, Хорватія, Сербія, Румунія, Болгарія, Республіка Молдова та Україна. По-друге, це 17 країн басейну Дунаю, які є членами Конвенції про захист річки Дунай, і, нарешті, це країни Європи, які геополітично тяжіють до водної артерії Дунаю.

У будь-якому контексті Україна є частиною Дунайського регіону, проте, згідно першого зазначеного підходу, до нього відноситься тільки український Придунайський регіон. Якщо застосовувати басейновий підхід, то до української частини Дунайського регіону також відносяться Закарпатська область, частина Чернівецької та Івано-Франківської області. І, нарешті, відповідно останнього підходу, до Дунайського регіону відноситься вся територія України.

Втім у представленому Баченні під українською частиною Дунайського регіону розуміється частина регіону басейну Дунаю в Україні. Адміністративно в нього входять території Одеської, Чернівецької, Закарпатської та Івано-Франківської областей. Відповідно, це басейни Нижнього Дунаю (Дельти Дунаю), Тиси, Сірету та Пруту (рис. 1).

Українське Придунав'я займає південно-західну частину Одеської області, що розташована у Дунайсько-Дністровському межиріччі, і включає 7 адміністративних районів – Арцизький, Болградський, Ізмаїльський, Кілійський, Ренійський, Татарбунарський, Тарутинський райони та місто обласного підпорядкування Ізмаїл. Загальна площа – 9,78 тис. кв. км.

Головна особливість економіко-географічного розташування регіону полягає в його прикордонному, приморському положенні, виході до міжнародної транспортної магістралі Дунаю, що визначає переваги щодо існуючих і потенційних транспортно-розподільчих і міжнародно-транспортних функцій, а також вихід до Чорного моря.

Територією краю протікає Дунай, а також малі річки Когильник, Сарата та інші, які влітку пересихають. У Придунав'ї знаходяться прісноводні озера: Китай, Кагул, Ялпуг, Кугурлуй, Катлабух, що становлять собою природні резервуари прісної води, які перебувають у незадовільному екологічному стані. Вздовж морського узбережжя багато лиманів: Сасик, Днантшейський лиман, Малий Сасик, Бурнас, Алібей, Шагани.

Природно-ресурсний потенціал Придунайського регіону представлений, перш за все, земельними, водними і рекреаційними ресурсами. Головним ресурсом краю виступає земля. Регіон виділяється значними водними ресурсами. Розробляються родовища будівельних матеріалів, у тому числі, глини, піски і піщано-гравійні суміші, вапняки і вапняки-черепашники, щебінь. Регіон оцінюється як нафтоносний (Жовтоярське родовище), наявні розвідані запаси термальних вод, солі.

У Придунайському регіоні 19 об'єктів природно-заповідного фонду (2008). Вони включають 6 заказників місцевого значення (загальна площа — 632 га), 7 пам'ятників природи місцевого значення, 2 ландшафтних парки і 4 охоронювані території державного значення. Дунайський біосферний заповідник

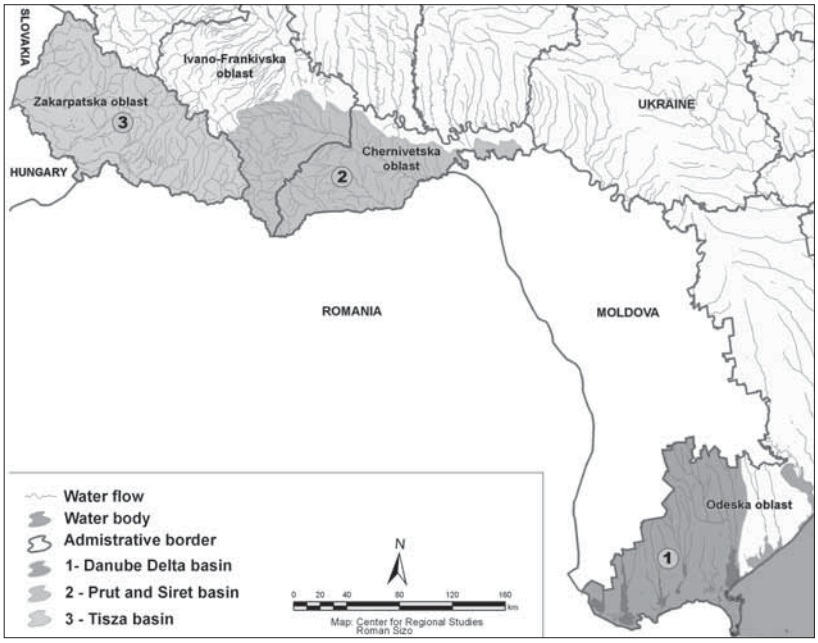

Рис. 1.

(51547,9 га)[7] регіональний ландшафтний парк «Ізмаїльські острови» (1366 га); ботанічний заповідник державного значення «Староманзирський» (128 га); зоологічний заповідник державного значення «Острів Зміїний» (232 га). Процес формування природно-заповідного фонду в Українському Придунав'ї триває. Так, 1 січня 2010 року Указом президента України № 1/2010 створено національний природний парк «Тузлівські лимани» площею 27865 га.

Велику водозбірну площу української частини Дунайського регіону (понад 25 тис. кв. км, де знаходиться географічний центр європейського континенту) складають у Карпатах верхні частини басейнів найдовших приток Дунаю (Тиси з Ужом і Латорицею/Закарпатська область і Прута з Черемошем/Чернівецька та Івано-Франківська області), а також Сірету з Сучавою/Чернівецька область. Басейн Тиси, який періодично потерпає від техногенних катастроф у північно-східній Румунії є основною водозбірною частиною, що визначає небезпеку повеней в Угорщині, Словаччині та Сербії. Місцями Тиса служить кордоном України з Румунією і Угорщиною. Аналогічну роль відіграють верхові частини басейнів Прута, який служить кордоном спочатку між Україною та Румунію і на вздовж усього румунсько-молдавського кордону до тристороннього створу у впаданні в Дунай, і Сірету, який тече в Румунію.

Зіставлення галузевої структури господарського комплексу прикарпатської частини басейну Дунаю з компонентною структурою його природно-рекреаційного потенціалу (ПРП) свідчить про наявність досить суттєвих диспропорцій у взаємодії природних і суспільних продуктивних сил. Їхнє збалансування передбачає зрушення економіки в бік невиробничої сфери. Пріоритетний розвиток повинні отримати галузі й територіальні комплекси рекреаційного, лісового, водного господарства. Названі сфери діяльності разом з багатими галузями агропромислового комплексу (АПК), достатньо ресурсозабезпеченим будівельним комплексом створюють унікальні передумови для становлення і формування територіальних систем відпочинку, туризму, лікування.

Одним із головних завдань у рекреаційному природокористуванні є прискорене освоєння його ПРП, упорядкування рекреаційних навантажень на ландшафти. Потрібно буде значно, як мінімум у 1,5 рази, розширити площі під лісовими культурами. Необхідне вилучення із сільськогосподарського виробництва під лісові насадження ерозійно небезпечних земель, рекультивація, а потім заліснення пошкоджених промисловістю ділянок. Один із найбільш важливих напрямків підвищення ефективності господарства є охорона від забруднення і виснаження водних ресурсів, упровадження прогресивних систем водозабезпечення, безводних і маловодних технологій, упорядкування контролю за водоспоживанням і, в першу чергу, у зрошувальному землеробстві.

Інтегральний потенціал Дунайського регіону як база економічної безпеки і сталого розвитку України містить у собі такі елементи:

– вигідне економіко-географічне і геополітичне положення регіону, обумовлене його розташуванням на перетині майже всіх транспортних і транзитоутворюючих шляхів, що з'єднують Європу з Азією, з Індійським субконтинентом, далекосхідними країнами «економічного дива» («тиграми»), Австралією, Новою Зеландією та ін.;
– багатий природно-ресурсний потенціал, що включає водні, біологічні, рекреаційні, мінеральні, паливно-енергетичні (нафта і газ у районі о-ва Зміїний), а також, особливо важливі ресурси господарського і природоохоронного значення – водно-болотні угіддя, природно-заповідні зони, що є базою біовідновлення і збереження біорізноманіття;
– могутній транзитоутворюючий потенціал, сформований європейською артерією – Дунаєм, чорноморськими комунікаціями, функціонуванням VII (Дунайського) міжнародного транспортного коридору, наявністю 3-х великих українських морських портів (Рені, Ізмаїл, Усть-Дунайськ), портпунктів (Кілія, Вилкове й ін.), автомобільних, залізничних та авіаційних комунікацій;
– потенціал виробничих галузей, що включає досить могутній агропромисловий комплекс, рибне господарство, судноремонт і суднобудування;
– потенціал лісогосподарського комплексу в басейнах Тиси, Сірету, Черемоша, Прута;
– потенціал невиробничої сфери, відтворювальні можливості якого розвиваються по напрямках розширення рекреаційно-туристичного господарства, природоохоронного комплексу (заповідної справи), підготовки кадрів для завдань регіонального розвитку;
– потенціал міжнародного співробітництва, який обумовлює розширення зовнішньоекономічних зв'язків регіону, входження його у світову економічну систему, формування міжнародної системи ресурсно-екологічної безпеки (у тому числі, на основі заповідання територій) як основи збереження відтворювальних функцій середовища для забезпечення

сталого соціально-економічного і соціально-екологічного розвитку країн Дунайського регіону в цілому.

Принципи та завдання регіонального розвитку української частини Дунайського регіону

Розвиток української частини Дунайського регіону в контексті реалізацій Дунайської стратегії повинен слідувати таким принципам:

– сталого розвитку Дунайського регіону;
– інтеграції вимог щодо захисту довкілля, екологічних обмежень в плани, програми та проекти розвитку Дунайського регіону;
– добросусідства;
– транскордонного співробітництва та спільного вирішення транскордонних проблем;
– попередження завдання значної шкоди довкіллю та компенсації шкоди навколишньому середовищу та ландшафтам у результаті реалізації великих інфраструктурних проектів;
– залучення громадськості до розробки та реалізації Плану дій на рівні ЄС та національному/регіональному/локальному рівнях;
– залучення малого та середнього бізнесу до ініціатив в Дунайському регіоні, розробці та реалізації Плану дій та Стратегії.

Серед основних завдань сталого розвитку Дунайського регіону України в контексті даного «Бачення» можуть бути виділені такі основні задачі:

- Розвиток економічного потенціалу співробітництва, зокрема, посилення участі регіону в міжнародному поділі праці, розвиток експортного потенціалу продукції і послуг, поглиблення прикордонного співробітництва та інтеграції в європейську економічну систему та активізація участі регіону в міжнародних економічних, транспортно-комунікаційних, екологічних організаціях.
- Забезпечення умов для відновлення економічного потенціалу і подальшого економічного росту регіону на основі реструктуризації, модернізації і підвищення ефективності економіки – морегосподарського комплексу, транспорту, агропромислового комплексу, туристичного комплексу; лісового господарства, енергозабезпечення, включаючи місцеві джерела енергії.
- Забезпечення безпеки життєдіяльності населення на основі ефективного розвитку системи водопостачання і енергозабезпечення, протидії стихійним лихам.
- Збільшення «людського потенціалу регіону», істотне поліпшення соціальної складової регіонального розвитку, підвищення рівня освіти, зайнятості і життєвого рівня населення, подолання бідності, зміцнення демографічного і трудоресурсного потенціалу регіону.
- Збереження та розвиток регіональної, національної, людської ідентичності, поліпшення соціально-економічних основ етнонаціональної стабільності, узгодження інтересів етнічних співтовариств (громад) і вирішення міжнаціональних протиріч.
- Здійснення комплексу заходів, що гарантують екологічну безпеку регіону, підвищення ефективності використання природних ресурсів, поліпшення екологічного стану придунайських озер, запобігання забруднення поверхневих і підземних вод, захист населення від повеней і підтоплення, явищ посух та засолення, руйнації лісів, аварійного забруднення природного середовища та вирішення проблеми відходів.
- Забезпечення комплексного вирішення питань ефективного функціонування та розширення об'єктів природно-заповідного фонду, охорони водно-болотних угідь міжнародного значення, екологічна реабілітація природних об'єктів, зокрема лісових комплексів, лиманів, озер, природних заплав тощо.

2. Забезпечення комунікації та сполучення в Дунайському регіоні

2.1. Дунай як міжнародна транспортна артерія

Дунай є найважливішою водною транспортною артерією, вздовж якої проходять і яку перетинають ключові шляхи сполучень Європи. Використання її природних переваг на сучасних засадах сталого розвитку з урахуванням інтересів місцевих громад сприятиме посиленню інтеграційних процесів у Європі, секторальному соціально-економічному і просторовому розвиткові з одночасною мінімізацією негативних впливів на довкілля. Безпечне використання стратегічного географічного положення Дунаю сприятиме розвантаженню решти транспортних маршрутів Європи та, зокрема,

приведення їх у більшу відповідність до вимог Альпійської та Карпатської конвенцій, дія яких поширюється на головні водозбірні зони, що формують основний стік і джерела питної води у басейні Дунаю.

Завдяки унікальному географічному розташуванню на стику з Карпатським і Чорноморським регіонами українська частина Дунайського регіону має важливе значення для транс'європейських транспортних сполучень, зокрема у перетворенні мережі транспортних коридорів TEN-T (а також мережі поставки енергоносіїв TEN-E) у сучасну систему європейських осей, що системно поєднує загальноєвропейські, міждержавні і місцеві інтереси. Головною особливістю тут є необхідність поєднання потреб економіки і населення з вимогами техногенно-екологічної безпеки. Прикладом є вже існуючий Транспортний протокол, підписаний країнами Альпійської конвенції та ЄС за рішенням Ради ЄС від 12.10.2006 № 2007/799/ЄС.

2.2. Порти Дунаю та транзитний потенціал Дунайського регіону

Українські дунайські порти – Рені, Ізмаїл, Усть-Дунайськ – разом з портопунктами Кілія і Вилкове складають Дунайський портово-промисловий комплекс, що здатний щорічно переробляти понад 20–24 млн. тонн вантажів. Порти здійснюють перевантаження вантажів у напрямках на країни СНД, Центральної, Південної і Західної Європи, а також працюють у взаємодії з портами Чорного, Середземного, Червоного морів, Індійського і Тихого океанів.

Однією з найважливіших портових баз на причорноморській ділянці Дунаю є порт Ізмаїл (рис. 2), розташований на перетинанні VII міжнародного транспортного коридору (МТК) і Балканського відгалуження IX транспортного коридору. Його вантажообіг в 2004 р. досягав 6,6 млн. тонн. Порт має умови для обробки судів-контейнеровозів і малотоннажних автопоромів. Вище за течією Дунаю розташований порт Рені, на який безпосередньо замикається VII коридор. Порт має більшу в порівнянні з Ізмаїльським переробювальну спроможність, використання якої поки стримується відсутністю залізничних під'їзних колій по території України (залізнична гілка прокладена через територію республіки Молдова (Наддністрянщина). Розташований в гирлі Дунаю порт Усть-Дунайськ з переробювальною спроможністю близько 6 млн. тонн призначений для перевалки на великі морські судна вантажів з барж (у теперішній час його робота паралізована).

Офіційна статистика міжнародних і каботажних перевезень на Дунаї, а також у напрямку Дунай – море відбиває розвиток економічних зв'язків, військово-політичні зміни на континенті. Так, в 1950 році загальний обсяг перевезень на Дунаї склав 9,7 млн. тонн, у тому числі міжнародні – 4,1 млн. тонн, каботажні – 5,5 млн. тонн, у напрямку Дунай – море – 101 тис. тонн. У наступні роки обсяги перевезень неухильно росли й досягли своєї найбільшої величини в 1980 році – 90,3 млн. тонн. Наприкінці наступного десятиліття загальні обсяги перевезень знизилися до 69,6 млн. тонн. Далі, у зв'язку з розпадом СЭВ, СРСР і ембарго ООН проти Югославії, обсяги впали до 19,9 млн. тонн в 1994 році, що відповідає рівню 1959 року. Потім почався підйом у перевезеннях, що досягло в 1997 році 26,1 млн. тонн (у тому числі міжнародні – 15,1 млн. тонн, каботажні – 8,9 млн. тонн, Дунай – море – 2,1 млн. тонн). Надалі, в 2002 році, обсяг перевезень склав 28,9, в 2003 році вже 24,7 млн. тонн, в 2006 близько 20 млн. тонн. Традиційні для Дунаю вантажопотоки – це, в першу чергу, сировинні матеріали: залізна руда, вугілля, кокс, фосфати, неметалічні концентрати й т. д. Ці вантажі йдуть головним чином вгору по річці від Констанци, Рені, Ізмаїлу.

Рис. 2. Вантажні потоки порту Ізмаїл

Сьогодні фінансове становище Українського дунайського пароплавства (УДП) є критичним. Пароплавство завершило 2007 р. зі збитком в 41 млн. грн. План по вантажоперевезеннях не виконаний на 18 %, а в порівнянні з 2006 р. обсяги перевезень (4,2 млн. тонн вантажів) впали на 22 %. В цілому не було перевезено 927 тис. тонн, з яких 524 тис. тонн – це річкові перевезення, а 403 тис. тонн – морські. Середній вік флоту УДП становить близько 30 років, зношування всього господарства досягає 80 %. В експлуатації перебувають менше третини річкових суден, що традиційно приносили підприємству найбільший прибуток. З 2007 р. в УДП спостерігається й кадрова криза. Протягом року для зниження витрат на підприємстві було скорочено приблизно 1 тис. працівників. Втім, незважаючи на всі проблеми, УДП займає понад 32 % ринку всіх вантажних перевезень по Дунаю, транспортуючи вугілля, кокс і мінеральні добрива в Сербію, метал – у порти Болгарії, вугілля й метал – у Румунію.

Питанням для обговорення залишаються економічні переваги транспортування вантажів українським маршрутом на противагу румунському. Довжина перевезень по каналу Чорна Вода – Констанца на 340 км коротше, ніж по ГСХ «Бистре», що при існуючому режимі плавання становить 2,1 доби ходового часу й еквівалентно приблизно 5 додатковим рейсам за рік. Прохід каналом Чорна Вода збільшує витрати на 0,67 долара США, на тонну вантажу у зв'язку з більш високими канальними зборами. Однак додатковий прибуток за 5 рейсів значно перевищує витрати по додатковим канальним зборам і в цілому перевезення однієї тонни вантажу каналом Чорна Вода в порівнянні із ГСХ «Бистре» обходиться судновласникові на 1,73 долара США дешевше.[8]

Основний розвиток перевезень по Дунаю варто зв'язувати з перевезенням контейнерів, обсяг якого може вирости в кілька разів, і поромних перевезень великовантажних автомобілів, як це прийнято концепцією розвитку морського транспорту Євросоюзу. Такі перевезення будуть здійснюватися спеціалізованим річковим флотом з відносно невеликим осіданням і для їхнього успішного освоєння необхідний не стільки глибоководний канал, скільки надійний гирловий порт.[9]

2.3. Міжнародні транспортні коридори Дунайського регіону

З 10-ти міжнародних транспортних коридорів сім (!) (з IV по X) частково або повністю знаходяться в Дунайському регіоні. Розбудова транспортної інфраструктури на засадах сталого розвитку надає не лише економічні переваги, але й гарантуватиме захист довкілля у зоні TEN-T коридорів V, VII, IX, що перетинають басейн Дунаю та територію України. Зокрема, йдеться про відновлення вихідної ролі існуючих найкоротших і безпечних балтійсько-чорноморсько-середземноморських шляхів транс'європейських сполучень, що обминають Карпати зі сходу та поєднують I, II, III та VI TEN-T коридори в зоні Балтійської Стратегії з V, VII, VIII, IX та X TEN-T коридорами в зоні Дунайської стратегії. Цьому в значній мірі сприяє ряд положень Карпатської конвенції. Зокрема, стаття 8 зазначеної конвенції «Сталий транспорт та інфраструктура» передбачає спільну «політику планування і розвитку транспорту та інфраструктури з урахуванням особливостей гірського довкілля.[10]

Чернівецька область має розвинену мережу автомобільних доріг, щільність яких в 1,3 рази перевищує середньо-український показник та становить 354 км/1000 км^2 території (III місце в Україні після Львівської обл. – 382 км і Тернопільської – 367,5 км). Щільність залізниць тут в 1,4 рази перевищує середньо-український показник (36 км/1000 км^2) і становить 52 км (III місце в Україні після Донецької області – 61 км і Львівської – 59 км). Саме по цій найбільш автодорожньо-насиченій території України Буковину перетинає міжнародна магістраль Е-85, що поєднує II, III, V, VI, VII, VIII і IX пан'європейські (TEN-T) коридори за найкоротшим історичним рівнинним шляхом «з варяг у греки», який обминає Карпати зі сходу (рис. 3).

Водночас до кордону підходять й шляхи зі Сходу (у напрямку V TEN-T коридору), які через Південну Буковину і Трансильванію по найкоротшому і зручному шляху через Карпати, що перетинає IV і X TEN-T коридори, проходять надалі повз Белград і Загреб до портів Адріатики (від Трієсту до Греції). На додаток до більш задіяних сьогодні можливостей Закарпаття це подвоює транзитний потенціал України у напрямку Схід – Південна і Центральна Європа («шовковий шлях»), що відповідатиме посланню Єврокомісії до Ради ЄС та Європейського парламенту від 31.01.07 COM(2007) 32 final «Розширення основних транс'європейських транспортних осей до сусідніх країн. Настанови щодо транспорту в Європі та сусідніх регіонах», 1213.

Незадовільний стан мережі міжнародних доріг на українській території, зокрема автомобільних доріг на маршруті Рава Руська – Львів – Тернопіль – Тереблече – Чернівці, призводить до значних соціально-економічних втрат. З метою приведення існуючого стану автодороги до вимог

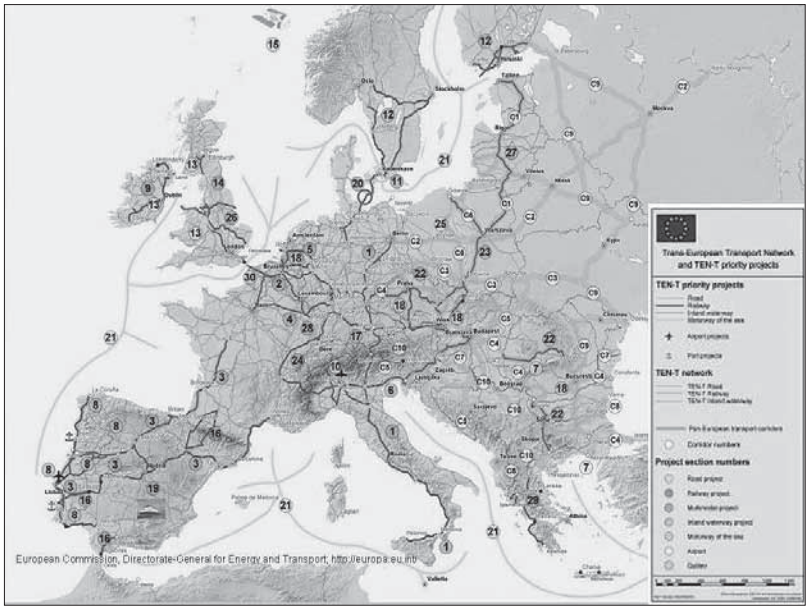

Рис. 3. Пріоритетні проекти Транс'європейської транспортної мережі та міжнародні транспортні коридори (джерело: ЄК[11]).

та стандартів ЄС визнано за доцільне реалізувати інвестиційний проект «Відновлення автомобільної дороги Рава Руська – Львів – Тернопіль – Чернівці – МПП «Порубне». Загальна вартість робіт становить 483 млн. доларів США.

У порівнянні з амбітним проектом східних країн ЄС – будівництвом транс'європейського автобану S-19 (що обминатиме Україну, двічі перетинаючи Карпати), зазначені пропозиції забезпечують коротший і безпечніший рівнинний шлях трансконтинентальних сполучень. Про необхідність невідкладного політичного рішення з цього питання свідчить той факт, що з 2007 р., при продовженні загального зростання вантажопасажирського потоку через кордон, після вступу Румунії до ЄС різко зменшився автовантажний транзит між країнами ЄС через територію України, який неухильно зростав упродовж попередніх років. У разі відсутності домовленостей і спільних проектів з Румунією та іншими країнами ЄС ця тенденція може стати незворотною.

2.4. Транспортні проекти суб-регіону Тиси, Пруту, Сірету

У поєднанні з вирішенням проблем судноплавства у дельті Дунаю, комплексний підхід української сторони до підвищення транзитного статусу української частини Дунайського регіону до рівня та безпечності реалізації транспортного потенціалу Рейну значно підвищить транзитну роль України у контексті продовження ЄС і РФ колії російського стандарту (1520 мм) від Чопа до Братислави, з погляду зацікавленості німецьких залізниць у розбудові III TEN-T коридору в Україну з можливістю слідування вантажів і пасажирів у південному напрямку тощо.

Найбільш нагальним проектом є забезпечення можливостей пересування учасників Євро-2012 по міжнародній автомагістралі Е-85, що йде вздовж Карпат, перетинаючи басейни Сірету і Пруту. Водночас, в ході реалізації пріоритетного проекту з розбудови українсько-румунського кордону відповідно до шенгенських вимог має бути розроблено техніко-економічне обґрунтування відновлення побудованої ще у XIX столітті європейської колії (1435 мм) з Польщі до Румунії через територію України (Львів – Івано-Франківськ – Чернівці) вздовж діючої колії російського стандарту, що обходить Карпати зі сходу.

2.5. Екологізація транспорту та створення нової транспортної інфраструктури

Формування систем сталого судноплавства, що враховує інтереси стабілізації природних ресурсів Дунаю, яке задовольняє соціально-економічні запити, може базуватися на використанні таких механізмів: розробка єдиної концепції судноплавства на Дунаї; гармонізація транспортної політики із принципами Водної директиви ЄС; впровадження методів екологічної компенсації та інвестування в екосистемні послуги; обмеження щодо днопоглиблення; просування життєздатних інновацій на транспорті.

Удосконалювання практики розвитку Програми NAIADES[14] вимагає більш повного використання механізмів оцінки впливу на навколишнє середовище (ОВНС), стратегічної екологічної оцінки. Будь-яке будівництво (днопоглиблення) може бути реалізовано тільки, якщо воно відповідає критичним інтересам населення тієї або іншої країни й не загрожує інтересам країн басейну в цілому. Вимоги до будівництва нового флоту повинні бути реальними, витрати на заміну старих суден повинні бути співвідносні з економічним ефектом, модернізація флоту має

бути забезпечена відповідними політичними рішеннями й здійснюватися з урахуванням вимог інтермодальних перевезень.

Стосовно проектів у транспортному секторі нами пропонується виділити такі критерії екологізації: енергоємність, кількість відходів (рідкі, газоподібні, тверді), викиди, що здатні вплинути на глобальні проблеми (зміна клімату), використання та утворення токсичних матеріалів; оцінка процесів екологічної деструкції з урахуванням впливу на екосистеми, на біологічні об'єкти та біорізноманіття, оцінка екологічної деструкції стосовно ландшафтів; негативний психологічний вплив, фактори небезпеки (вибухи, розливи).

Реалізація загальнодунайських транспортних програм повинна враховувати додаткові витрати на запобігання й компенсацію негативних факторів (у т. ч. здатність протистояти розливам нафти). Будь-які екосистемні втрати повинні компенсуватися, для чого необхідна уточнена економічна оцінка цінності екосистем Дунаю. Нагадаємо, міжнародними оцінками підтверджена цінність заболочених земель (водно-болотних угідь) на рівні 450–500 тис. дол. США А вся українська дельта Дунаю оцінена в суму до 20 млрд. дол. США.

Флот країн Дунаю має потребу в активній модернізації. Необхідність модернізувати флот надає шанс впровадити нові суднобудівні технології, пониження осадки зменшення викидів. Повинні також удосконалюватися системи інформації, системи безпеки, що забезпечують гарне зондування, адекватну й сучасне маркування судноплавних шляхів.

Розглянуті підходи й оцінки стосуються всіх придунайських країн не залежно від членства в ЄС. Формування політики у сфері екологізації судноплавства на Дунаї може стати джерелом додаткових конкурентних переваг України.

Важливою передумовою формування та імплементації стратегії ЄС та національних стратегій, а також реалізації будь-яких ініціатив та проектів, передбачених Планом дій, є застосування інструментів стратегічної екологічної оцінки[15] та оцінки впливу на навколишнє середовище[16] в національному та транскордонному контекстах.

Застосування вказаних інструментів передбачено і законодавством ЄС, і міжнародними угодами, і національним законодавством держав. Наприклад, Конвенція з охорони та використання транскордонних водотоків та міжнародних озер передбачає, що сторони повинні застосовувати оцінку впливу на навколишнє середовище та інші методи оцінки з метою попередження, обмеження і скорочення транскордонного впливу (ст. 3).

У випадку наявності загрози спричинення значного шкідливого транскордонного впливу від проектів розвитку транспорту, інфраструктури, необхідно проводити ОВНС в транскордонному контексті, що вимагає проведення транскордонних консультацій із країнами, які можуть бути зачеплені таким впливом, та громадськістю цих держав та врахуванням результатів таких консультацій в остаточному рішенні. Це передбачено положеннями Конвенції про оцінку впливу на навколишнє середовище в транскордонному контексті (Конвенція Еспо), сторонами якої є всі дунайські держави.[17]

Більшість транспортних проектів, які будуть включені в План дій, по замовчуванню будуть мати відношення до всього регіону і, як наслідок, мати ймовірний транскордонний вплив на довкілля. Чи буде цей вплив значний – буде зрозуміло вже в кожному конкретному випадку. Це буде вимагати застосування норм Конвенції Еспо та співпраці всіх зачеплених держав в реалізації таких проектів. Громадськість в такому процесі повинна мати можливість впливати на сам процес прийняття рішень та отримувати широкий доступ до всієї інформації без дискримінації щодо місця їхнього проживання чи громадянства.

З метою посилення транспортного потенціалу України в Нижньому Дунаї пропонується запровадити проект «Створення умов для продовження Міжнародного транспортного коридору (МТК) № 7 з використанням української транспортної інфраструктури нижнього Дунаю (альтернатива каналу через гирло Бистре)» передбачає заходи стосовно створення судноплавного каналу поза межами активної частини дельти Дунаю; створення портової інфраструктури (українського гирлового порту).

На сьогодні доцільно розглядати альтернативні варіанти створення каналу «Дунай – Чорне море», зокрема, цікавим є варіант суднового ходу по каналу Дунай – Сасик. Він цікавий тим, що його маршрут проходить поза Дунайським біосферним заповідником по землях, відведеним для водогосподарських потреб по існуючому каналу шириною 100 м. Здійснення проекту поєднане з розкриттям морської дамби лиману Сасик. Рішення про таке роздамбування вже прийнято органами місцевого самоврядування. Цей варіант сприяє поверненню Сасику природного морського статусу. Перспективним є будівництво порту в самому лимані (Додаток 2).

Варіант каналу Соломонів рукав – Жебриянівська бухта розташований вище м. Вилкове вдовж Вилківських кучугур із Соломонова рукава в Жебриянівську бухту Чорного моря. Судноплавний канал довжиною 9,1 км (Сулинський канал – 75 км) зорієнтований проти напрямку дії сил Коріоліса та проходить по стабільній частині дельти, утвореної древньою морською косою «Вилківські кучугури». Економічна ефективність каналу «Дунай – Чорне море» по цьому варіанту пов'язується з необхідністю створення нового прируслового українського морського порту. На сьогодні Кілійською райдержадміністрацією прийнято рішення щодо виділення земельної ділянки для розширення порту Усть-Дунайськ (Додаток 3). Партнери проекту: бізнес-організації, міжнародні інвестори, центральні органи виконавчої влади.

Згаданий проект має стати частиною інтегрального проекту «*Створення транспортного комплексу Нижній Дунай (Створення Дунайських портів в єдиній мультимодальній логістичній системі)*» і має за мету створення єдиного логістичного комплексу в українській частині дельти Дунаю, із включенням його до 7 МТК та інших транспортних коридорів (TRACEKA, BS ring road тощо).

Заходи проекту передбачають створення портового комплексу на лимані Сасик; організацію логістичної бази (сухі порти, складські термінали, залізниця Європейської ширини); та/або реконструкцію Усть-Дунайського порту за одним із варіантів для забезпечення конкурентних переваг глибоководного морського порту.

Комплексне вирішення проблеми транспортного розвитку Придунав'я може бути пов'язане з ідеєю створення судноплавного ходу Дунай–Чорне море з використанням Сасика. Основний розвиток перевезень по Дунаю на сьогодні варто пов'язувати з перевезенням контейнерів, обсяг яких може вирости в кілька разів, і поромних перевезень великовантажних автомобілів, як це прийнято Концепцією розвитку морського транспорту Євросоюзу. Для їхнього успішного освоєння необхідний надійний гирловий глибоководний порт, яким і може стати морський торгівельний порт на Сасику. Створення єдиного логістичного комплексу в регіоні також дозволить збільшити інвестиції в Дунайський регіон.

Створення цілісної транспортної інфраструктури в Нижньому Придунав'ї передбачає вирішення питань ***будівництва залізниці із європейською колією*** за маршрутами Галац – порт Усть-Дунайськ (порт Сасик або інший варіант прируслового порту. Див. додаток 1, 2, 3). Необхідним є ***завершення будівництва паромних переправ у Нижньому Дунаї*** з метою створення умов для регулярного функціонування автомобільних поромів за напрямками Ізмаїл–Тульча (Іскача), Вилкове–Переправа, Рені–Галац. Необхідно забезпечити ***участь України в гармонізації Річкової інформаційної служби, участь України в створенні освітнього комплексу щодо кадрів судноплавства на Дунаї з метою*** інтеграції учбових закладів Придунав'я, м. Одеси в систему підготовки кадрів судноводіїв внутрішнього водного транспорту.

У контексті проекту ***будівництва придунайської ділянки МТК Black Sea ring road*** з метою забезпечення транзиту вантажів та пасажирів в Дунай-Чорноморському регіоні можливі проектні заходи: будівництво мосту через лиман Дністровський; будівництво мосту через Дунай; реконструкція траси Одеса–Рені тощо.

3. Охорона навколишнього середовища, менеджмент водних ресурсів

3.1. Правові механізми забезпечення транскордонного управління водними ресурсами

В умовах спільного використання водними ресурсами різними країнами виникає потреба в спільному управлінні цими ресурсами з метою дотримання справедливості у використанні цього ресурсу та його збереження.

Конвенція з охорони та використання транскордонних водотоків та міжнародних озер передбачає можливість створення спільного органу, яким може бути багатостороння комісія чи інші організаційні структури, що мають на меті співробітництво між прибережними державами. (ч. 5 ст. 1) Прибережні держави також можуть здійснювати співробітництво на основі заключних дво- чи багатосторонніх угод для вироблення узгодженої політики, програм чи стратегій (ст. 2).

З давніх часів дунайські держави укладали двосторонні угоди та створювали спільні органи для управління ресурсами р. Дунай. Так, у 1924 р. було укладено угорсько-румунську угоду про регулювання водокористування та управління у прикордонних територіях, у 1937 р. в результаті

двосторонньої угоди між Чехословакією та Угорщиною створено Спільну комісію. Конвенція про регулювання техніко-економічних проблем на спільному угорсько-чехословацькому кордоні на р. Дунай створила Спільну технічну комісію. Белградська конвенція про режим судноплавства на Дунаї (1948 р.) передбачила створення Дунайської комісії. Основними її завданнями є забезпечення та розвиток вільного судноплавства на Дунаї для комерційних суден, а також посилення та розвиток економічних, культурних зв'язків Дунайських держав між собою та з іншими країнами.[18]

Конвенція щодо співробітництва по охороні та сталому використанню ріки Дунай (Конвенція про охорону річки Дунай) заклала правові основи для створення Міжнародної комісії із захисту річки Дунай (МКЗД; ст. 18), яка є одним із найбільш активних та впливових органів управління транскордонними річками. МКЗД покликана забезпечити стале та справедливе використання, управління водними та прісноводними ресурсами в Дунайському басейні, включаючи збереження, покращення та раціональне використання водами.[19] Ще у 2000 році МКЗД підписаний Меморандум про взаєморозуміння із Конвенцією про водно-болотні угіддя, що мають міжнародне значення, головним чином як середовища існування водоплавних птахів про надання їй статусу спостерігача в Конвенції про охорону річки Дунай.[20] Із Комісією із захисту морського середовища Чорного моря до Конвенції про захист Чорного моря від забруднення також було підписано меморандум про взаєморозуміння з метою досягнення спільних цілей.[21]

Важливим інструментом спрямування природоохоронних інвестиційних проектів є Цільова робоча група Дунай–Чорне море (DABLAS), створена Європейською Комісією у 2001 р., головною метою якої є розвиток більш тісної співпраці і комплексу пріоритетних проектів у регіонах р. Дунай і Чорного моря. DABLAS є прикладом успішної платформи між міжнародними фінансовими інституціями, донорами та бенефіціаріями для підтримки співпраці та залучення інвестиційних проектів на захист води та водних екосистем Дунаю та Чорного моря.[22]

Законодавство ЄС у сфері управління та охорони водних ресурсів застосовується в дунайських державах, що є членами ЄС. Так, до таких основних актів законодавства можна віднести: Водну рамкову директиву ЄС (більше детальніше див. в р. 4.3.), Директива щодо оцінки та управління ризиками повеней, Директива про питну воду, Рамкова директива з морської стратегії та інші, які є тісно пов'язані в першу чергу з Водною рамковою директивою.[23] Вказані документи ЄС також зобов'язують держави – члени ЄС співпрацювати із державами, що є членами ЄС для імплементації їхніх положень.

3.2. Водні ресурси регіону Дунаю

Стан водних ресурсів Дунайського регіону і підходи до управління ними та їхнє використання є однією з центральних тем майбутньої Європейської стратегії розвитку Дунайського регіону, адже питання кількості та якості водних ресурсів безпосередньо стосується кожного із напрямів Дунайської стратегії – транзитно-транспортний потенціал/судноплавство (напрям «Покращення систем сполучення та зв'язку»); стан водних екосистем і біологічне різноманіття, охорона і раціональне використання водних ресурсів (поверхневих і ґрунтових вод), управління ризиками повеней та мінімізація загроз населенню та інфраструктурі, вплив зміни клімату на водні ресурси (напрям «Охорона довкілля та попередження надзвичайних ситуацій»); забезпечення населення якісною питною водою, водопостачання для сільськогосподарських і промислових потреб, рибальство та риборозведення, туризм та інші види господарської діяльності, які можуть бути різними в різних частинах Дунайського регіону (напрям «Покращення потенціалу соціально-економічного розвитку»).

Дунай є другою за величиною рікою Європи: довжина – 2960 км, площа басейну – 817 000 км^2. На території України басейн Дунаю займає південні та південно-східні схили Східних Карпат, Закарпаття і південно-західну окраїну Причорноморської низовини (див. рис. 1). Сюди належать річки басейнів Тиси, Сірету, Пруту, а також кілька річок, що впадають в Дунай або Придунайські озера нижче гирла Пруту. Басейн, що охоплює 5,3 % території України, налічує 17 612 малих річок сумарною довжиною 35,2 тис. км. Середня густота річкової мережі – 1,12 км/км^2 (у Карпатах – до 1,7 км/км^2).

Водні ресурси Дунаю формуються, в основному, в гірських районах Альп, Балкан та Карпат. В українських Карпатах розташовані верхні ділянки трьох великих лівобережних приток Дунаю – Тиси, Пруту, Сірету. Ці ділянки становлять лише близько чверті довжини кожної з цих річок, але тут формується велика частина стоку – близько 15 км^3 води на рік, або 7,3 % загального стоку Дунаю.

Територія українських Карпат у межах басейну Дунаю є найбільш водозабезпеченою в Україні: в середньому на 1 км^2 площі тут припадає понад

600 м³ річного стоку. Саме тут найгустіша річкова мережа: на 1 км² у горах припадає від 1 до 1,8 км, а в передгір'ях – 0,5–0,6 км водотоків. Тільки в басейні Тиси нараховується понад 9 тис. маленьких річок, річечок, струмків та потічків, у басейнах Пруту, Черемошу – понад 6 тис., Ужу – більше тисячі.

У межах України розташована лише невелика частина нижньої течії Дунаю завдовжки 174 км (від м. Рені до гирла). Ділянка нижнього Дунаю становить собою розділену на рукави пригирлову частину річки. Основне русло на 116 км від устя розділяється на Тульчинський рукав (вправо, убік Румунії) та Кілійське гирло (вліво) і утворює дельту Дунаю. Средньобагаторічний стік ріки Дунаю становить 200 км³ (або 6400 м³/с). Придунайський регіон розташований в аридній зоні і, не дивлячись на наявність величезних водних ресурсів Дунаю і Придунайських озер (Кагул, Картал, Кугурлуй-Ялпуг, Катлабух і Китай), є вододефіцитним. Брак якості і кількості води, а також сучасних методів водокористування є чинником, який уповільнює економічний розвиток регіону в цілому.

Площа регіону придунайських озер, що охоплює водозбірний басейн заплавних озер між містами Рені та Кілія становить близько 6400 км². Майже половина цієї території перебуває в Молдові, головним чином це водозбори рік Кагул і Ялпуг. У регіоні проживає близько 500 000 чоловік. Хоча п'ять великих водойм, розташованих уздовж північного берега річки Дунай, звичайно називають озерами, по суті вони є лиманами (затопленими річковими долинами): Кагул, Кугурлуй, Ялпуг, Катлабух і Китай. Озеро Ялпуг є найбільшою природною прісноводною водоймою України.

Існуюча система управління водними ресурсами та пов'язаними з ними сферами соціально-економічної діяльності і техногенно-екологічної безпеки в Україні та Республіці Молдова і країнами-сусідами ЄС є по-різному розподіленою між центральними органами виконавчої влади, регіональними структурами і органами місцевого самоврядування та суб'єктами господарювання, пов'язаними з використанням і безпекою водних ресурсів. Відсутність погодженої системи управління та моніторингу водних ресурсів, а також спільної системи оцінки ризиків, контролю і попередження повеней і недостатність координованої інформаційної основи для планування надзвичайних ситуацій, запобігання збитків від вод та їхнє забруднення негативно впливають на стан довкілля, економічну і соціальну сфери та стан здоров'я людей, а також на загальний рівень техногенно-екологічної безпеки у верхній частині басейнів Тиси, Пруту і Сірету.

Ця проблема істотно впливає на сталий розвиток регіону, особливо з огляду на офіційний статус північно-східних регіонів Румунії та інших межуючих країн як найбільш депресивних у ЄС, чий розвиток має бути прискорений згідно із Стратегією Когезії ЄС. Тому, зокрема, моніторинг у режимі реального часу є ключовим інструментом для виявлення природних небезпек та наслідків впливу людської діяльності та проблем з питною водою. Базовими завданнями проектів мають бути запровадження узгоджених систем управління водними ресурсами та обміну даними через мережу автоматичних станцій контролю і систему обміну даними, що позитивно вплине на сталий соціально-економічний та просторовий розвиток прикордонних територій і громад, особливо враховуючи послання Єврокомісії від 17.10.2008 № 652 щодо запровадження інноваційної стратегії щодо кращого управління та використання транскордонних водних ресурсів.

3.3. Роль інтегрованого управління для збереження водних ресурсів

За останні десятиріччя перед багатьма країнами світу постали проблеми дефіциту води, погіршення її якості та катастрофічних повеней, які уповільнюють, а у деяких випадках унеможливлюють економічний розвиток окремих регіонів та країн у цілому. За прогнозами Всесвітньої метеорологічної організації глобальне потепління клімату на планеті уже сьогодні впливає на перерозподіл води – вологі регіони стають більш вологими, а сухі все сильніше відчувають брак води. У таких умовах вирішення проблем, пов'язаних з ефективним управлінням водними ресурсами, набуває стратегічного значення.

Аналіз показує, що проблеми з водними ресурсами багато в чому є слідством розрізненості і неузгодженості в управлінні ними. Між тим дослідження і практика довели, що найбільш ефективним підходом до управління є інтеграція всіх його елементів, що реалізується в концепції, відомій під назвою Інтегрованого управління водними ресурсами (ІУВР)[24]. Такий підхід сприяє координації розвитку водного сектора, землекористування і пов'язаних з ним ресурсів з метою підвищення добробуту і рівності у суспільстві при мінімальному збитку для водних екосистем. Він формує комплексний підхід до досягнення консенсусу і компромісів між конкуруючими потребами у водних ресурсах різних секторів суспільства і зацікавлених груп на всіх рівнях, а також досягнення рівності і справедливості в сумісному використанні водних ресурсів різними країнами.

Основною адміністративною одиницею для ефективного управління водними ресурсами є річковий басейн. Запровадження басейнового підходу до вирішення проблем, пов'язаних з якістю води, її дефіцитом або надлишками гарантує забезпечення водночас і соціально-економічного розвитку, і охорони водних екосистем.

Одним з найважливіших напрямків покращення стану та рівня забезпеченості водними ресурсами населення і основних галузей господарства Дунайського регіону України є розробка та впровадження Планів управління для суб-басейнів Тиси, Сірету, Пруту і дельти Дунаю. Такі плани, згідно Водної рамкової директиви (ВРД) ЄС, є одним з головних інструментів інтегрованого управління водними ресурсами. Плани є стратегічним документом розвитку річкового басейну, які розробляються та впроваджуються відповідними басейновими управліннями з метою впровадження інтегрованого управління водними ресурсами. Вони мають стати інструментом, за допомогою якого в річкових басейнах будуть впроваджені екологічні цілі – досягнення доброго стану води, запобігання її подальшого погіршення, сталого відтворного водокористування, посилення охорони та покращення водного середовища шляхом запровадження заходів щодо поступового зменшення скидів пріоритетних небезпечних речовин, а у подальшому припинення і ліквідації таких скидів. Кінцевою метою створення Плану має стати Програма заходів, яка формується за результатами аналізу характеристик річкового басейну, огляду впливу людської діяльності на стан поверхневих і підземних вод, та економічний аналіз використання води.

До основних факторів, які суттєво впливають або можуть уповільнити процес впровадження басейнового управління водними ресурсами в Дунайському регіоні України у майбутньому можна віднести:

- неузгодженість загальнонаціонального і регіонального законодавства;
- брак стратегічного комплексного планування на державному, регіональну і місцевому рівнях та координації у міжнародному аспекті;
- прихильність у сфері управління до галузевого і відомчого підходів;
- брак досвіду в області інтегрованого управління водними ресурсами, менеджменту водно-болотних угідь (ВБУ) і використанні їхніх ресурсів;
- брак бюджетних коштів;
- низький рівень суспільної свідомості у сфері сталого використання води, землекористування, управління відходами, збереження і відновлення природних екосистем і їхніх функцій;
- низькій рівень транскордонного співробітництва на суб-басейновому рівні та на рівні басейну Дунаю в цілому, тощо.

Тому у якості головних напрямків для проектів, спрямованих на покращення водних ресурсів в Дунайському регіоні та системи водогосподарського управління, можна запропонувати такі:

- удосконалення використання водних і земельних ресурсів у прикордонних регіонах України й Румунії шляхом впровадження басейнового принципу управління;
- сприяння створенню українсько-румунської інтегрованої системи гідрометеорологічного моніторингу на території Нижнього Дунаю, включаючи установку автоматизованих станцій спостереження, узгодження строків і параметрів спостережень, систему обміну даними й інформацією, тощо;
- сприяння створенню і розвитку сучасних транскордонних систем управління ризиками й взаємодії при надзвичайних ситуаціях і попередження про паводки на Дунаї і його притоках: Тиса, Прут, Сірет;
- поліпшення управління ресурсами водних і наземних екосистем, включаючи водно-болотні угіддя міжнародного значення, Дунайський і Карпатський біосферні заповідники;
- поліпшення управління господарською діяльністю, що використовує водні ресурси, наприклад: сільське господарство, промисловість, рибальство, екотуризм, рекреація, та ін.;
- поліпшення територіального планування на регіональному рівні шляхом більш точного визначення проблем водних ресурсів;
- поліпшення взаємодії між секторами й залучення зацікавлених сторін і громадськості в сферу управління й сталого використання водних ресурсів;
- поліпшення поінформованості громадськості щодо стану водних ресурсів;
- сприяння співробітництву між управліннями водних ресурсів у прикордонних регіонах України й Румунії, Угорщини, Словаччини, Молдови шляхом поліпшення обміну досвідом й інформацією між країнами, переймаючи позитивний досвід ЄС у сфері інтегрованого управління водними ресурсами;
- сприяння реалізації базових принципів Рамкової водної директиви ЄС.

3.4. Перспективи впровадження менеджмент-плану для басейну річки Дунай в Україні

За кількістю країн, розташованих в басейні Дунаю, останній є найбільш інтернаціональною річкою не тільки Європи, а й світу. Тож узгодження різноманітних, а іноді й різнонаправлених інтересів країн басейну, а також налагодження співпраці між ними задля охорони водних ресурсів Дунаю та його приток потребує інтегрованого підходу до управління ними. З метою створення правової основи для співробітництва у сфері транскордонного управління в басейні річки Дунай 29 червня 1994 року одинадцять дунайських країн, в тому числі Україна, підписали Конвенцію щодо співробітництва по охороні та сталому використанню річки Дунай (Конвенція про охорону річки Дунай).

Міжнародна комісія із захисту річки Дунай (МКЗД) – виконавчий орган конвенції – є на сьогодні потужним гравцем в басейні Дунаю, під егідою якого країни-учасниці Конвенції про охорону річки Дунай спільно беруть участь у такому процесі, як запровадження басейнового підходу до управління водними ресурсами в регіоні. Головним результатом цих зусиль стала розробка протягом 2003–2009 років МКЗД спільно з усіма країнами-учасницями конвенції Плану управління річковим басейном Дунаю. Документ був ухвалений під час 12-ої чергової зустрічі голів національних делегацій в МКЗД 10 грудня 2009 року, а 16 лютого 2010 року він був схвалений учасниками зустрічі міністрів і керівників центральних органів влади з питань управління водними ресурсами країн-учасниць Конвенції про захист річки Дунай, що відбулась у Відні під егідою МКЗД. План управління річковим басейном Дунаю є спільним документом, що на період до 2015 року визначає конкретні заходи, спрямовані на покращення стану довкілля Дунаю та його приток, в тому числі скорочення органічного забруднення, компенсацію шкоди довкіллю в результаті гідроморфологічних змін річки антропогенного походження, вдосконалення систем очищення стічних вод у населених пунктах, запровадження вільних від фосфатів миючих засобів, а також ефективне управління ризиками аварійних забруднень. Крім того, план містить заходи, спрямовані на відновлення безперервних шляхів міграції риб на усій протяжності ріки, а також відновлення водно-болотних угідь (включаючи відновлення їхнього зв'язку з рікою). Є усі підстави вважати, що План управління річковим басейном Дунаю буде значною мірою взятий до уваги у процесі розробки Дунайської стратегії, адже він вже є чинним документом, ухваленим усіма країнами, запрошеними до підготовки стратегії.

Важливо звернути увагу на те, що для Плану управління річковим басейном Дунаю визначено три рівня координації: 1) міжнародний рівень для усього басейну; 2) національний рівень, що здійснюється в кожній країні відповідним компетентним органом, а також/або координований міжнародно суб-басейновий рівень для обраних суб-басейнів (Тиса, Сава, Прут і дельта Дунаю); 3) територіальний рівень, визначений як рівень управління, що здійснюється уповноваженим органом у межах національної території.

Варто зупинитися на другому суб-басейновому рівні координації, адже, на наш погляд, саме він має стати ключовим для розроблення і внесення пропозицій до Дунайської стратегії, що їх мала б зробити Україна в царині водного менеджменту.[25]

Активна позиція України в здійсненні практичних кроків до розробки комплексних планів управління для транскордонних суб-басейнів дельти Дунаю, Пруту і Сірету була б цілком в контексті державної політики, спрямованої на запровадження басейнового принципу управління водними ресурсами, що її проводить Державний комітет України по водному господарству. Така зміна пріоритетів стала наслідком усвідомлення того факту, що суто технічний підхід, орієнтований виключно на інженерні рішення в процесі управління водними ресурсами, вичерпав себе. Сьогодні, особливо в умовах глобальної зміни клімату, коли, з одного боку, відчувається їхній гострий дефіцит, а з іншого – населення та господарство потерпають від катастрофічних повеней, частота та інтенсивність яких збільшується, запровадження нових, ефективних методів управляння водними ресурсами перетворилася на стратегічне завдання, пов'язане з перспективами розвитку держав і регіонів. З метою створення правових рамок для захисту внутрішніх поверхневих, перехідних, морських прибережних і підземних вод 23 жовтня 2000 року Європейським парламентом і Радою Європейського Союзу була ухвалена рамкова водна директива, яка є обов'язковою для виконання усіма країнами-членами ЄС. Україна не є членом ЄС, тож вона не зобов'язана виконувати цю директиву. Втім наша країна добровільно зголосилася впроваджувати принципи водної директиви і ґрунтувати на них державну політику в сфері управління водними ресурсами.

Одним із проявів цієї політики стало поетапне створення басейнових управлінь водних ресурсів. Повертаючись до української частини Дунайського регіону, зазначимо, що тут сьогодні діють два таких управління – Дністровсько-Прутське басейнове управління водних ресурсів, що базується в Чернівцях, а також Дунайське басейнове управління водних ресурсів у місті Ізмаїл. Не можна не згадати й Івано-Франківській та Закарпатський облводгоспи, які також залучені до цього процесу. Більш того, останній має потужний досвід роботи з інтегрованого управління транскордонним басейном Тиси.

Звісно, запровадження басейнового принципу управління водними ресурсами в Україні знаходиться ще на початковій стадії. Втім цей процес є важливий й з суспільної точки зору, адже він також є кроком до розбудови громадянського суспільства в Україні. Тож і погляд на нього з позицій Дунайської стратегії має бути багатоаспектний.

Прикладом для реалізації Дунайської стратегії може служити транснаціональний проект «Розвиток водозбірного басейну Тиси» (TICAD), учасниками якого стало п'ять країн – Румунія, Сербія, Словаччина, Угорщина та Україна. Метою проекту є координація зусиль, скерованих на регіональний розвиток території (близько 158 000 км^2) водозбірного басейну ріки Тиси, підтримка розвитку стійкої економічної структури, оптимальне використання природних та культурних ресурсів, збалансований розвиток конкурентноспроможних галузей.

Проект *«Розробка планів управління для суб-басейнів ріки Дунай»* передбачає такі заходи:

- розробку транскордонних планів управління суб-басейнами Тиси, Сірету, Пруту і Дельти Дунаю;
- розробку транскордонних планів управління ризиками повеней;
- розробку транскордонної системи оповіщення про надзвичайні ситуації (повені).

Партнерами проекту є Міжнародна комісія із захисту ріки Дунай, національні органи державної влади в сфері водного управління (Міністерство екології та природних ресурсів України, Державний комітет України по водному господарству, Дунайське басейнове управління водних ресурсів, Закарпатський облводгосп, Дністровсько-Прутське басейнове управління водних ресурсів, державні управління екології та природних ресурсів в Одеській, Чернівецькій, Івано-Франківській та Закарпатській областях), громадськість, органи місцевого самоврядування.

3.5. Попередження скидів фосфатів в Дунай

Миючі засоби з фосфатами стали одним із трьох найбільших джерел забруднення поживними речовинами Дунайського басейну, а також евтрофікації Чорного моря. Згідно з останніми оцінками 42 % фосфору, що скидається у річковий басейн Дунаю, надходить із точкових джерел забруднення, 12 % – надходить від миючих засобів. У нижній частині українського Придунав'я стічні води міст Ізмаїл та Кілії проходять біологічну очистку (потужність каналізаційної очищувальної системи (КОС) 42 000 м^3/добу та 3 150 м^3/добу відповідно), а стічні води міст Рені та Вилкове проходять очищення на полях фільтрації (потужність КОС 2000 м^3/добу та 1000 м^3/добу відповідно). При цьому очисні споруди міст Рені та Вилкове знаходяться в аварійному стані. Не краща ситуація з очисними спорудами і в басейнах річок Тиси та Пруту.

Відомо, що очисні споруди, які знаходяться у задовільному стані, при порушенні технології очистки стічних вод не досягають проектних показників. В останні роки існує тенденція збільшення концентрації забруднюючих речовин (особливо азотних груп, *фосфатів*, СПАР[26]) на вході очисних споруд вище проектних показників, що призводить до перевищення концентрацій нормативних показників на виході з очисних споруд.

Сусідні з Україною країни басейни р. Дунай вже у 2002 р. зробили дослідження шляхів зменшення надходження фосфатів у воду. Так, наприклад, в результаті аналізу Угорщина визначила, що збільшення використання населенням без фосфатних миючих засобів, є одним із економічно ефективних методів зменшення надходження фосфатів у навколишнє середовище.[27]

В Україні за останні роки відмічається зростання надходження об'ємів фосфатів на очисні споруди, а у р. Дунай виявлено високі концентрації нітритів, фосфатів, заліза, міді, хрому, нафтопродуктів, кальцію.[28] Таким чином, існує нагальна потреба на одному із пілотних регіонів (це може бути нижнє Придунав'я, басейн Тиси або Пруту) провести оцінку об'ємів використання в українській частині басейну Дунаю фосфатних миючих засобів та об'ємів скидів фосфатів від використання миючих засобів у річки басейну української частини Дунаю. Це дасть змогу у подальшому, по-перше, чітко визначити, скільки фосфатів поступає від миючих засобів в екосистему річки, по-друге, долучитися до міжнародного досвіду з цього питання,

по-третє, розробити рекомендації з поступового зменшення надходження фосфатів, водночас і для басейну р. Дунай, і для всієї України.

Проект *«Поступове скорочення фосфатів у миючих засобах із високим вмістом фосфатів та зупинення використання фосфатів у миючих засобах»* може передбачати такі заходи: 1) проведення оцінки об'ємів використання в українській частині басейну Дунаю фосфатних миючих засобів та об'ємів скидів фосфатів від використання миючих засобів у річки басейну української частини Дунаю; 2) проведення інформаційної роботи серед всіх верств населення щодо переваг безфосфатних миючих засобів; 3) проведення аналізу українського виробництва та цін в Україні безфосфатних миючих засобів; 4) надання фінансової підтримки виробників миючих засобів з метою їхнього переходу на виробництво без застосування фосфатів у таких миючих засобах; 5) забезпечення розвитку міжнародної співпраці з організаціями, що займаються питанням лобіювання та впровадження використання населенням безфосфатних миючих засобів. Партнерами проекту стануть місцеві органи влади, органи виконавчої влади, що проводять моніторинг стану довкілля, підприємці, місцева громада, НУО.

Партнери проекту: адміністрації об'єктів ПЗФ (наприклад, Дунайський біосферний заповідник, Карпатський біосферний заповідник, Карпатський НПП, тощо), адміністрації мережі Дунайських заповідних територій (www.danubeparks.org) та мережі Карпатських заповідних територій (www.carpathianparks.org), органи місцевого самоврядування, фінансові установи ЄК, місцева громада, інвестори.

3.6. Модернізація системи екологічного моніторингу на Дунаї та його притоках

Достовірна і своєчасна інформація про стан навколишнього середовища, якісні і кількісні показники води і повітря, гідрометеорологічні умови, прогнози їхніх змін, попередження про загрозу виникнення небезпечних і стихійних явищ є одними із вагомих факторів, що забезпечують сталий соціально-економічний розвиток держави і окремих регіонів, своєчасне вжиття запобіжних заходів під час надзвичайних ситуацій природного походження та ліквідації їхніх наслідків.

Важливим аспектом для Дунайського регіону є налагодження міжнародного співробітництва у галузі своєчасного прогнозу та обміну інформацією щодо стану водних і пов'язаних з ними ресурсів, взаємодії для ефективного реагування на надзвичайні ситуації природного і техногенного характеру, а також інтернованого управління водними ресурсами. Достовірні данні екологічного моніторингу є підґрунтям для мінімізації та вирішення суперечок при використанні транскордонних живих і неживих водних ресурсів, забруднені, перерозподілі стоку та ін. Тому стан і ефективність роботи системи екологічного моніторингу і обміну інформацією в Дунайському регіоні має стратегічне значення, а транскордонна і басейнова інтеграція систем моніторингу і обміну інформацією – одним із напрямків інтеграції регіону в цілому.

Сучасний стан систем екологічного, у тому числі і гідрометеорологічного моніторингу в українській частині басейну Дунаю характеризується низкою проблем, що впливають на ефективність його роботи і негативно позначаються на якості інформаційного забезпечення. Переважно ці проблеми мають технічний і фінансовий характер та відповідають стану системи екологічного моніторингу в Україні в цілому. Причинами технічного характеру є моральна застарілість та фізична зношеність засобів вимірювальної техніки. Причини фінансового характеру – недостатнє бюджетне фінансування.[29]

Серед основних проблем системи екологічного моніторингу в Дунайському регіоні України можна відзначити такі:

- неузгодженість та низька координація між організаціями, які здійснюють паралельний моніторинг, на місцях, термінах відбору, методах аналізу, межах детекції і т. ін.;
- ускладнений та обмежений обмін міжвідомчою інформацією;
- відсутність загальних банків даних моніторингу для українських частин суб-басейнів Тиси, Сірету, Пруту і Нижнього Дунаю;
- відсутність пріоритетів і цілеорієнтованих програм;
- недоліки сучасної інструментальної і технічної бази моніторингу, включаючи системи обробки і презентації даних;
- слабка здатність для швидкої детекції аварійного забруднення і прогнозу його розвитку і наслідків;
- низький рівень використання даних гідрометеорологічного моніторингу в процесі розробки й ухвалення рішень;
- недостатньо забезпечений доступ громадськості до результатів моніторингу.

Окремо потрібно відзначити низький рівень співпраці з Міжнародною комісією із захисту річки Дунай (МКЗД) та іншими європейськими організаціями.

У якості головних напрямків для проектів, спрямованих на покращення системи екологічного моніторингу і прогнозу в Дунайському регіоні України, можна запропонувати такі.

На регіональному рівні:

- подальша автоматизація системи моніторингу. Наприклад, встановлення автоматизованих гідрологічних постів спостереження (рівні води, температура, швидкість потоку), встановлення автоматичних станцій спостереження за якісними показниками води. Мета: швидко і в повному обсязі отримувати інформацію про характер, кількість забруднюючих речовин та рівні води для оперативного прийняття управлінських рішень;
- створення мобільних гідрохімічних лабораторій швидкого реагування на базі швидкісних катерів або автотранспорту. Мета: у короткі строки діставатися до місць аварійного забруднення уздовж української ділянки Дунаю та проводити необхідні дослідження;
- встановлення сучасних метеорадарів в Одеській, Чернівецькій та Закарпатській областях та налагодження взаємодії з румунською, угорською та словацькою системами радарів. Мета: заздалегідь прогнозувати небезпечні метеорологічні і, як наслідок, гідрологічні явища та мінімізувати збиток від них;
- створення та розвиток басейнових рад в Дунайському регіоні України за басейновим принципом та підписання договорів про обмін інформацією між усіма організаціями Басейнової ради та створення єдиних банків даних;
- розробка єдиного плану щодо синхронізації та кращої координації спостереження за кількісними та якісними показникам води в Дунаї, Тисі, Пруті та Сіреті по місцях, термінах відбору, методах аналізу, межах детекції між різними установами, задіяними в цьому процесі на регіональному рівні;
- створення серверів для розміщення даних моніторингу і прогнозів з прямим доступом органів влади і відповідних установ для підвищення рівня використання даних гідрометеорологічного моніторингу в процесі розробки й ухвалення рішень. Також такий сервер забезпечить доступ громадськості до результатів моніторингу;
- розробка і впровадження регіональних програм стосовно модернізації системи гідрометеорологічного та екологічного моніторингу, оцінки та прогнозу. Особливу увагу треба приділити транскордонному забрудненню та надзвичайним ситуаціям природного (катастрофічні повені, засухи та ін.) та антропогенного походження (аварійне забруднення).

На національному рівні:

- сприяння наближенню системи гідрологічного і гідрохімічного моніторингу (нормативи, показники, методики відбору проб) у відповідності до вимог Рамкової водної директиви ЄС.

На транскордонному рівні:

- сприяння більш активній співпраці в рамках Угоди між урядом України та урядом Румунії про співробітництво в галузі водного господарства на прикордонних водах;
- сприяння інтеграції систем метеорологічних, гідрологічних і гідрохімічних спостережень в суб-басейні Нижнього Дунаю (Україна, Румунія, Молдова), Тиси (Україна, Румунія, Угорщина, Словаччина і Сербія), Сірету і Пруту (Україна, Румунія, Молдова) та створенню єдиних банків даних;
- сприянні процесу обміну досвідом між фахівцями установ, що здійснюють моніторинг в Дунайському регіоні.
- розроблення і реалізація міжнародних програм, проектів щодо удосконалення систем моніторингу на Нижньому Дунаї.

3.7. Охорона та відновлення екосистем

Особливістю українського Придунайського регіону є те, що з 8-ми територій, що знаходяться в Одеській області і включених у Рамсарський список як водно-болотні угіддя (ВБУ) міжнародного значення 5 знаходяться на території Придунайського регіону: оз. Картал (500 га); оз. Кугурлуй (6500 га); Кілійське гирло (32800 га), лиман Сасик (21000 га), система озер Шагани–Алібей–Бурнас (19000 га).

Найбільш високий міжнародний статус в Одеській області має Дунайський біосферний заповідник НАН України, створений Указом Президента України № 861/98 від 10 серпня 1998 року на базі природного заповідника «Дунайські плавні». Основні цілі менеджменту біосферного заповідника: збереження біологічного різноманіття і генетичних ресурсів української частини дельти Дунаю; сприяння стійкому екологічному, економічному і соціальному розвитку території; проведення наукових досліджень, організація

моніторингу і розвитку екологічної освіти і виховання населення. У вересні 1999 року у рамках Програми ЮНЕСКО «Людина і біосфера» відбулася інавгурація білатерального біосферного заповідника «Дельта Дунаю» Румунія–Україна, до складу якого з української сторони ввійшла територія Дунайського біосферного заповідника. В 2004 році Указом Президента України від 2 лютого 2004 року № 117/2004 частина території в заповідному ядрі заповідника переведена в статус зони антропогенних ландшафтів та додано верхів'я лиману Сасик та Джантшейський лиман площею 3850 га. З урахуванням міжнародного значення екосистем Придунайського регіону в першу чергу необхідно розширити площу суворо охоронюваних територій, що вже передбачено 20 тис. га зарезервованих земель Придунав'я (Указ Президента України, від 10 березня 1994 р. № 79/94).

Важливою ініціативою в Придунайському регіоні є створення Нижньодунайського зеленого коридору, ініційоване 10 років тому Дунай-карпатською програмою Всесвітнього фонду дикої природи.[30] Головною метою Стратегії створення Нижньодунайського зеленого коридору як міри позитивних екологічних змін, що мають відбутися внаслідок впровадження системи цілеспрямованих заходів та залучення необхідних інтелектуальних, матеріальних і фінансових ресурсів. Метою проекту є збереження та відновлення водно-болотних угідь Нижнього Дунаю, а також зміцнення цілісності ключових біологічних та ландшафтних систем[31] (Додаток 4).

Основними цілями Стратегії є інтеграція основних положень та вимог щодо водно-болотних угідь та збереження біологічного різноманіття Нижнього Дунаю в системи національного та регіонального планування; збереження та відновлення середовищ існування біологічних видів та ландшафтів; удосконалення системи управління водокористуванням, охороною та відтворенням водних ресурсів р. Дунай; здійснення системи заходів щодо попередження, обмеження та скорочення транскордонних впливів; проведення інвентаризації природних об'єктів у межах створюваного екологічного коридору та їхньої диференційованої економічної оцінки; модернізація існуючої природоохоронної інженерної інфраструктури; розроблення моделей оцінки екологічних ризиків для водно-болотних угідь; організація мереж міждержавного менеджменту води та водно-болотних угідь й налагодження обміну екологічною інформацією та базами даних; підвищення освітнього рівня та екологічної свідомості місцевих жителів.

Найбільш масштабною ініціативою стосовно відновлення є діяльність Дунай-карпатської програми Всесвітнього фонду дикої природи. В даний час така діяльність здійснюється в рамках спеціальної розробленої програми «Бачення дельти Дунаю».[32] Під терміном «бачення» мається на увазі концепція еколого-економічного планування певної території, модель бажаного майбутнього, заснована на детальному, аргументованому аналізі минулого і оцінці сьогодення.[33] В основу цього документа був покладений аналіз процесів і явищ, що є в основі історії і розвитку дельти Дунаю (генезису дельти), гідрологічного режиму річки, екологічної цінності на даний час і в історичному аспекті, впливу господарського використання і в цілому антропогенної діяльності на розвиток дельти та її екологічний стан.

У результаті аналізу основних процесів і чинників «Бачення дельти Дунаю» пропонує поетапне відновлення екологічно цілісної дельти і описує науково-технічні передумови для реалізації програми зі збереження і відновлення водно-болотних угідь в українській частині дельти Дунаю. Під відновленням у даному випадку мається на увазі відновлення всіх припинених природних процесів (природних паводків, водообміну, седиментації, вертикального і горизонтального зростання дельти, фільтрації наносів тощо).[34] Відновлення в українському Придунайському регіоні очікують такі території: польдер озера Кугурлуй (1394 га); польдер каналу Репіда (2140 га); острів Татару (800 га); озеро Лунг (1200 га); Стенцівсько-Жебріянівські плавні (9710 га); острів Єрмаків (2334 га), лиман Сасик (2100 га). З метою відновлення водно-болотних угідь в Придунайському регіоні України необхідно провести детальну інвентаризацію заплавних земель із наступним вилученням окремих ділянок із господарського обороту; розробити стратегію комплексного плану поетапного виведення деградованих сільськогосподарських угідь із користування та відновлення водно-болотних угідь; розробити й впровадити механізми із вилучення частини заплавних земель із сільськогосподарського обороту для наступного відновлення на їхніх територіях природних середовищ існування; розробити і впровадити план відновлення ділянок заплави Дунаю, розташованих між придунайськими озерами й рікою, відповідно програмі екологічної мережі України, створення зеленого коридору Нижній Дунай з урахуванням захисту територій від затоплення; включити придунайські озера і заплавні угіддя, які до них прилягають, до складу Дунайського біосферного заповідника НАН України; створити тристоронній біосферний заповідник Нижнього Дунаю, що включає аналогічні території Молдови й Румунії; відновити і розширити площі прируслових лісів, заливних лугів уздовж Дунаю й малих рік, що впадають у придунайські озера.

Також у контексті охорони та відновлення екосистем Придунав'я можна запропонувати такі проекти:

1. **«Посилення спроможності управління природно-заповідними територіями та розширення таких територій».** Мета проекту: покращити фінансову, ресурсну, матеріальну та професійну базу адміністрацій об'єктів ПЗФ для сприяння виконанню такими об'єктами своїх функцій щодо ефективної охорони унікальних природних комплексів, проведення моніторингу, наукових досліджень, просвітницької діяльності, а також зупинити втрату біорізноманіття в регіоні. В рамках проекту слід створити багатофункціональні навчальні центри на базі інформаційно-туристичних центрів – об'єктів ПЗФ для надання місцевим громадам організаційної допомоги, обміну досвідом, підвищення обізнаності задля впровадження нових видів діяльності, невиснажливого природокористування, збереження біорізноманіття, охорони навколишнього природного середовища; підвищити професійний рівень та обізнаність працівників об'єктів ПЗФ щодо сучасних способів управління природоохоронними територіями, їхньою охороною та сталим використанням природних ресурсів; провести заходи щодо відновлення цінних видів (таких як осетрові) на територіях, що зазнали антропогенних змін; завершити створення Нижньодунайського зеленого коридору.

   Партнери проекту: адміністрації об'єктів ПЗФ (наприклад, Дунайський біосферний заповідник, Карпатський біосферний заповідник, тощо), адміністрації мережі Дунайських заповідних територій (www.danubeparks.org) та мережі Карпатських заповідних територій (www.carpathianparks.org), органи місцевого самоврядування, фінансові установи ЄК, місцева громада, інвестори.

2. **«Пом'якшення наслідків зміни клімату».** Мета проекту: провести аналіз прогнозованих змін природних компонентів та екосистем Дунайського регіону для розробки стратегії адаптації до змін клімату, пом'якшення наслідків зміни клімату. Заходи за проектом: здійснити оцінку вразливості територій української частини басейнів річок Тиса, Серет та Прут, пониззя Дунаю в екологічному і соціально-економічному аспектах в умовах глобальної зміни клімату, розробити стратегії та плани адаптації інфраструктури цих територій до наслідків глобальної зміни клімату, методи та підходи до економічної діяльності людини, а також підходи до використання природних ресурсів в умовах кліматичних змін; створити умови для адаптації природних екосистем до глобальної зміни клімату, зокрема, шляхом відновлення водно-болотних угідь, лісів та степів.

   Партнери проекту: Міжнародна комісія із захисту річки Дунай, університети, академічні та наукові установи і організації, Державний комітет України з водного господарства, місцеві адміністрації.

3. **«Відновлення морського статусу лиману Сасик».** Реабілітація лиману Сасик може бути реалізована лише за умови повернення його в природний стан – морський лиман. Для поліпшення екологічного стану Сасика необхідно відновити його генетичний зв'язок з Чорним морем шляхом роздамбування. З метою реабілітації лиману Сасик та прилеглих територій Татарбунарського району Одеської області шляхом його поєднання з акваторією Чорного моря пропонуються такі економічно доцільні варіанти його «морського» використання: природоохоронний, рекреаційна діяльність, туристичний, включаючи яхтинг, рибогосподарський, транспортний (порт ріка – море). Мета проекту: подолання негативних наслідків перетворення лиману Сасик в прісноводне водоймище та створення ресурсно-екологічних умов для сталого соціально-економічного розвитку прилеглих територій. Заходи проекту: розробити та реалізувати проект реабілітації лиману Сасик шляхом його роздамбування; забезпечити подальше природоохоронне використання лиману Сасик, що передбачає включення всього лиману до складу Дунайського біосферного заповідника, поєднати природоохоронне та рекреаційно-туристичне використання лиману Сасик, що передбачає будівництво марини (комплексу для яхтингового спорту, порту-укриття), перебудову каналу Дунай–Сасик під використання як каналу для веслування; розвинути інфраструктуру для екологічного, сільського, рекреаційного, історичного, етнічного, екстремального, спортивного туризму; підвищити привабливість прибережних територій Сасику для рекреаційного будівництва, що має контролюватися, зважаючи на природоохоронний статус лиману.

   Партнери проекту: органи місцевого самоврядування, місцеві органи державної влади, місцеве населення, громадські організації.

4. Соціально-економічний та людський розвиток

4.1. Збереження культурного різноманіття

Регіони сьогодні ідентифікують себе через соціальне ототожнення традицій і культури. З ростом самостійності регіонів зростає й відповідальність політики щодо сталого і культурного розвитку. Це створює клімат довіри, в якому економічна міць і життєва якість процвітають рука об руку. Полікультурність цього регіону упродовж століть дивує та привертає увагу вчених до цього явища людського співіснування. Трагедії двох світових війн призвели до втрат унікальних і неповторних культурно-національних ландшафтів вздовж ліній поділу Європи. Тому загальною метою політики ЄС є допомога у перетворенні нинішніх прикордонних смуг з периферійних районів до об'єднуючого сегменту реалізації європейської економіки, етнокультурної ідентичності населення транскордонних регіонів, «стиснутих» національними державами, спеціальних інструментів континентальної інтеграції. Транскордонна співпраця стає корисним інструментом і, водночас – частиною добросусідських відносин. Встановлення такої співпраці в рамках європейських інституцій відповідного спрямування забезпечує для них постійну кореляцію із сучасними європейськими стандартами. Таким чином країни-сусіди отримують можливість тіснішої інтеграції в європейські структури.

Пропонується створення Дунайського культурного форуму. Поліетнічний склад населення Придунайського регіону є ведучим чинником етнокультурного розвитку українського Придунав'я. З ним пов'язано багато специфічних потреб і проблем, а також чимала кількість потенціальних можливостей для вирішення цих проблем. З метою сприяння розвитку та підтримки етнічних та національних угрупувань регіону мають бути передбачені певні заходи. Діяльність органів влади всіх рівнів спрямовується при цьому на збереження мовної та культурної різноманітності національних меншин та етнокультурних спільнот Нижнього Дунаю, на гармонійний розвиток всіх національностей регіону, використовуючи шкільні, позашкільні та інші заклади та установи, громадські організації тощо.

До початкових питань щодо діяльності органів державної влади, районних, міських та сільських органів управління, громадських об'єднань у рамках програмних заходів входитиме ціла низка завдань і конкретних робіт:

- створення та часткове фінансування мережі позашкільних навчальних закладів, в яких було б забезпечено освітньо-культурні потреби національних меншин, їхня творча самореалізація, виховання гідного відношення до рідних культур, тощо;
- постійна співпраця із створеними і діючими на місцях радами представників національно-культурних товариств;
- всебічна підтримка і поміч болгарським, молдавським, гагаузьким об'єднанням і товариствам, допомога і увага до потреб циганської частки населення регіону;
- розширення інформаційного простору (видання збірок, підготовка регулярних сторінок в періодиці регіону, передач радіомовлення, телебачення, тощо) – мовами національних спільнот Придунав'я;
- підтримка і розширення роботи центрів національних культур;
- проведення досліджень з етнічних і міжетнічних відносин та використання одержаних результатів;
- поширення вивчення представниками національних меншин історії та культури України, допомога в оволодінні державною мовою, що сприятиме їхній освіті й інтеграції до українського суспільства в цілому.

Наведений перелік не вичерпує всього, що стосується етнокультурних та етносоціальних проблем регіону, але вирішення його завдань значно сприяє досягненню високого рівня соціально-економічного розвитку українського Придунав'я та української частини дунайського регіону взагалі.

Пропонується **проект *«Збереження природної, етнічної та історико-культурної спадщини Дунайського регіону»*.** Мета проекту: збереження багатої етнічної та історико-культурної спадщини Дунайського регіону як однієї з ключових підвалин сталого розвитку. Зростання добробуту місцевого населення за рахунок розвитку етнокультурного туризму. Заходи, що передбачаються, включають: підтримку етнографічних досліджень в українській частині Дунайського регіону; розвиток системи освітньої роботи в напрямку місцевої етнічної та історико-культурної спадщини Дунайського регіону, включно із підсиленням викладання краєзнавства в місцевих школах регіону; створення мережі етнографічних та історико-краєзнавчих музеїв в регіоні; розвиток етнокультурного

туризму як складової розвитку туристичної галузі регіону та невід'ємного елементу інтегрованого туристичного продукту, що може бути запропонований на українських територіях, які входять до складу Дунайського регіону, та його промоція на європейському та світовому ринку туристичних послуг. Партнери проекту: університети та наукові заклади регіону, етнографічні та історико-краєзнавчі музеї, архівні установи, туристичні оператори, місцева влада.

4.2. Розвиток етнокультурного, сільського та екологічного туризму

Сучасне рекреаційно-туристичне (РТ) господарство є найвищою за рівнем рентабельності сферою людської діяльності. За даними Всесвітньої організації з туризму, кожен вкладений у розвиток цього виду бізнесу долар, приносить віддачу, у середньому, більш ніж у 250 доларів. Це відноситься до тих держав, у яких РТ індустрія займає ведучі позиції.

Діяльність із розбудови туристичної інфраструктури, залучення туристів та підтримання туристичної привабливості України слід вважати одним з ключових чинників при розгляді питань економічної ефективності функціонування національної мережі міжнародних транспортних коридорів, що позитивно вплине на економічні показники участі України в реалізації Дунайської стратегії.

Дунайський регіон має значний потенціал, що за рядом показників підвищує соціально-економічний статус території та її привабливість для українських і закордонних туристів. Їх завжди вражають зразки архітектури, традиційні національні будівлі, прикладне мистецтво та живі носії оригінального західноукраїнського фольклору. Тут поєднуються мальовничі гірські ландшафти і лісові пагорби, численні річки та джерела лікувальних мінеральних вод, краса лісів та лугів, багатих мисливською фауною, грибами та ягодами (західна частина). Сьогодні все більш наочною стає проблема відсутності координаційного центру, що забезпечуватиме обмін інформацією про турагенції, туроператорів, туркомплекси, туристичні та екскурсійні тури, транспортні сполучення, виставки й цікаві туристичні події та інші інформаційні послуги.

Проекти, у зазначеній сфері, повинні забезпечувати:

- надання всіх необхідних туристичних послуг з дотриманням високих стандартів якості, оперативності та безпеки;
- визначення туристичних маршрутів, послідовності їхнього облаштування на підставі тенденцій розвитку туризму і прогнозних оцінок туристичних потоків у країні та регіонах, а також перспективних об'єктів туристичних відвідувань;
- організацію зручних транспортних стиків, упорядкування існуючих та створення нових туристичних маршрутів, у тому числі із забезпеченням комбінованого транспортного сполучення;
- удосконалення нормативно-правової бази у сфері туризму та її гармонізація з міжнародними вимогами;
- установлення об'єктам туристичної інфраструктури категорій якості та рівня обслуговування, розроблення державних стандартів щодо облаштування туристичних маршрутів і об'єктів туристичних відвідувань;
- розроблення комплексної схеми розташування туристичних маршрутів, об'єктів туристичних відвідувань і туристичної інфраструктури, а також типових проектів об'єктів туристичної інфраструктури;
- проведення інвентаризації об'єктів туристичних відвідувань і туристичної інфраструктури щодо відповідності державним стандартам та комплексній схемі розташування туристичних маршрутів, об'єктів туристичних відвідувань і туристичної інфраструктури;
- розроблення планів реконструкції, будівництва та облаштування об'єктів туристичної інфраструктури (у тому числі з урахуванням необхідності пристосування для потреб осіб з обмеженими фізичними можливостями);
- створення безпечних умов для відвідування країни, об'єктів туристичної інфраструктури, ритмічного пересування туристичними маршрутами;
- особисту безпеку туристів, надання їм оперативної медичної, технічної та правової допомоги, збереження їхнього майна;
- створення систем інформаційного та довідкового обслуговування туристів і суб'єктів туристичної індустрії;
- впровадження наземної і повітряної аварійно-рятувальної служб, відповідних систем забезпечення підтримки постраждалих під час подорожі та транспортування потерпілих;
- здійснення комплексу заходів щодо стимулювання залучення іноземних та вітчизняних туристів;
- розширення міжнародного співробітництва у сфері туризму з метою подальшого збільшення

кількості відвідувань та країн, з яких залучаються туристи;

– здійснення заходів з реалізації інвестиційних проектів щодо подальшої розбудови туристичної інфраструктури.

До основних задач розвитку туристичного комплексу в Придунайському регіоні відносяться такі:

– підвищення комфорту, розширення асортименту послуг і ріст якості обслуговування рекреантів, у т. ч. туристів, у цих установах;

– забезпечення припливу вітчизняних і закордонних клієнтів у зону придунайських озер;

– вирішення екологічних проблем, і охорони туристичних зон від несприятливого впливу антропогенного фактора, і захисту середовища від негативного впливу туристичної діяльності, особливо в заповідних водно-болотних угіддях;

– пошук інвесторів для здійснення необхідних інвестицій у розвиток туристичного господарства в Придунав'ї;

– сприяння в створенні в регіоні підприємств сільського (зеленого) туризму, тощо.

Проект «Сталий туризм», маючи на меті створення туристичного кластера в Придунайському регіоні (українській частині Дунайського регіону), який поєднує широку гамму туристичних послуг (зелений, екологічний, релігійний, оздоровчий, морський, екстремальний, круїзний, автомобільний туризм, тощо), передбачає такі заходи: розширення мережі і потужності матеріально-технічної бази туристичних установ; підтримка організації нових туристичних маршрутів на території сусідніх Румунії та Молдови; вирішення питання щодо спрощення прикордонних процедур для активізації транскордонного туризму; покращення системи транспорту в регіоні для кращого доступу до туристичних маршрутів та об'єктів (автобуси, велосипеди, катера); сприяння створенню в регіоні підприємств сільського, у т. ч. фермерського (зеленого) екотуризму, тощо. Партнери проекту: органи місцевого самоврядування, місцеві органи державної влади, місцеве населення, банківські установи, українські туроператори.

4.3. Сприяння розвитку органічного землеробства

Агропромислове виробництво відіграє визначальну роль в економіці карпатських областей. Тут зосереджено більше третини основних виробничих фондів, формується основна частина продовольчих ресурсів. Сільське господарство регіону має чітко виражену територіальну прив'язаність до окремих регіонів і, як наслідок, виділяються різні за спеціалізацією виробничо-територіальні типи господарств. Основними напрямками розвитку рослинництва є виробництво зерна, картоплі,технічних культур, овочів, плодів та ягід. Тваринництво базується на виробництві м'яса ВРХ, свиней та птиці, молока та яєць.

Стратегія регіональної аграрної політики спрямована на якнайшвидше завершення процесів реформування сільськогосподарського виробництва, забезпечення необхідної адаптації підприємств агропромислового комплексу до умов ринкової кон'юнктури, розширення внутрішнього ринку і посилення експортної спроможності підприємств агропромислового комплексу. Індустріалізація сільського господарства призводить до багатьох екологічних і соціальних проблем у більшості країн. Збільшення цін на пальне і хімікати так само погіршило економічний статус фермерів. Стало очевидним, що техногенна інтенсифікація сільського господарства не дає прийнятних рішень для цілої низки економічних, енергетичних, екологічних і соціальних проблем. Існуюча ситуація має своє коріння в домінуючому зменшуючому (спрощуючому) підході до інтенсифікації сільського господарства замість цілісного (системного). Відділення тваринництва від землеробства на кожній фермі призвело до негативних наслідків для обох компонентів. Зменшену біологічну різноманітність в результаті вузької спеціалізації у врожайному землеробстві компенсували збільшенням норм внесення мінеральних добрив і пестицидів разом з новими сортами і гібридами для засіву полів. Однак вихідному зростанню прибутків слідує їхня стабілізація чи навіть падіння.

Самовідтворююче сільське господарство, що включає екологічну (органічну) агрокультуру, пропонує деякі реальні рішення проблем, з якими стикаються фермерські господарства: захист довкілля, збереження невідновлюваних ресурсів, особливо енергії, якість продовольства, переорієнтація сільського господарства на нові реалії нового ринкового попиту, тощо. Наявний бум щодо органічного сільського господарства для європейських країн визначено вагомою державною підтримкою органічної агрокультури і більшого ринкового попиту на органічні продукти. Кооперація між країнами Дунайського регіону в просуванні екологічно прийнятного сільського господарства має добру і тривалу перспективу, оскільки означені проблеми, з якими стикається сільськогосподарський сектор, є подібними усюди. Скорочення залежності від хімікатів дозволить поліпшити економічні, екологічні та

соціальні аспекти розвитку в придунайських країнах. Реальну можливість переходу до більш сталої системи фермерського господарювання доведено порівняльним вивченням традиційного та органічного сільського господарства на різних системах (рілля та внесення добрив у сівозмінах, відмінних послідовностях зміни культур і монокультури, тощо).

Проект «Розвиток органічного сільськогосподарського виробництва» має за мету: зменшення антропогенного тиску на довкілля та покращення стану водних екосистем та забезпечення місцевих громад правовими, логістичними, інституційними засадами та фінансовою й експертною допомогою в органічному землеробстві, маркуванні та подальшому розповсюдженні таких продуктів всередині чи поза межами України. Заходи, що передбачаються, включають: створення мережі фермерів, які вирощують органічну продукцію; налагодження співпраці з органами місцевого самоврядування за програмою органічного землеробства в Дунайському регіоні; створення центрів фермерського органічного землеробства для надання технічної, правової, логістичної допомоги фермерам; рекламування органічного землеробства для формування попиту на такі продукти; забезпечення фермерів інформацією про нові ринки, агротехнічні методи тощо; створення мережі оптових ринків сільгосппродукції; обмін досвідом між фермерами України та країн ЄС (Німеччина, Австрія) щодо їхнього досвіду в переході до органічного виробництва; надання інформації та доступ до фінансових ресурсів для підтримки органічного сільськогосподарського виробництва; проведення навчань, просвіти фермерів, надання їм фінансової допомоги, податкових та інших пільг на національному/місцевому рівнях. Партнери проекту: органи влади, фермери, селяни, громадськість, інвестори тощо.

4.4. Розвиток освіти

Серед усіх факторів соціально-економічного розвитку саме стан і рівень системи освіти є вирішальним для досягнення будь-яких цілей в господарчому комплексі регіону, в соціальній та виробничій сферах, в темпах і якості регіонального розвитку в цілому. Саме освіта, всі її рівні, найбільше впливає на соціальний потенціал регіону, і тому зусилля адміністративних органів, відомчих структур повинні бути зосереджені на освіті.

В умовах багатонаціонального складу населення Придунайського регіону важливе значення має задоволення національних потреб кожного етносу. В регіоні на 242 тисячі населення функціонує тільки 76 шкіл з українською мовою навчання, на 83 тисячі молдавського населення – тільки 11 шкіл з молдовською мовою навчання, на 138 тисяч болгарського населення – жодної школи з болгарською мовою навчання. В зв'язку з цим в регіоні варто відкривати, за бажанням батьків, школи з українською, болгарською, молдавською, з декількома мовами навчання. У всіх закладах освіти з різними мовами навчання в обов'язковому порядку вивчати державну українську мову та літературу. Крім того, в закладах освіти з переважаючим складом дітей болгарської національності за рахунок годин шкільного компоненту можна вводити вивчення болгарської мови та літератури, а в закладах освіти, в яких переважають діти молдавської національності, – молдавську мову та літературу.

За аналізу стану сфери освіти Придунайського регіону можуть бути виділені групи рекомендацій відповідно до матеріальної бази функціонування закладів освіти. Серед висновків для цієї групи може виступати розвиток інфраструктури в сфері освіти. Будівництво нових шкіл дасть змогу відмовитися від двозмінної роботи, створити умови для функціонування позашкільних навчально-виховних закладів, шкільних молодіжних організацій, філіалів одеських та інших вузів, багатонаціональної школи, скорегувати нерівномірність розташування по території середніх спеціальних навчальних закладів.

Важливим є моніторинг спеціальностей, необхідних для регіону, та маркетингу в самих установах освіти. Повинен вестися прийом на нові спеціальності, актуальні для регіону, випуск спеціалістів повинен бути узгоджений з попитом принаймні з боку господарського комплексу регіону. Підвищення якості навчання, вивчення іноземних мов, сприятиме підвищенню рівня освіти і культури населення, особливо з огляду на перспективи європейської інтеграції.

5. Безпека життєдіяльності населення Дунайського регіону

5.1. Забезпечення енергетичних потреб. Розвиток відновлювальної енергетики

Проблема енергетичного забезпечення Придунайського регіону є виключно гострою, що зв'язано, в першу чергу, з відсутністю в регіоні власних

енергогенеруючих потужностей. У даний час енергопостачання українського Придунав'я здійснюється молдавською гідроелектростанцією, підстанцією «Вулканешти» потужністю 400 кВт і лінією електропередач «Староказач'є – Канал» потужністю 110 кВт, що зв'язує ізмаїльські електромережі з всією електромережею Одеської області. Остання може лише на 25 % задовільнити потреби регіону. Можлива відсутність постачань електроенергії в силу перебою в роботі придністровських і молдавських енергогенеруючих потужностей ліній енергопостачання може позбавити електороенергією більш 300 тис. чоловік, знеструмить підприємства різних галузей енергозалежних районів, у тому числі газокомпресорну станцію «Орловка», що здійснює транзит газу за кордон, зрошувальні системи й інші економічно важливі об'єкти.

З огляду на рівень розвитку нетрадиційної енергетики, екологічний стан України і рекреаційні особливості українського Придунав'я, одним з можливих рішень енергетичної проблеми є облаштування площадок, встановлення вітроенергетичних установок і локальних цехів з переробки біомаси для виробництва біогазу і розширення можливості використання геліоустановок. Придунайський регіон характеризується високим потенціалом біоенергетики (відходи сільського господарства, біомаса заплавних зон, тощо).

Паливно-енергетичний потенціал Закарпатської частини Дунайського регіону в частині власних традиційних джерел (нафти, газу, вугілля, тощо) незначний. Розвідано родовища бурого вугілля, загальні запаси яких складають ~80 млн. тонн. Його видобуток ведеться тільки на Ільницькому родовищі. Із розвіданих газових родовищ експлуатуються Русько-Комарівське, яке введено в експлуатацію весною 2003 року, з проектною потужність 1,5 млн. м^3 на місяць та менш потужні Королівське та Станівське родовища. Русько-Комарівське родовище із запасом понад 2 млрд. м^3 є найбільшим із нині відомих в Закарпатській області. Однак невисока якість газу та високий вміст азоту в ньому (45 %) вказують на більш раціональний спосіб його використання через виробництво електроенергії.

Гідроенергетика – це найбільш стратегічно важлива й економічно доцільна галузь для реалізації регіональної політики енергоефективності Закарпаття водночас і з огляду унікальності гідроресурсного потенціалу області, і з огляду ступеню готовності його освоєння (гідрологічного вивчення, напрацювань техніко-економічного обґрунтування та частково проектної документації, наявності вітчизняного устаткування для ГЕС різної потужності від десятків кВт до десятків МВт, наявності мереж для транспортування енергії до споживача). Окрім цього, освоєння гідроресурсного потенціалу передбачає вирішення низки дуже важливих інших проблем: протипаводкового захисту, комплексного використання водних ресурсів для рекреації, розвитку рибного господарства, водозабезпечення населених пунктів та виробничих потреб промисловості і аграрного сектора, приведення до природоохоронних вимог господарської діяльності у басейнах річок та інше. Першочерговий економічно доцільний потенціал річок Тиса, Тересва та Ріка оцінюється в 1,65 млрд. кВт год. на рік при встановленій потужності ~400 МВт. Сумарна величина технічно доступного гідропотенціалу в 6,45 млрд. кВт год. на рік. Це значно більше нинішніх потреб в електроенергії або еквівалентне величині всіх паливних енергоресурсів, що споживаються сьогодні, включаючи й органічне паливо.

У Закарпатті геотермальну енергетику необхідно вважати другою за значимістю. Цей вид ресурсу не є залежним від кліматичних умов, як більшість відновних ресурсів, що сприяє стабільності у часі роботи електростанцій. До того ж є світовий досвід використання таких ресурсів. Нарешті, ми маємо уже розвідані перспективні для використання родовища з відомими характеристиками по дебіту ресурсу температурі і якості води на виході свердловин. Це, зокрема, Берегівське, Косинське, Залузьке, Тереблянське, Велятинське, Паладське, Велико-Бактянське, Ужгородське родовища.

Геліоенергетика також має перспективи розвитку у Закарпатті. Умови для використання енергії сонячного випромінювання особливо сприятливі в низинній зоні. Кількість сонячного сяйва в Закарпатській низовині в середньому на рік 2025 год., тобто майже половина максимально можливої (4450 год.). Це на 30 % більше, ніж у гірській зоні. Правда, середня тривалість дня взимку 8,5 год., тоді як влітку – 15,5 год. Програмою енергозбереження Закарпатської області на період до 2015 року було передбачено освоєння геліоенергії. На сьогодні маємо тільки одну геліоустановку потужністю 100 кВт, яка змонтована ще в 1995 році в м. Берегове і використовується для гарячого водопостачання в житловому секторі.

Вітроенергетика в Закарпатті має перспективу для розвитку. Місцевості, які придатні для розміщення потужних вітрових енергоагрегатів, наявні, зокрема, на горах Гимба, Яворник, Менчул та інших, де середньорічна швидкість вітру складає 5–7,5 м/с, а також в низинних районах (Ужгород, Берегове та інші), де протягом року найбільше вітру зі швидкістю понад 4 м/с.

Біоенергетика в Закарпатті також ще не знайшла розвитку, якщо не брати до уваги рослинне паливо, яке традиційно тут використовується.

Проект «Розвиток відновлювальної енергетики». Мета: створення умов сталості та переходу на нові відновлювальні джерела енергії та енергозбереження. Заходи:

- забезпечення розвитку інфраструктури відновлювальної енергетики в українській частині Дунайського регіону;
- залучення інвестицій й велику відновлювальну енергетику в регіоні;
- спрямування місцевої енергетики на відновлювальні ресурси (здійснення пілотних проектів щодо використання сонячної та вітрової енергії).

Партнери: Мінпаливенерго України, облдержадміністрація, бізнесові структури, закордонні інвестори.

5.2. Здоров'я населення та питна вода

У межах української частини Дунайського регіону проблеми із забезпеченням населення якісною питною водою в першу чергу спостерігаються в українському Придунав'ї. Це пов'язано з розташуванням цього регіону в арідній (вододефіцитній) зоні України і високою мінералізацію підземних вод, що робить їх непридатними для забезпечення населення питною водою. Проблема високоякісного водопостачання та водовідведення у відповідності з діючими санітарно-технічними нормами є надзвичайно актуальною для Придунайського регіону і становить собою комплекс проблем екологічного, соціального, епідеміологічного характеру, головними з яких є незабезпеченість населення регіону розвинутим та ефективним централізованим водопостачанням. Також незадовільний екологічний стан водних джерел обумовлює екологічну небезпеку для життєдіяльності та лімітує соціально-екологічний розвиток регіону. Так, Придунайський регіон знаходиться в зоні підвищеного санітарного та екологічного ризику, де регулярно виникають осередки захворювань на холеру, гепатит, дизентерію та інші небезпечні інфекційні хвороби, що розповсюджуються водним шляхом і можуть призвести до масових захворювань не тільки на території регіону, а й за її межами, і поширитись за кордон. Проблемою є й забруднення водних об'єктів регіону в зв'язку з відсутністю каналізаційних очисних споруд та порушення правил господарювання на водозаборах, передусім у водоохоронних зонах та прибережних захисних смугах, що призводить до подальшого погіршення екологічного стану водних джерел.

До основних поверхневих джерел водопостачання придунайського регіону відносяться прісноводні ресурси річки Дунай, та Придунайські озера (Кагул, Ялпуг, Катлабух, Китай, Кугурлуй). На даний час ці джерела водопостачання знаходяться в незадовільному стані, та за низкою показників мікробіологічного, біогенного, хімічного забруднення, а також за рівнем мінералізації перевищує нормативи Державного стандарту, що робить їх непридатними без глибокого очищення для водопостачання практично всіх груп водокористувачів: питного водопостачання, зрошування, рибного господарства, рекреації.

Малі річки Придунайського регіону маловодні та влітку пересихають. Зона їхнього водозбору отримала значні зміни на території і України, і Молдови.

Придунайські озера перебувають у незадовільному стані. Цілий ряд показників їхньої якості перевищують діючі державні стандарти. Зокрема, високий рівень мікробіологічного забруднення, що обумовлює захворювання; високий рівень біогенних забруднень, зокрема фосфатів, з сільськогосподарських земель, як результат застосування хімікатів у виноградарстві; високий рівень мінералізації води в річках, що впадають в озера (особливо високе вміщення сульфату кальцію у воді рік Ялпуг), що обумовлює підвищення їхньої мінералізації. Водночас населені пункти, особливо навколо оз. Сасик не мають якісних джерел водопостачання. Мінералізація існуючих підземних джерел становить 1,5–5,6 г/л і не придатна для господарського водопостачання. Жителі 44 населених пунктів Татарбунарського та Кілійського районів споживають привозну воду.

Проект «Доступ населення (особливо в сільській місцевості) до питної води». Мета: забезпечити місцеве населення Дунайського регіону якісною питною водою шляхом централізованого водопостачання та каналізування населених пунктів.

Заходи:

- оцінка потреб населених пунктів в централізованому доступі до питної води та водовідведенні;
- проведення аналізу води з колодязів, яка використовується місцевими жителями для питних потреб, на предмет її відповідності державним стандартам питної води;
- надання фінансової допомоги в плануванні, проектуванні та спорудженні водопроводів та каналізації в Дунайському регіоні;

– побудова очисних споруд для очистки каналізаційних стоків;

– рекультивація забруднених земель.

Партнери проекту: органи місцевого самоврядування, місцеві органи державної влади, місцеве населення, банківські установи.

5.3. Протипаводкові заходи

Одними з найбільш поширених небезпечних природних явищ на Землі, які мають велику руйнівну силу, є повені. Вони становлять собою екстремальні гідрологічні ситуації й характеризуються значним затопленням місцевості внаслідок підйому рівня води в річці, озері, водоймищі, викликаним зливами, весняним таненням снігу, вітровим нагоном води, заторами, руйнуванням дамб, гребель і т. п. Повені загрожують більше 27 % від загальної території України (165 тис. км^2) і можуть призводити до загибелі людей, затоплення значних територій, ушкодження й руйнування будинків та об'єктів господарської інфраструктури, погіршенню якості питної води, знищенню врожаю сільськогосподарських культур, епідеміям, тощо. На повененебезпечних територіях чи у безпосередній близькості до них проживає біля однієї третини населення нашої країни. Це, зокрема, стосується і Придунайського регіону (рис. 4).

З іншого боку, підвищення рівня води в річках і водоймах та затоплення заплав є дуже важливим процесом, який підтримує існування водних і навколоводних екосистем, відновлення виняткової родючості, багатства й розмаїтості природних ресурсів (рибних, мисливських, лісових, біомаси, рекреаційних і т. п.). Як показав тисячолітній досвід використання заплав і дельт рік, вони є зонами підвищеного ризику для постійного проживання, і тих видів господарської діяльності, які вимагають корінного перетворення природних біотопів – осушення і будівництво сільськогосподарських польдерів, прокладка доріг тощо.

В XX столітті все більшу роль у збільшенні частоти й руйнівної сили повеней почали відігравати антропогенні фактори. Серед них у першу чергу варто назвати зведення (знищення) лісів (максимальний поверхневий стік зростає на 250–300 %), нераціональне ведення сільського господарства. Значний внесок у посилення інтенсивності паводків і водопіль внесли поздовжня оранка схилів, переущільнення полів при використанні важкої техніки, порушення норм зрошення, перевипасу на схилах річкових долин. Приблизно втроє збільшився стік з урбанізованих територій у зв'язку з ростом площі водонепроникних покриттів (асфальт та ін.) і забудови. Істотне збільшення максимального стоку пов'язане з господарським освоєнням заплав, що є природними регуляторами стоку. Крім того, серед основних причин, що безпосередньо призводять до формування повеней,

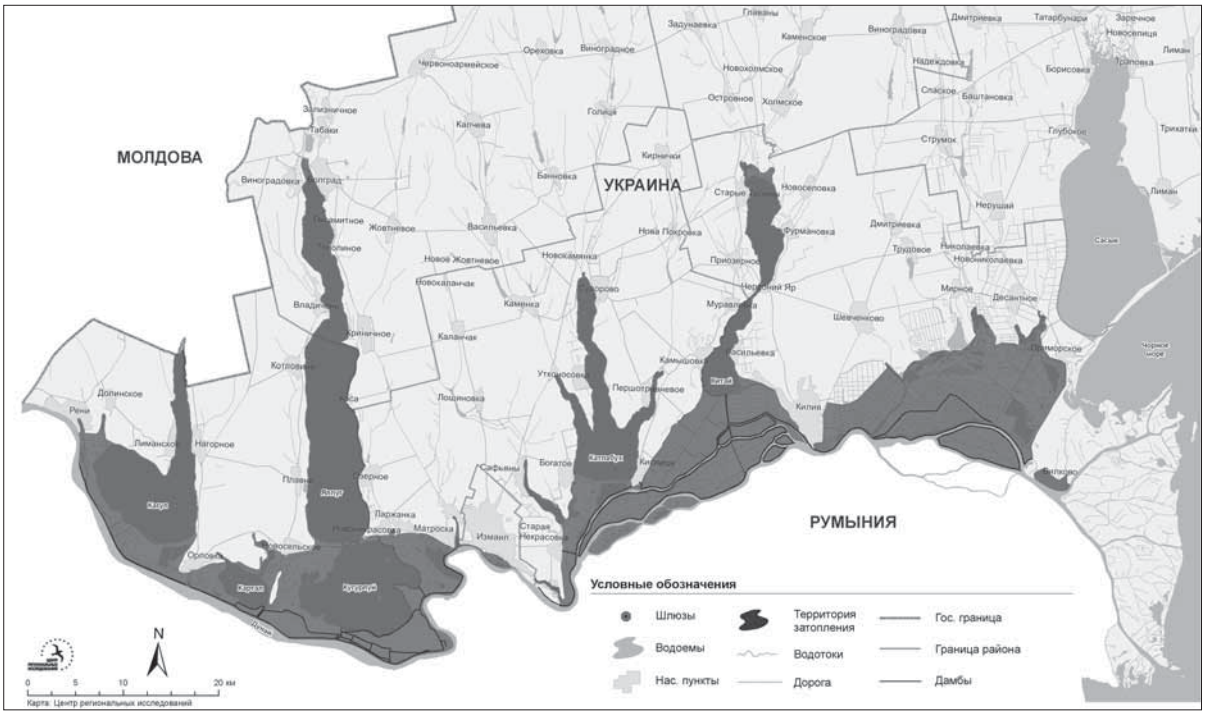

Рис. 4. Територія потенційного затоплення у випадку повної руйнації системи протипаводкових споруд уздовж української ділянки річки Дунай

можна назвати помилки при здійсненні протипаводкових заходів, що ведуть до прориву дамб обвалування, руйнуванню штучних гребель, аварійним скидам з водоймищ та ін. Окремо треба відзначити тенденцію росту кількості і активізацією екстремальних природних явищ, пов'язану із глобальними кліматичними змінами.

Поряд з вищевказаними причинами в українській частині Дунайського регіону існує ціла низка соціально-економічних факторів, які збільшують ризик затоплення і пов'язані з руйнацією протипаводкових споруд. До них відноситься перевищення нормативних строків експлуатації гідротехнічних споруд ГТС (шлюзів і дамб обвалування), відсутність або запізнення профілактичних ремонтних робіт у зв'язку з браком бюджетних коштів, недотриманням повною мірою правил експлуатації, міжвідомча роз'єднаність, тощо.

Як показав попередній досвід, проблему захисту від повеней розв'язати лише інженерними заходами неможливо. Там, де недостатньо враховуються природні чинники, де заощаджують на запобіжних заходах, які забезпечують стійкість екосистеми, витрати на ліквідацію наслідків шкідливої дії вод значно збільшуються.

Одним з основних елементів сучасної системи захисту від затоплення є управління ризиком, зокрема завчасне його передбачення, виявлення факторів, що впливають, розробка й вживання заходів з його зниження до прийнятного рівня, тобто здійснення попередніх заходів. Таким чином, зниження ризику затоплення в результаті катастрофічних повеней припускає три етапи дій – прогноз і попередження, реагування, ліквідація наслідків.

Управління ризиками, у тому числі пов'язаними з повенями, є одним з головних пріоритетів Дунайської стратегії, тому що організація ефективної системи протипаводкового захисту на транскордонних річках неможлива без злагодженої роботи на міждержавному рівні і вимагає комплексного підходу з урахуванням інтересів регіонів, розташованих водночас і вище, і нижче за течією річки.[35] Про необхідність запровадження в українській частині Дунайського регіону нових підходів в галузі протипаводкового захисту на основі управління ризиками повеней свідчать катастрофічні наслідки повеней, особливо на річках Закарпаття, Івано-Франківської та Чернівецької областей (басейни річок Тиси, Сірету, Пруту), а також Одеської області (суббасейн Нижнього Дунаю), які є одними з найбільш повененебезпечних районів.

Суб-басейн річки Тиса

Українська частина басейну річки Тиса знаходиться у Закарпатській області. Закарпатська область межує з чотирма країнами Європейського Союзу. На північному заході – з Польщею, на заході – зі Словацькою Республікою, на південному заході – з Угорською Республікою, а на півдні – з Румунією. Унікальне географічне розташування області є важливим підґрунтям для успішного розвитку міжнародного співробітництва в багатьох галузях, зокрема і в галузі водного господарства і протипаводкового захисту. Нині на території Закарпатської області експлуатують такі інженерні споруди й конструкції, які повинні забезпечувати захист територій від затоплення: водозахисні дамби – 726 км, водовідвідні канали – 1296 км, берегоукріплення – 276 км, гідротехнічні водопропускні споруди – 1081 од., насосні станції – 35 од., водосховища – 9 од. Незважаючи на значні досягнення останніх років в галузі протипаводкового захисту, в українській частині басейну Тиси є необхідність подальшого впровадження науково обґрунтованої схеми комплексного регулювання річок, які включають водозахисні дамби, регуляційні споруди, берегоукріплення, акумулюючи польдери, протипаводкові ємкості та інші споруди з обов'язковим гідрологічним моделюванням, покращенням системи прогнозу та раннього попередження про повені.

Суб-басейни річок Прут і Сірет

Протипаводковий комплекс гідротехнічних споруд в басейнах річок Прут, Сірет створено з метою її захисту від шкідливої дії вод при частих паводках, можливість яких не виключена в будь-який період року. В даний час в її склад входять водозахисні дамби, берегоукріплення, відрегульовані ділянки рік, магістральні та підводні канали із спорудами на них, водосховища і ставки. На річках Чернівецької області система протипаводкового захисту складається із 70 км захисних дамб і 60 км закріплених ділянок берегів та включає 135 гідротехнічних об'єктів. Вони захищають від затоплення і руйнування майже 11,6 тис. садиб у 60 населених пунктах, більше 20 тис. га сільгоспземель, 13,5 км інженерних споруд державного кордону з Румунією та багато інших господарських об'єктів. Водозахисні дамби, побудовані в різний час за різними технологіями, на різну водозабезпеченість і в даний час, згідно діючих нормативів, не становлять собою надійного протипаводкового комплексу. Існуючий комплекс захисних споруд на річках та водоймах є недостатнім і потребує реконструкції та перебудови.

Суб-басейн Дельти Дунаю

Протипаводковий комплекс гідротехнічних споруд уздовж українського берега Дунаю був побудований у середині минулого століття. Загальна довжина його складає 239 км, у тому числі 215 км дамб і 13 шлюзів-регуляторів, які призначені для водогосподарського менеджменту придунайських озер. Комплекс цих споруд забезпечує захист від затоплення низько розташованих районів міст Рені, Ізмаїл, Кілія, а також більше 40 тис. га сільськогосподарських земель, автодоріг місцевого й державного значення, 10 км транзитного газопроводу Росія–Румунія–Туреччина, 10 км ЛЕП Молдова–Румунія–Болгарія та ін. На цей час протипаводкові споруди уздовж українського берега ріки не забезпечують гарантований захист територій від затоплення при високих і катастрофічних паводках. Із загальної довжини лінії дамб (215 км) менше половини з них (106 км) відповідає всім необхідним стандартам і не потребують ремонту. Протягом понад 30 км дамби перебувають у повністю зруйнованому стані й вимагають негайного ремонту, а протягом 52 кілометрів реконструкція дамб необхідна в основному через їхню недостатню висоту.

Актуальним є питання розробки нового підходу до протипаводкового захисту в Придунайському регіоні України. Основна ідея такого підходу зводиться до необхідності захисту від затоплення конкретних об'єктів (населених пунктів, портових споруд, цінних сільгоспугідь та ін.), а не всієї довжини обвалованих в радянські часи заплавних земель, що дозволяє підвищити рівень (ступінь) захисту від затоплення, знизити витрати на підтримку протипаводкових споруд і підвищити якість води у придунайських озерах.

У якості головних напрямків для проектів, спрямованих на покращення системи протипаводкового захисту в Дунайському регіоні, Україні можна запропонувати такі:

На регіональному рівні:

- удосконалення служби протипаводкового захисту, включаючи експлуатацію захисних споруд;
- створення і розвиток автоматизованих систем інформації та прогнозування щодо формування та проходження паводків;
- покращення взаємодії суб'єктів водогосподарського комплексу в процесі реалізації заходів щодо запобігання шкідливої дії паводкових вод;
- відновлення природної спроможності екосистем до акумуляції паводкових вод шляхом відновлення водно-болотних угідь, створення паводкових польдерів, а також зменшення швидкості стоку поверхневих вод завдяки відновлення лісів та луків;
- попередження та зменшення забруднення води внаслідок проходження високих вод;
- забезпечення технічного переоснащення організацій, задіяних у реалізації протипаводкових заходів, та створення необхідних мобільних механізованих підрозділів з ліквідації шкідливої дії вод;
- покращення просторово-територіального планування на повененебезпечних територіях та підвищення обізнаності і готовності населення щодо ефективних дій під час загрози затоплення.

На транскордонному рівні і басейновому рівні:

- сприяння розробці та впровадженню транскордонних планів управління ризиками затоплення для суб-басейнів Тиси, Пруту, Сірету, Дельти Дунаю;
- створення та розвиток транскордонних систем попередження про надзвичайні ситуації техногенного та природного походження, зокрема катастрофічних повеней;
- інвентаризація та обмін інформацією щодо потенційно небезпечних об'єктів на повененебезпечних територіях;
- створення системи спільного реагування на надзвичайні ситуації.

5.4. Вирішення проблеми комунальних та виробничих відходів

Відсутність узгодженої системи поводження з промисловими і муніципальними відходами, зокрема, в містах і у басейнах прикордонних річок української частини Дунайського регіону внаслідок недосконалості технологій виробництва і обслуговування, екологічного менеджменту і ресурсокористування негативно впливають на стан довкілля і здоров'я населення, інвестиційну привабливість, конкурентоспроможність та рівень техногенно-екологічної безпеки в Карпатсько-Дунайському регіоні. Тому проекти Дунайської стратегії повинні бути спрямовані на мінімізацію відходів в індустріальній і муніципальній сферах, втрат енергії та ресурсів у виробництві, обслуговуванні, споживанні та вирішенні проблем переробки відходів.

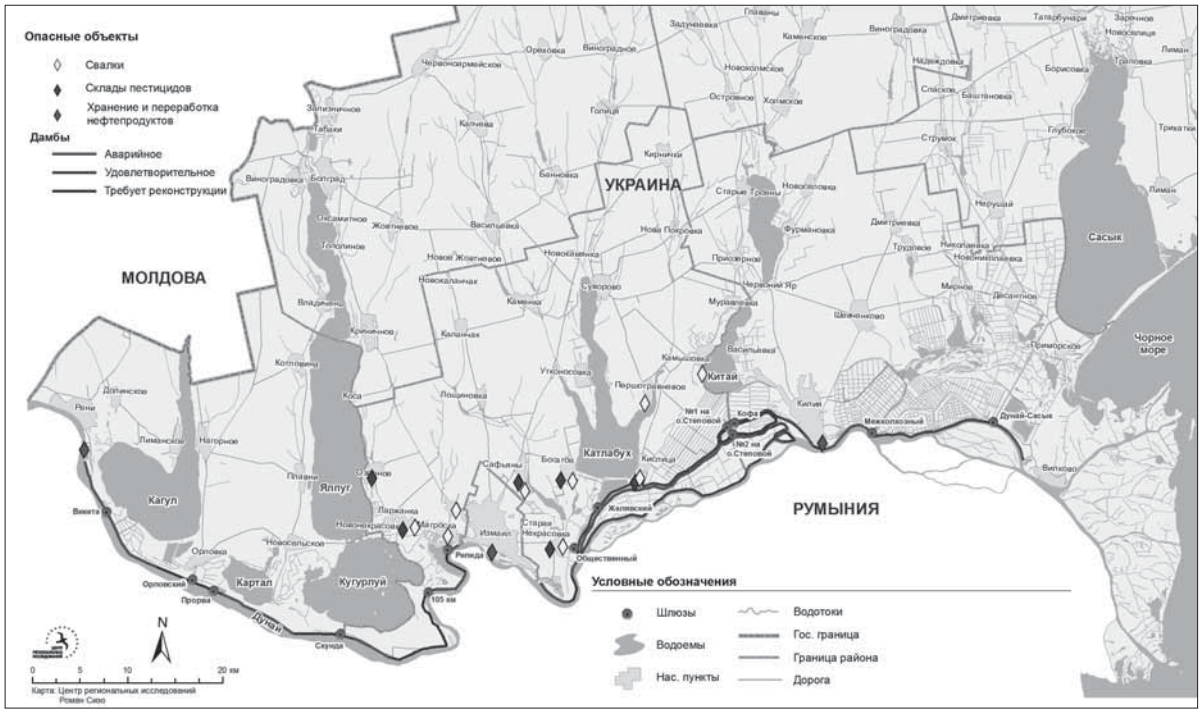

Рис. 5. Потенційно небезпечні об'єкти Придунайського регіону

Реалізація проектів збільшить можливості запобігання та пом'якшення наслідків надзвичайних ситуацій природно-антропогенного характеру, покращить інвестиційну привабливість виробничого потенціалу.[36]

Ці напрацювання мають бути реалізовані шляхом узгодженого прогнозування, виявлення, ідентифікації, класифікації, обліку, паспортизації відходів та визначення і впровадження кращих доступних технологій (ВАТ) у промисловому і муніципальному секторах через спільне впровадження систем роздільного збору, сортування та максимальної переробки і утилізації муніципальних і промислових відходів із застосуванням ВАТ, виходячи з перспектив сталого соціально-економічного і просторового розвитку територій і громад.

У Придунайському регіоні розміщення твердих відходів виробництва і споживання, у тому числі токсичних, здійснюється на обладнаних і необладнаних полігонах захоронення (звалища, сховища), їх розміщення поблизу приморських міст, селищ міського типу, курортно-рекреаційних комплексів, обумовило появу екологічно небезпечних районів з накопиченням токсичних компонентів.

Для даного регіону також характерно використання морського середовища та морських глибин для розміщення і скиду різних категорій відходів. Так, розміщення твердих відходів дампінгу здійснюється на морському звалищі «Дунайське». Компонентами токсичних відходів промислових проектів, розташованих на території Придунайського регіону є відходи гальванічних виробництв; кадмій, нікель, мідь, ртуть, свинець, хром шестивалентний, марганець та їхні сполуки, нафтовідходи, нафтошлами, опади, що містять хлор, відпрацьовані емульсійні органічні та неорганічні кислоти, інші компоненти. Багато видів токсичних відходів можуть стати цінною сировиною для отримання вторинних ресурсів. Реорганізація їхнього збору, накопичення та переробки шляхом створення посередницьких та рециклінгових фірм дадуть не лише економічний, але й екологічний результат.

Проект «Транскордонна співпраця щодо мінімізації та раціонального поводження із відходами у загальному контексті інтегрованого попередження і контролю забруднень у Дунайському регіоні». Мета проекту: удосконалити стратегію поводження з відходами в українській частині Дунайського регіону, запобігти забрудненню води, ґрунтів відходами, шкідливому впливу на біорізноманіття, удосконалити методи управління відходами.

Проект передбачає таку діяльність: заснування інформаційно-експертної агенції з обліку, паспортизації відходів і визначення кращих доступних технологій (ВАТ) поводження з відходами та їхня мінімізації; формування експериментальної транскордонної мережі підприємств та інституцій з роздільного

збирання та сортування муніципальних і промислових відходів; розміщення та обладнання сміттєзвалища для побутових відходів; запровадження системи збору та сортування відходів в усіх населених пунктах; зменшення кількості відходів, розміщених на сміттєзвалищах; побудова та облаштування майданчика для роздільного збору твердих побутових відходів; удосконалення транспортування твердих та рідких побутових відходів від споживача до сміттєзвалищ та очисних споруд; придбання плавзасобів для збору та транспортування пластикового сміття на пункти переробки; збільшення кількості очисних споруд та ступінь очистки; перевірка справності системи каналізації у населених пунктах, окремих будинках та туристичних комплексах; відслідкування, збір, видалення та знешкодження небезпечних відходів (зокрема, пестициди); ініціювати структурні зміни системи екологічного моніторингу в уповноважених органах контролю за поводженням з відходами.

Партнери проекту: органи місцевого самоврядування, місцева громада, бізнес, громадські організації.

5.5. Сприяння розвитку малого та середнього бізнесу

У контексті сприяння розвитку малого та середнього бізнесу пропонується створення програми малих грантів для підтримки екологічно-чистого підприємництва. Мета проекту: покращити добробут населення Дунайського регіону шляхом підтримання бізнес-ініціатив, які мають незначний або нульовий вплив на довкілля, впровадження екологічно безпечних технологій чи ідей, спрямованих на вирішення проблем навколишнього середовища, тощо. Проект передбачає ініціювання програми малих грантів для місцевих підприємців; забезпечення доступу підприємців до дешевих кредитів за спрощеною процедурою їхнього отримання; здійснення моніторингу виконання проектів/ бізнес ідей; навчання, тренінги для підприємців; обмін успішними досвідом/практиками та ідеями.

Партнери проекту: органи місцевого самоврядування, ЄС, місцева громада.

6. Інституційні та фінансові можливості для реалізації Дунайської стратегії в українській частині Дунайського регіону

6.1. Транскордонне співробітництво

Сучасна концепція політики регіонального розвитку, яка є домінуючою в країнах ЄС, ґрунтується на розумінні того, що вона (ця політика) здебільшого має орієнтуватися не стільки на підтримку депресивних регіонів за рахунок регіонів-донорів, скільки на створення умов для мобілізації місцевого потенціалу і ресурсів, посилення конкурентоспроможності регіонів. Тож місце транскордонного співробітництва в регіональному/територіальному розвитку визначається його здатністю до мобілізації та ефективного використання існуючого потенціалу прикордонних регіонів і територій, а також до оптимального поєднання можливостей та ресурсів прикордонних регіонів і територій двох або більше країн, що межують, з метою розв'язання спільних проблем та вирішення завдань просторового розвитку в межах транскордонних регіонів.

В Україні транскордонне співробітництво сьогодні розглядається у двох площинах: як інструмент розвитку прикордонних територій і як чинник реалізації її євроінтеграційних прагнень. Розвиток транскордонного співробітництва уздовж південно-західного кордону України відзначається високим рівнем інституціалізації, здійснюючись у рамках трьох єврорегіонів: Карпатського, Верхній Пруті Нижній Дунай.

Розподіл української частини Дунайського регіону за єврорегіонами є таким:

- Закарпатська, Івано-Франківська, Чернівецька області – у складі Карпатського єврорегіону;
- Чернівецька та Івано-Франківська області – у складі єврорегіону Верхній Прут;
- Одеська область – у складі єврорегіону Нижній Дунай.

Області, що входять до української частини Дунайського регіону межують з Угорщиною, Словаччиною та Румунією, які є країнами-членами ЄС, а також Республікою Молдовою, що не є членом ЄС (рис. 6).

Рис. 6. Участь південно-західних та східних прикордонних регіонів України у єврорегіонах

Спільні механізми просування транскордонного співробітництва в рамках зазначених єврорегіонів мають розглядатися як один з потенційних інструментів реалізації Європейської стратегії розвитку Дунайського регіону.

6.2. Єврорегіон Верхній Прут

Прикладом успішного транскордонного співробітництва може слугувати українсько-румунсько-молдавський єврорегіон Верхній Прут, на який розпорядженням Кабінету Міністрів України від 14.02.2002 № 59-р покладено «експериментальне опрацювання механізмів транскордонного співробітництва як елементів процесу європейської інтеграції і розбудови регіональної політики». В статутних документах і рішеннях єврорегіону узгоджено визначені практично всі основні аспекти співпраці за Дунайською стратегією.

За рішеннями Ізмаїльського саміту 3–4 липня 1997 року утворено екоєврорегіон як модель сталого розвитку і техногенно-екологічної безпеки в басейнах прикордонних річок для подальшого поширення на весь Карпатсько-Причорноморський регіон, що надалі було підтримано в Декларації саміту 14 країн «Довкілля та сталий розвиток Карпатсько-Дунайського регіону» (2001) і втілено у Карпатській конвенції (2003). Останньою ініціативою стала розбудова Карпатсько-Альпійської трансрегіональної співпраці Карпатської та Альпійської конвенцій в Дунайському регіоні, підтримана конференціями Сторін Карпатської конвенції (Київ, 2006 р., Бухарест, 2008 р.)

У статутних документах та рішеннях Ради єврорегіону Верхній Прут був затверджений такий перелік пріоритетних сфер економічної та соціальної взаємопов'язаної діяльності в єврорегіоні:

- розвиток транспортно-комунікаційної інфраструктури на рівнях транс'європейських коридорів та місцевих сполучень;
- розвиток енергетичної інфраструктури на рівнях взаємодії державних мереж та локалізованих джерел енергії;
- вдосконалення водокористування та водоканалізаційних систем;
- лісокористування та розвиток лісової і деревообробної промисловості, агропромислового комплексу і легкої промисловості;
- розвиток транскордонної торгівлі на місцевому рівні та збільшення транзитної торгівельної діяльності;
- розвиток сучасних видів транскордонного туризму;
- охорона здоров'я населення і рекреаційна діяльність в Єврорегіоні.
- спільна розбудова системи освіти, наукового і культурного співробітництва в єврорегіоні.

В якості основних механізмів взаємодії у вищеозначених сферах діяльності в єврорегіоні, що мають реалізовуватися через спільні проекти і програми з врахуванням особливостей статусу депресивних регіонів, Рада єврорегіону визначила:

– забезпечення сталого розвитку територій, що входять до єврорегіону та транскордонних басейнів, шляхом раціоналізації ресурсокористування, застосування сучасних інструментів техногенно-екологічної безпеки та створення регіонального центру чистих виробництв;
– налагодження співробітництва органів стандартизації, метрології та захист споживачів щодо забезпечення якості товарів і послуг у промисловій та торгівельній діяльності в єврорегіоні;
– вдосконалення і спрощення систем транскордонного оподаткування і контролю у відповідності з європейськими нормами в межах національних законодавств;
– спільне з європейськими партнерами вироблення пропозицій щодо гармонізації національних нормативно-правових систем з директивами ЄС у вищеозначених сферах;
– налагодження транскордонних міжпартійних зв'язків між впливовими політичними організаціями в єврорегіоні;
– налагодження взаємодії між ЗМІ членів єврорегіону для забезпечення поінформованості населення і широкої підтримки ним діяльності єврорегіону.

6.3. Єврорегіон Нижній Дунай

Загальна характеристика

«Угоду про формування єврорегіону Нижній Дунай було підписано 14 серпня 1998 р. у м. Галаці (Румунія). У таблиці 1 наведений перелік регіонів, що є членами єврорегіону Нижній Дунай в цей момент, та основні дані, що їх характеризують відповідно до останніх переписів населення.

Відповідно до останньої редакції Статуту єврорегіону Нижній Дунай, метою його функціонування є:

1. Організація та координація заходів із просування співробітництва в сферах економіки, науки, екології, культури, освіти і спорту між своїми членами.
2. Розробка спільних програм прикордонного співробітництва в сферах діяльності, встановлених загальними угодами.

Таблиця 1

Адміністративно-територіальні одиниці, що входять до складу єврорегіону Нижній Дунай

	Територія (км²)	Населення	Щільність населення (чол./км²)
Одеська область, Україна	33 300	2 415 000	76
Повіт Бреіла, Румунія	4 766	388 816	82
Повіт Галац, Румунія	4 466,3	619 522	144
Повіт Тульча, Румунія	3 446	256 491	30
Район Кагул, Молдова	1 545	126 180	82
Район Кантемир, Молдова	867,9	64 638	74

Рис. 7. Єврорегіон Нижній Дунай

3. Просування і сприяння прямим контактам між економічними агентами, інститутами, неурядовими організаціями та експертами, які діють у різноманітних областях.
4. Посередництво та сприяння співробітництву своїх членів з міжнародними організаціями, інститутами і агентствами.

Незважаючи на те, що перелік сфер співробітництва в рамках єврорегіону є досить широким, аналіз успішно виконаних спільних проектів та заходів демонструє, що дійсно транскордонна співпраця відбувається у таких сферах:

- охорона довкілля та збереження біологічного різноманіття;
- управління водними ресурсами, включаючи управління ризиками повеней;
- розвиток туристичних можливостей;
- спільні етнокультурні заходи.

5 червня 2008 року в Одесі було підписано Угоду про створення Асоціації транскордонного співробітництва єврорегіон Нижній Дунай з метою розвитку транскордонного співробітництва між вищезазначеними прикордонними регіонами. Асоціація є юридичною особою, зареєстрованою відповідно до законодавства Румунії з місцезнаходженням у місті Галац. Утім суттєвої активізації транскордонного співробітництва в напрямку асоціації до цього часу відзначено не було.

Актуальні проблеми територіального розвитку, що можуть бути розв'язані в рамках транскордонного співробітництва у єврорегіоні Нижній Дунай[37]

У сфері охорони довкілля та збереження біологічного різноманіття:

- розширення та збільшення кількості об'єктів природно-заповідного фонду (ПЗФ), в тому числі шляхом запровадження сучасного механізму компенсації шкоди довкіллю, спричиненої здійсненням інфраструктурних проектів. Мета: збереження унікальної природної спадщини в регіоні Нижнього Дунаю;
- створення спільної системи моніторингу довкілля з метою його збереження та сталого управління і використання;
- розроблення тристоронніх планів управління річковими басейнами в суб-басейнах дельти Дунаю та Прут-Сірет з метою їхнього сталого розвитку.

У сфері управління водними ресурсами, включаючи управління ризиками повеней:

- створення спільної системи гідрохімічного моніторингу якості води з метою охорони водних ресурсів, безпеки населення та охорони довкілля, а також попередження транскордонних забруднень водних об'єктів;
- оцінка кількості та якості ґрунтових вод з метою їхньої охорони та раціонального використання;
- створення спільної системи оповіщення про надзвичайні ситуації природного характеру (повені) і реагування на них з метою забезпечення безпеки населення і об'єктів господарства.

У сфері запобігання надзвичайним ситуаціям техногенного характеру та мінімізації їхніх можливих наслідків:

- створення спільної системи моніторингу впливу на довкілля потенційно небезпечних об'єктів та сповіщення про надзвичайні ситуації техногенного характеру, що можуть мати транскордонний вплив на довкілля та здоров'я населення з метою забезпечення безпеки населення і охорони довкілля;
- збір та утилізація небезпечних хімічних речовин з метою запобігання забруднення ними ґрунтів, наземних та підземних вод, а також нанесення шкоди здоров'ю населення (особливо актуально для Одеської області);
- модернізація та будівництво сучасних водоочисних станцій у населених пунктах регіону дельти Дунаю з метою запобігання транскордонного забруднення вод і ґрунтів біогенами та шкідливими речовинами, а також нанесення шкоди здоров'ю населення.

У сфері транспорту та пересування людей через кордони:

- відкриття регулярного автобусного сполучення між ключовими населеними пунктами України (Ізмаїл і/або Рені), Молдови (Кагул) та Румунії (Галац) з метою спрощення пересування мешканців прикордонних територій трьох країн;
- відкриття поромного сполучення (Ізмаїл–Тульча та/або Орловка–Ісакча та/або Рені–Галац) з метою спрощення пересування мешканців прикордонних територій трьох країн, а також автотранспорту і вантажів.

У сфері туризму:

- створення інтегрованого туристичного продукту у регіоні Дельти Дунаю з метою приваблення туристів до регіону (це має включати не тільки промоцію туристичних атракцій та розроблення спільних туристичних маршрутів, а й розбудову туристичної інфраструктури);
- розв'язання проблеми візового режиму з метою розвитку транскордонного туризму в регіоні (потребує залучення урядів України, Румунії та Молдови, а також ЄС).

У сфері науки, освіти та збереження культурної спадщини:

- сприяння розвитку наукових та студентських обмінів між академічними та вищими навчальними закладами єврорегіону Нижній Дунай з метою зміцнення інтелектуального потенціалу задля сталого розвитку регіону;
- проведення спільних досліджень у сфері історії та культури регіону та підготовка й видання спільних наукових робіт та навчальних посібників з метою подолання негативних стереотипів та контроверсійних поглядів на історію регіону серед науковців та політиків, а також заохочення розвитку краєзнавчого руху в регіоні й усвідомлення спільної ідентичності мешканців регіону як таких, що мешкають у певному природному, культурному та історичному середовищі;
- проведення спільних етнокультурних заходів, а також підтримка таких заходів, як святкування Дня Дунаю з метою формування спільного культурного простору й усвідомлення спільної ідентичності мешканців регіону як таких, що мешкають у певному природному, культурному та історичному середовищі.

6.4. Європейська політика сусідства та наявні інструменти, що можуть бути використані для реалізації Європейської стратегії розвитку Дунайського регіону

Програми ЄС, з яких Україна може отримувати допомогу і які можуть бути використані для реалізації проектів в рамках Стратегії, є:

ENPI – транскордонне співробітництво:

- програма транскордонного співробітництва Угорщина–Словаччина–Румунія–Україна 2007–2013;
- спільна операційна програма Румунія–Україна–Молдова 2007–2013;
- спільна операційна програма Чорне море 2007–2013.

ENPI – міжрегіональне співробітництво:

- просування реформ: Технічна допомога та інформаційні обміни (TAEIX) та Підтримка удосконалення врядування та управління (SIGMA);
- вища освіта (TEMPUS; Erasmus Mundus External Cooperation Window);
- просування міжрегіонального діалогу: Співробітництво у сфері міського розвитку (CIUDAD);
- просування інвестицій: Інвестиційний ресурс сусідства (NIF).

ENPI – Східний регіон:

- INOGATE programme – співробітництво в галузі енергетики;
- TRACECA programme – транспортний коридор Європа–Кавказ–Азія;
- EUBAM – Місія ЄС з прикордонної допомоги Молдові та Україні.

Тематичні інструменти та програми:

- Європейський інструмент задля демократії та прав людини (EIDHR).
- Інструмент співробітництва у сфері ядерної безпеки (NSCI).
- Інструмент співробітництва задля розвитку (DCI) – Довкілля та сталий розвиток природних ресурсів, включно з енергетикою.
- Інструмент співробітництва задля розвитку (DCI) – Недержавний сектор та місцева влада у розвитку.
- Інструмент співробітництва задля розвитку (DCI) – Продовольча безпека.
- Інструмент співробітництва задля розвитку (DCI) – Міграція та притулок.
- Інструмент співробітництва задля розвитку (DCI) – Інвестування у людину.
- Інструмент задля стабільності.

Східне партнерство

Втім, цей перелік не є вичерпним. До уваги також мають бути взяті програми, що фінансуються урядами країн ЄС, зокрема, Німеччини, Королівства Нідерландів, Великобританії, Польщі, Королівства Бельгії та інші.

Враховуючи те, що значна кількість проектів, що їх Україна пропонує включити до плану дій, є інфраструктурними і капіталоємними, на урядовому рівні мають бути розроблені заходи щодо залучення до них державних і приватних інвестицій.

З метою максимально ефективного використання цих можливостей пропонується вжити таких заходів:

- залучити до реалізації плану дій (зокрема, роботи з потенційними донорами) Міністерство економіки України: департаменти співробітництва з Європейським Союзом, міжнародної технічної допомоги та співробітництва з міжнародними фінансовими організаціями та регіонального розвитку, а також управління міжнародного співробітництва та інвестиційного розвитку Міністерства регіонального розвитку та будівництва України;
- залучити до фінансування проектів, включених до плану дій, приватних інвесторів, ґрунтуючись на засадах, закріплених Законом України «Про державно-приватне партнерство»;
- активно розвивати міжсекторну співпрацю, залучаючи до реалізації проектів, включених до плану дій, неурядові організації, а саме агенції регіонального та місцевого розвитку або організації, які діють з метою сприяння регіональному та місцевому розвитку, «мозкові центри», в першу чергу організації, що мають безпосередній успішний досвід повного циклу проектного менеджменту (розробка проектної пропозиції → подання на розгляд донорові → виконання проекту).

7. Виклики та можливості для української частини Дунайського регіону у 21 сторіччі

Українська частина Дунайського регіону, яка складається з Одеської, Чернівецької, Івано-Франківської та Закарпатської областей, має потенційні можливості для розвитку завдяки вигідному транспортно-географічному положенню та багатому природно-ресурсному потенціалу та значній етнокультурній та історичній спадщині, які за певних умов спроможні відігравати роль двигунів росту якості життя місцевого населення та сталого розвитку цих територій. Ці області є прикордонними; усі вони межують з країнами-членами ЄС, що також має розглядатися як потенційний чинник, здатний забезпечити підвищення добробуту їхніх мешканців і розв'язання різноманітних проблем, в першу чергу таких, що мають транскордонний характер.

У той же час області, що відносяться до української частини Дунайського регіону, стикаються з низкою викликів і знаходяться під впливом чинників, що негативно відбиваються на їхньому розвитку і стримують його. Ці виклики і негативні чинники можна розділити на три групи: глобальні, транскордонні, національні та місцеві.

Глобальні виклики:

- Глобальна зміна клімату: українські частини басейну Дунаю є найбільш вразливими з точки зору прогнозованих наслідків глобальної зміни клімату (для гірської місцевості найбільшу загрозу становлять повені – українська частина басейнів річок Тиса, Сірет та Прут; для пониззя Дунаю – повені, посухи, підвищення рівня Чорного моря, тощо). Тож існує нагальна потреба у **здійсненні оцінки вразливості цих території в екологічному і соціально-економічному аспектах в умовах глобальної зміни клімату, а також у подальшій розробці стратегій та планів адаптації інфраструктури цих територій до наслідків глобальної зміни клімату, методів та підходів до економічної діяльності людини, а також підходів до використання природних ресурсів в умовах кліматичних змін. Створення умов для адаптації природних екосистем до глобальної зміни клімату, зокрема, шляхом відновлення водно-болотних угідь, лісів та степів.**
- Нестача ресурсів питної води, придатної для споживання є викликом світового масштабу, який відчувається і в українській частині Дунайського регіону попри те, що він має значні джерела води. Існує нагальна потреба у **запроваджені ефективної системи водокористування і управління водними ресурсами, в основу яких були би покладені принципи мінімізації втрат води і плати за екологічні послуги.**
- Світова економічна криза ще раз продемонструвала нагальну потребу у **запровадженні регіональної політики в Україні, в основу якої був би покладений принцип мобілізації місцевого потенціалу розвитку і підсилення конкурентоспроможності регіонів. Це, в свою чергу, неможливо без підсилення ролі місцевого самоврядування та надання йому інструментів і важелів, передусім фінансових, для стимулювання місцевого і регіонального розвитку.**

Транскордонні виклики:

Виклики транскордонного характеру, що мають вплив на розвиток української частини Дунайського регіону можна розділити на природні та такі, що пов'язані з діями людей.

- До природних в першу чергу в цьому регіоні можна віднести шкідливу дію вод – повені, що мають велику руйнівну силу. Тож **в якості**

положення Дунайської стратегії має бути закладена теза про необхідність сприяння у розробці транскордонних планів управління ризиками повеней. Україна має взяти участь у розробці таких планів для суб-басейнів Тиса, Сірет–Прут і Дельта–Лиман. При цьому в основу має бути покладене розуміння того, що традиційній підхід до протипаводкового захисту в басейні Дунаю – застосування виключно інженерних рішень (будівництво протипаводкових конструкцій) – більше не є ефективним, особливо за умов глобальної зміни клімату. Інший підхід ґрунтується на необхідності захисту від затоплення інженерними методами конкретних об'єктів (населених пунктів, портів, цінних сільськогосподарських угідь, тощо), а не на усій протяжності заплавних територій, що їх було обваловане за радянських часів. Використання протипаводкової ємності водно-болотних угідь та їхнє відновлення мають також розглядатися як однин з методів захисту від повеней, який до того ж матиме природоохоронний ефект.

- До ризиків антропогенного характеру слід віднести *транскордонне забруднення водних об'єктів, повітря і ґрунтів* та пов'язані з ними небезпеки довкіллю та здоров'ю людей. **Модернізація та інтеркалібрація систем моніторингу довкілля в басейні Дунаю, створення спільної системи обміну даними та інформацією, та її розповсюдження. Це також має включати сприяння розвитку спільних систем раннього сповіщення про небезпечні надзвичайні явища природного та техногенного характеру.**
- Імміграційні та митні перешкоди для вільного руху товарів та людей між країнами ЄС та не членами, що перешкоджає вільній торгівлі, туризму, підприємництву та культурному обміну між країнами. **Модернізація прикордонної інфраструктури, спільні з країнами-сусідами та Європейським Союзом заходи протидії нелегальному руху людей і товарів через кордон з одного боку, та пом'якшення візового режиму й подальше введення безвізового режиму з боку ЄС для громадян України спроможні позитивно вплинути на розв'язання цієї проблеми.**
- Відсутність транспортної інфраструктури для вільного пересування громадян, транспорту між українською та румунською частиною Дунайського регіону, а також всередині регіону. **Будівництво поромів, мостів, ініціювання автомобільних, морських і річкових міжнародних перевезень та туристичних маршрутів, збільшення місць пропуску на кордоні та спрощення режиму пропуску через кордон.**
- Конфлікти стосунки із сусідніми країнами, що не базуються на принципах співробітництва та добросусідства. **Аналіз причин виникнення конфліктів із Румунією та проведення дипломатичних переговорів щодо врегулювання всіх суперечок, підписання двосторонніх угод про співпрацю задля спільного використання та захисту Дунаю, обміну інформацією.**

Національні виклики:

- Тривала політична й економічна нестабільність в Україні негативно відбивається на місцевому і регіональному розвитку, в тому числі розвитку територій, що є у складі української частини Дунайського регіону.
- Неефективна регіональна політика, яка здебільшого ґрунтується на засадах перерозподілу бюджетних коштів і гіперцентралізації державного управління в Україні. Обмеження ролі і повноважень органів місцевого самоврядування та підсилення ролі і повноважень виконавчої влади призводять до вибудовування вертикального принципу державного управління і нівелювання горизонтального, що також не є сприятливим чинником регіонального та місцевого розвитку.
- Корумпованість значної частини чиновників на усіх рівнях є також викликом й розвиткові української частини Дунайського регіону.
- Низька інвестиційна привабливість, яка спричинена в першу чергу поганим інвестиційним кліматом в Україні, є характерною й для української частини Дунайського регіону.
- Суперечності та невідповідність між національним законодавством та законодавством ЄС, надто повільні темпи адаптації та гармонізації законодавства в різних сферах (транспорт, навколишнє середовище, енергетика), що не дозволяє в Україні впроваджувати норми та стандарти ЄС.
- Фактична відсутність в Україні зрозумілої і скоординованої політики в сфері енергетичної ефективності та запровадження відновлюваних джерел енергії негативно впливає й на енергоефективність та досягнення гарантованого рівня енергетичної безпеки й областей, що входять до української частини Дунайського регіону.
- Низька якість життя та недосконала система охорони здоров'я та надання медичної допомоги (особливо в периферійних регіонах) є причиною негативних демографічних показників в областях, що складають українську частину Дунайського регіону. За даними Держкомстату, станом на перше півріччя

2010 р. коефіцієнт приросту населення по трьох з областей, що входять до в української частини Дунайського регіону, є негативний. Зокрема, Одеська область: -3,4; Чернівецька область: -1,0; Івано-Франківська область: -0,9. Закарпатська область – єдина, що демонструє позитивний коефіцієнт: 2,1.

- Загальний правовий нігілізм в Україні, зокрема недотримання положень Водного та Земельного кодексів, природоохоронного законодавства призводять до неефективного використання природних ресурсів, знищення цінних природних об'єктів та ландшафтів в тому числі і в українській частині Дунайського регіону.
- Неналежний контроль з боку державних органів за дотриманням правопорядку, земельного, водного, природоохоронного, земельного законодавства, про місцеве самоврядування, про забудову територій, тощо.
- Недостатнє фінансування проектів на місцевому та на регіональному рівні частково спричинене неадекватною податковою і бюджетною політикою, корупцією, економічною кризою.
- Неналежний професійний рівень службовців органів виконавчої влади та місцевого самоврядування, плинність кадрів та відсутність досвіду, що негативно впливає на потенціал цих органів реалізовувати проекти за підтримки ЄС чи інших донорів.

Місцеві виклики:

- Слабкий потенціал місцевих органів влади в сфері стратегічного планування розвитку територій обумовлений низьким рівнем обізнаності з сучасними методиками, що застосовуються в країнах ЄС.
- Нерозвиненість громадянського суспільства.
- Міграція працездатного та висококваліфікованого населення до обласних центрів та столиці, за кордон та збільшений рівень безробіття.
- Застаріла та знищена легка промисловість, житлово-комунальне господарство, суднобудування та морегосподарський комплекс, занепад шкільної та позашкільної освіти.
- Нераціональне та неконтрольоване використання природних ресурсів, їхнє виснаження, забруднення води (в першу чергу питної з колодязів), повітря, ґрунтів.
- Низька екологічна та правова культура населення в регіонах.
- Недостатнє фінансування об'єктів ПЗФ, кадрове та матеріально-технічне забезпечення, відсутність ресурсів для забезпечення охорони цінних природних комплексів, біорізноманіття.

Участь України в розробці та подальшій реалізації Дунайської стратегії спроможна створити реальний шанс для відповіді на ці виклики разом з країнами-сусідами та за участі Європейського Союзу.

Беручи участь в цьому процесі, Україна:

- долучається до важливої ініціативи ЄС, демонструючи на практиці справжність своїх євроінтеграційних прагнень;
- зміцнює партнерські стосунки з сусідніми країнами, долаючи спільні виклики і досягаючи цілей, що мають бути разом погоджені усіма країнами Дунайського регіону;
- отримує шанс надати потужного імпульсу розвитку областей, що входять до української частини Дунайського регіону, а, отже, покращити якість життя місцевого населення.

Це потребує від держави не формального ставлення до цієї ініціативи ЄС, а політичної волі, спрямованої на досягнення цілей Дунайської стратегії, дотримуючись принципів демократії та прав людини, верховенства права, ефективного врядування, ринкової економіки та сталого розвитку. Більш активне інформування та залучення населення і громадських організацій до процесу розробки планів, конкретних рішень та програм стане запорукою якості таких документів та забезпечить підтримку в суспільстві таким ініціативам, схвалення зі сторони міжнародної спільноти. Громадськість повинна стати важливим партнером для держави та місцевих органів влади в процесі реалізації конкретних проектів Плану дій, контролю за їхньою реалізацією та формуванню нового Плану дій. Лише такі підходи до співпраці, як показує практика, швидко доводять свою ефективність.

Ми сподіваємося, що вагомим кроком в цьому напрямку стане даний документ.

Картографічні матеріали

- *Дунайський регіон України (українська частина Дунайського регіону) – Центр регіональних досліджень.*
- *Вантажні потоки порту Ізмаїл – Всесвітній фонд охорони природи (WWF).*
- *Пріоритетні проекти Транс'європейської транспортної мережі та міжнародні транспортні коридори – ЄК.*
- *Потенційно небезпечні об'єкти Придунайського регіону – Центр регіональних досліджень.*

- *Участь південно-західних прикордонних регіонів України у єврорегіонах – Центр регіональних досліджень.*
- *Єврорегіон «Нижній Дунай» – Центр регіональних досліджень.*
- *Варіанти будівництва каналу Дунай –Чорне море – Всесвітній фонд охорони природи (WWF).*
- *Варіанти розташування морського порту на лимані Сасик – Український науковий центр екології моря.*
- *Перспективна схема розширення порту Усть-Дунайськ – Проектгідробуд.*
- *Території відновлення природних систем в Українському Придунав'ї – Всесвітній фонд охорони природи (WWF).*
- *Існуючі та перспективні природоохоронні території в Українському Придунав'ї – Всесвітній фонд охорони природи (WWF).*

Додатки

Додаток 1

Варіанти будівництва каналу Дунай –Чорне море

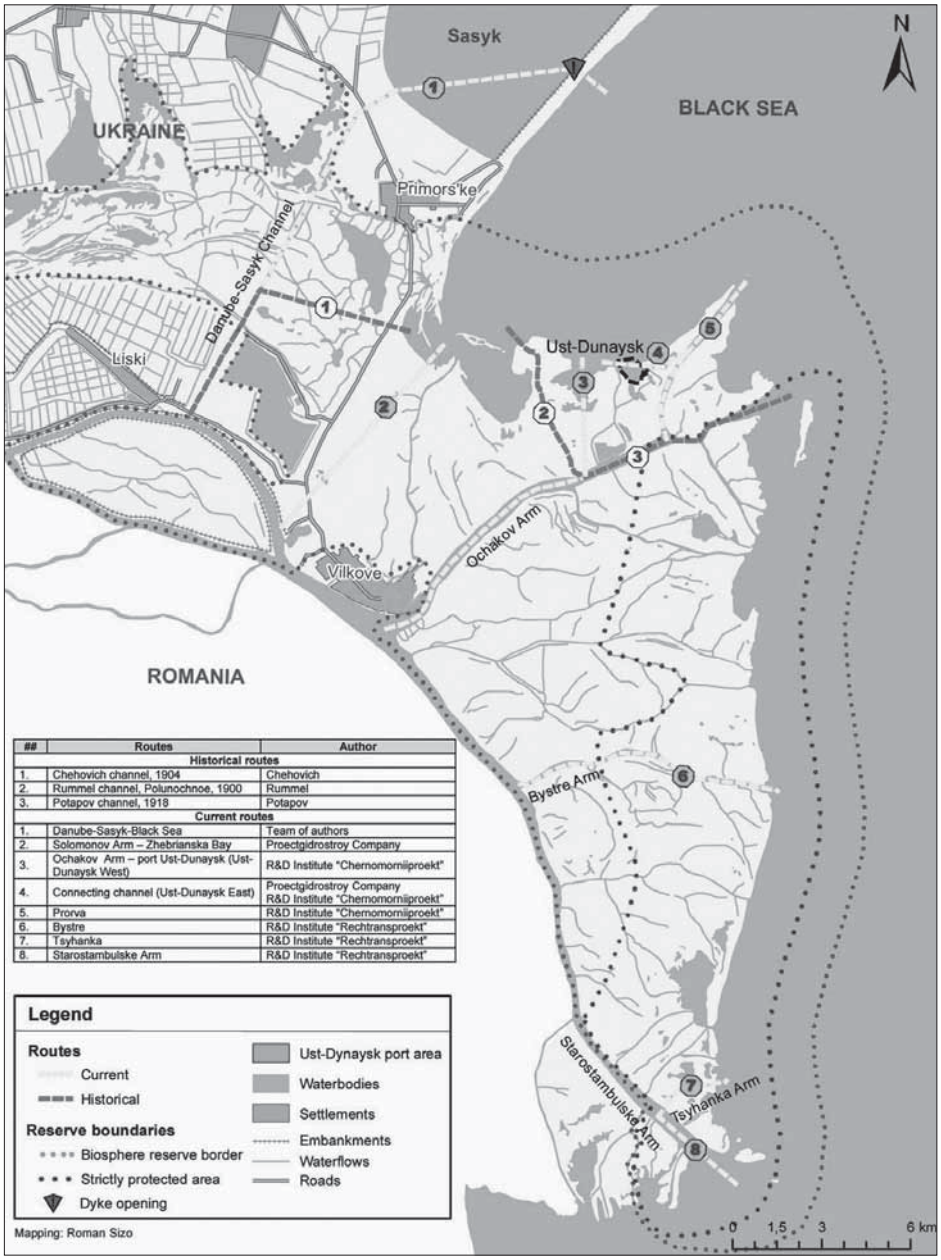

##	Routes	Author
	Historical routes	
1.	Chehovich channel, 1904	Chehovich
2.	Rummel channel, Polunochnoe, 1900	Rummel
3.	Potapov channel, 1918	Potapov
	Current routes	
1.	Danube-Sasyk-Black Sea	Team of authors
2.	Solomonov Arm – Zhebrianska Bay	Proectgidrostroy Company
3.	Ochakov Arm – port Ust-Dunaysk (Ust-Dunaysk West)	R&D Institute "Chernomorniiproekt"
4.	Connecting channel (Ust-Dunaysk East)	Proectgidrostroy Company R&D Institute "Chernomorniiproekt"
5.	Prorva	R&D Institute "Chernomorniiproekt"
6.	Bystre	R&D Institute "Rechtransproekt"
7.	Tsyhanka	R&D Institute "Rechtransproekt"
8.	Starostambulske Arm	R&D Institute "Rechtransproekt"

Додаток 2

Варіанти розташування морського порту на лимані Сасик

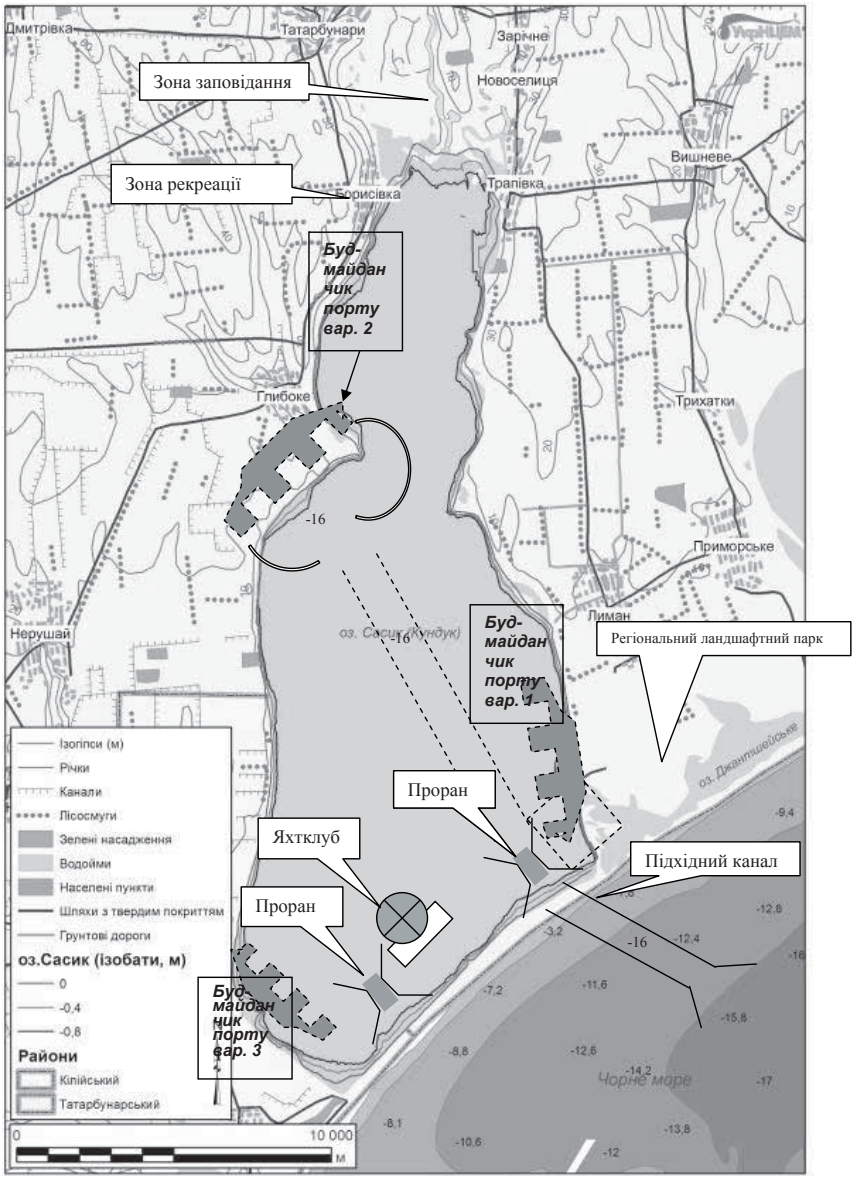

Додаток 3

Перспективна схема розширення порту Усть-Дунайськ

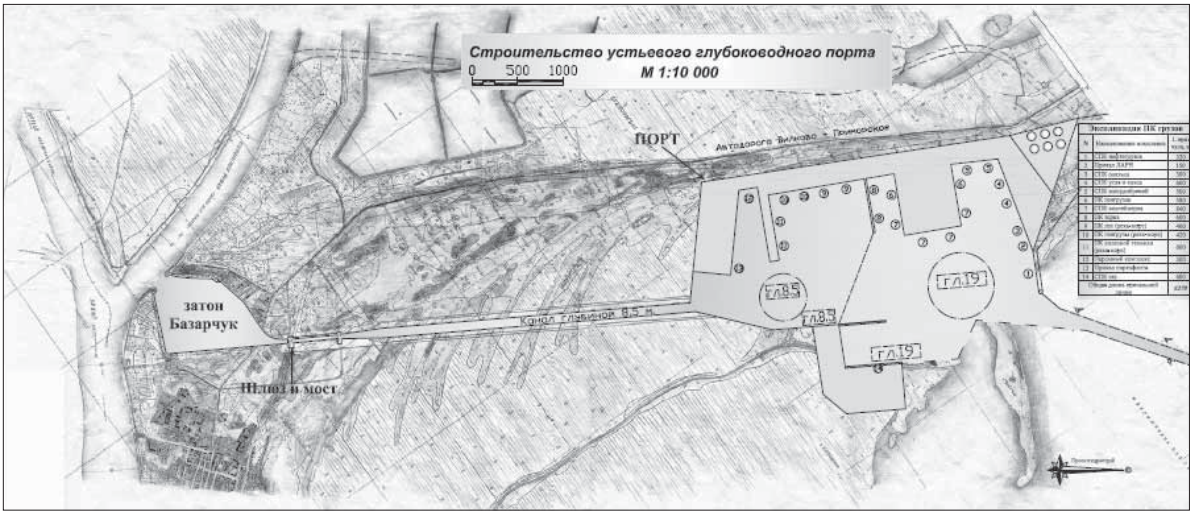

Додаток 4

Існуючі та перспективні природоохоронні території в Українському Придунав'ї

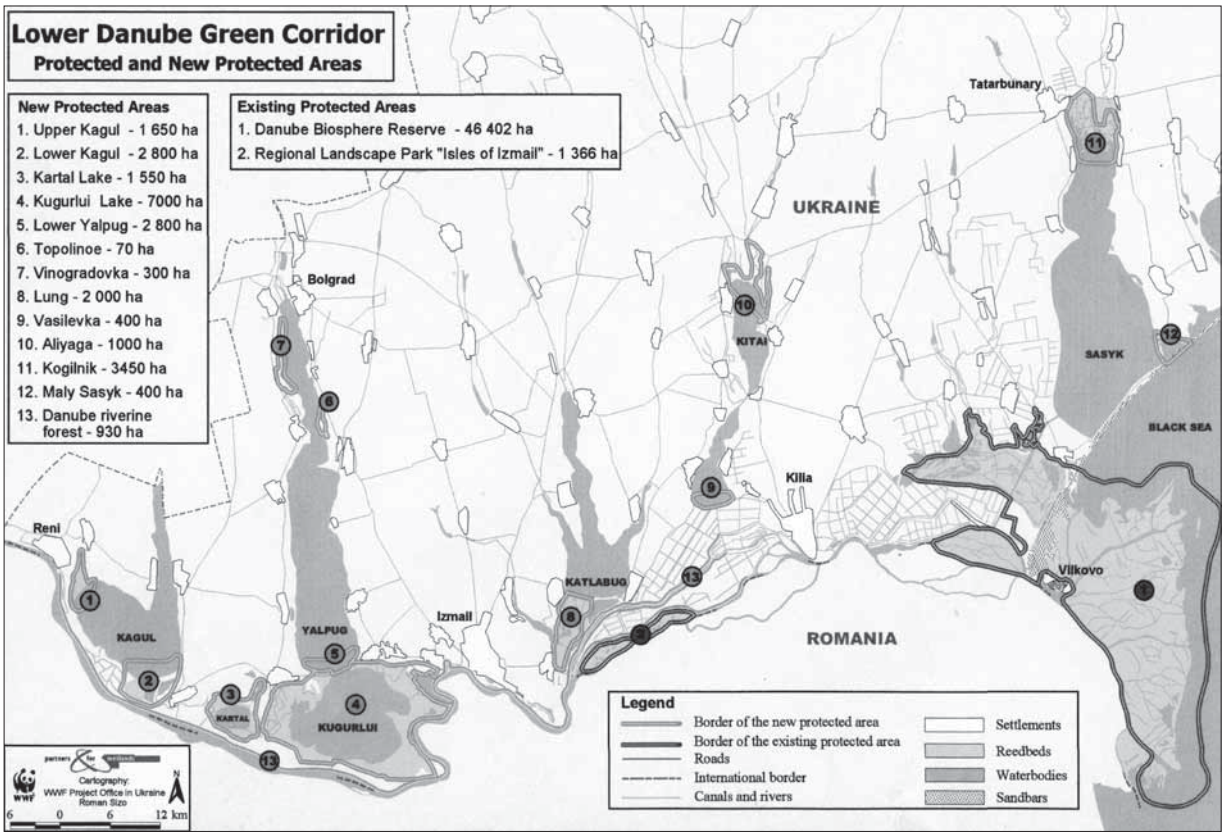

Території відновлення природних систем в Українському Придунав'ї

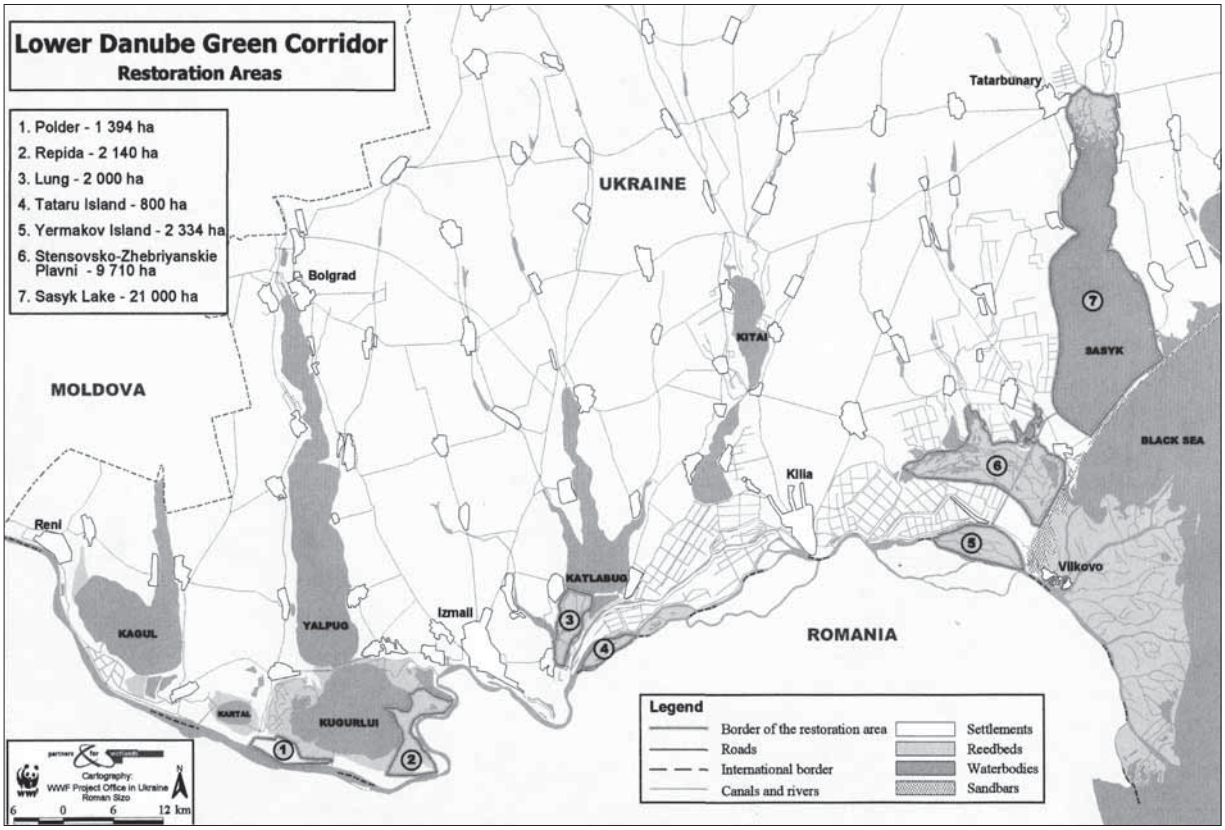

(**джерело:** Дунай-Карпатська програма Всесвітнього фонду дикої природи)

[1] *http://ec.europa.eu/regional_policy/cooperation/danube/index_en.htm*

[2] *http://ec.europa.eu/regional_policy/cooperation/danube/events_en.htm*

[3] *Звіт про результати відрядження до Королівства Бельгія з метою проведення робочих консультацій щодо регіональної політики між Україною та ЄС, Лист Мінрегіонбуду від 23.07.2010 р. № 1/11-06/1764.*

[4] *http://ec.europa.eu/regional_policy/cooperation/danube/index_en.htm*

[5] *Доручення КМУ від 09.11.2009 р. № 33456/21/1-09.*

[6] *Звіт про результати відрядження до Королівства Бельгія з метою проведення робочих консультацій щодо регіональної політики між Україною та ЄС, Лист Мінрегіонбуду від 23.07.2010 р. № 1/11-06/1764.*

[7] *Регіональна доповідь про стан навколишнього природного середовища в Одеській області у 2008 році / Державне управління охорони навколишнього природного середовища в Одеській області, Одеса, 2009. 240 с.*

[8] *Доповідна записка Інституту проблем ринку та економіко-екологічних досліджень НАН України [О. Котлубай], 2007.*

[9] *Доповідна записка Інституту проблем ринку та економіко-екологічних досліджень НАН України / [О. Котлубай], 2010.*

[10] *http://file.menr.gov.ua/publ/bernconven/docum/index_e.htm*

[11] *European Commission, Directorate-General for Energy and Transport; http://europa.eu.int/*

[12] *http://www.nbuv.gov.ua/portal/Soc_Gum/Vchtei/2009_1/NV-2009-V1_5.pdf*

[13] *http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2007:141:0063:0066:EN:PDF*

[14] *У січні 2006 року Європейська Комісія опублікувала повідомлення, про розвиток внутрішнього водного транспорту (ВВТ) у Європі, у якому була викладена програма дій «NAIADES». Плани Комісії з підтримки ВВТ на Дунаї пов'язані з фінансовою підтримкою програм TEN-T і NAIADES. Комісія планує фінансування в розмірі до €20,35 млн. у період з 2007 по 2013 рік. Звіт за програмою TEN-T визначає для осі 18 Рейн/Меус–Майн–Дунай) такі параметри: «Забезпечити прохід судам до 3000 тонн з мінімальною осадкою 2,5 метрів на всій довжині водного шляху». Базовий звіт програми NAIADES вимагає забезпечити глибину суднопроходу від 3,5 метрів до 4 метрів глибини, що має на увазі значне перетворення ріки. Цей сценарій загрожує екологічним нещастям для всього Дунаю, з огляду на його справжній екологічний статус за оцінкою експертів WWF.*

[15] ***Стратегічна екологічна оцінка** покликана попередити значний вплив на довкілля в результаті господарської діяльності. Стратегічна екологічна оцінка означає оцінку ймовірних екологічних, в тому числі пов'язаних із здоров'ям населення, наслідків і включає в себе визначення сфери охоплення екологічного звіту і його підготовки, забезпечення участі громадськості і отримання їхньої точки зору, а також врахування в плані чи програмі положень екологічного звіту і результатів участі громадськості і висловлених ними пропозицій. (п. 6 ст. 2 Протоколу зі стратегічної екологічної оцінки до Конвенції про оцінку впливу на навколишнє середовище в транскордонному контексті). Оцінка є систематичним та складним процесом оцінки екологічного впливу від реалізації планів, програм, політик та їхніх альтернатив. Основним фокусом такої оцінки є визначення екологічних наслідків, проте в процесі її проведення також визначаються найбільш значні економічні та соціальні наслідки. Важливість проведення стратегічної екологічної оцінки полягає в тому, щоб надати органам, що приймають рішення, вичерпну інформацію про ризики і впливи, а також альтернативи ще на ранньому стратегічному рівні. Проведення оцінки також є передумовою слідування принципу сталого економічного розвитку та попередження завдання значної шкоди довкіллю, а також принципу інтеграції екологічних чинників в політику держави в різних сферах. Стратегічна екологічна оцінка дозволяє виявити також кумулятивні впливи від певної антропогенної діяльності, які можна не ідентифікувати на рівні оцінки конкретних проектів. Також рання екологічна оцінки на рівні планів, стратегій та програм дозволяє в подальшому покращити якість оцінки впливу на навколишнє середовище вже конкретних проектів та рішень, надаючи основні орієнтири для такої оцінки. Необхідність проведення стратегічної екологічної оцінки закріплена в таких правових інструментах, як: Протокол по стратегічній екологічній оцінці до Конвенції про оцінку впливу на навколишнє середовище в транскордонному контексті, Директива про оцінку впливу певних планів та програм на довкілля (Directive 2001/42/EC). Директива передбачає обов'язковість проведення оцінки для планів (програм) в сфері сільського господарства, лісового та рибного господарства, енергетики, промисловості, транспорту, управління відходами та водними ресурсами, телекомунікаціями, туризму, планування на рівні міста та держав, управління земельними ресурсами.*
Протокол закріплює обов'язок проводити оцінку щодо таких транспортних та інфраструктурних проектів, серед інших, будівництво автомагістралей, швидкісних доріг, трас для залізниць далекого сполучення і аеропортів з довжиною основної смуги злетів та посадок в 2 100 метрів і більше, торгові порти, а також внутрішні водні шляхи і порти для внутрішнього судноплавства.(додаток 1 та п. 2 ст. 4 Протоколу). За наявності загрози наявності транскордонної екологічної шкоди від реалізації плану чи програми, протокол та директива зобов'язує країни проводити транскордонні консультації. (ст. 10 Протоколу, ст. 7 Директиви).

[16] *Завданням Оцінки впливу на навколишнє середовище (ОВНС) є оцінка ймовірних впливів на довкілля разом із іншими аспектами (економічними, соціальними, впливом на здоров'я). ОВНС є процесом визначення, передбачення, оцінки та пом'якшення біофізичних, соціальних та інших впливів на довкілля від реалізації проекту попередньо до прийняття основних рішень. В Україні процедура ОВНС полягає спочатку в розробці розділу проектної документації з оцінкою впливу на навколишнє середовище і подання цього розділу разом із всіма проектними матеріалами на державну екологічну експертизу із винесення висновку екологічної експертизи державним органом.*

[17] *http://treaties.un.org/Pages/ViewDetails.aspx?src=TREATY&mtdsg_no=XXVII-4&chapter=27&lang=en*

[18] *http://www.danubecommission.org/index.php/en_US/index*

[19] *http://www.icpdr.org/icpdr-pages/about_us.htm*

[20] *http://www.ramsar.org/cda/en/ramsar-agreement-between-ramsar/main/ramsar/1%5E21270_4000_0__*

[21] *www.icpdr.org/icpdr-files/8092*

[22] *http://www.icpdr.org/icpdr-pages/dablas.htm*

[23] *http://ec.europa.eu/environment/water/index_en.htm*

[24] *Інтегроване управління водними ресурсами – це процес, що сприяє скоординованому розвитку та управлінню водними, земельними та пов'язаними з ними ресурсами, для підвищення результативності економічного та соціального добробуту на принципі справедливості без компромісу для сталого розвитку життєво-важливих екосистем.*

[25] *На території України знаходяться три з чотирьох зазначених суб-басейнів, а саме Тиси, Пруту (і Сірету) та Дельти Дунаю. Якщо для суб-басейну Тиси документ під назвою «Інтегрований план управляння басейном річки Тиса» вже розроблений МКЗД спільно з Україною, Румунією, Словаччиною, Угорщиною та Сербією і зараз знаходиться на стадії громадських консультацій, то робота в цьому напрямку для суб-басейну Дельти Дунаю знаходиться лише на*

початковій стадії, суб-басейн же Пруту і Сірету в цьому сенсі є поки що terra incognita. Розробка планів управління для транскордонних суб-басейнів Дельти Дунаю та Пруту і Сірету мають бути позначені серед пріоритетів в сфері управління водними ресурсами.

[26] *Синтетичні поверхнево-активні речовини*

[27] *Phosphates and alternative detergent builders – final report. EU Environment Directorate, June 2002*

[28] *План першочергових заходів щодо соціально-економічного розвитку м. Одеси та Одеської області. Розпорядження КМУ від 7 жовтня 2009 р. № 1262-р.*

[29] *Наприклад, фінансування гідрометеорологічної служби України за період незалежності не перевищувало 53 % від її потреб, а в окремі роки воно складало лише 30 % від необхідних коштів.*

[30] *http://assets.panda.org/downloads/ldgcdeclaration.pdf*

[31] *Нижньодунайський зелений коридор: Стратегія охорони ВБУ та Заплав / Головне управління національних природних парків і заповідної справи Міністерства екології та природних ресурсів, 2000. 10 с.*

[32] *http://wwf.panda.org/uk/wwf_ukraine_ukr/*

[33] *Всемирный фонд дикой природы, Видение дельты Дуная, брошюра. Вена, Одесса, 2003. 18 с.*

[34] *Досвід ренатуралізації водних екосистем. Принципи. Основні економіко-екологічні механізми. Приклади ренатуралізації. // [згідно договору підряду від 5 листопаду 2008 р. з Інститутом проблем ринку та економіко-екологічних досліджень НАН України] Мелітопольська орнітологічна станція / С. В. Винокурова, Й. І. Черничко. Мелітополь, 2008. 16 с.*

[35] *Сьогодні під егідою Міжнародної комісії із захисту річки Дунай (МКЗД) розпочато розробку планів управління ризиками затоплення для 17 суб-басейнів Дунаю, серед яких три транскордонних суб-басейни частково знаходяться на території України, а саме: Тиси, Пруту, Сірету, та Дельти Дунаю. Підготовка планів ведеться згідно Програми дій зі сталого протипаводкового захисту МКЗД і дещо передує вимогам Директиви ЄС з управління повенями та оцінки ризиків щодо повеней (директива 2007/60/ЄС від 23.10.2007 р.)*

Щодо термінів розробки подібних планів. Таким чином басейн Дунаю виконує роль своєрідного полігону для апробації підходів до розробки планів управління ризиками повеней для усього ЄС, що підвищує значущість цієї роботи.

[36] *Особливе місце займає новий механізм інтегрованого попередження і контролю забруднень (Основними законодавчими актами ЄС, що регулюють джерела промислових забруднень, є Директива щодо комплексного підходу до запобігання та контролю забруднень 96/61/ЄЕС (Директива IPPC), змінена та доповнена Директивами 2003/35/ЄС та 2003/87/ЄС), які передбачають оцінку діяльності будь-якого підприємства за ресурсними втратами, включаючи енергетичні, та послідовне визначення кращих доступних технологій для інноваційно-інвестиційного оновлення та підвищення конкурентоспроможності вітчизняних товарів і послуг на шляху України до ВТО та зони вільної торгівлі з ЄС. «Центр тяжіння» при такому підході переходить від боротьби з наслідками нераціонального ресурсокористування безпосередньо до процесів, в яких ці ресурси перетворюються у тверді, рідинні, газоподібні відходи, та втрати енергії.*

[37] *Цей перелік не є вичерпний і може доповнюватися або змінюватися.*

Public vision of Ukraine's participation in the EU Strategy for the Danube Region

Acknowledgement
to Liubov Akulenko and Iryna Solonenko

Academic editor – **Oleh Rubel'**
Literary editor – **Olena Kravchenko**
Translation – **Hanna Khomechko**

INTRODUCTION
Olena Kravchenko, Olha Melen', Oleh Rubel' 112

1. The Danube Region in Ukraine
Zinoviy Broyde, Oleh Rubel' 113

2. Ensuring communication and connection in the Danube Region
Zinoviy Broyde, Olha Melen', Oleh Rubel' 115

2.1. The Danube as an international transport artery
Zinoviy Broyde 115

2.2. The Danube ports and transit potential of the Danube region
Oleh Rubel' 115

2.3. International transport corridors of the Danube region
Zinoviy Broyde 115

2.4. Transport projects of the sub-region of the Tysa, Prut, Siret
Zinoviy Broyde 116

2.5. Environmentalization of transport and creation of new transport infrastructure
Olha Melen', Oleh Rubel' 116

3. Environmental protection, management of water resources
Zinoviy Broyde, Oleh Diakov, Olha Melen', Oleh Rubel' 117

3.1. Legal mechanisms of ensuring transboundary management of water resources
Olha Melen' 117

3.2. Water resources of the Danube region
Zinoviy Broyde, Oleh Diakov, Oleh Rubel' 118

3.3. The role of integrated management of preserving water resources
Oleh Diakov, Oleh Rubel' 118

3.4. Perspectives of implementing the Management plan for the Danube basin in Ukraine
Oleh Diakov 119

3.5. Prevention of phosphate dumping into the Danube
Nataliya Chizhmakova 120

3.6. Modernization of the system of environmental monitoring on the Danube and its tributaries
Oleh Diakov 120

3.7. Protection and restoration of ecosystems
Oleh Diakov, Oleh Rubel' 121

4. Social, economic and human development
Zinoviy Broyde, Oleh Rubel' 122

4.1. Preservation of cultural diversity
Zinoviy Broyde, Oleh Rubel' 122

4.2. Development of ethnical, cultural, rural and environmental tourism
Zinoviy Broyde, Oleh Rubel' 123

4.3. Promotion of organic farming
Zinoviy Broyde, Oleh Rubel' 124

4.4. Education development
Oleh Rubel' 124

5. Ensuring life safety of population of the Danube region
Zinoviy Broyde, Oleh Diakov, Oleh Rubel' 124

5.1. Satisfying energy needs. Renewable energy development
Oleh Rubel' 124

5.2. Population health and drinking water
Zinoviy Broyde, Oleh Diakov, Oleh Rubel' 125

5.3. Anti floods activities
Zinoviy Broyde, Oleh Diakov, Oleh Rubel' 125

5.4. Solving the problem of municipal and industrial waste
Zinoviy Broyde, Oleh Diakov, Oleh Rubel' 125

5.5. Promotion of small and medium-size business
Oleh Rubel' 126

6. Institutional and financial opportunities for realization of the EU strategy for the Danube Region in the Ukrainian part of the Danube Region
Zinoviy Broyde, Ihor Studennikov 126

6.1. Transboundary cooperation
Ihor Studennikov 126

6.2. The European region of the Upper Prut
Zinoviy Broyde 126

6.3. The European region of the Lower Danube
Ihor Studennikov 127

6.4. European neighborhood policy and available tools to be used for realization of the EU strategy for the Danube Region
Ihor Studennikov 127

7. Challenges and opportunities for the Ukrainian part of the Danube Region in the 21st century
Olha Melen', Ihor Studennikov, Oleh Rubel' 128

Annexes 106

Introduction

In June 2009 leaders of the European Council asked the European Commission to prepare the EU Strategy for the Danube Region (hereinafter – the Strategy, the Danube Strategy) till the end of 2010 as well as the Action Plan for the Strategy that will include concrete projects and activities to be realized within the Strategy. The main criteria for the projects to be included into the Action plan are their feasible positive results.

The approach draws on the experience of the EU Strategy for the Baltic Sea Region, while also taking into account the different nature of the Danube Region. In particular, such a strategy involves the relevant partners aiming at finding agreed solutions to common challenges/opportunities and providing a governance mechanism for a common strategic approach, as well as for the implementation of concrete actions/projects.

The Strategy will be both integrated and focused.

The goals of the Strategy are as follows:

- to improve navigation of the river, primarily for cargos;
- to protect the environment and combat pollution;
- to promote economic development, as well as culture and tourism;
- to help overcoming natural disasters.

In order to ensure wider consultations as for contents of the Strategy and Action Plan, the European Commission launched on-line consultations and held five conferences in the countries of the Danube Region to get comments directly from participants. The final decision on approval of the EU Strategy for the Danube Region will be taken in spring 2011 at the sitting of the European Council.

The Strategy does not envisage new financing, new legislation nor new institutions. However, there will be introduced the position of priority coordinator and the mechanism of joint coordination of priorities by several countries.

The European Commission invited the following countries to develop the Danube Strategy: Germany (Baden-Württemberg and Bavaria), Austria, the Slovak Republic, the Czech Republic, Hungary, Slovenia, Croatia, Serbia, Bosnia and Herzegovina, Montenegro, Romania, Bulgaria, the Republic of Moldova and Ukraine (the regions along the Danube). Eight are Member States of the EU and six are not.

To ensure Ukraine's participation in the Strategy development, the Cabinet of Ministries of Ukraine appointed the Ministry of Regional Development and Construction of Ukraine as coordinator of developing the joint Ukrainian position on the Danube Strategy development. In May 2010 the Ministry prepared and submitted to the European Commission the Ukrainian vision of the future EU Strategy for the Danube Region».

The goal of Ukraine's participation in development and further implementation of the Danube strategy is to ensure sustainable development of the Ukrainian part of the Danube Region and to launch the complex EU policy of the Danube Region development.

Unfortunately, the Vision was submitted with delay and the document was not of proper quality. Therefore, in July 2010 Ukraine was invited to submit additional proposals to the Vision and Action Plan for the Strategy.

The public got actively involved into the initiative of the Danube Strategy development and in April 2010 the Working Group on the development of the Danube Region was created within the Public Expert Council

at the Ukrainian part of the EU-Ukraine Cooperation Committee. The Working Group was formed and functioned with the support of the European Program of International Renaissance Foundation within the project «Stimulating the Ukrainian public to participate in realization of the EU Strategy for the Danube Region» realized by international public interest environmental law organization *Environment–People–Law.*

The project also envisages development of the Public vision of Ukraine's participation in the EU Strategy for the Danube Region. This document does not reflect official position of Ukraine. Authors of the Public vision meant to activate independent Ukrainian experts whose expertise will be a valuable contribution to the updated version of Ukraine's vision of the EU Strategy for the Danube Region to be developed by Interdepartmental working group coordinated by the Ministry of Regional Development and Construction of Ukraine.

1. The Danube region in Ukraine

The Danube is the second river of the European continent and the most important water-way of the Central and Eastern Europe. Therefore, the Danube region is purely European notion, which can be fully perceived through realizing its exceptional political, economic, environmental and historic role for Europe in general and for the European Union in particular. The Danube region includes first of all coastal areas of the countries it flows through: Germany, Austria, Slovakia, Hungary, Croatia, Serbia, Romania, Moldova and Ukraine; secondly, it includes 17 countries of the Danube basin that are Parties to the Danube River Protection Convention and European countries which from geopolitical point of view have certain dispositions towards the Danube water-way.

In any context Ukraine is the part of the Danube Region; however, according to the first approach it includes only Ukrainian Danube-adjacent region. If the basin-oriented approach is applied, the Ukrainian part of the Danube region also includes Zakarpattia region, part of Chernivtsi and Ivano-Frankivsk regions, but if to apply the last mentioned approach, the Danube Region includes the whole territory of Ukraine.

However, in this Vision by the Ukrainian part of the Danube region we mean the part of the Danube basin region in Ukraine. From administrative point of view it includes territories of Odessa, Chernivtsi, Zakarpattia and Ivano-Frankivsk regions. Respectively, these are basins of the Lower Danube (the Danube delta), the Tysa, the Siret and the Prut rivers.

The Ukrainian Danube-adjacent region occupies the Southwest part of Odessa region located in the Danube–Dnister interfluve and includes 7 administrative districts – Artsyzk, Bolgrad, Izmail, Kiliya, Reni, Tatarbunary and Tarutyne districts and the city of regional level Izmail. Total area is 9.78 thousand sq. km.

The most specific feature of economic and geographic location of the region is its border and coastal location, access to international transport waterway of the Danube, which means certain available and potential transport functions as well as access to the Black sea.

Besides the Danube, small rivers of Kohylnyk and Sarata flow through the region. In the Danube-adjacent region there are also freshwater lakes Kytay, Kahul, Yalpuh, Kuhurluy, Katlabukh, which are natural reservoirs of fresh water being in miserable environmental condition. There are numerous estuaries along the coastal line: Sasyk, Dnantsheysk, Small Sasyk, Burnas, Alibey, Shahany.

The natural potential of the Danube-adjacent region is represented by land, water and recreational resources. There are also deposits of constructional materials including clay, sands, sand and gravel mixtures, limestone and coquina, macadam. The region has oil deposits (Zhovtoyarske deposit) as well as thermal waters and salts.

There are 19 protected areas in the region (2008). They include 6 local reserves (total area 632 ha), 7 local natural monuments, 2 landscape parks and 4 protected areas of national importance, among them the Danube biosphere reserve (51 547.9 ha), the regional landscape park 'Izmail islands» (1 366 ha): the national botanical reserve «Staromanzyrskyi» (128 ha), the national zoological reserve «Zmiyinyi Island» (323 ha). On 1 January 2010, the national natural park «Tuzla estuaries» (27 865 ha) was created.

Ukrainian water collecting part of the Danube region includes upper parts of the basins of the longest Danube tributaries (the Tysa with Uzh and Latorytsa rivers in Zakarpattia region and the Prut with the Cheremosh in Chernivtsi and Ivano-Frankivsk regions) as well as the Siret with Suchava rivers in Chernivsti region.

The Tysa basin that regularly suffers from technogenic catastrophes in Northern-East Romania is the main water collecting part defining flood threats in Hungary, Slovakia and Serbia. In some places the Tysa river serves as the borderline between Romania and Ukraine.

Comparison of the economic complex of the Pre-Carpathian part of the Danube basin with the structure of its recreational potential shows glaring disproportions in interactions of natural and social productive powers. Their balance would mean the shift of the economy towards non-productive sphere. The priority should be given to complex of recreational, forest and water industry.

In order to increase the recreational potential, it is necessary to expand the area of forests through afforestation of eroded damaged areas. One of the ways of increasing effectiveness of the economy is to protect water resources from pollution and exhaustion, to introduce modern systems of water supply, water-free technologies or technologies requiring little water, to establish proper control over water usage, first of all in irrigational agriculture.

The integration potential of the Danube Region as the basis of economic security and sustainable development of Ukraine includes the following elements:

- convenient economic, geographic and geopolitical location of the region emanating from its location at the intersection of almost all transport and transit routes connecting Europe with Asia, the Indian sub-continent, Far East countries of «economic tigers», Australia, new Zealand etc.;
- rich natural resource potential that includes water, biological, recreational, mineral, fuel and energy resources;
- powerful transit-forming potential emanating from the status of the Danube as an important European water-way, the Black Sea communications, functioning of the VII (Danube) international transport corridor, functioning of three big Ukrainian sea ports (Reni, Izmail, Ust'-Dunays'k), small ports (Kiliya, Vylkove etc), automobile, railway and aviation communications;
- industrial potential including agricultural complex, fishery, vessel repair and shipbuilding;
- potential of the forestry complex in the basins of the Tysa, Siret, Cheremosh and Prut rivers;
- potential of non-production sphere that includes development in recreational, tourist and environment protecting directions;
- potential of international cooperation that envisages expansion of foreign-economic relations of the region, inclusion of the region into the world economic system, formation of the international system of environmental security in order to ensure sustainable social, economic and environmental development of the Danube region countries.

Principles and tasks of regional development of the Ukrainian part of the Danube Region

Development of the Ukrainian part of the Danube region in the context of realizing the EU Danube strategy should follow the following **principles:**

- sustainable development of the Danube Region;
- integration of environmental protection requirements into plans, programs and projects of the Danube Region development;
- neighborhood;
- transboundary cooperation and joint solution of transboundary problems;
- prevention of environmental damage and ensuring compensation for the damage to the environment and landscape as a result of realization of big infrastructural projects;
- involvement of the public to the development and realization of the Action Plan at the EU level as well as at the national/regional/local levels;
- involvement of small and medium business to initiatives in the Danube region and to the development and realization of the Action Plan and the Strategy;

Within the main tasks of sustainable development of the Danube Region of Ukraine the following tasks can be identified:

- development of economic potential of cooperation, in particular potential of exporting products and services, intensification of transboundary cooperation and integration into the European economic system;
- ensuring conditions for restoration of economic potential and further economic growth of the region on the basis of restructuring, modernization and increase of effectiveness of the economy;
- ensuring safe conditions of life of populations on the basis of effective development of water and energy supply and prevention of natural disasters;
- increasing the educational and employment level of population, overcoming poverty, strengthening demographic and labour resource potential of the region;
- preservation and development of regional, national and human identity, improvement of social and economic grounds of ethno-national stability, adjustment of interests of ethnic communities and solution of international contradictions;

– realization of a row of measures ensuring environmental safety of the region, more efficient usage of natural resources, improvement of environmental conditions of the Danube-adjacent lakes, prevention of pollution of surface and underground waters, protection of population from floods, droughts, forest degradation, emergency pollution of the environment and solution of waste problems;

– ensuring complex solution of the issues of effective functioning and expansion of natural reserves, protection of wetlands with international status, environmental rehabilitation of natural objects, in particular forest complexes, estuaries etc.

2. Ensuring communication and connection in the Danube Region

2.1. The Danube as an international transport artery

The Danube is the most important transport water-way situated at the intersection of transport routes of Europe. Usage of its natural advantages on the basis of sustainable development principle and with due account being taken of interests of local communities will promote integration processes in Europe. Secure usage of strategic geographic location of the Danube will help decrease the load on the rest of European transport routes and bring them into compliance with the Alpine and the Carpathian Conventions.

Thanks to the unique geographic location at the junction of the Carpathian and Black Sea regions, the Ukrainian part of the Danube Region is important for trans-European transport connections, in particular for transformation of the network of transport corridors TEN-T (as well as the network of energy supply TEN-E) into a modern system of European axes that covers European, interstate and local interests.

The main feature here is the necessity to combine needs of the economy and population with the requirements and technogenic and environmental safety. As an example may serve the Transport Protocol signed by countries-participants of the Alpine Convention and EU countries following the decision of the EU Council # 2007/799/EC of 12.10.2006.

2.2. The Danube ports and transit potential of the Danube Region

The Ukrainian Danube ports – Reni, Izmail, Us't'-Dunaysk together with small ports in Kiliya and Vylkovo form the Danube port industry annually processing over 20–24 mln of lading. The ports reload lading to be transported to the countries of EECCA, Central, Southern and Western Europe and also cooperate with ports of the Black, Mediterranean and Red Seas and the Indian and Pacific Oceans.

One of the main port bases on the Black Sea part of the Danube is Izmail port located at the intersection of the VII international transport corridor and the Balkan branch of the IX transport corridor. In 2004 the freight turnover of the port was 6.6 mln tons. The port of Reni is located on the upper Danube and it closes VII corridor. The port has higher processing potential than Izmail port but the potential is limited by absence of access railway. The port located in Us't'-Dunaysk with processing potential of about 6 mln tons is meant for reloading freights from barge onto big vessels (at present it does not function).

At present financial situation of the Ukrainian Danube Navigation is at the breaking point. At the end of 2007 the navigation had 41 mln UAH of debt and the amount of shipment decreased by 22 % in comparison with 2006. The average age of the ships is 30 years. Less than third of river vessels that traditionally were the most profitable are suitable for exploitation. In 2007 the Navigation also faced difficulties with staff when about 1 thousand of employees were laid off. Nevertheless, the Ukrainian Danube Navigation covers about 32 % of all shipment down the Danube. It transports coal, coke and chemical fertilizers to Serbia, metal to Bulgaria and coal and metal to Romania.

Economic advantages of transporting freights using the Ukrainian route in contrast to the Romanian one remain the issue open for discussion. The length of the way through the Chorna Woda canal – Constantza is 340 km shorter than down the deep water navigation way «Bystre» which annually means about 5 additional trips. In total transportation through the Chorna Voda canal is 1.73 USD per ton cheaper than transportation down the deep water navigation way «Bystre».

2.3. International transport corridors of the Danube Region

Seven (!) (IV–X) out of ten international transport corridors are partially or completely situated in the Danube Region.

Development of transport infrastructure on the principles of sustainable development provides not only for economic advantages but also guarantees the environmental protection in the zone of TEN-T corridors V, VII, IX that go through the Danube basin and the territory of Ukraine. In particular it is true about restoration of the original role of the existing shortest and safest Baltic-Black Sea-Mediterranean routes of trans-European connections that go around the Carpathians on the East and connect I, II and VI TEN-T corridors in the zone of the Baltic Strategy with V, VII, VIII, IX and X TEN-T corridors in the zone of the Danube Strategy.

Chernivtsi region has a developed network of automobile roads (density 354 km/1000 km^2) and railways (36 km/1000 km^2). The international highway E-85 connecting II, III, V, VI, VIII and IX Pan-European (TEN-T) corridors go through this territory of Ukraine called Bukovyna.

Also, the border is approached by routes from the East (in the direction of V TEN-T corridor) that follow the shortest way through Southern Bukovyna, Transylvania and the Carpathians (crossing IV and X TEN-T corridors), pass by Belgrade and Zagreb and reach Adriatic ports.

Poor conditions of the network of highways in Ukraine, in particular highways on the route Rava Rus'ka – Lviv – Ternopil' – Terebleche – Chernivtsi, cause serious social and economic losses. In order to remedy the situation, it has been found reasonable to realize the investment project to renovate the highway Rava Rus'ka – Lviv – Ternopil' – Chernivtsi – Porubne.

In comparison with the ambitious project of East EU countries to construct tran-European highway S-19 (that will go around Ukraine crossing the Carpathians twice), the above-mentioned proposals ensure shorter and safer way of transcontinental connections.

2.4. Transport projects of sub-region of Tysa, Prut, and Siret

The complex approach of the Ukrainian party to increasing transit status of the Ukrainian part of the Danube Region will increase transit role of Ukraine in the context of extension by the EU and Russia of the railway of Russian standard (1520 mm) from Chop to Bratyslava in view of the interest of German railways towards development of III TEN-T corridor in Ukraine.

The most urgent issue is to ensure transportation of participants of EURO 2012 on the E-85 highway that goes along the Carpathians and crosses basins of the Siret and Prut rivers. Also, according to Schengen requirements, within the project of developments on the Ukrainian-Romanian border it is necessary to draft technical and economic substantiation of restoring the European railway from Poland to Romania through the territory of Ukraine (Lviv, Ivano-Frankivs'k, Chernivtsi).

2.5. Environmentalization of transport and creation of new transport infrastructure

Formation of the system of sustainable navigation that takes into account the issues of stabilization of natural resources of the Danube should be based on application of the following mechanisms: development of the unified concept of navigation down the Danube, harmonization of transport policy with the principles of the EU Water Framework Directive, implementation of methods of environmental compensation and investment into ecosystematic services, limitations as for dredging.

More active development of NAIADES Program needs more comprehensive application of the mechanisms of Environmental Impact Assessment (EIA), Strategic Environmental Assessment (SEA). Any construction works can be performed only if it complies with the interests of population of a country and does not pose a threat for interests of other countries of the basin.

As for transport projects, we suggest applying the following criteria of environmentalization: energy capacity, amount of wastes, emissions, emissions having impact on the climate change, assessment of processes of environmental destruction, emergency factors.

Realization of the Danube transport programs should take into account additional expenses of prevention of and compensation for negative factors.

All environmental losses of the ecosystem should be compensated for, and therefore it is necessary to make environmental assessment of the value of the Danube ecosystem.

Fleets of the Danube countries need active modernization. It is necessary to implement new ship-building technologies, to decrease emissions, to improve informational systems, security systems that ensure proper probing, adequate and modern marking of navigation ways.

An important precondition of formation and implementation of the EU Strategy and national strategies as well as initiatives and projects envisaged

by the Action plan is application of instruments of Strategic Environmental Assessment (SEA) and Environmental Impact Assessment in national and transboundary contexts.

In case of threats of harmful transboundary impact of transport or infrastructure projects, it is necessary to perform EIA in transboundary context which requires transboundary consultations with potentially affected countries and the public. Results of such consultations should be taken into account in the final decision, which is envisaged by the Espoo Convention to which all Danube countries are the Parties.

In order to strengthen transport potential of Ukraine in the area of the Lower Danube, it has been suggested implementing the project «Creating conditions for extension of International transport corridor (ITC) # 7 using Ukrainian transport infrastructure of the Lower Danube».

Within this project it is also reasonable to consider alternatives to the Danube–Black Sea canal, in particular the option of navigation through the Danube–Sasyk Canal. It is interesting because its route goes beyond the Danube Biosphere Reserve through the lands allocated for servicing the existing canal, they stretch along the canal and are 100 meters wide. Realization of the project is related with the opening of the sea dam of the Sasyk estuary. The decision on the dam opening has been approved by local self-governance bodies. This option facilitates the Sasyk's gaining its natural marine status. Construction of a port in the estuary is considered to be perspective.

The option of canal of the Solomon arm – the Zhebryjany bay located higher the town of Vylkovo along Vylkovo barrows goes from the Solomon arm to the Zhebryjany bay of the Black Sea. The navigation canal that is 9.1 km long (the Sulina canal is 75 km long) is oriented against the direction of powers of Koriolis and goes through the stable part of the delta formed by ancient marine neck «Vylkovo barrows». Following this option, economic effectiveness of the Danube–Black sea canal is related with the necessity to construct a new Ukrainian marine port near the river bed. Kiliya district state administration has adopted the decision about allocating a land lot for expansion of the Ust'-Dunaysk port.

At present the main development of carting development on the Danube is related to carting in containers, which may become several times bigger, and ferry transportation of heavily-loaded vehicles as it is envisaged by the EU Maritime Transport Policy. In order to perform this transportation successfully, it is necessary to have a deep-water port, and the marine mouth trade port on the Sasyk may be the one. Creation of a unified logistic complex in the region will help increase investments into the Danube region.

In order to create an integral transport infrastructure in the Lower Danube Area, it is necessary to construct a European railway on the route Gallaz – Us't'-Dunaysk and to complete construction of ferry crossings in the Lower Danube Area. It is also necessary to ensure Ukraine's participation in harmonization of River Information Service, in creation of an educational complex for the Danube navigation staff in order to improve the system of training staff of internal water transport.

In the context of constructing the Danube adjoining part of Black Sea ring road the following projects are feasible: construction of a bridge over the Dniester estuary, construction of a bridge over the Danube, reconstruction of Odessa–Reni highway.

3. Environmental protection, management of water resources

3.1. Legal mechanisms of ensuring transboundary management of water resources

In view of joint usage of water resources by different countries, there is a need to jointly manage these resources in order to ensure equality in using the resources and their protection.

The Convention on the Protection and Use of Transboundary Watercourses and International Lakes envisages creation of a joint body arranging cooperation between Riparian parties. Riparian countries can also cooperate on the basis of bilateral or multilateral agreements in order to develop joint policies, programs or strategies.

The Convention on Co-operation for the Protection and Sustainable Use of the River Danube (Danube River Protection Convention) created legal foundation for creation of International Commission for the Protection of the Danube River (Art. 18), which is one of the most active and influential bodies of management of transboundary rivers. The Commission is meant to ensure sustainable and effective use and management of water resources in the Danube basin. In 2000 the Commission signed the Memorandum of understanding with the Convention on Wetlands

to provide it with the status of an observer in the Danube River Protection Convention. Memorandum of Understanding with the International Commission for the Protection of the Black Sea has also been signed in order to reach common goals.

An important instrument of directing environment-protecting investments is the Danube–Black Sea Task Force (DABLAS) created by the European Commission in 2001. DABLAS is an example of a successful platform for international financial institutions, donors and beneficiaries for the sake of cooperation and involvement of investments to protect water ecosystems of the Danube and the Black Sea.

The EU legislation in the sphere of management and protection of water resources is applied in the EU-member Danube states. This legislation includes the EU Water Framework Directive, Directive on flood risks assessment and management, Drinking Water Directive, Framework Directive on Marine Strategy.

3.2. Water resources of the Danube Region

The state of water resources of the Danube Region and approaches to their management and use is one of the key directions of the future Danube Strategy.

Present system of water resources management in Ukraine, Moldova and bordering EU countries is unevenly distributed among central executive bodies, regional structures, local self-governance bodies and enterprises related to use and security of water resources. Lack of unified system of management and monitoring of water resources and lack of joint informational system, system of risk assessment, flood control and prevention have an adverse impact on the environment, economic and social sphere and human health as well as the level of technogenic and environmental safety in the upper part of the basins of the Tysa, Prut and Siret Rivers.

3.3. The role of integrated management of preserving water resources

Recently many countries have been facing the problem of water deficit, decrease of water quality and catastrophic floods that put serious hindrances for economic development of certain regions and countries.

According to research results, problems with water resources result from fragmentation of their management. As research and experience show, the most effective approach to their management is integration of all its elements realized in the concept called Integrated management of water resources. This approach promotes coordination of development of water sector and land use in order to increase welfare and equality in the society.

One of the main units for effective management of water resources is a river basin. Introduction of a basin-based approach to solving problems in water quality and its deficit or excess guarantees economic development and protection of water ecosystems.

One of the main directions of improving the state and level of provision with water resources of population and industry of the Danube region of Ukraine is development and introduction of Management plans for sub-basins of the Tysa, Siret and Prut Rivers and the Danube delta. According to the EU Water Framework Convention, such plans are the main instruments of integrated management of water resources. The plans are strategic documents of river basin development used to implement in river basins environmental goals such as attaining good water quality, sustainable water use, protection and improvement of water environment through decrease in dumping hazardous substances. The final goal of the Plan is to develop the Program of measures on the basis of analysis of river basin characteristics, review of impact of human activity on surface and underground waters and economic analysis of water use.

The main factors that may slow down implementation of the basin-based approach to management of water resources in the Danube region of Ukraine are as follows:

- inconsistence of national and regional legislation;
- lack of strategic complex planning on national, regional and local levels;
- prevailing of branch approach in the sphere of management;
- lack of experience in the sphere of integrated management of water resources;
- low public awareness in the sphere of sustainable water use, land use, waste management;
- insufficient transboundary cooperation on sub-basin level and on the level of Danube basin in general.

Therefore, the main directions of improving water resources in the Danube Region are as follows:

- improvement of use of water and land resources in boundary regions of Ukraine and Romania through introduction of the basin-based principle in management;

- promotion of creation of integrated Ukrainian-Romanian system of hydro-meteorological monitoring in the territory of the Lower Danube including installment of automated observation systems, approval of terms and parameters of observations, data and information exchange system etc;
- promotion of creation and development of modern transboundary systems of risk management and cooperation in case of emergencies and flood warning on the Danube and its tributaries: the Tysa, Prut and Siret Rivers.
- improvement of management of water and land ecosystems including international wetlands, the Danube and Carpathian biosphere reserves;
- improvement of managing industries using water resources, e. g. agriculture, fishery, ecotourism, recreation etc.;
- improvement of territory planning on the regional level through more accurate definition of water resource problems;
- improvement of interaction among sectors and involvement of affected parties and the public to management of water resources;
- raising public awareness as for state of water resources;
- promotion of cooperation in water resources management in boundary regions of Ukraine, Romania, Hungary, Slovakia, Moldova through improvement of experience and information exchange in the sphere of integrated management of water resources;
- promotion of realization of basic principles of the EU Water Framework Directive.

3.4. Perspectives of implementing the Management plan for the Danube basin in Ukraine

In view of the number of countries located in the Danube basin, the Danube is the most international river not only of Europe but of the world as well. Thus, in order to accommodate different interests of the countries and to establish cooperation among them it is necessary to introduce an integrated approach to management of the Danube water resources. On 29 June 1994, eleven Danube countries including Ukraine signed the Convention on Cooperation for the Protection and Sustainable Use of the Danube River (The Danube River Protection Convention) with the aim to create a legal basis for cooperation in transboundary management in the Danube basin.

The International Commission for the Protection of the Danube River (ICPDR) – the executive body of the Convention – is at present a powerful actor in the Danube basin promoting the basin-based approach to water resource management in the region. The main result of its efforts became development by the Convention Parties of the Management plan of the Danube River basin. The Management plan is a joint document for the period up to 2015 that defines the scope of actions directed at improvement of the Danube environment including the decrease of organic pollution, improvement of sewage purification systems, introduction of phosphate-free detergents as well as effective risk management. The document was approved at the 12th meeting of heads of national delegations and in February 2010 it was approved by the meeting of ministers and heads of central executive water management bodies of the countries that are Parties to the Danube River Protection Convention.

We have all grounds to consider that the Management plan will be to great extent taken into account in the process of development of the Danube Strategy.

The Management plan of the Danube river basin has three levels of coordination: 1) international level for the whole basin; 2) national level as well as sub-basin level for certain sub-basins (the Tysa, Sava, Prut Rivers and the Dabube delta; 3) territorial level.

It is worth focusing on the second sub-basin level of coordination because it has to become the key one in development of proposals to the Danube strategy to be drafted by Ukraine in the sphere of water management.

Active position of Ukraine in development of complex plans of managing transboundary sub-basins of the Danube delta, the Prut and Siret would be in line with the state policy directed at introducing the basin principle in water resource management pursued by the State Committee of Ukraine on water management.

The project «Development of management plans for sub-basins of the Danube River» envisages the following measures: development of transboundary management plans for sub-basins of the Tysa, Siret, Prut Rivers and the Danube delta; development of transboundary plans of flood risk management; development of transboundary system of informing about natural emergencies (floods).

Project partners: International Commission for the Protection of the Danube River, national public authorities in the sphere of water management (The Ministry of Environmental Protection of Ukraine, the State Committee of Ukraine on water management, the Danube basin administration for water resources, Zakarpattia regional water management, Dnister–Prut basin administration for water management,

state administration for environmental protection in Odessa, Chernivtsi, Ivano-Frankivsk and Zakarpattia regions), the public, local self-governance bodies.

3.5. Prevention of phosphate dumping into the Danube

Detergents with phosphates became one of the three biggest sources of pollution of the Danube basin. Thus, there is a need to realize in the region a pilot project aimed at evaluating the use of phosphate detergents in the Ukrainian part of the Danube basin. In this way it will be possible to determine exact amount of phosphates coming to the ecosystem of the river, to borrow international experience in this sphere, and to develop recommendations as for gradual decrease of inflow of phosphates for the Danube River and for Ukraine in general.

The project «Gradual decrease of phosphates in detergents and halt of use of phosphates in detergents» may include the following measures: to evaluate the amounts of phosphate detergents used in the Ukrainian part of the Danube basin and the amounts of phosphate dumps into the rivers of the basin of the Ukrainian part of the Danube; to realize awareness raising activities among population on the advantages of phosphate-free detergents; to provide detergent producers with financial support in order to promote their switch to producing phosphate-free detergents; to develop international cooperation with organizations lobbying for use of phosphate-free detergents.

Project partners: local public authorities, executive authorities performing monitoring of the state of environment, entrepreneurs, local communities, NGOs.

3.6. Modernization of the system of environmental monitoring on the Danube and its tributaries

Adequate and timely information on the state of environment, qualitative and quantitative characteristics of water and air, hydrometeorological conditions, warning about natural disasters is one of important factors ensuring sustainable social and economic development of a state and separate regions and realization of timely preventive measures.

It is very important for the Danube Region to establish international cooperation in the sphere of timely forecast and information exchange as for state of water resources, interaction for effective reacting to emergencies and integrated management of water resources.

The main problems of the system of environmental monitoring in the Danube region of Ukraine are as follows:

- inadequate coordination among organizations in terms of places, terms, methods of performing monitoring;
- limited and complicated exchange of information;
- lack of unified banks of monitoring data for the Ukrainian part of sub-basins of the Tysa, Siret, Prut and Lower Danube Rivers;
- lack of goal-oriented programs;
- drawbacks of present instrumental and technical base of monitoring including systems of processing and presenting data;
- low capacity of rapid detection of emergency pollution and forecast of its development and consequences;
- inadequate use of data of hydrometeorological monitoring in decision-making process;
- inadequate access of the public to the monitoring results.

Low level of cooperation with the International Commission for the Protection of the Danube River and other European organizations raises special concern.

The main directions of projects aimed at improvement of environmental monitoring and forecast in the Danube region in Ukraine can be as follows:

on the regional level

- automation of the monitoring system. This process may include installation of automated hydrological observation posts, automated stations of controlling water quality;
- creation of mobile hydrochemical laboratories on the basis of speedy boats or auto transport to ensure prompt reaction to emergency pollution;
- installation of modern meteoradars in Odessa, Chernivtsi and Zakarpattia regions and establishment of interaction with Romanian, Hungarian and Slovak radar systems to forecast dangerous meteorological and hydrological phenomena and minimize harm caused by them;
- creation of Basin councils in the Danube Region in Ukraine in order to form common data banks;

- development of a joint plan of synchronization and better coordination of controlling quantitative and qualitative characteristics of water in the Danube;
- installation of servers to locate the data of monitoring and forecasts with public authorities having direct access to them;
- development and implementation of regional programs of updating the system of hydro-meteorological and environmental monitoring, assessment and forecast. Special attention should be paid to transboundary pollution and natural and anthropogenic emergencies.

on the national level

- promotion of approximation of the system of hydrological and hydrochemical monitoring to the requirements of the EU Water Framework Convention.

on the transboundary level

- promotion of active cooperation within the Agreement between the Government of Ukraine and the Government of Romania on cooperation in the sphere of water industry in transboundary waters.
- promotion of integration of systems of meteorological, hydrological and hydrochemical observations in the sub-basin of the Lower Danube (Ukraine, Romania, Moldova), the Tysa (Ukraine, Romania, Hungary, Slovakia and Serbia), the Siret and the Prut (Ukraine, Romania, Moldova) and creation of unified data banks;
- promotion of the experience exchange among specialists of the institutions performing monitoring in the Danube region;
- development and realization of international programs, projects on improvement of the system of monitoring the Lower Danube.

3.7. Protection and restoration of ecosystems

A specific feature of the Ukrainian Danube-adjacent region is the fact that out of 8 territories located in Odessa region and included into the Ramsar lists of wetlands of international importance 5 are located in the Danube-adjacent region: the Kartal lake (500 ha); the Kuhurluy (6500 ha); the Kiliya mouth (32800 ha), the Sasyk estuary (21000ha), the system of lakes Shahany–Alibey–Burnas (19000 ha).

The highest international status in Odessa region has the Danube biosphere reserve of the National Academy of Sciences of Ukraine created by the Order of President of Ukraine #861/98 of 10 August 1998. In September 1999, there was the inauguration of the bilateral biosphere reserve the Danube Delta Romania–Ukraine, which included the territory of the Danube biosphere reserve.

In view of the international importance of the ecosystem of the Danube-adjacent region, it is necessary to widen the area of highly protected territories, and it is planned that 20 000 ha of Danube-adjacent reserved lands will be awarded this status.

A very important initiative in the Danube-adjacent region is creation of the Lower Danube Green Corridor initiated 10 years ago by the Danube-Carpathian program of WWF. The main goals of the strategy of creating the Lower Danube Green Corridor is integration of main provisions and requirements as for wetlands and preservation of the Lower Danube biodiversity into the systems of national and regional planning; preservation and restoration of landscapes and environments for biological species; improvement of the system of water management and preservation and restoration of water resources of the Danube region; realization of the system of preventing transboundary impacts; modernization of the existing nature-protecting engineer infrastructure; development of models of environmental risks assessment for wetlands; organization of networks of interstate water management; ensuring exchange of environmental information and data bases; raising environmental awareness of local population.

The most comprehensive restoration initiative is the functioning of the Danube-Carpathian program of WWF. At present this activity is realized within a special program «A vision for the Danube delta». The history and development of the Danube delta, hydrological regime of the river, environmental values form the basis of the Vision. The Vision for the Danube delta proposes gradual restoration of environmental integrity of the delta and presents scientific and technical preconditions for realization of the program on preserving and restoring wetlands in the Ukrainian part of the Danube.

In order to restore wetlands in the Danube-adjacent region of Ukraine it is necessary to take the following actions: to make detailed inventory of flood-lands with further exclusion of certain lots from economic usage; to develop the Strategy of Complex plan of gradual exclusion of degraded agricultural lands from use and restoration of wetlands; to develop and implement the plan of restoring flood-lands of the Danube located between Danube-adjacent lakes and the river according to the Program of environmental network of Ukraine, creation of the Green Corridor of Lower Danube taking into consideration anti-floods protection of

territories; to include the Danube-adjacent lakes and flood-lands to the Danube biosphere reserve of the National Academy of Sciences of Ukraine; to create trilateral Biosphere reserve of the Lower Danube.

Also, the following projects aimed at protection and restoration of ecosystems of the Danube-adjacent area are proposed:

«Capacity building of management of reserved territories and expansion of such territories». The goal of the project is to improve financial, resource, material and professional bases for administration of natural reserves. Within the project it is planned to create multifunctional training-centers on the basis of informational and tourist centers of protected areas to provide the local communities with organizational help, to exchange experience, to raise awareness as for implementation of new types of activities, preservation of biodiversity, environmental protection, to raise professional level and awareness of natural reserves staff as for modern methods of using natural resources; to take measures to restore valuable species (such as sturgeon) in territories affected by anthropogenic changes; to complete creation of the Lower Danube Green Corridor.

Project partners: administrations of natural reserves (the Danube biosphere reserve, the Carpathian biosphere reserve etc), administrations of the network of the Danube protected areas (www.danubeparks.org) and the network of the Carpathian protected areas (www.carpathianparks.org), local self-governance bodies, EC financial institutions, local community, investors.

«Climate change mitigation». Goal of the project: to analyse foreseen changes of natural components and ecosystems of the Danube region in order to develop the climate change adaptation strategy. Activities within the project: to evaluate susceptible territories of the Ukrainian part of the basins of the Tysa, Seret and Prut rivers and lower reaches of the Danube in view of environmental and social economic aspects in conditions of global climate change; to develop strategies and plans of adapting infrastructure of these territories to global climate change consequences, methods and approaches to economic activity of people as well as approaches to using natural resources in conditions of climate change; to create conditions for adaptation of natural ecosystems to global climate change through restoration of wetlands, forests and steppes.

Project partners: International Commission for the Protection of the Danube River, universities, academic and scientific institutions and organizations (Odessa State Environmental University, Odessa branch of the Institute of Biology of Southern Seas of the National Academy of Sciences of Ukraine, the Center for Regional Research), State Water Economy Committee of Ukraine, local administrations.

«Restoration of marine status of the Sasyk estuary» Rehabilitation of the Sasyk estuary can be realized under conditions of returning it into natural state of a marine estuary. In order to improve the environmental state of the Sasyk, it is necessary to restore its genetic connection with the Black Sea through dam removal.

Goal of the project: to overcome adverse impact of turning the Sasyk estuary into a fresh water reservoir and to create environmental conditions for sustainable social and economic development of adjacent areas.

Activities within the project: to develop and realize the plan of rehabilitation of the Sasyk estuary through including the estuary in the Danube biosphere reserve, to combine environment protecting and recreational use of the Sasyk estuary through construction of a yacht complex, reconstruction of the Danube–Sasyk canal to be used for rowing; to develop infrastructure for environmental, rural, recreational, historical, ethnical and sport tourism.

Project partners: local self-governance bodies, local public authorities, local population, non-governmental organizations.

4. Social, economic and human development

4.1. Preservation of cultural diversity

Nowadays regions are identified through traditions and culture. With the growth of independence of regions, there is a growing responsibility for sustainable cultural development. Multicultural nature has been a prominent characteristic of the Danube Region for centuries.

At present transboundary cooperation becomes a useful tool of transposing European values and integrating neighboring countries into European structures.

It is proposed to create *the Danube Cultural Forum*. There have been made certain steps in this direction within ENPI Program «Romania–Ukraine–Moldova». In order to promote cultural development of national minorities in the region, public authorities of all levels take actions to preserve lingual and cultural diversity of ethnical communities in the Lower Danube area. It is necessary to overcome centralization tendencies

in development of school curricula that limit the studying of history, culture, ethnography of population in the region.

The list of issues to be realized by public authorities of different levels:

- to create the network of out-of-school educational establishments to ensure that educational and cultural needs of national minorities are satisfied;
- to cooperate on a regular basis with the Councils of representatives of national minorities;
- to provide full support to Bulgarian, Moldavian, Gagauzian communities and Gypsy population;
- to expand informational span through publications, the broadcasting of radio and TV programs etc. in languages of national minorities of the Danube-adjacent areas.
- to support functioning of Centers of national cultures;
- to research ethno-national and ethnical relations and to apply the research results;
- to promote the mastering of history, culture and language of Ukraine by representatives of national minorities.

The proposed project: **«Preservation of natural, ethnical, historical and cultural heritage of the Danube Region».** Goal of the project: to preserve natural, ethnical, historical and cultural heritage of the Danube Region as the basis of sustainable development of the region, to improve welfare of local population though development of ethno-cultural tourism. Proposed activities: to support ethnographic research in the Ukrainian part of the Danube region; to develop the educational system to preserve local ethnical, historical and cultural heritage of the Danube region; to create the network of ethnographical and historical museums in the region; to develop ethno-cultural tourism as precondition of promotion of the region on the European and world market of tourist services.

Project partners: universities and educational institutions of the region, ethnographic and historical museums, archives, tourist agents, local authorities.

4.2. Development of ethnical, cultural, rural and environmental tourism

The Danube region has a considerable potential for ethnical, cultural, rural and environmental tourism thanks to its outstanding natural resources, architecture, applied art and original folklore.

There is a need to create a coordination center to ensure exchange of information on tourist agencies and tourist complexes, tourist and excursion tours, transport connections, exhibitions etc.

Projects in this sphere are supposed to ensure:

- high quality tourist services;
- establishment of tourist routes taking into account tendencies of tourism development and assessment of tourist flows;
- organization of convenient transport connections;
- improvement of legislation in the sphere of tourism to bring it into compliance with international requirements;
- categorization of tourist objects according to their quality and service level; development of state standards for tourist routes;
- development of a complex map of tourist routes;
- inventory of tourist objects according to their compliance with state standards;
- development of plans of reconstruction and construction of tourist objects taking into account needs of disabled people;
- ensuring safety of visiting tourist objects;
- ensuring personal safety of tourists including provision of medical, technical and legal help;
- creation of informational system for tourists;
- application of ground and aerial rescue service;
- realization of measures to attract foreign tourists;
- expansion of international cooperation in the sphere of tourism;
- promotion of investment projects to expand tourist infrastructure.

The project «Sustainable tourism»

Goals of the project: to create a tourist cluster in the Danube Region that would cover a wide variety of tourist services (green, environmental, religious, recreational, marine, extreme, automobile tourism).

Measures to be taken within the project: to expand the network and capacity of tourist institutions; to promote organization of new tourist routes in the territory of Romania, Moldova; to simplify border-crossing procedures to activate transboundary tourism, to improve the transport system in the region to improve the access to tourist routes and objects; to promote creation of farmer (green) ecotourism objects.

Project partners: local self-governance bodies, local public authorities, local population, banks, Ukrainian tour operators.

4.3. Promotion of organic farming

Agricultural production is important for economy of Carpathian regions. The strategy of regional agrarian policy is directed at completion of reforms of agricultural production and adaptation of the agricultural complex to market conditions, expansion of internal market and strengthening of export capacity of the agricultural complex.

The project «Development of organic agricultural production»

Goal of the project: to provide communities with legal, logistic and institutional support in organic farming, labeling and distribution of organic products in Ukraine and abroad.

Measures to be taken: to create a network of organic farmers; to establish cooperation with local self-government bodies within the program of organic farming in the Danube Region; to create centers of organic farming to provide farmers with technical, legal and logistic help; to popularize organic farming to form demand for organic products; to provide farmers with information about new markets, agro technical methods etc; to create the network of wholesale markets of agricultural products; to exchange experience among Ukrainian farmers and farmers from the EU; to provide information on financial support, tax and other privileges for organic farming; to hold awareness raising events for farmers.

Project partners: public authorities, farmers, the public, investors etc.

4.4. Education development

Because of multinational nature of the population of the Danube-adjacent region it is important to satisfy national needs of every ethnic group.

The analysis of educational conditions in the region envisages that recommendations can be given in the following spheres:

- material supply for educational institutions. The recommendations for this sphere may include infrastructure development in the sphere of education, construction of new schools, establishment of institutions for out-of-school activities, establishment of youth organizations, branches of Odessa and other higher education institutions, multinational schools.
- monitoring of specialities needed in the region;
- organization of educational process. Better conditions for foreign languages learning will contribute to increase in educational and cultural level of the population, especially in view of perspectives of European integrations.

5. Ensuring life safety of population of the Danube Region

5.1. Satisfying energy needs. Renewable energy development

The issue of energy needs of the Danube-adjacent region is a serious one in view of the fact that the region does not possess its own energy-generating capacities.

The ways of solving energy problems may include installation of wind energy plants, local plants for processing biomass to produce biogas and wider usage of helio-plants. The Danube-adjacent region is characterized by high level of potential for bioenergy (agricultural waste, biomass of holms, etc).

In Zakarpattia region there is some potential of using traditional energy sources (oil, gas, coal etc). The second important source of energy is geothermal energy. This resource is independent of climate conditions and there is world experience in using this resource. Helioenergy also has the perspective of developing in Zakarpattia. The conditions of using solar energy are especially favourable in the lowlands. The duration of sunshine in Zakarpattia is on average 2025 hours per year which is almost half of possible maximum 4450 hours per year.

Wind energy in Zakarpattia has the perspective for development, especially in areas on the mountains Hymba, Yavornyk, Menchul and others with average wind speed 5–7.5 m/s and lowlands (Uzhhorod, Berehovo etc.) where the wind speed is 4 m/s.

Bioenergy is not developed in the region except plant fuel.

The project of developing renewable energy.

The goal of the project: to create conditions for sustainability and transfer to renewable sources of energy and energy saving.

Measures:

- to develop infrastructure of renewable energy in the Ukrainian part of the Danube Region (to construct thermal energy plants etc.);

- to involve investments into big renewable energy industry in the region;
- to realize pilot projects of using solar and wind energy.

Partners: the Ministry of Fuel and Energy of Ukraine, regional state administration, business structures, foreign investors.

5.2. Population health and drinking water

The Ukrainian Danube-adjacent region faces problems with supplying the population with drinking water. This is due to the location of the region in water-deficiency zone of Ukraine and mineralization of underground water, which makes it unsuitable for being used by people.

The project 'Access of population to (especially rural) to drinking water

Goal of the project: to supply the population of the Danube Region with drinking water through installation of central water supply systems and canalization systems.

Measures:

- to assess needs of populated areas for central access to drinking water and water supply system;
- to take tests of water from wells used by local population;
- to provide financial support for planning and constructing water supply systems and canalization systems in the Danube Region;
- to construct sewage systems to purify sewage waters;
- to revegetate of polluted lands.

Project partners: local self-governance bodies, local public authorities, local population, banks.

5.3. Anti floods activities

The territory of the Danube-adjacent region belongs to territories threatened by floods.

Recently despite intensified flood preventing efforts there has been the tendency of increased damage as a result of floods. There are a number of factors influencing the tendency, among them damage of flood preventing constructions, improper maintenance of these constructions due to lack of budget financing, lack of coordination of anti flood efforts etc.

One of the main elements of modern system of flood prevention is risk management which means timely forecast, pointing out affecting factors, realization of preventive measures. Thus, lower flood risk envisages three stages – forecast and warning, reaction, liquidation of consequences.

The main directions of flood preventing projects in the Danube Region of Ukraine are as follows:

on the regional level

- to improve flood preventing service including exploitation of purification facilities;
- creation and development of automated systems of predicting and informing about origins of floods;
- to improve coordination among subjects of water supply complex in the process of realizing anti-flood actions;
- to restore natural capacity of ecosystem to accumulate flood waters through restoration of wetlands, forests and lawns and creation of polder;
- to modernize the equipment of the organizations realizing anti-flood measures and to create mobile divisions for neutralization of adverse impact of water;
- to improve special planning on the territories threatened by floods and to raise public awareness as for effective actions to be taken in case of flood threat.

on transboundary level and basin level:

- to develop and implement transboundary management plans for the flood risk for sub-basins of the Tysa, Prut, Siret Rivers and the Danube delta;
- to create and develop the transboundary system of emergency warning including flood warning;
- to exchange information on potentially dangerous objects in flood threatened territories;
- to create the system of joint reaction to emergencies.

5.4. Solving the problem of municipal and industrial waste

Lack of unified system of municipal and industrial waste management in cities and basins of border rivers in the Ukrainian part of the Danube Region has an adverse impact on environment, human health, investments, competitiveness and technogenic and environmental safety in the Carpathian-Danube Region. Therefore, projects in this sphere should be aimed at decreasing

the amount of municipal and industrial waste, energy and resources loss in production and introducing new recycling technologies.

Project «Transboundary cooperation on waste management in the context of integrated prevention of and control over contamination in the Danube Region».

Project goal: to improve the strategy of waste management in the Ukrainian part of the Danube Region, to prevent contamination of water, soil, adverse impact on biodiversity, to improve methods of waste management.

Measures within the project: to establish informational and expert agencies to deal with waste inventory and to determine best available technologies of waste management; to form pilot transboundary network of enterprises and institutions for separate collecting and sorting municipal and industrial waste; to set landfills for household waste; to introduce waste sorting in all residential areas; to improve conditions of transporting solid and liquid waste; to purchase equipment to collect plastic waste on water; to build waste treatment plants; to trace, collect and utilize hazardous waste; to initiate structural changes of environmental monitoring by authorized bodies for waste control.

Project partners: local self-governance bodies, local communities, business structures, NGOs.

5.5. Promotion of small and medium business

In order to promote development of small business it is proposed to introduce the Small grants program to support environment-friendly production. The goal of the project is to support business initiatives having no or minimal adverse impact on environment, introducing environment-friendly technologies. The project envisages provision of low-interest loans to local entrepreneurs, monitoring of execution of business projects, trainings for entrepreneurs, exchange of successful experience and ideas.

Project partners: local self-governance bodies, the EC, local communities, national and international donors, the government of Ukraine.

6. Institutional and financial opportunities for realization of the Danube Strategy in the Ukrainian part of the Danube Region

6.1. Transboundary cooperation

In Ukraine transboundary cooperation is perceived both as a tool of border territories development and the factor promoting European integration of these territories. The transboundary cooperation is realized within three European regions: the Carpathian region, the Upper Prut, the Lower Danube.

The Ukrainian part of the Danube region is divided within the European regions in the following way:

- Zakarpattia, Ivano-Frankivsk, Chernivtsi regions belong to the Carpathian European region;
- Chernivtsi and Ivano-Frankivsk regions belong to the Upper Prut;
- Odessa region belongs to the Lower Danube region.

Joint mechanisms of promoting transboundary cooperation within the above mentioned European regions should be considered to be potential tools of realizing the EU Strategy for the Danube Region.

6.2. The Upper Prut European Region

The following priority spheres are defined in the statutory documents of the Upper Prut Region:

- development of transport and communication infrastructure through trans-European corridors and local communications;
- development of energy infrastructure;
- improvement of water supply and waste water treatment management;
- development of wood processing and agriculture industries;
- development of transboundary trade on local level;
- development of modern types of transboundary tourism;
- health protection and recreational activities;
- development of cooperation in education, science and culture.

The mechanisms to be used to ensure project realization in the above mentioned spheres are as follows:

- to ensure sustainable development of the territories through rational resource use, application of modern tools of technogenic and environmental safety and establishment of a regional center of pure production;
- to establish cooperation of bodies dealing with standardization, metrology and consumer protection in industrial and trade spheres;
- simplification of the system of transboundary taxation and control;
- development of proposals for harmonization of national legislation with EU Directives in the above mentioned spheres;
- development of transboundary cooperation among political parties and political organizations;
- development of transboundary media interaction.

6.3. The Lower Danube European Region

The following issues are supposed to be considered within transboundary cooperation in the Lower Danube Region:

In the sphere of environmental protection and preservation of biodiversity:

- increasing the number of protected areas;
- creation of a joint system of environmental monitoring to ensure sustainable management and use of environment;
- development of trilateral management plans for sub-basins in the Danube delta and Prut–Siret region;

In the sphere of water management including flood risk management:

- creation of a joint system of hydro-chemical monitoring of water quality;
- assessment of quantity and quality of underground waters;
- creation of a joint system of informing about natural emergencies (floods).

In the sphere of preventing technogenic emergencies and minimization of their impact:

- creation of a joint system of monitoring the impact of potential dangerous object on the environment and informing about technogenic emergencies that may have transboundary impact on the environment and human health;
- utilization of hazardous chemicals;
- modernization and construction of modern water treatment stations.

In the sphere of transport and transboundary movement of people:

- launching a regular bus connection among key settlements of Ukraine (Izmail/Reni), Moldova (Kahul) and Romania (Gallaz);
- launching ferry connection Izmail/Tulcha and Orlovka–Isakcha or/and Reni–Gallaz.

In the sphere of tourism:

- creation of an integrated tourist product in the region of Danube delta (including development of joint tourist routes, their promotion, and development of tourist infrastructure);
- solving the problem of visa regime to promote transboundary tourism.

In the sphere of science, education and preservation of cultural heritage:

- promotion of faculty and student exchange among higher educational institutions of the Lower Danube Region;
- joint research and joint publications;
- holding joint ethnic and cultural events in order to form joint cultural space.

6.4. European neighborhood policy and available instruments that can be used for realization of the EU Strategy for the Danube Region. EU programs providing technical assistance to Ukraine that can be used for realization of the projects within the Strategy are as follows:

ENPI – transboundary cooperation

- the program of transboundary cooperation Hungary–Slovakia–Romania–Ukraine 2007–2013
- joint operational program Romania–Ukraine–Moldova 2007–2013
- joint operational program Black Sea 2007–2013

ENPI – interregional cooperation

- reform promotion: TAEIX – technical assistance and information exchange, SIGMA – support for improvement in governance and management

- higher education (TEMPUS; Erasmus Mundus External Cooperation Window);
- promotion of interregional dialogue: CIUDAD – cooperation in urban development;
- investments promotion: Neighborhood Investment Facility (NIF).

ENPI – East Region:

- INOGATE programme – cooperation in energy sphere;
- TRACECA programme – transport corridor Europe–Caucasus-Asia
- EUBAM – EC mission for boundary help for Moldova and Ukraine

Thematic instruments and programmes:

- European Instrument for Democracy and Human Rights (EIDHR);
- Instrument for Nuclear Safety Cooperation (INSC);
- Development Cooperation Instrument (DCI) – environment and sustainable development of natural resources;
- Development Cooperation Instrument (DCI) – Nongovernmental sector and local authorities in development;
- Development Cooperation Instrument (DCI) – food safety;
- Development Cooperation Instrument (DCI) – migration and shelter;
- Development Cooperation Instrument (DCI) – investing in people.

East Partnership

Taking into consideration that majority of proposed projects are capital-intensive, there should be developed governmental programs of involving state and private investments.

7. Challenges and opportunities for the Ukrainian part of the Danube region

Conslusions